

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RUSÇUKLU MEHMED HAYRÎ’NİN TÜRKÇE
KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ “HEDİYYE”
(İNCELEME-METİN-DİZİN)**

MUHAMMED RESUL İPEK

TEMMUZ – 2021

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RUSÇUKLU MEHMED HAYRÎ’NİN TÜRKÇE
KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ “HEDİYYE”
(İNCELEME-METİN-DİZİN)**

MUHAMMED RESUL İPEK

TEZ DANIŞMANI:
Dr. Öğr. Üyesi NİYAZİ ADIGÜZEL

TEMMUZ – 2021

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

(İmza)

Muhammed Resul İPEK

14/07/2021

ÖZ

RUSÇUKLU MEHMED HAYRÎ'NİN TÜRKÇE KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ “HEDİYYE” (İNCELEME-METİN-DİZİN)

İpek, Muhammed Resul

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Niyazi Adıgüzel

Haziran 2021

Klasik Türk edebiyatı şerh geleneğinde bazı eserler büyük bir öneme sahiptir. Bahsedilen öneme sahip eserlerden birisi Hz. Peygamber övgüsünde İmam Bûsî tarafından yazılmış *el-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Berîyye* adlı ve Kasîde-i Bürde adıyla şöhret kazanmış olan kasidedir. Kasîde-i Bürde hakkında XIX. yüzyılda Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi “Hediyye” adıyla şerh yazanlardan birisi de Rusçuklu Mehmed Hayrî'dir. Çalışmamızda Mehmed Hayrî'nin yazmış olduğu Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi “Hediyye” adlı eser incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Kasîde-i Bürde adıyla şöhret kazanmış olan iki farklı kaside ve bu kasidelerin müellifleri hakkında bilgiler verilerek Türkçe olarak kaleme alınmış Kasîde-i Bürde şerh ve tercümelerinin bibliyografyası verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde eserin müellifi olan Rusçuklu Mehmed Hayrî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi “Hediyye” incelemesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise İstanbul'da hicrî 1300 yılında yapılan baskısı esas alınarak eserin tam transkripsiyonlu metin neşri hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı Kasîde-i Bürde üzerine yazılmış şerhlerden biri olan metnin incelenmesini ve neşrini yapmak ve bu çalışmayla beraber söz konusu eseri edebiyat sahasına kazandırarak alana bir katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: şerh, Kasîde-i Bürde, Rusçuklu Mehmed Hayrî, Hediyye, klasik Türk edebiyatı.

ABSTRACT

MEHMED HAYRI'S COMMENTARY OF QASIDA OF BURDE IN TURKISH "HEDİYYE" (REVIEW-TEXT-INDEX)

İpek, Muhammed Resul

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Niyazi Adıgüzel

July 2021

Some works have great importance in the commentary tradition of classical Turkish literature. One of the important works mentioned is the qasida named *el-Kevâkibü'-Dürriye fi Medhi Hayri'l-Beriyye*, which was written by Imam Busiri in praise of the Prophet Muhammad and gained fame with the name of *Kasîdetü'l-Bürde*. One of those who wrote commentaries about *Kasîdetü'l-Bürde* in the nineteenth century is Rusçuklu Mehmed Hayri Efendi. Mehmed Hayri entitled his work, which he wrote as a commentary, in *Turkish Kasîdetü'l-Bürde Commentary "Hediyye"*. In our study, the *Turkish Qasida of Burde Commentary "Hediyye"* written by Mehmed Hayrî has been examined. In the first part of the study, information about two different qasidas that gained fame with the name of *Qasida of Burde* and the authors of these qasidas is given, and a bibliography of *Qasida of Burde* commentary and translations written in Turkish is given. In the second part of the study, information about the life, literary personality and works of Mehmed Hayri from Russe, who is the author of the work, is given. In the third chapter, *Turkish Kasîdetü'l-Bürde Commentary "Hediyye"* is analyzed. In the fourth chapter, a fully transcribed text publication of the work was prepared based on the print edition made in Istanbul in 1300 AH. The study aims at examining and publishing the text, which is one of the commentaries on *Qasida of Burde*, and to contribute to the field by bringing the work in question to the fore in the field of literature.

Keywords: commentary, Qasida of Burde, Rusçuklu Mehmed Hayri, Hediyye, classical Turkish literature.

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatında şerh geleneği önemli bir yer tutmuştur. Söz konusu gelenek kapsamında birçok eserin farklı şârihler tarafından şerhleri yapılmıştır. Bu bağlamda hakkında pek çok şerhin yapıldığı eserlerden birisi de İmam Bûsîrî'nin yazmış olduğu *Kasîde-i Bürde* olarak şöhret kazanmış olan *el-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Berîyye* isimli kasidedir. Klasik Türk edebiyatının ilk dönemlerinde olduğu gibi son dönemlerinde de bu kaside üzerine şerhler yazılmıştır. *Kasîde-i Bürde* hakkında şerh yazarlardan birisi, Osmanlının son döneminde yetişmiş olan Rusçuklu Mehmed Hayrî'dir. *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi "Hediyye"* adıyla eserini yayımlamıştır.

Tezin konusunu Rusçuklu Mehmed Hayrî'nin *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi "Hediyye"* adlı eseri oluşturmaktadır. Bu çalışma ile Mehmed Hayrî ve eserinin Türk kültür ve edebiyatına katkıda bulunması ve yerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi "Hediyye" adlı eser hakkında yaptığımız çalışma giriş ve kaynakça kısımları dışında dört bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde şerh kelimesinin bazı sözlüklerdeki tanımı ve araştırmacılar tarafından yapılmış tarifleri verilmiştir. Şerh geleneğinin meydana çıkışı ve Türk edebiyatındaki teşekkül ve gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından şerh tasnifleri hakkında yapılmış olan sınıflandırılmalara değinilerek ilgili tasnifler başlıklar halinde kısaca zikredilmiştir.

Birinci bölümde *Kasîde-i Bürde* hakkında bilgi verilmiştir. Burada hem Kab b. Züheyr'in *Kasîde-i Bürde* olarak bilinen *Bânet Suâd* kasidesi hem de İmam Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde* olarak şöhret kazanan *el-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Berîyye* aslı kasidesi tanıtılmıştır. Kasidelerin yazılış sebeplerine ve İslam coğrafyasında meşhur olmalarına neden olan olaylar beyan edilmiştir. Ardından İmam Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine Türkçe olarak yazılmış şerh, tercüme ve bazı tahmislerin bibliyografyası verilmiştir.

İkinci bölümde gerek arşiv sicil belgeleri gerek hakkında yapılmış çalışmalar ışığında Rusçuklu Mehmed Hayrî'nin hayatı anlatılmıştır. Eserleri

ve muhtelif eserlerde hakkında yer alan bilgilere göre Mehmed Hayrî'nin edebî kişiliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eserleri alt başlığı altında Mehmed Hayrî'nin neşrettiği eserlerin isimleri verilerek bu eserler kısaca tanıtılmıştır. Bazı eserleri neşrettiği muhtelif kaynaklarda zikredilmişse de bahsi geçen eserlere ulaşamadığımızdan dolayı eserler hakkında bilgi verilememiştir.

Üçüncü bölümde *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi "Hediye"* incelenmiştir. Yazılış sebebi, eserin muhtevası, dil ve üslup, eserde kullanılan kaynaklar, eserde takip edilen şerh yöntemi, *Hediye*'nin diğer şerhler arasındaki yeri, eserin sonunda yer alan naat alt başlıkları oluşturulmuştur. Oluşturulan alt başlıklar altında eserin ilgili kısmının incelemesi vermeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise metnin kurulmasında takip edilen yöntem ifade edilmiştir. *Hediye*'nin metni tam transkripsiyonlu bir şekilde neşredilmiştir. Tezin sonuna ise metinde geçen özel isimlere, metinde Allah ve Hz. Peygamber için kullanılmış sıfatlara ait dizin eklenmiştir.

Tez çalışmasının her aşamasında benden yardımlarını, yönlendirmelerini ve ilgisini esirgemeyen, fikirleriyle bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Niyazi Adıgüzel'e teşekkür ederim. *Kasîde-i Bürde* ile ilgili bilgi ve birikimini benimle paylaşan ve yardımcı olan Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne de teşekkür ederim. Tezin hazırlanma sürecindeki tüm aşamalarında bana daima yardımcı olan ve çalışmamı destekleyen ağabeyim İsmet İpek'e; yüksek lisans süresince yönlendirme ve yardımları için Uğur Öztürk'e; metnin okunması esnasındaki yardımlarından dolayı Muhammed Said Güler'e; tez sürecindeki yardımlarından dolayı kıymetli dostlarım Ayten Yıldırım ve Hüseyin Algül'e; son olarak bugüne kadar maddi ve manevi her türlü desteğini benden esirgemeyen aileme minnetle her daim teşekkür ederim.

Muhammed Resul İpek

İstanbul-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KASÎDE-İ BÜRDE VE ŞERHLERİ	11
1.1. İmam Bûsîrî'nin Hayatı ve <i>Kasîde-i Bürde</i> 'si.....	11
1.1.1. Kasîde-i Bürde (Kasîde-i Bür'e)	13
1.2. Ka'b b. Züheyr'in Hayatı ve <i>Kasîde-i Bürde</i> 'si	15
1.2.1. Kasîde-i Bürde (Kasîde-i Bânet Su'âd).....	15
1.3. Bûsîrî'nin <i>Kasîde-i Bürde</i> 'sinin Türkçe Mensur Şerhleri	17
1.4. Bûsîrî'nin <i>Kasîde-i Bürde</i> 'sinin Türkçe Manzum Şerhleri	20
1.5. Bûsîrî'nin <i>Kasîde-i Bürde</i> 'sinin Türkçe Manzum Tercümeleri ..	21
1.6. Bûsîrî'nin <i>Kasîde-i Bürde</i> 'sinin Türkçe Tahmisleri.....	25

2. BÖLÜM

RUSÇUKLU MEHMED HAYRÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....	29
2.1. Hayatı	29
2.2. Edebî Şahsiyeti	33
2.3. Eserleri.....	39
2.3.1. Belâgat.....	39
2.3.2. Esrâr-ı Gülistân.....	40
2.3.3. Hediye-tü'l-İhvân.....	40
2.3.4. Siyer-i Fârûk.....	42
2.3.5 Türkçe Avâmîl Tuhfesi.....	42
2.3.6. Türkçe <i>Kasîde-i Bürde</i> Şerhi “Hediye”	42

3. BÖLÜM

HEDİYYE’NİN İNCELEMESİ.....	43
3.1. Yazılış Sebebi.....	43
3.2. Dil ve Üslubu.....	45
3.3. Eserin Muhtevası	47
3.4. Eserde Kullanılan Kaynaklar.....	60
3.4.1. Şeyh Abdüsselâm b. İdris el-Merrâküî’nin Eserleri	60
3.4.2. Ömer Na’îmî b. Ahmed b. Mehmed Sa’îd el-Harpûtî ve el- ‘Asîdetü’ş-Şühde Şerhu Kasîdeti’l-Bürde Adlı Eseri	61
3.5. Ayet ve Hadis İktibasları	62
3.5.1. Ayet Kullanımı	63
3.5.2. Hadis Kullanımı.....	65
3.6. Takip Edilen Şerh Yöntemi	66
3.7. Hediye’nin Diğer Şerhler Arasındaki Yeri	70
3.8. Eserin Sonunda Yer Alan Naat.....	73

4. BÖLÜM

HEDİYYE	77
4.1. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem	77
4.2. Metin.....	78
SONUÇ.....	185
KAYNAKÇA	189
DİZİN	193

KISALTMALAR

Hz	: Hazreti
H	: Hicri
TY	: Türkçe Yazmalar
Ktp	: Kütüphanesi
haz	: Hazırlayan
ö	: Ölümü
M	: Miladi
vb	: ve benzerleri
vs	: ve saire
bk	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
ty	: Tarih yok
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
C	: Cilt
S	: sayı
ss	: sayfa numarası/numaraları
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
İÜ	: İstanbul Üniversitesi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	‘	ط	ṭ
ا	a, ā, e, ı, i	ظ	ẓ
ب	b	ع	‘
ت	t	غ	ġ
ث	ṣ	ف	f
ج	c	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, ħ
خ	ḫ	ل	g
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	ه	h, e, a
ز	z	و	v, u, ü, o, ö, ū
س	s	ی	y, ı, i, ī
ش	ş	ی, ای	é
ص	ş		
ض	ḍ, ẓ		

GİRİŞ

Şerh kelimesi Arapça kökenli olup “açma, yarma” gibi anlamlara gelmektedir. Ancak Osmanlı Türkçesinde farklı anlamlarda kullanılır. Şerh kelimesi sözlüklerde “sözü açıp teşrîh, tefsîr, tavzîh etmek, te’lîfin müşkilâtını hal ve tefsîr etmek, dilim dilim yarar gibi bir metni telvîh etmek” (Vefik Ahmet, 1306, s. 1191); “bir kitâbın ibâresini yine o lisânda veya bir lisân-ı âharda tafsîl ve îzâh ederek müşkilâtını açmak” (Sâmî, 1317, s. 773); “bir şeyin mahfî ve müşkil olan dekâik ve gavâmızını îzâh ve tefsîr için söylenilen sözler ve bu yolda yazılan kitâblar” (Salahî, 1322, s. 67); “müşkil ve mübhem ve mahfî makûlesini keşf ve izhâr eylemek, kesmek, açmak, fehm eylemek” (Mütercim Âsım, 2013, s. 1157) şeklinde ifade edilir. Şerhi esas alan bazı çalışmalarda ise “şerh”, “Bir metnin, daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması” (Kortantamer, 2004, s. 55); “Müşkil bir metni dil, anlam, mazmun gibi çeşitli açılardan ele alıp açıklayan metinlerdir.” (Taşcı, 2014, s. 73) şeklinde açıklanır. Yekta Saraç ise “şerh”i, “... bir durumu açıklığa kavuşturmak, müşkil bir meseleyi açıklamak, kapalı ve gizli şeyleri ortaya çıkarmak, metin(e) farklı açılardan yaklaşılarak (metin) anlaşılır kılınmaya çalışılır ve bunun için de birçok ilim dalından yararlanılır.” şeklinde ifade eder (Saraç, 2006, s. 121). Görüldüğü üzere şerh, metnin anlaşılması ve ardından anlaşılan bu metnin anlatılması sonucu ortaya çıkan üründür. Bu anlamı yakalayan ve anlatmayı meydana getiren kişiye de *şârih* denilir.

Şerh yazma geleneğinin tarihsel sürecine bakıldığında Batı medeniyetinde antik çağlara kadar uzandığı ve bu gelenekte birçok farklı yazarın farklı türdeki metinlerinin şerh edildiği görülmektedir. Batıda şerh geleneğinin Aristo ve Eflatun’un eserleri üzerine temellendirildiği ve Osmanlı dönemine gelene kadar Batı medeniyetinde de dini, felsefi ve bilimsel, edebî metinler üzerinden gelişen bir şerh geleneğinin var olduğu belirtilmiştir (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 19-32).

İslam dünyasındaki ilk şerh örnekleri şiirlerde geçen bazı ibare ve kelimelerin açıklamaları şeklinde karşımıza çıkar. Günümüze kadar etkileri

devam eden şerh geleneği, İslam medeniyetine has bir ürün olarak ifade edilir. Şerhin bir tür olarak ortaya çıkmasında ve zaman içerisindeki gelişiminde Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaya yönelik yapılan tefsir çalışmalarının etkisi olduğu belirtilir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve anlatma gayretlerinin zamanla sistemli bir hal alması sonucunda tefsir türü ortaya çıkmıştır. Dinî metinler; tefsir, şerh, haşiye, ta'lik gibi yöntemler aracılığıyla insanlara anlatılmaya çalışılmıştır. Tefsir ve şerh birbirinden farklı olsa da temel olarak başkaları tarafından bilinmeyen açıklama veya görünen ifadelerin altında yatan gizli, mecazî anlamı açığa çıkarma amacı açısından benzer özellikler göstermektedir. Ayrıca tefsir zamanla sadece Kur'ân'ın açıklanması, şerh ise Kur'ân dışındaki metinlerin açıklanması için kullanılan birer kavram olarak İslamî kültürde varlığını sürdürmüştür (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 18). Atabey Kılıç ise şerh ve tefsir türünün birbiriyle olan ilişkisi hakkında şunları söylemektedir:

“Tefsirlerde çoğunlukla sûrelerde, âyetlerde geçen ve ancak erbâbının iyi bildiği, umumun tam olarak haberdar olamadığı mühim noktalar izah edilmeye çalışılır. Böylelikle zâhirî mânânın altındaki bâtinî mânâ ve asıl maksat ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu yapılırken sûre veya âyette geçen telmihler, atıflar, kelimelerin ikinci, üçüncü anlamları ve birbiriyle alâkaları müfessir tarafından özellikle zikredilir. Şerhlerde de genellikle aynı yolun izlendiğini söyleyebiliriz. Şârih, açıklamayı hedeflediği metinde geçen kelime, kelime gurubu, cümle, atıf, telmih ve hâdiseleri tıpkı tefsirlerde olduğu gibi izah etmeye çalışır. Bu anlamda tefsirlere Ku'rân şerhleri demek bile söz konusu olabilir. Bu yaklaşımla, edebî anlamdaki şerhlere de metin tefsirleri dememiz mümkün olabilir.”
(Kılıç, 2007, s. 416).

Genelde aklî ve naklî ilimlerle ilgili metinlerin şerhi yapılırken zamanla edebiyat metinlerinin şerhi de yapılmaya başlanmıştır. Bu anlayışın doğmasında İslamiyet etkisinde gelişen dini-tasavvufî edebiyatın etkili olduğu ifade edilmektedir. Edebiyat alanındaki şerh çalışmaları ile diğer alandaki şerh çalışmaları da farklılık göstermektedir. Aklî ve naklî ilimlere ait metin şerhlerinde amaç okuyucuya metinler üzerinden eğitim verme veya dil öğretmektir. Edebî şerhlerde ise eğitim-öğretim amacı bulunmamaktadır.

Osmanlı coğrafyasında Türkçe, Arapça ve Farsçanın birlikte kullanılmasından dolayı Klasik Türk edebiyatı sahasında yazılmış olan

şerhlerin çok dillilik gösterdiği ifade edilmektedir (Ceylan, Şerh, 2010, s. 565). Kaynak dili Arapça veya Farsça olan edebî eserler üzerine kaleme alınmış Türkçe şerhler, edebiyatımızdaki şerh literatürünün önemli bir kısmını meydana getirir (Ceylan, Şerh, 2010, s. 566). Yazılmış olan eserlerin genellikle mensur olduğu, manzum şerhlere ise nadiren rastlanıldığı belirtilir (Ceylan, Şerh, 2010, s. 566). Arapça, Farsça eserler hakkında yazılmış şerhlerde kelime ve terkiplerin sözlük anlamları, gramer özellikleri, metindeki diğer kelimelerle ilişkileri ve bu ilişki neticesinde kazandıkları anlamlar üzerinde durulur (Ceylan, Şerh, 2010, s. 566). *Dîvân-ı Hâfız*, *Dîvân-ı Şevket-i Buhârî*, *Dîvân-ı Örfî-i Şîrâzî*, *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Bostân*, *Gülistân*, *Mantûkû't-Tayr* gibi Farsça eserlere birçok Türkçe şerh yazıldığı ifade edilir (Ceylan, Şerh, 2010, s. 566). Arapça edebî eserlere yazılmış Türkçe şerhlerin Farsçaya göre daha az olduğu ve Arapça metinler üzerine yazılmış Türkçe şerhlerin manzumeler etrafında şekillendiği belirtilmektedir (Ceylan, Şerh, 2010, s. 566). Ka'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-Bürde/ Kasîde-i Bânet Su'âd* ve Muhammed b. Sa'îd el-Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Bür'e/ Kasîdetü'l-Bürde* isimli kasidelerinin en çok şerh edilen Arapça metinler olduğu bilinir. *Kasîde-i Bânet Su'âd*'a Abdurrahmân Abdî Paşa, Eyüp Sabri Paşa, Mollacıkzâde Mehmed Râif, Üsküdârî Ahmed Efendi gibi isimler şerh yazmıştır. İmam Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Bürde*'sine ise Leâlî Ahmed b. Mustafa, Şeyhülislâm Mekki Mehmed Efendi, Âbidin Paşa, Müstakimzâde Süleyman, Rusçuklu Mehmed Hayrî gibi şahsiyetler şerh yazmıştır (Ceylan, Şerh, 2010, s. 566).

Klasik Türk edebiyatı sahasında şerh geleneğine ait ilk ürünler XIII. yüzyılın sonlarına doğru görülür. Sadık Yazar'ın tespit ettiğine göre en eski şerh çalışması 1397'de Mehmed b. Âşık Selmân el-Lâzkî tarafından yazılan ve Şâtıbî'nin tecvid ile ilgili kasidesinin manzum olarak Türkçeye aktarıldığı *Keşfü'l-Me'ânî* adlı eserdir. Ceylan ise Şeyhzâde'nin *Şerh-i Gazel-i Yûnus Emre* adlı eserini ilk şerh olarak kabul eder (Ceylan, Tasavvufî Şiir Şerhleri, 2000, s. 36). XIV. yüzyılda şerh geleneği henüz yaygınlaşmamış olsa da XV. yüzyılda şerh adı altında üretilen eserlerin sayısında bir artış görülür. XV. yüzyılın öne çıkan şârihi olarak Nakşibendî şeyhi İlâhî-i Simavî zikredilir. Simavî yaptığı iki Türkçe şerh ile Türkçe metin şerhlerinin ilk örneklerini ortaya koyar. XVI. yüzyılda şerh metinleri hem sayı hem de farklı alanlar

açısından genişler. Bu yüzyılda *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Gülistân*, *Bostân*, *Dîvân-ı Hâfız* gibi eserlerin şerhleri farklı şârihler tarafından yapılmıştır. Edebiyat geleneğimizde birçok kişi tarafından şerh edilen *Kasîde-i Bürde*'nin Türkçe şerhleri de bu yüzyılda kaleme alınmıştır. Türkçe şerh geleneğinin ilk örneklerinden olan Esmâü'l-Hüsna şerhleri, kırk hadis şerhleri dikkat çeker. Yüzyılın önemli şârihleri olarak Sürûrî, Sûdî ve Şem'î gibi isimler zikredilir (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 41-56).

Şerh geleneği XVII. yüzyılda metin sahası ve şârih sayısı bakımından gelişmesini devam ettirmiştir. Bu yüzyılda *Mesnevî*'den seçilen beyitlerin her birine beş beyit eklemek suretiyle yapılan şerh faaliyetleri dikkat çekmektedir. Önceki yüzyılda başlayan *Mesnevî*, *Gülistân*, *Hâfız Dîvânı*, *Kasîde-i Bürde* şerhleri bu yüzyılda da devam etmiştir. Ka'b b. Zühre'nin *Kasîde-i Bürde* olarak bilinen *Bânet Su'âd* isimli kasidesi ilk defa XVII. yüzyılda Türkçe olarak şerh edilmiştir. Yüzyılın önemli şârihleri İsmâîl Ankaravî ve Azîz Mahmûd Hüdâ'î'nin halifelerinden Aksaraylı Rızâ'î'dir. XVIII. yüzyıl edebî metinler ve edebiyat dışı metinler üzerine yapılan şerhlerin sayıca en yüksek olduğu yüzyıldır. Türkçe tasavvufî metinlere yazılan şerhler bu yüzyılda zirve noktasına çıkmıştır. Yüzyılın önemli şârihleri Salâhî-i Uşşâkî, Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi, Mustafâ İsâmüddîn Üsküdarî ve İsmâîl Hakkı Bursevî'dir. Muhtelif türlerdeki dinî, edebî metinler üzerine birçok şerh yazılmıştır. Şerh geleneğimizin dili büyük oranda Arapçanın hakimiyeti altındadır. Medrese dilinin Arapça olması bu durumun sebeplerinden birisidir (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 41-56).

XIX. yüzyıl ve sonrasında batılılaşma faaliyetlerinin etkisiyle edebiyatta yeni bir dönem başladığı için şerh faaliyetlerinde de değişim söz konusu olmuştur. Bu yüzyılda şerh çalışmaları, önceki yüzyıllara göre bir azalma göstermiş olsa da dönemin aydınları tarafından yazılmaya devam etmiştir. XX. yüzyılda ise geleneksel şerh yöntemlerinin yanı sıra dilbilimin gelişmesi ve çeşitlenmesi nedeniyle şerh yöntemlerinde değişimler gerçekleşmiştir. Latin alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte şerhlerin mahiyetinde de değişimler yaşanmıştır.

“Daha çok divan edebiyatı örnekleri üzerine klasik estetiğin unutulmaması amacıyla yazılan şerhler üniversitelerde ilgili bölümlerin gelişmesiyle artış göstermiştir. Metnin inceliklerini ayrıntılı biçimde ortaya koymakla birlikte öğreticilik özellikleri ön plana çıktığından yeni şerhler klasik şerhler kadar edebî kıymete sahip değildir.” (Ceylan, Şerh, 2010, s. 568).

Dilbilimsel ve geleneksel yöntemler bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Dilbilimsel yöntem ekseninde geleneksel yönteme göre yapılan şerhlere “modern şerh” denilmektedir. Günümüz şerh çalışmalarında geleneksel yöntemlerin yanı sıra göstergebilim, yapısalcı, ontolojik yaklaşım gibi modern şerh yöntemleri kullanılmaktadır (Gültekin, 2020, s. 142).

Edebiyat sahasında yapılan şerh çalışmaları incelendiği zaman “geleneksel şerh” ve “modern şerh” ayrımının yapıldığı görülmektedir. Osmanlı döneminde yazılan şerhler “geleneksel şerh”, cumhuriyet dönemi ve sonrasında yazılan şerhler veya oluşturulan metin çalışmaları “modern şerh” olarak isimlendirilmektedir. Ömür Ceylan, şerh ayrımını “klasik ve günümüz” şeklinde ayırmaktadır ve bu ayrımın “bir tercihten öte bir mecburiyet”ten kaynakladığını belirtmektedir (Ceylan, Böyle Buyurdu Sûfî Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları, 2015, s. 238). Ayrıca eski kültürden kronolojik olarak uzaklaştıkça klasik şerh ile günümüz şerhi arasındaki farkın da genişlediğini ifade edilir (Ceylan, Böyle Buyurdu Sûfî Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları, 2015, s. 239).

Klasik dönemde “tefsir, tercüme, haşiye, ta’lik, telhis, tevil” türünde yazılan eserlere de şerh nitelemesi yapılmaktadır (Saraç, 2006: s. 121-122). Son dönemlerde bunlara “tahlil” kelimesinin de eklenmesi bir kavram karmaşasını meydana getirmiştir. Ancak “tahlil” kelimesinin şerh kavramı yerine kullanılmaması gerektiği belirtilir. Bunun sebebi olarak incelemeyi gerçekleştiren kişinin zihninde “metin şerhi”nin çözülmüş bir olay olması gerektiği ifade edilmiştir. Sonuç olarak tahlili, şerhten sonraki bir aşama olarak düşünmek gerektiği izah edilir (Saraç, 2006, s. 122). Taşçı ise “Teorik olarak telif, tercüme, adaptasyon, şerh, analiz, tenkit vb. esas itibarıyla amaçları belli ve farklı faaliyet alanlarıdır. Bununla birlikte bu kesin türler, pratikte daima birbirlerinin sınırlarını aşarlar. Bunun sonucunda da bazı eserlerin hangi faaliyet alanı içinde değerlendirilmesi gerektiği konusunda hiçbir zaman bitmeyecek münakaşalar doğar. Bunun sebebi, edebiyatta her

çeşit eserlerin biricik olması ve eserleri değerlendirme normlarının farklılığıdır.” (Taşcı, 2014, s. 75) ifadelerini kullanarak şerh ile ilgili yaklaşım farklılıklarına dikkat çekmiştir. Şerhlerin, tahlil, tedkik ve analiz gibi terimlerle olan ilişkisinin metni açıklama ve yorumlama noktasında birleştiği belirtilmiştir (Taşcı, 2014, s. 77).

Şerh konusunda bazı araştırmacılar tarafından farklı tasnifler yapılmıştır. Atabey Kılıç’ın yaptığı çalışmaya göre şerhler şu başlıklar altında tasnif edilir:

- 1) Şerh metoduna göre
  - a) Geleneksel Şerh
  - b) Hall-i Müşkilât ve Benzeri veya Tercüme-yi Yakın Şerhler
  - c) Modern Şerh
- 2) Şerh edilen eserin manzum ya da mensur oluşuna göre
  - a) Manzum Eser Şerhleri
  - b) Mensur Eser Şerhleri
- 3) Şerh edilen eserin diline göre
  - a) Arapça Eser Şerhleri
  - b) Farsça Eser Şerhleri
  - c) Türkçe Eser Şerhleri
- 4) Şerh edilen eserin muhtevasına göre
  - a) Edebî Şerhler
  - b) Dînî Eser Şerhleri
  - c) Tasavvufî Şerhler
  - d) Diğer Bilimlerle Alâkalı Şerhler (Kılıç, 2007, s. 363-369).

Şerh tasnifine yönelik yapılan bir başka çalışmada Sadık Yazar, Atabey Kılıç’ın oluşturduğu tasnifi temel alarak tasnifin alt başlıklarında bazı değişiklikler yapmıştır. Sadık Yazar’ın oluşturduğu tasnif ise şu şekildedir:

- 1) Takip Edilen Usûle Göre Şerhler
  - a) Aktarma yönü ağır basan şerhler
  - b) Açıklama yönü ağır basan şerhler
- 2) Manzum veya Mensur Oluşuna Göre Kaynak Metin ve Şerhler
  - a) Kaynak Metni Manzum Olan Şerhler

- b) Kaynak Metni Mensur Olan Şerhler
- 3) Kaynak Metnin Diline Göre Şerhler
  - a) Kaynak Metni Arapça Olan Şerhler
  - b) Kaynak Metni Farsça Olan Şerhler
  - c) Kaynak Metni Türkçe Olan Şerhler
- 4) Kaynak Metnin Muhtevasına Göre Şerhler
  - a) Edebî
  - b) Edebiyat Dışı (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 62-71).

Sadık Yazar yaptığı tasnif üzerinden yazılmış şerhler hakkında bazı tespitlerde bulunur.

1. Aktarma yönü ağır basan şerhlerde kaynak metinler Arapça ve Farsça mensur metinlerden oluşmaktadır. Genel olarak edebiyat dışı metinler şerh edilir fakat edebî metinlerin de şerh edildiği görülür.
2. Açıklama yönü ağır basan şerhler genellikle manzum metinler üzerine yazılan şerhlerdir. Bazı mensur metinler üzerine de bu türde şerhler yazıldığı görülür. Kaynak metin genelde Arapça ve Farsça iken bazı tasavvufî Türkçe manzumelerin de bu türde şerh edildiği görülür. Yapılan şerhler genellikle edebî metinler üzerine yazılan şerhlerdir.
3. Manzum metinler genellikle açıklama yönü ağır basan şerhlere kaynaklık etmiştir. Şerh edilen manzum metinler çoğunlukla edebî metinlerdir.
4. Mensur metin şerhleri genellikle aktarma yönü ağır basan şerhlere kaynaklık etmiştir. Mensur metin şerhleri genellikle edebiyat dışındaki hadis, kelam, fıkıh, hukuk, mantık, aruz, belagat vs. gibi alanlardaki metinler üzerine yazılmıştır.
5. Kaynak metin dili Arapça olan şerhler genellikle edebiyat dışı ve dini ilimler metinleri üzerine yapılmıştır. Edebî manzumeler üzerine yazılan şerhler de mevcuttur.
6. Kaynak metin dili Farsça olan şerhler çoğunlukla tasavvufî özellikleri olan edebî metinlerdir.

7. Kaynak metin dili Türkçe olan şerhlerin tamamı tasavvufi ve manzum metinlerdir (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 62-71).

Yapılan şerh tasniflerine değindikten sonra çalışmamızda söz konusu olan şerh metninin tasnifi için şöyle denilebilir: Şerh metoduna göre geleneksel şerh; şerh edilen eserin manzum ya da mensur oluşuna göre manzum eser şerhi; şerh edilen eserin diline göre Arapça eser şerhi; şerh edilen eserin muhtevasına göre edebî şerhtir.

Şârihler, onları şerh yazmaya yönlendiren durumları ve şerh yazmalarının sebeplerini eserlerin, *sebeb-i telif* bölümlerinde izah ederler. Bu durumlar şu şekilde ifade edilir:

1. Devlet adamı, şeyh, dost vb. kişilerin ısrarlı istekleri
2. Şârihin hâtiften gelen bir ses veya rüyasında birisi tarafından kendisine işaret edilmesi
3. Yazılacak şerhin devlet adamlarından birine hediye olarak sunulmak istenmesi (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 2011, s. 58-59).

Yekta Saraç metinlerin iki amaç doğrultusunda şerh edildiğini belirtir. “İlki şerh edilecek metin ile ilgili okuyucunun bilgi birikiminin yetersiz kaldığı yerler olduğu düşüncesidir.” İkincisi ise “metinlerin bir düşünce ve inanç sistemini açıklamak için bir vasıta olarak kullanılması”dır (Saraç, 2006, s. 124).

Çalışmamızın metninde şârih, eseri kaleme alma amacını “Bundan sonra basılacak eserlere hayırlı bir mukaddime olmak, Arapça bilmeyen din kardeşlerine *Kasîde-i Bürde*’yi arz ve beyan etmek, Hz. Peygamber’den şefaât dilemek.” şeklinde açıklamaktadır. Bu bağlamda eserin, okuyucunun bilgi birikiminin yetersiz kaldığı yerlerin mevcut olmasından dolayı şerh edildiği görülür. Ayrıca eserin, bir düşünce ve inanç sistemini açıklamak için bir vasıta olarak kullanıldığı da ifade edilebilir.

Kültürümüzde büyük bir öneme sahip olan *Kasîde-i Bürde* üzerine Klasik Türk edebiyatı alanında birçok şerh kaleme alınmıştır. Çalışmada kaynak dili Arapça ve manzum bir edebî eser olan *Kasîde-i Bürde* hakkında Rusçuklu

Mehmed Hayrî'nin kaleme almış olduğu ve *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye* ismini verdiği Türkçe şerhin incelemesi yapılacaktır. Ardından şerh metninin tamamı transkripsiyon alfabesiyle verilecektir. Çalışmanın amacı söz konusu şerh metninin incelemesini yaparak metni ve yazarını edebiyat dünyasına tanıtmaktır. İnceleme kısmında şârihin benimsediği şerh yöntemine dikkat çekilerek bu yöntemin şerh geleneğimizdeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

KASÎDE-İ BÜRDE VE ŞERHLERİ

1.1. İmam Bûsîrî'nin Hayatı ve *Kasîde-i Bürde'si*

Kaynaklarda Bûsîrî'nin H.1 Şevval 608/M.7 Mart 1212'de doğduğu belirtilir (Kaya, 1992:468; Sezer 1980:25). İmam Bûsîrî'nin tam adı, Bûsîrî'nin talebelerine yetişmiş ve onlardan Bûsîrî hakkında bilgi almış olan Salâhuddîn es-Safedî'ye göre Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsin b. Abdillâh b. Hayyânî b. Sanhac b. Mellâl es-Sanhacî el-Bûsîrî'dir (Sezer, 1980, s. 25). Bazı kaynaklarda ise adı, Ebû Abdillâh Şerefüddîn Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsin el-Bûsîrî'dir (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 468). Adı Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Abdillâh, el-Bûsîrî ve Şerefüddîn lakabı ve Ebû Abdullâh ise künyesi olarak zikredilir (Sezer, 1980, s. 25). Künyesinden hareketle ilk çocuğunun adının Abdullâh olduğu belirtilir (Sezer, 1980, s. 25). Doğum yerinin Behnesa şehrinde bulunan Behşim olduğu üzerinde durulur (Kaya, 1992:468; Sezer 1980:30). Bûsîrî gençlik yıllarını ailesiyle birlikte Delas'ta geçirir (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469). Bundan dolayı bazen Delas ve Bûsîr isimleri bir araya getirilerek onun için "Delâsîrî" lakabı kullanılmışsa da zamanla bu kullanımın unutulduğu ifade edilir (Sezer, 1980, s. 26). Bûsîrî'nin soyunun Hammâd Kalesi'ndeki Habnunoğulları diye tanınan bir aileden geldiği aktarılır (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 468). Bu aile Mağrib'te yaşayan Sanhâce kabilesinin bir koludur. Bûsîrî bir şiirinde kendisinin Mağripli olduğunu ifade eder (Sezer, 1980, s. 28).

İmam Bûsîrî, Bûsîr'de hafızlık yaparak eğitim hayatına başlar (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469). Daha sonra ilim tahsili için Kahire'ye giderek Şeyh Abdüzzâhir Mescidi'ndeki ders halkalarına katılır (Sezer, 1980, s. 34). Burada İslami ilimlerin yanı sıra dil ve edebiyat tahsili görür (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469). Yahudi ve Hristiyanlara karşı yazdığı reddiyelerden İncil ve Tevrat'ı okuduğu anlaşılır (Kaya, 1992:469; Sezer, 1980:35). Şâzelî tarikatının kurucusu olan Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye intisap eder ve Şâzelî'nin halifesi olarak onun yerine geçen Ebü'l-Abbas Ahmed el-Mürsî'ye mersiye yazar (Kaya, BÛSÎRÎ,

Muhammed b. Said, 1992, s. 469). Kahire’de bir Kur’ân-ı Kerim öğretim okulu açar ama ilgisizlikten dolayı burayı kapatarak el-Mahalle’ye gider (Kaya, 1992, s. 469; Sezer, 1980, s. 37). Kendisine esnafı ve memurları kontrol ederek suiistimalleri önlemek üzere muhtesiplik görevi teklif edildiği halde Bûsîrî bu görevi kabul etmez (Kaya, 1992, s. 469; Sezer, 1980, s. 36). Katiplik, mübaşirlik, mutasarrıflık, hattatlık, küttab hocalığı ve şairlik gibi görevler icra eder (Sezer, 1980, s. 45).

Kısa boylu, zayıf bir bünyeye sahip olan Bûsîrî’nin hayatında birçok sıkıntı yaşadığı ve fiziki özelliklerinden dolayı hor görülüp küçümsendiği şiirlerinden anlaşılır (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469) (Sezer, 1980, s. 56-57). İmam Bûsîrî huzursuz biridir. Bu durumda olmasının nedeni; çok çocuğunun olması, karısının hırçın bir kişiliğe sahip olması ve arkadaşlarının yaptıkları yolsuzluktur (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469). Söz gelimi şiirlerinde fakirlik, kalabalık aileye sahip olmanın meydana getirdiği sıkıntı ve zorluklara da yer verir (Sezer, 1980, s. 40-41). Hak, adalet gibi konular söz konusu olduğunda Bûsîrî titiz ve hassas olur. Bu durumdan dolayı da aynı işte uzun bir süre çalışamaz (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469).

Bûsîrî’nin ölüm tarihi hakkında farklı bilgiler mevcuttur. İskenderiye’de vefat eden şairin ölüm tarihi İbn Şâkir el-Kütübî’ye 696, Süyûtî’ye göre 695, Kâtip Çelebî’ye göre 694’tür (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469). İsmail Hakkı Sezer, Bûsîrî’nin ölüm tarihinin H.696 veya H.697 (M. 1297-M.1298) olabileceğini ifade eder (Sezer, 1980, s. 33). Bûsîrî’nin mezarı İskenderiye’de kendi adıyla anılan caminin içindeki sağ maksûrededir. İmam Şâfiî türbesinin yanında ve Konya’da Sadreddin Konevî türbesinin karşısında da makamı mevcuttur (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469); (Sezer, 1980, s. 33).

Bûsîrî’nin bir *Divan*’ı vardır. Dârü’l-Kütübî’l-Mısriyye’de divanın iki nüshasının mevcuttur. Fakat bu nüshalarda Bûsîrî’nin bütün şiirleri mevcut değildir. *Divan* üzerine Muhammed Seyyid Kîlânî bir yüksek lisans çalışması yaparak ve diğer kaynaklardan bulabildiği şiirleri de ilave ederek eseri yayımlanmıştır. (Kaya, BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said, 1992, s. 469). Bûsîrî’nin şiirleri yapı ve üslup bakımından sağlam bir yapı ve lirik türdedir.

On dört tane Nebevî medih şiiri vardır. Bunlardan on tanesi kaside, dört tanesi ise küçük şiirlerden ibarettir (Sezer, 1980, s. 133).

1.1.1. Kasîde-i Bürde (Kasîde-i Bür'e)

Asıl adı *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye* olan kaside, kafiye (revî) harfi mim olduğu için *el-Kasîdetü'l-Mîmiyye*, şairin hayatının sonlarına doğru yakalanmış olduğu felç hastalığından şifa bularak kurtulmasına vesile olduğu için de *Kasîdetü'l-Bür'e* isimleriyle bilinir. Fakat halk arasında ve literatürde *Kasîde-i Bürde* olarak bilinir (Kaya, *Kasîdetü'l-Bürde*, 2001, s. 568). Ka'b b. Zühre'nin kasidesi de aynı adla zikredildiğinden dolayı ortada bir karışıklık meydana gelir. Bundan dolayı da Bûsîrî'nin kasidesi *Kasîdetü'l-Bür'e* veya *el-Kasîdetü'l-Bür'iyye* adlarıyla anılmıştır. Fakat literatürde *Kasîdetü'l-Bürde* (*Kasîde-i Bürde*) diye bilinmektedir. Sezai Karakoç, asıl adının “*Kasîde-i Bür'e* olduğunu fakat *Kasîde-i Bere*, *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Büre*, *Kasîde-i Bürdiyye*, *Kasîde-i Büride*” gibi isimlerin de verildiğini belirtir. Bunun yanı sıra en çok kullanılan isimlerin *Kasîde-i Bür'e* ve *Kasîde-i Bürde* olduğunu da zikreder (Karakoç, 2011, s. 15). Kendisi kasîdenin ismini Türkçeleştirirken *Kasîde-i Bür'e* ismini esas aldığını ve “kurtuluş, kurtarış” gibi anlamlara geldiğinden dolayı “Bürüyen” kelimesini seçtiğini belirtir (Karakoç, 2011, s. 15). Kasîdenin kazanmış olduğu şöhreti, taşıdığı sanat değerinden daha çok şairin felçten kurtulmasına vesile olduğuna dair rivayetlere borçlu olduğu belirtilir (Kaya, *Kasîdetü'l-Bürde*, 2001, s. 568).

Bûsîrî'nin hiçbir kasidesinde felç olduğuna dair bilgi bulunmaz. Felç hadisesinden ilk defa bahseden kişi, kendisinden altmış yıl sonra vefat eden İbn Şâkir el-Kütübî'dir (Kaya, *Kasîdetü'l-Bürde*, 2001, s. 568). Hadiseye göre Bûsîrî felçli olduğunda bir gece şifa vermesi için Allah'a dua eder. Ardından rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber, Bûsîrî'den kendisi için yazdığı kasideyi okumasını ister. Bunun üzerine Bûsîrî “Ya Resulallah! Ben senin için birçok kaside yazdım, hangisini okumamı istersin?” diye sorar. Hz. Peygamber, kasidenin ilk beytini söyler ve ardından Bûsîrî kasidenin devamını okumaya başlar. Hz. Peygamber, kasideyi sonuna kadar dinler. Bitince de bürdesini (hırkasını) çıkarıp şairin üstünü örter ve eliyle de felçli

vücudunu sıvazlar. Bûsîrî uykudan uyanınca vücudundaki felcin geçtiğini görür (Kaya, Kasîdetü'l-Bürde, 2001, s. 568).

Bir rivayete göre Bûsîrî, gördüğü rüyadan sonra sabah evinden çıkıp giderken sokakta bir dervişle karşılaşır. Bazıları karşılaştığı kişinin Şeyh Ebu'r-Recâ olduğunu, bazıları da bir derviş veya talebe olduğunu belirtir. Derviş şaire “Hz. Peygamber’i övdüğün kasideyi bana vermeni istiyorum.” der. Bûsîrî de “Hangi kasidemi istiyorsun? Benim birçok methiyem vardır.” diye cevap verir. Derviş “Matla beyti ‘E min tezekkürî cîrânin bi-zî-selemi’ olan kasidenizi istiyorum.” diye cevap verir. Bu kasidenin yazıldığından kimsenin haberi olmadığı için şair şaşırır. “Sen bu şiiri nereden duydun ve ezberledin? Ben onu henüz hiç kimseye okumamıştım.” der. Derviş, “Dün gece Hz. Peygamber’in huzurunda okundu ve peygamber kasideyi dinlerken sallanıyordu.” diye cevap verir. Konuşmadan sonra Bûsîrî, dervişe kasidenin bir nüshasını verir. Böylelikle kaside halk arasında yayılır (Şahin, 1997, s. 46).

Kaside, aruzun basit bahrinde “müstef’ilun fâ’ilün müstef’ilün fe’ilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Aslında 160 beyit olan kaside bazı nüshalarda 175 beyit olarak görülür. Şair tarafından bölümlere ayrılmamış olmasına rağmen kaside hakkında çalışma yapanlar on bölüm halinde değerlendirirler. Bu bölümler şu şekildedir:

12 beyitten oluşan birinci bölümde Hz. Peygamber’e duyulan aşk ve muhabbet ifade edilmektedir. 16 beyitlik ikinci bölümde nefsin arzularından sakınmak ve nefse itaat etmemek gerektiği konusu anlatılmaktadır. 30 beyitten meydana gelen üçüncü bölümde Hz. Peygamber’in ibadeti, zühdü ve dünyaya meyletmemesi anlatılarak peygamber methedilmektedir. 13 beyitten oluşan dördüncü bölümde Hz. Peygamber’in doğumu ve doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü olaylardan bahsedilmektedir. 16 beyitlik beşinci bölümde Hz. Peygamber’in mucizeleri anlatılmaktadır. 17 beyitten müteşekkil olan altıncı bölümde Kur’ân-ı Kerim’in edebî üstünlüğü, fazileti ve mucizevi yönü dile getirilmektedir. 13 beyitlik yedinci bölümde, Hz. Peygamber’in miracı ve sırlarından bahsedilmektedir. 22 beyitten oluşan sekizinci bölümde, Hz. Peygamber’in cihadı ve cihadın önemi dile getirilmektedir. 12 beyitten meydana gelen dokuzuncu bölümde, eski

günahlarını hatırlayan şairin pişmanlığı ve tövbe ederek Hz. Peygamber'den şefa'at dilemesi ifade edilmektedir. 9 beyitli onuncu bölümde ise şairin Allah'tan rahmet ve lütuf dileyerek münacatta bulunması anlatılmaktadır (Şahin, 1997, s. 46-49).

1.2. Ka'b b. Zühre'nin Hayatı ve Kasîde-i Bürde'si

Adı Ebû'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Ka'b b. Zühre b. Ebî Sülmâ'dır. Hz. Peygamber döneminde yaşamış bir şairdir. Müzeyne kabilesine mensuptur. Babası Zühre muallaka şairidir. Ailenin diğer üyeleri de şairdir. Şiir eğitimini kardeşi Büceyr ve Hutay'e ile beraber babasından alarak genç yaşta şiir söylemeye başlar. Babasının olgunlaşmadan şiir söylemesini istememesine ve engellemelerine rağmen zamanla şairlikte üstün yeteneğini kanıtlar (Savran, 2001, s. 7).

Meşhur kasidesini, klasik kaside formunda Cahiliye kasidesinin özelliklerine uygun olarak kaleme alır. Teşbihler, tasvirler, garip kelimeler, darbimeseller ve hikmetli sözler şiirinin özelliklerindendir (Savran, 2001, s. 7).

Kasîdetü'l-Bürde'ye, Ebû Sa'îd es-Sükkerî, İbn Düreyd, Süyûtî gibi birçok alim şerh yazmıştır. Divanının ilk neşri Sükkerî'nin şerhiyle beraber Tadeusz Kowalski ve Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye tarafından yapılır. Kasidesi ve divanı farklı dillere tercüme edilmiştir. *Kasîde Râ'îyye fî Medhi'l-Ensâr* ve *el-Kasîdetü'l-Mîmiyye fî Medhi'l-Ensâr* adında manzumeleri vardır (Savran, 2001, s. 7).

1.2.1. Kasîde-i Bürde (Kasîde-i Bânet Su'âd)

İslâmiyet'in ilk zamanlarında birçok kişi Müslüman olmasına rağmen Ka'b ve bazı şairler Müslümanlığı kabul etmez. İslam dinini ve Hz. Peygamber'i hicveden şiirler söyler. Şair olan kardeşi Büceyr ise Hz. Peygamber'i ziyaret ederek İslâmiyet'i kabul eder (Şahin, 1997, s. 50). Bunun üzerine Ka'b kardeşine kızarak onu hicveden bir şiir kaleme alır. Ayrıca bu şiirde İslam'ı ve Hz. Peygamber'i de kötüler. Bu durumdan dolayı Hz. Peygamber, Ka'b'ın öldürülmesini emreder (Şahin, 1997, s. 50). Ka'b,

kabileleri Müzeyne'nin himayesine sığınır ancak kabilesi kendisini reddeder (Savran, 2001, s. 7).

Büceyr, kardeşi Ka'b'a bir mektup ileterek Hz. Peygamber'in, kendisini hicveden şairler için ölüm emri verdiğini ve bazı şairlerin kaçarak saklandıklarını haber verir. Kendisinin de Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek özür dilemesi veya bir yere saklanması gerektiğini söyler (Güler, 2016, s. 18; Demirayak, 2001, s. 567). Büceyr, kardeşi Ka'b'a ikinci bir mektup gönderir ve Hz. Peygamber'in Müslüman olanları affettiğini söyler. Bunun üzerine Ka'b, kasidesini hazırlayarak Medine'ye doğru yola çıkar ve sabah namazı vaktinde Mescid-i Nebevî'ye girer. Namazdan sonra en ön safa Hz. Peygamber'in yanına yüzü örtülü bir şekilde ilerler. Hz. Peygamber'in dizinin dibine varıp oturur ve Ka'b'ın suçundan dolayı affedilip edilmeyeceğini sorar. Hz. Peygamber, Ka'b'ın tövbe ettikten sonra affının kabul edileceğini belirtince yüzünü açar (Güler, 2016, s. 18) (Demirayak, 2001, s. 567).

O esnada Ensar'dan birisi ortaya atılarak Ka'b'ı öldürmek için izin ister. Fakat Hz. Peygamber bu duruma müsaade etmez. Ka'b'ın yaptıklarından pişman olduğunu ve tövbe etmiş olarak buraya geldiğini belirtir. Bu durum üzerine Ka'b, o şahsın kabilesine sinirlenir ve şiirinde Ensar'dan bahsetmezken Muhâcirîn'i yücelten beyitler söyler (Şahin, 1997, s. 51).

Ka'b kasidesini okumaya başlar. Kasideyi dinleyip beğenen Hz. Peygamber, bürde denilen sırtındaki hırkayı çıkarıp Ka'b'a giydirir. Bu hırkayı Hz. Muaviye satın almak istediye de Ka'b hırkayı satmaz. Ancak onun ölümünden sonra Hz. Muaviye hırkayı varislerden satın alır. Sonraki dönemlerde halifelerin yanlarında bulunan bu hırka günümüzde Topkapı Sarayı Müzesinde muhafaza edilir (Demirayak, 2001, s. 567) (Güler, 2016, s. 19).

İslam âleminde büyük bir ilgi gören bu kaside yaşanan olaydan dolayı *Kasîde-i Bürde* adıyla bilinir. Edebî sahada ise "Su'âd uzaklaştı" anlamına gelen ve kasidenin ilk beytinin girişi olan "Bânet Su'âd" adıyla bilinir (Şahin, 1997, s. 52).

Cahiliye dönemi geleneksel kaside tarzının bir örneğidir. Kasidenin korku, endişe, dışlanma, sıkıntı ve ümitsizlikten oluşan psikolojik bir

atmosfere sahip olduğu gör÷lür. Şair, kendisinden önceki şairlerin şiirlerinin teknik yapısına bağılı kalır. Kasidenin beyit sayısı hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Kaside, İslam edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bazı meclislerin açılışı yapılırken söz konusu kasidenin okunduğu belirtilir (Demirayak, 2001, s. 567).

Kasidenin Arapça, Farsça ve Türkçe şerh, tahmis, taştir ve nazireleri bulunur. Kaleme alınmış olan toplam çalışmaların yüzü aşkın bir sayıda olduğu ifade edilir (Şahin, 1997, s. 53).

Kasîdetü'l-Bürde iki farklı şair tarafından yazılmış ayrı kasideler olsa da aynı isimle zikredilir. Bu durum da *Kasîdetü'l-Bürde* denilince hangi şairin kasidesinin kastedildiğini zorlaştırır. Kasidelerin yazılma sebeplerini oluşturan olaylara değinerek var olan isim karışıklığını açıklamaya çalıştık. Bunun yanı sıra kasidelerinin özelliklerini de aktarmaya çalıştık. Çalışmamızda inceleyeceğimiz eser, Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'si üzerine yazılmış Türkçe bir şerh olduğundan dolayı burada söz konusu kaside hakkında yazılmış diğer Türkçe şerhlerin listesini vermek uygun olacaktır.

1.3. Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Türkçe Mensur Şerhleri

1. Le'âlî, Ahmed b. Mustafâ, *Şerh-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 72-76) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 589-590).
2. Şeyh Sa'dullâh el-Halvetî Müridi, *Şerh-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 76-78) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 590-592). Bu şerh hakkında iki farklı çalışma mevcuttur.¹
3. Şârihi Bilinmeyen Bir Şerh – Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 2177/5; Pertev Paşa 616; Lala İsmail 688/4 numaralı kayıtlarda nüshaları mevcuttur (Şahin, 1997, s. 78-79).

---

¹ Eser hakkında detaylı bilgi için bk. Mine Taşdemir, *Sa'dullâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE, Sakarya, 2019; Hussein Abdulameer Talal Talal, *Sadullah Halveti'nin Şerh-i Kaside-i Bürdesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Isparta, 2016.

4. Ankaravî İbrahim b. Süleyman b. Sâdık b. Mürsil el-Hanefî el-Ankaravî'nin *Kasîde-i Bürde Şerhi* (Şahin, 1997, s. 79-80) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 588-589).
5. Şeyhülislâm Mekkî Mehmed Efendi İstanbulî, *Teveccül (Şerh-i Kasîde-i Bürde)*. En geniş *Kasîde-i Bürde* şerhidir. 1251 yılında İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır (Şahin, 1997, s. 80-83; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 597-599).
6. Şeyh Abdullâh b. Şeyh Ahmed, *İrşâdiyye (Şerh-i Kasîde-i Bürde)*. Milli Ktp. Yz. A. 4558/1 ve Süleymaniye Ktp. Fatih 3971'de kayıtlı nüshaları mevcuttur (Şahin, 1997, s. 84-85) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 596-597).
7. Şeyh Abdullâh b. Şeyh Ahmed (ö. 1728), *Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bürde*. Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi 799 numarada kayıtlı nüshası vardır. İrşâdiyye'yi yazdıktan sonra anlamada zorluklar olduğu için bu şerhte sadece kasidenin anlamına yer vereceğini ifade eder (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 597).
8. Muhammed Emîn b. el-Emîr Feyzullah b. Gül Ahmed er-Rûmî – *Kasîde-i Bürde Şerhi*. Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa 246; İÜ Nadir Eserler Ktp. TY 325'de kayıtlı nüshaları vardır (Şahin, 1997, s. 85-87).
9. el-Hac Muhammed b. el-Hac Ahmed – *Miftâhu'n-Necât*. Bu muhtasar şerh müellifin *Kasîde-i Bürde*'ye Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazdığı tahmisler ile birlikte İstanbul'da el-Hac Muharrem Efendi Destgahı'nda 1284 yılında basılmıştır. Tam adı *Miftâhu'n-Necât fî Teslîsi'l-Lügât ve Tahmîsü'l-Kasîdetü'l-Bürdeti li-Medhi Seyyidi's-Sâdât* şeklindedir (Şahin, 1997, s. 87-89).
10. Kayacığî Süleyman Efendi – *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi*. Mehmed Es'ad tarafından düzenlenerek H.1299/M.1882 yılında İstanbul'da basılmıştır (Şahin, 1997, s. 89-90).

11. Osman Tevfik – *Şerh-i Kasîde-i Bürde Tercüme-i Mücmeli*. Harputî Ömer Efendi'nin '*Asîdetü's-Şehde fî Şerh-i Kasîdeti'l-Bürde* adlı Arapça eserinin muhtasar tercümesidir. H.1300/M. 1883 yılında İstanbul Mahmut Bey Matbaası'nda basılmıştır (Şahin, 1997, s. 90-91).
12. Âbidin Paşa – *Terceme ve Şerh-i Kasîde-i Bürde*. H. 1305/M.1888 yılında yazılmış ve H.1307/M.1890 yılında basılmıştır (Şahin, 1997, s. 91-94).
13. İsmail b. Osman b. Bekr b. Yusuf Osmanpazarî (İsmail Niyazi), *el-Umde 'ale'l-Bürde*. Eser hakkında yapılmış yüksek lisans tezi mevcuttur.²
14. el-Hac Mehmed Sa'îd Bey – *Kasîde-i Bürde Şerhi*. Türkçe mufassal şerhlerden birisidir. Müellif hattı nüshası Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 114 numaralı kayıta mevcuttur (Şahin, 1997, s. 94-95).
15. Hasan Fehmî b. Halîl b. Molla Mustafa Efendi-*Mecma'u'l-Fezâil*. Eser H.1328/M.1911 yılında İstanbul Mekteb-i Sanâyi-i Osmâniyye Matbaası'nda basılmıştır. 434 sayfadan müteşekkil hacimli bir şerhtir (Şahin, 1997, s. 95-97). Eser hakkında detaylı bilgi için *Erzurumlu Hasan Fehmi Efendi ve Kasîde-i Bürde'yi Şerh Yöntemi* adlı yüksek lisan tezine bakılabilir.³
16. Kastamonulu Hoca-zâde Mehmed b. Ali Senâî b. Ebîbekr b. Abdülbâkî – *Kaydlı Kasîde-i Bürde*. Eser H.1313/M.1896 yılında İstanbul Matbaa-i Osmâniyye'de basılmıştır. Muhtasar bir şerh olan eserin tertibi diğer şerhlerden farklıdır. Sayfa üç bölüme ayrılarak ortaya kasidenin metni ve satır aralarına i'rabı, yanına da Türkçe anlam ve hepsini çevreleyen bir şekilde Arapça şerh yazılmıştır (Şahin, 1997, s. 97).

---

² Ömer Faruk Kasadar, *İsmail Niyazi Osmanpazarî (ö. 1275/1858) Hayatı, Eserleri ve El-Umde Ale'l Bürde İsimli Eseri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2019.

³ Ferda Tokdemir, *Erzurumlu Hasan Fehmi Efendi ve Kasîde-i Bürde'yi Şerh Yöntemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, SBE, Rize, 2017.

17. Rusçuklu Mehmed Hayrî – *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye*. Çalışmamızın oluşturan bu eser hakkında ilgili bölümde detaylı bilgi verilecektir.
18. Hacı Muhammed Ziyâü'd-dîn Türk-zâde – *Gurretü'l-Münîre Şerh-i Kevkebü'l-Muzîe Yahud Kasîde-i Bürde Şerhi*. Eser H.1311/M. 1894 yılında İstanbul Kasbar Matbaası'nda basılmıştır (Şahin, 1997, s. 99).
19. Mehmed Ma'rûf b. Mehmed Şerîf et-Trabzonî, *Şerh-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 592).
20. Şeyhülislâm Bâlîzâde Mustafâ b. Bâlî b. Süleymân Rûmî, *Şerh-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 592).
21. Yahyâ b. Abdullâh, *Tercümetü'l-Esrâr fî Medhi Seyyidi'l-Ebrâr (Şerh-i Kasîde-i Bürde)* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 593-594).
22. Mustafâ b. Ahmed Bosnevî, *Zübdetü's-Şürûhu't-Türkiyye* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 594-595).
23. Fevzi Aksoy, Mehmet Balcı – *İmam Bûsîrî ve Kasîde-i Bürde*. Eser 1975 yılında İstanbul Ferhat Yayınları'nda yayımlanmıştır. Önceki Arapça ve Osmanlıca şerhlerden faydalanılarak oluşturulmuş ve bugün de insanların bu değerli şiirden faydalanmaları düşüncesiyle günümüz Türkçesine aktarılmıştır.
24. Rahmi Serin – *Kasîde-i Bürde Şerhi Havas ve Esrârı*. 1995 yılında İstanbul Pamuk Yayınları'nda basılmıştır. Eser önceden yazılmış olan Osmanlıca şerhlerin sadeleştirilmiş özeti niteliğindedir.

1.4. Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Türkçe Manzum Şerhleri

1. Akhisarlı Hâfız İsmail Nazîf b. Muhammed Efendi, *İklîdü's-Sa'âde (Manzum Kasîde-i Bürde Şerhi)*. Kasidenin her beytinin üç beyitle manzum şekilde şerhinin yapıldığı bir eserdir. Eserin Milli Ktp. Adnan Ötüken (06 Hk 2537), Afyon Gedik Ahmet Paşa (03 Gedik 17675/1), Manisa İl Halk Ktp. (45 Hk 1653/2)'de kayıtlı üç nüshası

mevcuttur (Şahin, 1997, s. 102-103; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 600-601).

2. Rızâ'î, Seyyid Hasan b. Abdurrahmân Aksarayî, *Miftâhû's-Sa'âde* (Manzum Kasîde-i Bürde Şerhi). Kasidenin her beytinin üç beyitle manzum şekilde şerhinin yapıldığı bir eserdir (Şahin, 1997, s. 104) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 595-596). Bütün beyitlerin kafiyesi elif harfidir. Eser hakkında bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.⁴

1.5. Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Türkçe Manzum Tercümeleri

1. Abdurrahîm Karahisârî – *Kasîde-i Râiyye* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 601-602; Şahin, 1997, s. 107-108). Eser hakkında bazı çalışmalar mevcuttur.⁵
2. Kemâl Paşazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleymân b. Kemâl Paşa (ö. 1533), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 108-110; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 602-603). Eser hakkında bazı çalışmalar mevcuttur.⁶
3. Balıkesirli İvaz Çelebî (Zâtî), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*. Bu tercümenin XVI. yüzyılın meşhur şairi Zâtî'ye ait olup olmadığı konusu kesinlik kazanmamıştır (Şahin, 1997, s. 110-111) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 604-605; Şahin, 1997, s. 110-111).

---

⁴ Hasan Cankurt, *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarayî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve "Miftâhû's-Sa'âde" Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, Manisa, 2014.

⁵ Bahattin Kahraman, Le'âlî ve Abdurrahîm Karahisârî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, (1997), ss. 57-107; İ. Hikmet Ertaylan, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, 1968.

⁶ Yusuf Turan Günaydın, *İbn-i Kemâl ve Edebî Kişiliği ve Kasîde-i Bürde Tercümesi (Tenkitli Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara, 1995; M. A. Yekta Saraç, Kemal Paşazâde'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi, *İslami Edebiyat*, S. 24, (1994), ss. 65-70.

4. Le'âlî, Seyyid Ahmed b. Mustafa Saruhânî (ö. 1563), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 112; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 605). Eser hakkında bir çalışma mevcuttur.⁷
5. Ahmed Rıdvan – *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 113; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 602). Eser hakkında bir çalışma mevcuttur.⁸
6. Şeyh Şemseddîn Ebu's-senâ Ahmed b. Muhammed b. Ârif Sivasî (ö.1597), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 114-115; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 605-606). Eser hakkında yapılmış çalışma vardır.⁹
7. Kemâlâtî Mehmed, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*. Müellif hakkında kaynaklar bilgi mevcut değildir. Eserin nüshaları Bayezid Ktp. Veliyyüddin 810/1, Nuruosmaniye 4879/4 numaralı kayıtlarda mevcuttur (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 606).
8. İsmail Müfid Efendi – *Türkçe Manzûm Tercüme*. Bu manzum şerh bir müseddes olup şiirin kafiyesi mim harfidir. Müellif ayrıca Türkçe manzum bir tercüme de kaleme almıştır. Nüshaları Süleymaniye Ktp. H. Hüsnü Paşa 237/4 ve Aşir Efendi 300'de kayıtlıdır (Şahin, 1997, s. 105-106).
9. Paşasaraylı Fazlî Efendi, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 115; Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 610).
10. Abdülhay Celvetî (ö. 1705), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 611; Şahin, 1997, s. 116).

---

⁷ Bahattin Kahraman, Le'âlî ve Abdurrahîm Karahisârî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, (1997), ss. 57-107.

⁸ Hamza Koç, Ahmed-i Rıdvan'ın Manzum Kaside-i Bürde Tercümesi, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C. 5, S. 12, (2018), ss. 9-31.

⁹ Vesile Albayrak Sak, Şemseddin Sivâsî'nin Kaside-i Bürde Tercümesi, *Turkish Studies*, C. 9, S. 3, (2014), ss. 91-110.

11. Nahîfî, Süleymân b. Abdurrahmân b. Sâlih el-İstanbulî (ö. 1738), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 611) (Şahin, 1997, s. 116).
12. Abdullâh Efendi el-Hulvî (ö. 1746), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 612) (Şahin, 1997, s. 117).
13. Esâsî Efendi, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 607) (Şahin, 1997, s. 119-120). Eser hakkında Vesile Albayrak Sak'ın çalışması mevcuttur.¹⁰
14. Salahî, Abdullâh Selâhaddîn-i Uşşâkî (ö.1782), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 613-614) (Şahin, 1997, s. 120).
15. Cihâdî, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 121) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 615-616).
16. İsmâîl Müfîd Efendi b. Ali el-İstanbulî (ö. 1803), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 614) (Şahin, 1997, s. 123).
17. Kudsîzâde Kadrî, *Kasîde-i Bür'e'nin Meâlen Tercümesi* (Şahin, 1997, s. 123-124).
18. Abdulhalîm Ken'ân, *Tuhfe-i Ken'ân* (Şahin, 1997, s. 125).
19. Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde (Mensur ve Manzum Tercüme)*. Eser hakkında Bünyamin Ayçiçeği'nin çalışması vardır.¹¹

---

¹⁰ Vesile Albayrak Sak, Esâsî'nin Kaside-i Bürde Tercümesi, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, (2019), ss. 343-363.

¹¹ Bünyamin Ayçiçeği, Bûsîrî (ö. 696/1297?)'nin Kasidetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 15, (2015), ss. 27-102.

20. Ahmed Arîfî, *Tercüme-i Kasîdetü'l-Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 614).
21. Konyalı Fahreddin Efendi (ö.1950), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Sezer, 1980, s. 237).
22. Hüseyinî, Seyyid Hüseyin b. Seyyid Alî el-Amasî (ö. 1650'den sonra), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 607-609). Bu tercüme hakkında Sadık Yazar'ın bir çalışması mevcuttur.¹²
23. Müftüzâde (...) b. Halîl, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 603-604).
24. Divitçizâde Mehmed Tâlib Üsküdarî (ö. 1679), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 609).
25. Sükûtî, Mehmed b. Şeyh Mustafâ (ö.1691), *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 609-610).
26. Sûzî Ahmed Efendi, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 130).
27. Abdurrahim Efendi, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 130).
28. Na'îmî, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*. Eser hakkında yapılmış çalışma mevcuttur.¹³
29. Nihâdî, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 615).
30. Sayrafî, Mehmed, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 616-617).
31. Alî b. İsmâîl Babadağî, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 617).

---

¹² Sadık Yazar, Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3, (2018), ss. 145-187.

¹³ Mevlüt İlhan, Na'îmî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi, *Journal of Turkish Language and Literature*, C. 3, S. 4, (2017), ss. 42-61.

32. Mütercimi Belirsiz, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 618-619).
33. Mütercimi veya şârihi belirsiz, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 619).
34. Mütercimi Belirsiz, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 619-620).
35. Mütercimi Belirsiz, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 620).
36. Mütercimi Belirsiz, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 120-121) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 617-618).
37. Mütercimi Belirsiz, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde* (Şahin, 1997, s. 122) (Yazar, Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği, 2011, s. 618).
38. Sezai Karakoç – *İslam'ın Şiir Anıtlarından*.
39. İlhan Armutçuoğlu – *Kasîde-i Bürde Manzûm Tercüme*.
40. Mahmut Kaya – *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söylemiş*.

1.6. Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Türkçe Tahmisleri

1. Şeyhülislam Mekkî Mehmed Efendi-*Tevevül*. Şerh olarak yazdığı *Tevevül* adlı eserinin içerisinde bulunmaktadır. Her beytin şerhi yapıldıktan sonra tahmise yer verilmiştir.
2. Nahîfî Süleymân Efendi'nin Tahmisi. *Kasîde-i Bürde*'nin ilk Türkçe tahmîsidir. Kasideyi ayrıca hem Arapça hem Farsça olarak tahmis etmiştir.
3. Abdullâh Salâhî-i Uşşakî tahmîsi. Kasideyi hem Türkçe hem Arapça olarak tahmîs etmiştir. Türkçe tahmîsini kasidenin manzum çevirisi üzerine yazmıştır.
4. Resâ Mustafa Maksûd Efendi Tahmisi

5. Muhammed Fevzî Efendi b. el-Hac Ahmed Yârânkümevî *Kasîde-i Bürde*'yi Arapça, Farsça ve Türkçe olarak ayrı ayrı tahmîs etmiştir. Ayrıca kısa bir Türkçe şerh de yazmıştır.¹⁴
6. Şerîf Mahzûn el-Mu'tasım ibni Kadı Abdurrahîm el-Buhârî – *Tuhfe-i 'Azîziyye*. Kasideyi Arapça, Farsça ve Türkçe olarak ayrı ayrı tahmîs etmiştir. Eser 1293 yılında İstanbul'da Şevkî Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Eserin Süleymaniye Ktp. Sütölçe Dergâhı 306 numaralı kayıtta nüshası mevcuttur.
7. Diyarbakırlı Said Paşa, *Kasîde-i Bürde Tahmisi*. Eser hakkında Vesile Albayrak Sak'ın çalışması mevcuttur.¹⁵

Kasîde-i Bürde üzerine Türk edebiyatında birçok şerh, tercüme, tahmîs, haşiye yazılmıştır. Burada çalışmamızla ilgili olan bazı eserlerin isimlerine ve o eserler üzerine yapılmış akademik çalışmalara yer verdik. *Kasîde-i Bürde* ile ilgili eserlerin bibliyografyası için İsmail Hakkı Sezer¹⁶, Ebubekir Sıddık Şahin¹⁷, Sadık Yazar¹⁸, Haşim Keskinsoy¹⁹, Bahattin Kahraman²⁰ Yusuf İbrahim Yücel²¹ gibi araştırmacıların yaptığı çalışmalara bakılabilir.

---

¹⁴ Muhammed Kuzubaş, Muhammed Fevzî'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (*Kasîde-i Bürde Tahmîs ve Şerhi*), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, (2007), ss. 156-192.

¹⁵ Vesile Albayrak Sak, Said Paşa'nın *Kasîde-i Bürde Tahmisi*, *Turkish Studies*, (2013), ss. 523-559.

¹⁶ İsmail Hakkı Sezer, *İmam Bûsîrî ve Bürde'si*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, 1985.

¹⁷ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara, 1997.

¹⁸ Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2011.

¹⁹ Haşim Keskinsoy, *Mekkî ve Nahîfî'nin Kasîde-i Bürde Tahmîsleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, Kahramanmaraş, 2011.

²⁰ Bahattin Kahraman, Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde'si* Etrafında Yazılmış Türkçe Eserler, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S. 6, (1991), ss. 167-174.

²¹ Yusuf İbrahim Yücel, *Kasîde-i Bürde Üzerine Son Dönemde Yapılan İlmi Çalışmalar*, *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 1, (2016), ss. 86-106.

Ka'b b. Züheyr'in Kasîdesi *Bânet Su'âd*'ın şerh ve tercümeleri için Sadık Yazar²², Ömer Said Güler²³, Zeynep Cevahir Aydın²⁴ gibi araştırmacıların yaptığı çalışmalara bakılabilir.

---

²² Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Tercüme ve Şerh Geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2011.

²³ Ömer Said Güler, *Mollacıkzâde Mehmed Râ'îf'in Ziyâu'l-Fu'âd Fî Şerhi Bânet Su'âd İsimli Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2016.

²⁴ Zeynep Cevahir Aydın, *Eyüp Sabri Paşa'nın Türkçe Kaside-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2016.

2. BÖLÜM

RUSÇUKLU MEHMED HAYRÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

Mehmed Hayrî Bey hakkında yapılan tezkire incelemeleri neticesinde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mehmet Akın tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde²⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı sicil defterlerinde kayıtlı arşiv belgeleri temel alınarak Mehmed Hayrî Bey'in hayatına dair bilgiler ortaya konmuştur. Çalışmada söz konusu arşiv belgeleri²⁶ ve hazırlanan tez temel alınarak Mehmed Hayrî'nin hayatı aktarılmıştır. Ömer Faruk Huyugüzel tarafından kaleme alınan *İzmir Fikir ve Sanat Adamları* adlı kitapta da Mehmed Hayrî için bir bölüm yer alır (Huyugüzel, 2000). TEİS veri tabanında Mehmet Arslan tarafından yazılan "Mehmed Hayrî Bey, Rusçuklu" başlıklı bir madde bulunmaktadır. Fatih Koyuncu tarafından yazılan *Son Dönem Osmanlı Âlim ve Ediplerinden Rusçuklu Mehmed Hayrî ve Siyer-i Fârûk İsimli Eseri* başlıklı bir makale de mevcuttur. Mehmet Arslan ve Fatih Koyuncu'nun kaleme aldıkları çalışmalarda Mehmed Hayrî'nin hayatı hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır.

Mehmed Hayrî Bey, 18 Muharrem 1272 (30 Eylül 1855)'de Rusçuk'ta dünyaya gelmiştir. Osmanlı ordusunda mirlivalık görevinde bulunmuş olan Hacı Ali Paşa'nın oğludur (Akın, 2016, s. 9). İstanbul'da valilik yapmış olan Ahmed Mithat Bey'in babası ve Tercüman-ı Hakikat yazarlarından Ali Muzaffer'in ise dayısıdır (Ahenk, nr. 43, 29 Temmuz 1895, İzmir).

İlk eğitimini sıbyan mektebinde aldıktan sonra rüştiye mektebinde öğrenim görmüştür. Bu eğitiminin yanı sıra amaç ilimlerine ulaşmada birer

---

²⁵ Mehmet Akın, *Rusçuklu M. Hayrî'nin Belâgat'i İnceleme-Metin-Terimler Dizini*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2016.

²⁶ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DH SAİDd 00002 00366, s. 730-731; DH SAİDd 00080 00088, s. 173-174; DH SAİDd 00089 000225, s. 447-448.

araç olan sarf, nahiv, mantık, belagat vb. ilimleri ve tefsir, hadis, fıkıh, kelim vb. amaç ilimlerini tahsil etmiştir (Akın, 2016, s. 9).

İyi bir tahsil gördükten sonra daha on altı yaşında bir genç iken 1871 yılında Rusçuk sancağı tahrirat kalemine, birkaç ay sonra ise Tuna vilayeti mektupçu kalemi görevinde bulunmuştur. 1874 senesinin ortalarına kadar aynı yerde kademe kademe yükselen ve 1875 yılında meclis idaresi ikinci katipliğine getirilen Mehmed Hayrî Bey, 1876 yılında Rusçuk'ta kurulan yüksek mahkeme kıraat memurluğuna tayin edilmiştir. Bu görevi yürütürken 1876 yılında yüksek mahkemede zabıt kâtibi ve 1877 yılında da aynı yerde levazım komisyonu katipliği görevleri kendisine ek memuriyet olarak verilmiştir. Fakat savaş ve istila nedeniyle buradan ayrılıp 1882 yılına kadar Bulgaristan'daki emlak arazisiyle ilgili bazı özel işlerle ilgilenmiştir (Akın, 2016, s. 9).

1882 yılının sonlarına doğru maaşsız olarak maarif nezareti mektupçu kaleminde işe başlamıştır. 1883 yılında ise bugün Giresun iline bağlı bir ilçe olan ve Şebinkarahisar olarak bilinen Karahisar-ı Şarkî sancağı tahrirat müdürlüğüne tayin edilmiştir. 1884 yılında Sivas vilayeti merkez sancakları tahrirat müdürlüğüne tayin edilmiştir. Buradaki görevini icra ederken 23 Nisan 1884'te kendisine rütbe-i sâniye sınıf-ı sâni mevkiisi verilmiştir. Mehmed Hayrî Sivas'ta görev yaptığı zamanlarda gazete yazarlığı da yapmıştır (Akın, 2016, s. 9-10).

Sözü edilen hizmetlerinden nakil, istila, ayrılma suretleriyle yer değiştirmiş, memurluk görevinden dolayı suçlanmış ve bu suçlamaların sonucu olarak da yargılanmıştır. Dönemin Sivas valisi Halil Rifat Paşa tarafından yazılan bir raporda da bu durum onaylanmıştır (Akın, 2016, s. 10).

Mehmed Hayrî Bey'in Karahisar sancağındaki hizmetleri, idare meclisi tarafından verilen mazbatası, sahip olduğu rütbeleri, Rusçuk Mekteb-i Rüştîyesinden aldığı diploması, Sivas vilayeti meclis-i idarece tutulan resmî belgelerde kayıtlı olduğu sicil kaydında ifade edilmiştir (Akın, 2016, s. 10).

Mehmed Hayrî, 19 Mart 1886'da Aydın vilayeti başkâtipliğine nakl olunmuş, 13 Kasım 1886'da kendisine üçüncü rütbeden mecîdî nişan-ı zî-şânî ve 28 Ocak 1887'de ise rütbe-i sâniye mütemayizi verilmiştir. İzmir'de meydana gelen kolera salgını sırasında yaptığı hizmetlerinden dolayı 7 Mayıs

1894'te kendisine üçüncü rütbeden nişan-ı Âli Osmani verilmiştir. 27 Mayıs 1894'te İzmir vilayeti mektupçuluğuna tayin edilmiştir. Bu görev esnasında gösterdiği hizmet ve gayretinden dolayı terfi ederek rütbe-i ulâ sınıf-ı sânisî mevkisine yükselmiştir. 26 Kasım 1898'de ise rütbe-i ulâ sınıf-ı evveline terfi etmiştir (Akın, 2016, s. 10).

1900 yılının haziran ayında İzmir'den ayrılarak Kırşehir Sancağı mutasarrıflığına tayin edilen Mehmed Hayrî'ye Kırşehir mutasarrıflığı görevine başladıktan kısa bir süre sonra ikinci dereceden nişan-ı Âli Osmani verilmiştir. Mehmed Hayrî, Kırşehir'in havasına uyum sağlayamadığı için bir dilekçe yazarak Mersin'e naklinin gerçekleşmesini talep etmiştir. 15 Temmuz 1901 tarihindeki komisyon kararına göre bu talebi uygun görülmüştür. Kırşehir mutasarrıflığı esnasında hastane, şadırvan, şose ve kaldırım yapımı işlerini yürütmüştür (Akın, 2016, s. 11).

Memuriyet ve görevlerindeki hizmet ve gayretlerinden dolayı 3 Eylül 1901'de kendisine birinci rütbeden mecidî nişan-ı zî-şânî ve 23 Şubat 1902'de altın liyakat madalyası verilmiştir (Akın, 2016, s. 11).

Mersin mutasarrıflığı sırasında hakkında bazı suçlamalarda bulunulmuş, bundan dolayı da soruşturmaya tabi tutulmuş ve ardından görevine son verilmiştir. Yapılan soruşturma sonucunda Mehmed Hayrî Bey'in, hakkında ortaya atılan suçlamalarla doğrudan alakasının olmadığı ve sorumluluğu altında bulunan memurların görevlerini kötüye kullandıkları anlaşılmıştır. Mahkemenin verdiği beraat kararına istinaden kendisine mazûliyet maaşı bağlanmıştır. Bu olayların ardından da 9 Temmuz 1906'da Divaniye Sancağı mutasarrıflığına tayin edilmiştir. Burada da birtakım imar faaliyetleri gerçekleştirerek söz konusu sancağa su getirtmiştir. Lakin sancağın ileri gelenleriyle anlaşamadığı için kısa sürede görevden alınmasını talep etmiştir (Akın, 2016, s. 11).

Mehmed Hayrî Bey, II. Meşrutiyetin ilanından sonra 13 Eylül 1908'de Maraş sancağı mutasarrıflığına atanmıştır. O dönemde şehrin çok yakın yerlerine kadar çeltik ekimi yapılması; orada sivrisineklerin oluşmasına, halkın sıtma hastalığına yakalanmasına, özellikle çocuklar arasında olmak üzere çok fazla ölüm vakalarının görülmesine neden olmuştur. Mehmed Hayrî Bey, idare meclisinde konu hakkında hazırlanan kanunu uygulamaya

ve eltik tarımını şehrin yakın yerlerinden uzaklaştırmaya karar vermiştir. İdare meclisinde görev yapan üyelerin çoğunun şehrin ileri gelenleri olduğu ve onların sahip oldukları arazilerde eltik tarımının yapıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla alınan bu karardan hoşnut olmayan meclis üyeleri, Mehmed Hayrî Bey'e bir komplo kurmuşlardır. Mehmed Hayrî Bey'in 9 Ocak 1909'da Ulu Cami'de hatip tarafından tilavet edilen bir ayetin kıraat edilmemesi hususunda hatibe ve müftüye müdahale etmesi üzerine halk bir karışıklığın meydana gelmesine sebep olmuştur. Kışkırtılan halk ayaklanarak Mehmed Hayrî Bey'in konağına doğru yürüyerek saldırılarda bulunmuştur. Saldırılarından korunmak adına konağına kapanan Mehmed Hayrî Bey olaylar esnasında bir fırsat bularak Antep'e kaçımuştır. Mehmed Hayrî Bey hakkında İstanbul'a şikâyet telgrafları gönderilerek halkın dini inançları ile alay ettiğı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Mehmed Hayrî Bey'in mutasarrıflık görevine son verilmiştir. (Gökhan, 2011, s. 321-322)

Mehmed Hayrî Bey, meydana gelen bu olaylardan dolayı fazlasıyla korkuya kapılmış ve bir hafta sonra üzüntüsünden vefat etmiştir. Kendisine ait malları eşi Seniyye Hanım'a verilmiş ve ayrıca eşiine bir de maaş bağlanmıştır (Gökhan, 2011, s. 321-322).

Mehmed Hayrî Bey'in ölümünden sonra, söz konusu karışıklığın asıl sebebini ve olayı istismar ederek halkı isyana teşvik edenlerin tespit edilmesi için bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Olayın sorumluları tespit edilerek Maraş Divan-ı Harbi mahkemesinde yargılanmışlardır. Yapılan yargılamalar sonucunda başta Maraş Naibi Esad Efendi olmak üzere bazı şahıslara hapis cezası verilmiştir. Olay esnasındaki beceriksizliğı yüzünden mutasarrıf yardımcısı Abbas Efendi'nin de görevine son verilmiştir. Olaylardan dolayı suçlananların ise bir süre sonra affedildiğı görölmüştür (Gökhan, 2011, s. 321-322).

Mehmed Hayrî Bey'in ölüm tarihi ve yeri hakkında kaynaklarda net bir bilgi mevcut değıldir. İlyas Gökhan, ifade ettiğı olay ve neticesinde Mehmed Hayrî Bey'in bir hafta sonra üzüntüsünden dolayı öldüğünü aktarsa da bu bilgi için herhangi bir kaynak belirtmemiştir. Taradığımız kaynaklardan da böyle bir bilgiye ulaşamadık. Oğlu Midhat Bey'e ait arşivdeki sicil kaydında Mehmed Hayrî Bey'den kalan altın liyakat madalyasının oğlu tarafından

takılabileceği ifade edilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi için 24 Eylül 1913'te ilgili kişi ve kurumlar tarafından izin verildiği belirtilmiştir (DH_SAİDd__00089_00225, s. 447). Bu sebeple ölüm tarihinin Ocak 1909 ve ölüm yerinin Antep olduğunu ifade edebiliriz.

2.2. Edebî Şahsiyeti

Mehmed Hayrî, II. Abdülhamid'in saltanat yıllarındaki basın-yayın dünyasında tanınan bir yazar ve şairdir. Sicil kaydında Farsça, Rumca, Bulgarca dillerini konuşabildiği, Fransızca yazılmış metinleri okuyabildiği ve Türkçe eserler kaleme aldığı ifade edilmiştir. Bu dillerin yanı sıra Arapçayı iyi derecede bildiği görülmektedir. *Türkçe Avamil Tuhfesi* ve *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye* adlı eserleri kaleme almış olması bu durumu desteklemektedir.

Mehmed Hayrî'nin İzmir İdâdîsi'nde Lisân-ı Osmânî ve Hat öğretmeni olarak görev yapması kendisinin edebiyata vâkıf biri olduğunu göstermektedir. Öğretmenliği esnasında kaleme almış olduğu *Belâgat* adlı eseri de klasik edebiyattaki yetkinliğini göstermektedir. Söz konusu kitap İzmir İdâdîsi'nde okuttuğu derslerin bir ürünüdür.

Mehmed Hayrî eserlerinden ve yazılarından anlaşıldığı üzere dini ve edebî bilgiye hakimdir. Yazarın dini ilimlere olan hakimiyetini Hazret-i Ömer'in hayatını anlattığı *Siyer-i Fârûk* adlı eserinden ve yaratılış, akâid, ilmihâl gibi konular hakkındaki meseleleri kısa soru-cevap şeklinde kaleme aldığı *Hediyetü'l-İhvân* isimli eserinden anlamaktayız. *Hediyetü'l-İhvân* adlı eserinin sonunda yer alan bilgiye göre neşredilmeyen eserler arasında zikredilen *Siyer-i Nebî* adlı eseri de dini ilimlere dair bilgiye sahip olduğunun diğer bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Mehmed Hayrî Bey, İstanbul'da yardımcı yazarlığını Muallim Naci'nin yaptığı *Sühâ* isimli bir dergi çıkarmıştır. *Sühâ* dergisinin yapılan kaynak taramaları sonucunda dört sayısına ulaşılmıştır. Dergide Mehmed Hayrî ve Muallim Naci'nin yanı sıra Nusret Ali Han, İsmail Paşazade Hakkı Bey, Ahmed Cemal gibi şahsiyetlerin yazıları da bulunmaktadır. Derginin sayılarının kapağında muharrir olarak Rusçuklu Mehmed Hayrî'nin adı yer almaktadır. Dergi sayılarının ilk sayfalarında "Siyasetten başka her şeyden

bahseder, cüz cüz çıkar risaledir.” (Hayrî, Sühâ, 1300, s. 2) ifadesi yer almaktadır. Mehmed Hayrî, derginin ilk sayısında yazdıklarını kusurlu bulsa da bu yazılarıyla vatan evlatlarına hizmet etmeyi amaçladığını dile getirmiştir. Bu sayıda dergiye *Sühâ* adının verilmesinin sebebinin de açıklamıştır. Derginin ilk görüldüğü anda küçük olduğunun fark edilmesinden ötürü bu ismi aldığını ifade etmiştir (Hayrî, Sühâ, 1300, s. 3).

Dergi, 1300/1882-1883 yılında İstanbul Babıali civarında Ebussuud Caddesi’nde Mahmud Bey Matbaası’nda basılmıştır. Derginin arka kapağında Mehmed Hayrî’nin *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye* ve *Türkçe Avamîl Tuhfesi* isimli kitaplarının kitapçılarda bulunabileceği ifade edilmiştir.

Mehmed Hayrî, *Sühâ* dergisinde bazı şairleri tanıtmış, farklı şahıslardan seçtiği veciz Arapça ve Farsça bazı beyitleri Türkçeye tercüme etmiştir. Söz konusu Arapça ifadelerden bazıları şunlardır:

“Hazret-i Ali kerremallâhu vecchê efendimize isnâd edilen bir kıtadır.

لاتزدع السر الا عند ذي كرم
والسر عند كرام الناس مكتوم
والسر عندي في بيت له غلق
قد ضاع مفتاحه والبيت مختوم

Sırrını ancak kerem-i nefis ve haysiyet-i zâtiye sâhiplerine tevdî eyle. Zîrâ sır, halkın kerîmü’n-nefis olanları yanında mektûm kalır. Bana tevdî olunan sır, kapısı kilitli bir odaya konulmuş hükmündedir ki anahtarı gâib olmuş ve oda kapalı kalmıştır.” (Hayrî, Sühâ, 1300, s. 12-13).

Farsça beyitlerden bazıları şunlardır:

سنگسان شو در قدم نی همچو آب

جمله رنگ آمیزی و تردامنی (Hâfiz-ı Şîrâzî) (Hayrî, Bazı Ebyât, 1300, s. 13).

Tabî î taş gibi sâbit-kadem ve yek-renk ol. Su gibi âlûde-dâmen ve her levn ile mütelevvin olma.

پسران را کند دو کار خراب

(Hâtîfî) هوس زینت و هوای شراب

Gençleri iki şey harâb eder. Birisi zînet hevesi, diğeri de şarâb hevâsıdır.

درد در عالم از فراوانست

(Hakîm-i Senâ'î) هر یکی را هزار درمانست

Âlemde dert egerçi hesâbsızdır, fakat her bir derde bin dermân vardır.
(Hayrî, Bazı Ebyât, 1300, s. 25).

Sicil defterinde yer alan kayda, *Sühâ* dergisinde yer alan Farsça ve Arapça metinlerin tercümesine ve kaleme aldığı eserlere istinaden Mehmed Hayrî'nin bu iki dile iyi derecede vakıf olduğunu ifade edebiliriz.

Mehmed Hayrî, klasik şiir geleneğine uygun şiirler de yazmıştır. *Sühâ* dergisinin birinci sayısında II. Abdülhamid için kaleme aldığı otuz iki beyitten oluşan kasidesi yer almaktadır. Kasidenin ilk beyitleri şu şekildedir:

“Âferîn ey kâinatın akl-ı evvel dâveri

Levha yaz artık adâletnâme-i nâm-ı âveri

Tâb verdi âleme ol-rütbe feyz-i şevketin

Munhasif yanında çarhın âfitâb u ahteri” (Hayrî, *Sühâ*,

1300, s. 4)

Kasîdenin son beyitleri ise şu şekildedir:

“Biz kuluz Hayrî bize kulluk gerek çün turma hîç

Bârgâh-ı Hakk’a arz eyle duâ-yı bihteri

Tâ ki oldukça cihân ma‘mûr olsun dâimâ

Her ne tedbîr etse tevfi̋k-i İlâhî rehberi

Hem kımıldatmadıkça eşcârı sabâ her subh-dem

Hep gubâr-ı dehrden âzâde olsun meş’arı” (Hayrî,

Sühâ, 1300, s. 7).

Sühâ dergisinin üçüncü sayısında da Mehmed Hayrî'ye ait bir gazel yer almaktadır. Aruzun “fâ‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün” kalıbıyla kaleme alınmış olan gazel ise şu şekildedir:

“Kevkeb-i bahtıma gör kim ne füsûn etdi felek

Nûr-ı memdûdunı maksûr u zebûn etdi felek

Kan akar dîdelerimden elem-i dehr ile hep
Çün iki çeşmimi ser-çeşme-i hûn etdi felek

Etmemek lâzım esef hîç felegin tavrına kim
Kendi kaderin dahi zulmü ile dîn etdi felek

Kays ikbâl-i asâletle sürerken ömrün
Zülf-i Leylâ ile meclûb-ı cünûn etdi felek

Dehrden eyleme ümîd-i vefâ ey Hayrî
Nice erbâb-ı mezâyâyı nigûn etdi felek” (Hayrî, Sühâ,
1300, s. 39).

Mehmed Hayrî’nin *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye* adlı eserinin sonunda da 46 beyitlik bir naat yer almaktadır. Hz. Peygamber’e övgülerde bulunduğu bu naatın bazı beyitleri şunlardır:

“Merhabâ ey enbiyânın nûr u hayru’l-hâtemi
Seyyidü’l-kevneyn hem râz-ı Hudâ’nın mahremi

Zâtını sevdi yaratdı zât-ı pâkiyçün Hudâ
Sensin ey fahr-ı rusûl Hakkın habîb-i ekremi

...

Kim irişmiş “kâbe kavseyn”in bu rütbe fevkine
Başka kim olmuş bu türlü bezm-i kurbun hemdemi

Göz yumup açınca seyr etdi makâmâtı bütün
Hâk-i pâyı oldı çarhın heft tâk u târemi

...

Söz uzandı **Hayrî**yâ artık tahiyyât eyle kim
Çok ma’ânî az söz olmakdır bu mülkün mersemi

Her dakîka rûhuna olsun salât-ı elf tâ

Zâhir u bâtında durdukça bu dîn-i muhkemi

Zikr u tesbîh u senâ ettikçe hem ins u melek
Hak dahi kılsun ana yüz bin selâm-ı sâlimi

Hem dahi olsun tahiyyât ü selâm-ı bî-hisâb

Âline ashâbına anlar bu şer‘in nâzımı (Hayrî, Türkçe
Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye, 1300, s. 147-151).

Yukarıda bazı beyitleri verilen naat, çalışmamızı oluşturan *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye* eserinin son kısmında yer aldığından dolayı metnin tamamı ilgili bölümde transkripsiyonlu bir şekilde verilmiştir.

Mehmed Hayrî, İstanbul dışında görev için gittiği yerlerde de yayın faaliyetlerinde bulunmuştur. İzmir’de görev yaparken *Hizmet* gazetesinde yazılar yazmıştır. Halit Ziya, hatıralarında *Hizmet* gazetesinin çıkışını anlatırken *Hizmet*’in fikir babası olarak Mehmed Hayrî Bey ve Mahmud Esad Efendi arasında tereddüd geçirdikten sonra şöyle devam etmektedir: “Hayrî Bey, Ruscuklu Hayrî imzasıyla zaten gazetecilik âleminde tanınmıştı. Yazarlıkta ve devlet memurluklarında pişkin ve dolgun biçim alan üslubu ile ara sıra *İcmâl-ı Ahvâl* başlığı altında tanınan başyazılar yazardı.” (Uşaklıgil, 1987, s. 208)

Halit Ziya ve Mehmed Hayrî’nin samimi olmalarında İzmir İdadisi’nde beraber görev yapmalarının etkisi söz konusudur. Halit Ziya’nın Fransızca dersi verdiği zamanlarda Mehmed Hayrî’nin de Lisan-ı Osmanî ve Hat muallimi görevini yürüttüğü bilinmektedir (Aydın Salnamesi, 1885). Mehmed Hayrî, İzmir İdadisi’nde görev yaptığı sırada derslerde okutulmak üzere bir belâgat kitabı kaleme almıştır. Bu olaylar Mehmed Hayrî’nin sürekli olarak edebiyatın farklı alanlarıyla ilgilendiğini göstermektedir. Gazete ve dergi işleriyle uğraştığı için dönemin basın-yayın dünyasına hâkim olduğu söylenebilir. Gazete ve dergi etrafında oluşan edebiyat meclislerinin aranan ve tanınan bir şahsiyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mehmed Hayrî, İzmir’deki ilk yazılarını 1886 yılının Kasım ayından itibaren *Hizmet* Gazetesi’nde neşretmiştir. Buradaki yazılarının dışında İzmir’de yayımlanan diğer gazete veya dergilerde imzalı herhangi bir yazısı

bulunmamaktadır. Lakin günümüzde kütüphanelerde veya arşivlerde herhangi bir sayısı bulunmayan *Aydın Gazetesi*'nin bir süre Mehmed Hayrî Bey tarafından yayımlandığı bilinmektedir. 1887 yılına ait *Aydın Vilayeti Salnamesi*'nde matbaa-i vilayet memurları kısmında başmuharrir olarak Mehmed Hayrî'nin adı zikredilmiştir (Salnamesi, İzmir). Salnamelerdeki başmuharrir olarak Mehmed Hayrî'nin zikredilmesine ait kayıtlar 1893 yılına kadar devam etmektedir. *Aydın Vilayeti Salnamesi*ne göre Mehmed Hayrî Bey, 1894 yılında ise matbaa nazırı olarak görev yapmıştır. Buna istinaden Mehmed Hayrî'nin İzmir'den ayrıldığı tarihe kadar vilayet matbaası ve Aydın gazetesiyle yakından ilgilendiği görülmektedir. Lakin gazetede ne tür yazılar kaleme aldığı bilinmemektedir (Huyugüzel, 2000, s. 343).

Mehmed Hayrî, 30 Haziran 1900'de İzmir'den ayrılarak yeni görev yeri olan Kırşehir'e gitmiştir (Ahenk, nr. 1175, 30 Haziran 1900). Mehmed Hayrî Bey'in yerine ise Ahmet Bey mektupçu olarak tayin edilmiştir. Söz konusu tayin dolayısıyla yazarın sık sık birlikte olduğu şair Eşref'in söylediği bir kıta latife kabilinden kaynaklarda zikredilmiştir. Eşref'in dost meclisinden bazı kişiler, şairden bir tarih kıtası söylemesini rica edince o da şu kıtayı söylemiştir (Huyugüzel, 2000, s. 344):

Mir Ahmet oldu mektupçu sevenler oldu şâd
Sevmeyen yoktur desem İzmir'de mahzûn ola!
Çıktı üç Ermeni kıptîsi târîhin dedi
Mîrimiz çingeneye oldu halef meymûn ola!

Burada “Çingene” sözüyle kastedilen kişinin Mehmed Hayrî olduğu ve “Çingene” ile “Maymun oynatan” sözlerinin, şair Eşref'in Mehmed Hayrî Bey'e çeşitli olaylar neticesinde taktığı ve bazı kıta ile beyitlerinde kullandığı lakaplar olduğu ifade edilmiştir. “Ermeni kıptîsi” sözünün de Ahmet Bey için kullanıldığı ve bunun sebebinin Ahmet Bey'in fizikî açıdan Kayseri Ermenilerine benzemesinden dolayı olduğu aktarılmıştır (Huyugüzel, 2000, s. 344).

2.3. Eserleri

Ruşuklu Mehmed Hayrî'nin altı eseri mevcuttur. Bu eserlerini İstanbul ve İzmir'de bulunduğu dönemlerde 1882-1890 yılları arasında kaleme almıştır.

2.3.1. Belâgat

Mehmed Hayrî'nin İzmir İdadisi'nde Lisân-ı Osmânî ve Hat muallimi iken verdiği derslerin notlarından oluşan, ders kitabı olarak yayımlanan eseridir. 1890 yılında Aydın Vilayeti Matbaası'nda yayımlanan bu kitap, 35 dersten oluşan 86 sayfalık matbu bir eserdir.

Eserin başında “Hutbe” başlığını taşıyan ön söz kısmında yazar, Sultan II. Abdülhamit'i övgüyle andıktan sonra konunun kısa bir şekilde anlatıldığını fakat işin ehli olan birisi tarafından okutulduğu vakit belâgat ilmini öğreteceğinden şüphe etmediğini ve edebiyatımıza böyle bir eser kazandırmakla iftihar ettiğini dile getirmiştir. “Mukaddime” başlığı altında insanın duygu ve düşüncelerini ifade ederken sözü yerinde kullanmak, edebî sanatlarla yer vermek ve bedî' sanatıyla süslemek için üç ilme muhtaç olduğu ifade edilmiştir. Ardından da bu üç ilmin isimleri zikredilerek kısa tanımları yapılmış ve üçünün genel anlamda belâgat olarak adlandırıldığı ifade edilmiştir. Ardından derslere geçilmiş ve her ders numaralandırılarak belirtilmiştir. Derse ait konu hakkında kısa bilgiler verildikten sonra manzum-mensur parçalardan ve günlük dilden örnekler aktarılmıştır. Eserdeki otuz dördüncü dersin sonunda yazar, *Usûl-i Şi'r ve İnşâ* isimli bir eser kaleme alacağını ifade etmişse de taramalar sonucunda böyle bir esere rastlanılmamıştır.

“Hâtıme” başlığı altında yazar, “secavend” kavramının tanımını yaparak bazı kişilerce kullanılan diğer isimlerini de zikretmiştir. Yazar, bir şeyin dilde özel ismi olmadığı takdirde ona yeni bir isim vermek veya o şeyin alındığı dildeki ismiyle hatırlanmasının dilbilimin usulü olduğunu ifade etmiştir. İfade edilen şeyin dilde güzel bir ismi varsa veya o şeyin çevirisini yapmak mümkünken başka dillerdeki adıyla zikretmenin dilin kıymetini bilmemek olduğunu söylemiştir. Bu anlayıştan dolayı adı geçen işaretlerin gerek toplu gerek parça parça olsun isimlerinin dilimizdeki veya çevrilmiş haliyle yad

edileceğini belirtmiştir. Eserin sonunda yazar, kitabın R. 2 Temmuz 1306/M. 14 Temmuz 1890 tarihinde Kuşadası'nda yazıldığına dair bir ibareye yer vermiştir.

Eser hakkında iki farklı akademik çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki *Ruşuklu M. Hayrî'nin "Belâgat" Adlı Eseri* isminde Ali Nihad Tarlan yönetiminde 1971 yılında Şükrü Karabiber tarafından hazırlanan bitirme tezidir.²⁷ İkinci çalışma ise Mehmet Akın tarafından *Ruşuklu M. Hayrî'nin Belâgat'i (İnceleme-Metin-Terimler Dizini)* adlı yüksek lisans çalışmasıdır.²⁸ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için söz konusu yüksek lisans çalışmasına bakılabilir.

2.3.2. Esrâr-ı Gülistân

Yazarın sicil kaydında eserin adı zikredilse de eserin içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. *Hediyyetü'l-İhvân* adlı eserin son sayfasında yer alan bilgiye göre eserin iki cüzü *Aydın* gazetesiyle parça parça neşredilmiştir. Sayfanın devamında yer alan diğer bir bilgiye göre ise eserin ilk iki cüzünün devamı olan fakat neşredil(e)meyen iki cüzünün mevcut olduğu ifade edilmiştir (Hayrî, *Hediyyetü'l-İhvân*, 1886).

Aydın gazetesi sayılarının kütüphanelerde herhangi bir nüshası bulunmadığından dolayı esere ulaşılamamıştır. Eserin daha sonraları ayrı bir kitap olarak neşredilmiş olabileceği göz önünde bulundurularak yapılan kütüphane ve katalog taramaları sonucunda da esere ulaşılamamıştır.

2.3.3. Hediyyetü'l-İhvân

Eser 1304/1886 yılında Aydın Vilayet Matbaası'nda basılmıştır. Eser, hutbe, mukaddime, fasl-ı evvel, fasl-ı sani ve son isimli bölümlerden oluşmaktadır. Mehmed Hayrî, "Hutbe" başlığı altında sebep-i telifi ifade ederek dönemin padişahına dualarda bulunmuştur. Hutbe metninin altında ise

---

²⁷ Bk. Şükrü Karabiber, *Ruşuklu M. Hayrî'nin Belâgat Adlı Eseri*, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, 1971.

²⁸ Bk. Mehmet Akın, *Ruşuklu M. Hayrî'nin Belâgat'i İnceleme-Metin-Terimler Dizini*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2016.

içinde Mehmed Hayrî yazan bir mühür yer almaktadır. Mukaddime başlığı altında yer alan “Yaratılış Hakkında Birkaç Söz” alt başlıklı bir metin ile başlamaktadır. Eserin tamamı soru-cevap şeklinde tertip edilmiştir. Sual kelimesi sin harfi ile cevap kelimesi ise cim harfi ile ifade edilmiştir. Fasl-ı evvelde “İtikad” alt başlığıyla itikad konusu hakkında soru-cevaplar yer almaktadır. Fasl-ı sanide ise “Amel” başlığı altında konuyla ilgili yine aynı şekilde soru-cevaplar yer almaktadır. Son isimli bölümde “Bilinmesi Elzem Olan Bazı Mesail” başlığı altında bazı dini meseleler soru-cevap şeklinde anlatılmıştır.

Eserin sonunda yer alan bir sayfada ise muharririn diğer eserleri başlığı altında yazara ait neşredilen ve neşredilmeyenler kitapların isimleri verilmiştir. Burada yer alan bilgiye göre muharririn neşr edilen eserleri şu şekildedir:

Eser Adı	Cüz
<i>Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye</i>	1
<i>Türkçe Avâmîl Tuhfesi</i>	1
<i>Siyer-i Fârûk</i>	1
<i>Sühâ</i>	4
<i>Esrâr-ı Gülistân</i>	2
<i>Târîhçe-i Ümem</i>	1

İlk dört eserin karşısında “Matbu nüshaları kalmamıştır.” ibaresi yer almakta iken *Esrâr-ı Gülistân* eserinin karşısında “Aydın Gazetesi’yle parça parça neşredilmiştir.” ifadesi mevcuttur. *Târîhçe-i Ümem* eseri karşısında ise “Sivas vilayetinin 1300 senesi salnâmesinde mündericidir.” açıklaması yer almaktadır.

Neşr edilmeyen eserler hakkındaki bilgiler ise şu şekildedir:

Eser Adı	Cüz
<i>Riyâzü’s-Siyer</i>	1
<i>Esrâr-ı Gülistân</i>	2
<i>Çile-i ‘Aşk</i>	2

Riyâzü’s-Siyer eserinin karşısında “Siyer-i Peygamberî’den bâhistir.” ifadesi yer alırken *Esrâr-ı Gülistân* hakkında “Neşredilen diğer iki cüzü muakkiptir.” ibaresi mevcuttur. *Çile-i ‘Aşk* ile ilgili olarak da “Bir romandır.

Takrîben on cüz kadar olacaktır. Sâir eczâsı derdest-i tahrîrdir.” ifadesi yer almaktadır (Hayrî, Hediye-tü'l-İhvân, 1886).

2.3.4. Siyer-i Fârûk

H. Ömer’in hayatından bazı önemli kesitlerin anlatıldığı mensur bir eserdir. Eserde öncelikle H. Ömer’in künyesi ele alınmış ve müslüman oluşu anlatılmıştır. Ardından H. Ömer’in faziletleri, halifelik yaptığı dönemde yapılan Suriye, İran ve Filistin seferleri; özellikle de Kadisiye Savaşı detaylı bir biçimde ifade edilmiştir. Eser, H. Ömer’in şehit edilmesi ve hilyesinin anlatımıyla bitmektedir. Yazarın şairliği ve belagatteki vukufiyeti eserin üslubuna yansımıştır. Eser, H. 1303/M. 1885 yılında İzmir’de basılmıştır. Fazla hacimli olmayan eser, 51 sayfalık mensur bir metindir. Akıcı, edebî bir üslupla kaleme alınan eserde yazar sade ve orta nesri tercih ederek Arapça ve Farsça kelimelere ve tamlamalara da yer vermiştir. (Koyuncu, Güz 2015, s. 904).

2.3.5 Türkçe Avâmil Tuhfesi

Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan Mehmed Birgivî’nin *el-Avâmil* isimli eserinin bir tercümesidir. Eser h. 1300/m. 1882 yılında İstanbul Mahmut Bey Matbaası’nda basılmıştır. Yazar, eserin başında yer alan “Arz-ı Mazaret” başlıklı bölümde vatan evlatlarına hizmet amacıyla bu eseri kaleme almaya cesaret ettiğini ifade etmektedir. Yazar, *el-Avâmil* adlı eseri Türkçeye tercüme ederek haşiyesine de nahvin pek çok tariflerini ve kurallarını ilave etmiştir. Bunun yanı sıra da *el-Avâmil*’in sözlerini söylendiği gibi yazmaya çalışarak *Türkçe Avâmil Tuhfesi* adı altında yayın âlemine arz etme cesaretinde bulunduğu belirtmiştir (Hayrî, Türkçe Avâmil Tuhfesi, 1882).

2.3.6. Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi “Hediye”

İmam Bûsîrî’nin Peygamber Efendimiz için kaleme aldığı *Kasîde-i Bürde* ismiyle meşhur olan bu eser, çalışmamızın da konusunu oluşturan Türkçe bir şerhtir. Eser hakkında aşağıda detaylı bilgi verilecektir.

3. BÖLÜM

HEDİYYE’NİN İNCELEMESİ

3.1. Yazılış Sebebi

Klasik Türk edebiyatındaki eserlerin genelde müellifler tarafından belirlenen bir yazılma sebebi vardır. Müellifler, bu sebebi eserlerinin mukaddime bölümlerinde veya bazen de hâtimesinde açıkça ifade ederler. Bu sebepler, eserin türüne, muhtevasına, diline, sunulacağı kişiye göre değişkenlik gösterir. Bir eser bazen padişaha veya bir devlet büyüğüne sunulmak amacıyla yazılacağı gibi bazen de müellifin çevresindeki kişilerin müellife yaptığı baskılar veya ondan rica etmeleri sebebiyle kaleme alınabilir. Bunun yanında bazı eserler medresede eğitim gören talebelerin dersleri daha iyi ve kolay bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olmak amacıyla yazılır. Bu gibi sebepler dışında bazı eserlerin de Arapça ve Farsça bilmeyen insanların söz konusu eserlerden daha fazla fayda sağlaması amacıyla yazıldığı bilinmektedir.

Mehmed Hayrî, eserin başında yer alan “Mukaddime” başlığı altında şerhin kaleme alınma sebebini açıkça ifade eder. Buna göre yaşadığı dönemde her eli kalem tutan kişinin bir eser yazıp yayınlama şerefini elde etmeye çalıştığını belirtir:

“...her eli kalem tutan meydân-ı hünere bir eser koymak şerefini istihşâle şitâbân...”

Kendisinin de bir acizlikle beraber bazı eserler yazmak hevesiyle sayfalar karaladığını ve farklı tecrübelerinden meydana gelen bu eserleri yayınlamak amacıyla olduğunu ifade eder:

“...bendeñiz de kemâl-i ‘acizimle berâber ba‘zı eserler vücûda getürmek hevesiyle bir taķım evrâķı siyâh eylemiş ve tecrübe-i fıkır u kalem nev‘inden olan mezkûr eserlerimi meydân-ı intişâra koymak emelinde bulunduķça...”

Mehmed Hayrî, daha sonrasında eserlerinin değersiz ve incelemeye layık olmadığını düşünerek yayınlamaya cesaret edemediğini ve bu sebeplerle amacını gerçekleştiremediğini şu satırlarda aktarır:

“...degersizliklerini ve şâyân-ı muṭāla‘a olmadıklarını düşünmekle cesâretim kesilüp şimdiye kadar ḥuşûl-ı maḳşada muvaffaḳ olamamış idim.”

Ardından eserlerin insan hayatının meyvesi olduğunu ve bu eserlerin evlat gibi görüldüğünü belirterek onların unutulmasına hiçbir vicdanın rıza göstermeyeceğine dikkat çeker:

“Âṣâr-ı fıkır u ḳalem eṣmâr-ı ṣecere-i ‘ömr-i benî-âdem demek olmaḡla evlâd ḳabilinden olup bunların kûṣe-i nisyânda terkine rızâ göstermege hîç bir vicdânın ḳâ’il olamayacağı...”

Özellikle sanat erbabının bağışlama denizinin kendi kudretinden daha geniş olduğunu ifade ederek kendisinin kusuruna bakılmayacağına şu ifadelerle dikkat çeker:

“... ḥuşûsuyla erbâb-ı fazl u kemâlin deryâ-yı ‘afv u mürüvvetleri iḳtidârım gibi vüs‘atsiz olmamak mülâbesesiyle her bir ḳuşûruma bakılmayacağı emr-i âşikâr idüğüne...”

Bahsedilen düşüncelerin, cesaretini arttırmasından dolayı Allah’ın yardımıyla bundan sonra neşredeceği eserlerine hayırlı bir başlangıç yapmak ister. Bu başlangıcı da *Kasîde-i Bürde*’ye bir şerh yazıp yayınlarak gerçekleştirmek ister. Bu yüzden *Kasîde-i Bürde*’nin Arapça ve Türkçe muhtelif şerhlerinden gücü yettiği kadarıyla bazı nitelikleri ve meziyetleri çıkarır. Çıkardığı özellikleri ve meziyetleri Türkçe olarak toplayıp düzenler ve eserini meydana getirir. Kaleme aldığı esere de *Hediye* adını verdiğini şu satırlarda dikkatlere sunar:

“...işte şu mülâhazalar cür‘etimi arttırdığına binâ‘en bi-mennihi te‘âlâ bundan ṣoñra neşr eḋeceğim âṣâr-ı ‘âcizâneme hayırlı bir muḳaddime olmak üzere bu kerre Ḳaṣîde-i Bürde’niñ ‘Arabça ve Türkçe şerhlerinden ‘alâ ḳadri’l-istiṭâ‘a istiḥrâc eḋebildigim ba‘zı ḥavâṣṣ u mezâyâsını Türkçe olarak cem‘ u tertîb ile ve Hediye nâmiyle nazargâh-ı erbâb-ı muṭāla‘aya ‘arz u taḳdîme mütecâsir oldum.”

Mehmed Hayrî, asıl amacının Hz. Peygamber’in güzel vasıfları ve övülmeye layık ahlakı hakkındaki yüce övgüleri Arapça bilmeyen din kardeşlerine arz ve beyan etmek olduğunu belirtir. Bunun yanında manevi olarak Hz. Peygamber’e bu eseri sunarak bir hizmet takdim etmek, kendisine şefaatte bulunmasını rica ve talep etmek amacıyla olduğunu da söyler. Amaçlarını zikredildiği üzere aktaran Mehmed Hayrî, eserin tertibinde

meydana gelen hata ve kusurlarının da iyi niyetine bağlı olarak bağışlanacağını ümit ettiğini şu sözlerle dile getirir:

“...esās emel-i kemterānem Ḥazret-i Fahr-ı Kā'ināt ‘aleyhi efḍalu’t-taḥiyyāt ve’t-teslīmāt efendimiziñ evṣāf-ı cemīle ve ahlāk-ı ḥamīde-i risālet-penāhileri ḥaqqındaki medā’ih-i celīleyi lisān-ı ‘Arab’ı ‘ārif olmayan ihvān-ı dīne ‘arz u beyān ile ma’nen daḥı ḥuzūr-ı pūr-nūr-ı cenāb-ı peygamberīye çākerāne bir ḥidmetcik taḥdīm ederek istid‘ā-yı şefā‘at-ı keyfiyyetden ‘ibāret bulunduğuna göre ḥin-i cem‘ u tertībde vākı‘ olan ḥaṭā ve kuşūrularıñ ḥüsn-i niyyetime bağışlanılacağını ḥaşşeten ümīd ederim.”

Görüldüğü üzere Mehmed Hayrî’nin *Kasîde-i Bürde* şerhini yayınlamaya karar vermesi, şerhinin, diğer eserlerine hayırlı ve güzel bir başlangıç olması amacıyla kaleme alınmış olduğunu göstermektedir. Bu eserin diğer yazılış sebepleri arasında başta *Kasîde-i Bürde* olmak üzere Hz. Peygamber’e yazılmış övgülerin Arapça bilmeyen insanlar tarafından da okunabilmesi ve bu eser sayesinde Hz. Peygamber’den şefa‘at talebinde bulunabilmek olduğu görülmektedir. Kaleme alınan eser, H. 1299/M. 1882 yılında İstanbul Mahmud Bey Matbaası’nda neşredilmiştir.

3.2. Dil ve Üslubu

Eserin dili bölümlere göre değişiklik gösterir. Mukaddime kısmında klasik anlayışa göre sanatlı, terkipli ve uzun cümleler mevcuttur:

“Âṣār-ı fikr u kalem eṣmār-ı şecere-i ‘ömr-i benī-âdem demek olmağla evlād ḳabilinden olup bunların kûşe-i nisyānda terkine rızā göstermege hiç bir vicdān-ıñ ḳā’il olamayacağı bedidār ve ḥuşūşuyla erbāb-ı fazl u kemāl-ıñ deryā-yı ‘afv u mürüvvetleri iḳtidārım gibi vüṣ’atsiz olmamak mülābesesiyle her bir kuşūruma bakılmayacağı emr-i āşikār idüğüne ve işte şu mülāḥazalar cür’etimi artırdığına binā’en bi-mennihi te’ālā bundan şofıra neşr edeceğim âṣār-ı ‘ācizāneme hayırlı bir muḳaddime olmak üzere bu kerre Ḳasīde-i Bürde’niñ ‘Arabça ve Türkçe şerhlerinden ‘alā ḳadri’l-istiṭā’a istiḥrāc edebildigim ba’zı ḥavāṣṣ u mezāyās-ıñı Türkçe olarak cem‘ u tertīb ile ve **Hediyye** nāmıyla nazargāh-ı erbāb-ı muṭāla‘aya ‘arz u taḥdīme mütecāsir oldum.”

Eserde ağırlıklı olarak Arapça ibare ve terkipler kullanılır:

“Ba‘de edā’i mā-vecebe ‘aleynā (s.6), emrāz-ı vefire (s.8), fevḳa’l-ḥad (s. 9), ādāb-ı müstahsene ve şürūṭ-ı ḳırā’at (s. 10), min kulli’l-vücūh (s. 116), ḥasbeten-li’llāh (s.116)”

Ayet ve hadisler genellikle Arapça haliyle verilir, bazı durumlarda bu ayet ve hadislerin mealleri aktarılırken bazen de aktarılmadığı görülür. Bunun

yanında eserde Farsça kullanımının kelimelerle sınırlı kaldığı, alıntılarda kullanılmadığı görülür.

Allah, Hz. Peygamber, İmam Bûsîrî'nin isimleri zikredildikten sonra genelde farklı ifadeler kullanır:

“celle şānuhū, şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem, 'aleyhi efḍalu't-taḥiyyāt ve't-teslimāt, 'aleyhi efḍalu't-taḥiyyāt, 'aleyhi's-selām, ḡuddise sirruhū”

Eserde bir üslup özelliği olarak Hz. Peygamber için farklı isimlerin kullanıldığı görülür:

“Ḥazret-i Faḥr-ı Kā'ināt, Ḥazret-i Faḥr-ı Risālet, Cenāb-ı Faḥr-ı Rusūl, Ḥazret-i Ḥabīb-i Ḥudā, Ḥazret-i Seyyidü's-şakāleyn, Cenāb-ı Ḥātemü'n-Nübüvvet, Nebiyy-i Zî-şān, Zāt-ı Risālet-penāh, Ḥazret-i Peyḡamber”

Farklı isim kullanma durumu İmam Bûsîrî için de aynı şekilde karşımıza çıkar:

“İmām-ı müşārun-ileyh, Ḥazret-i İmām, Cenāb-ı İmām, Ḥazret-i Nāzım”

Allah için de her zaman farklı bir isim kullanma temayülü devam eder:

“Cenāb-ı Feyyāz-ı Muṭlaḡ, Cenāb-ı Kādir-i Ḳayyūm, Cenāb-ı Ḥaḡḡ, Cenāb-ı Vācibü'l-Vücūd, Cenāb-ı Ġaffāru'z-Zünüb”

Eserin “Mukaddime, Fâide ve Tenbîh-i Mühim” gibi bölümlerinde dilin ağırlaştığı ve uzun cümlelerin kullanıldığı görülür. Beyit şerhlerinin yapıldığı yerlerin ise genel anlamda sade ve anlaşılır cümleler ile yazıldığı görülür. Bununla beraber şerh kısmının bazı bölümlerinde uzun ve sanatlı cümleler yer almaktadır.

Mefhûm-ı beyt ibaresinden sonra cümlelere genellikle bir seslenme ile başlar:

“Ey gönül! Ey sāmî! Ey mu'cizāt-ı bāhire-i Risalet-penāhiyi bilmek ve öğrenmek heves ve ârzüsunda bulunan ṭālib! Ey ihvān-ı dîn-i mübîn! Ey ehl-i İslām!”

Kelime gruplarının anlamı verilirken bir seslenme olsa da olmasa da sonrasında çoğunlukla birine bir seslenme ile devam eder:

“İmdi iftiḥāra lāyık her bir fazileti cem' eylediñ ortaḡsız her bir 'ālî maḡāmı daḡı geçdiñ, şıḡındı verecek kimse olmaḡsızın tenhāca olarak geçdiñ.

Mefhûm-ı Beyt: Ey Faḥr-ı Kā'ināt şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem!”

Seslenme unsuru bazı yerlerde kelime gruplarının anlamının verildiği ve mefhûm-ı beyt kısmına geçildiği yerlerde farklılık gösterir:

“Ey halkın ziyâde hayırlısı! Benim için senden başka sığınacak melce’ ve penâh yokdur cümle halka şümûlî olan büyük belâ erişdiği vakitte.
Mefhûm-ı Beyt: Ey sebep-i hilâkat-ı benî-Âdem ve ey bâ’is-i icâd-ı cemî’-i ‘âlem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem!”

Dönüşlülük zamiri bazı yerlerde “kendü” şeklinde kullanılırken “kendülerinin (s.58), kendüleri (s. 59), kendüsünde (s. 24)”. Bazı yerlerde “kendi” şeklinde karşımıza çıkar: “kendinizi (s. 16), kendini (s. 32), kendime (s. 136).”

3.3. Eserin Muhtevası

1. beyit ile 12. beyit arası kasîdenin giriş bölümünde Hz. Peygamber sevgisi anlatılmaktadır. Şârih, bu beyitlerde genellikle gönle seslenir. Kanlı gözyaşları akıtmasının nedenini sorgular ve sorduğu sorularla buna cevap bulmaya çalışır.

“Ey gönül! Mekke-i Mükerrreme cânibinde Selem dênilen ağacın tarafında olan Hâzret-i Fahr-ı Kâ’inât’ın aşk u şevkiyle deryâ-yı muhabbetin çüş u hurûş ederek ²⁹لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ medâ’ih-i celîlesini tahtaştır [15] ve tasavvur ile tezekkür etdiğinden nâşî midir ki bilâ-ârâm cereyân eden seyl-âb-ı eşk-i çeşmin kıvılcığına tahavvül edüp gözyaşı yerine dîde-i muhabbet-zedelerin kıvılcığına tahavvül edüp serçeşme-i hûn oldu?”

13. beyit ile 28. beyit arasındaki nefis ve nefsin istekleri hakkındaki bölüm şerh edilirken söz konusu durum sanatlı ifadelerle anlatılır.

“Gülistân-ı hayâtı bād-ı hazân fenâ berbâd ederek ezhar u evrâkında reng u bû bırakmamış. Ve hengâm-ı şebâb ‘âlem-i şeyhûhete inkılâb etdiğinden başdaki saçlara ağarmak hâli zuhûr eylemiş iken o benim nefs-i emmârem ³⁰فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي mışdâkınca taqdîr-i esrâr-ı hilâkat ve binâ’en ‘aleyh Cenâb-ı Rabb-i Kibriyâ’ya arz-ı ‘ubûdiyyet u ‘ibâdet vezâ’ifinde teğâfûl ederek ecel müjdecilerini istikbâl için bir günâ ‘amel-i şâlih hâzırlamadı ve o müjdecileri hürmet u ri‘âyetsiz karşıladı.”

Şârih, nefs-i emmare hakkında yapılmış olan betimleri daha da genişletir.

“Nefs-i emmare sert ve dik başlı bir atdır ki süvârisini istediği gibi kendi hevâgâhına sevk eder. Azgın atların dizginlerle ve gemlerle kullanılıp

²⁹ Sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım.

³⁰ “Beni bilsinler diye mahlukatı yarattım.”

istenilen tarafa döndürüldüğü gibi benim tıbbı bu serkeş ata beñzeyen nefs-i emmāremi kendi hevāsına teba‘iyyetden men‘ ile a‘māl-i şālihaya sevķ ētmegi kim ta‘ahhūd ēder.”

“Nefs bir tıfl-ı şīr-h‘ār gibidir ki eger sen anı hengām-ı tufūliyyetinde bi‘t-terbiye ārzū-yı riḏā‘ından ferāğatinde ihmāl ētdiğīn şūretde o dahı hevā u hevesiniñ südine muḥabbet ēdici oldığı hālde vāsıl-ı sinn-i şebāb olarak o şūretle ṭabī‘atlaşup ḳalur ve bir daha ṭabī‘atından inḥirāf ētdirmek mümkün olmaz.”

Mehmed Hayrî, nefsin kötülüklerini anlatır ve bu kötülüklere karşı yapılması gerekenleri de nasihat edici ifadelerle aktarır.

“Nefsīn a‘māl-i şāliha u ḥasene vādisinde otlayıcı olsa dahı yine arḳasını bırakmayup ra‘inde diḳḳatle devām eyle.”

“Gerek açlık ve gerek tokluk desīselerinden ḥavf eyle. Kendiñi muḥāfaza ēdüp i‘tidāl hālinde devām eyle. Huşūsuyla nice açlık vardır ki toklukdan ziyāde irās-ı zarar ēder. Zīrā şiddet-i cū‘ ḡaḏab u ḥiddet ve keşret-i şeb‘ ḡalebe-i kesel ve şehveti dā‘ī olmağla ‘ibādetle za‘f u ḥalel getürürler.”

“Ey ṭālib-i muḥabbet-i Ḥudā ve Resūlullāh! Nefs-i emmāreniñ ḥarekāt ve ef‘āl-i ḳabīhasından ḥavf u ḥaşyet üzere olarak ‘aşḳ u şevḳ eşkiyle tolu olan gözlerindeki yaşları döküp ve muḥarremāt-ı fenāya taḳarrübden nedāmet ve peşimānī, perhīzine müdāvim olup ḳalbiñi eşk-i nedāmet ve sirişk-i muḥabbetle māsivādan pāk ederek envār-ı tecelliyāt-ı ilāhī ve ‘aşḳ-ı Cenāb-ı Risālet-penāhī’ye gönlünde yer göster. Ve muḥabbet-i Rabb-i Kibriyā ve Ḥabīb-i Ḥudā’ya rabṭ-i ḳalb eyle ki bā‘iṣ-i selāmet ve bādī-yi sa‘ādet-i her dü-cihāndır.”

Şārih, nefis ve nefsin istekleriyle ilgili beyitlerin şerhinde okuyucuya uyarılarda bulunur. Bu bağlamda eserin nefisle ilgili kısımları didaktik bir görünüme kavuşur.

Şārih, Hz. Peygamber’in ismini genellikle farklı şekillerde verip yüceltici sıfatlar kullanır:

“Ḥazret-i Fahr-ı Kā’ināt, ...zāt-ı ‘ālī-ḳadr meḥḥar-ı mevcūdāt ve sulṭān-ı kā’ināt Seyyidü’l-kevneyn ve Resūlü’ş-şāḳaleyn Ḥazret-i Muḥammed..., Ol maḫhar-ı ḥiṭāb-ı levlāke ve sebeb-i icād-ı ḥalāyık ve eflāk, Ḥazret-i Fahr-ı ‘Ālem”

Mehmed Hayrî, Hz. Peygamber’in diğēr peygamberlerden daha üstün olduğu gerçeğinin altını çizmektedir:

“Kāffe-i enbiyānıñ ‘ilmi, ‘ilm-i İlāhiden bi-ḥasebi’n-nisbe bir nokṭa ve ḥikem-i Rabb-i Kibriyā’dan hareke-i vāḥide meşābesinde ufaḳ bir cüz’den ‘ibāret oldığı gibi her bir peygamberiñ dahı bu nokṭa ve harekeden ‘alā merātibihim birer miḳdār naşībleri olmağla işbu naşībleri ḥudūdunda tevaḳḳuf ile o dā’ireyi tecāvüz edemezler. Cenāb-ı Seyyidü’ş-şāḳaleyn şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ise işbu

nokta ve harekenin kemâl ve tamâmına vâsıl olarak saltanat-ı ‘ilm-i ledün mertebe-i celîlesini hâ’iz olduklarından bu cihetle de sâ’ir enbiyâya fâ’ikdirler.”

Mehmed Hayrî Efendi, Hz. Peygamber’in faziletini anlattıktan sonra güzelliğini de süslü bir dille ifade eder:

“Şürî ve ma’nevî kemâlât ve şifât-ı cemîle ile maẓhar-ı feyz-i tâm ve binâ’en-‘aleyh maḥbûb-ı Cenâb-ı Rabb-i Enâm olan ol Nebiyy-i ‘âlî-kâdr u maḥâmîn evşâf-ı ḥamîdesi şerîkden münezzeh u müberrâ ve bu meḥâsin ancak kendilerine maḥşûş ve icrâ olduğu gibi zât-ı risâletlerindeki güzellik ve leṭâfet inḳisâmı qabûl etmek mişillü ‘arızadan vâreste ve yek-pâre bir cevherdir ki o gevherden özge bir kimse naşîb almamıştır.”

Hz. Peygamber’in ulviyetini ve mucizelerinin yüceliğini ifade ederken Kurân-ı Kerim’in açık mucizelerden birisi olmasına rağmen ululuğunun Hz. Peygamber derecesinde olmadığını belirtmesi dikkat çekicidir.

“Ol Ḥabîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleriniñ ‘inde’llâh ‘âlî ve ulu olan kâdr u menzileti mertebesinde mu‘cize daḥî ‘âlî ve yüce olaydı ol maḥbûb-i Ḥudâ ve nûr-i çeşm-i enbiyânîñ ism-i şerîfleri zıkr olındığı ânda senelerce topraklar altında kalmış ve çürümüş olan kemiklerin eñ ziyâde çürümüş olanlarına bile ḥayât-ı tâze gelüp dirilür idi ya’nî mu‘cize kâdr-i Nebî kadar ‘âlî olmak lâzım gelse idi yalnız ism-i Risâlet-penâhîleriniñ zıkrî bâdî-i ḥayât-ı emvât olarak bu da mu‘cizelerinden biri olurdu. Fi’l-ḥaḳîka ululuğu vâreste-i kayd-ı ityân olan Qur’ân-ı ‘Azîmü’s-şân mu‘cize-i bâhirelerinden biri ise de ululuğu kâdr-i Faḥr-ı Kâ’inâr ‘aleyhi ekmeli’taḥiyyât efendimiz mertebesinde olmadığı gün gibi zâhir ve ‘ayândır.”

Hz. Peygamber’in güneşe benzetildiği beytin şerhinde şârih, güneşin hakikati ile peygamberin hakikatini bir tutar. Bu sebeple Hz. Peygamber’in peygamberliğinin sırlarının hiç kimse tarafından bilinemeyeceğini ifade eder:

“Faḥr-ı ‘Âlem şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleriniñ ḥaḳîkati güneşin ḥaḳîkati qabilinden olduğundan keşfi müsteḥîl bir emr-i müşkildir, zîrâ güneş uzakdan bir âyîne gibi görünüp yakından ise şu‘â’ı gözleri kamaşdırdığından ḥaḳıqla bakmak mümkün olmaz ki keşf-i ḥaḳîkatine imkân müsâ‘id olsun. Nûr-ı nübüvvet ise nûr-ı İlâhî’den bir cüz’ olduğu cihetle aña hangi göz kamaşmaksızın bakup da keşfine yol bulur?”

Hz. Peygamber’in nezaketinin çiçeğe ve yüceliğinin ayın on dördüne benzetildiği beytin şerhinde Mehmed Hayrî, söz konusu durumlara birkaç örnek verir:

“Cenâb-ı Risâlet-me’âb efendimiz nezâket u leţâfet ve yumuşaklıkda çiçek ve izzet u şerefde ayın on dördü ve şehâ vü civân-merdlikde deryâ ve himmetlerde zamân gibidir. Ya’nî huzûr-ı Risâlet-penâhilerine duhûl şerefine nâ’îl olanlara ğâyet laţîf ve nâzikâne tevcih-i hitâb ile kimsenin gönlünü kırmayup memnûn buyurur. Ve her nereye ‘azm eylese muttaşîf oldukları kıadr u şeref icâbınca kendüleri ta’zîm u tebcil olunur. Ve bir kimse gelüp de yalnız bir dâneden ‘ibâret olan ve aña fevka’l-hadd ihtiyâc-ı zâhirîsi bulunan kisve vü malzeme-i sâ’ireden bir nesnesini taleb etse redd buyurmayup derhâl ihsân ile fevka’l-âde şehâvet gösterir. Ve bir âdemiñ ne kıadar müşkil bir hâceti olsa ve hattâ o âdem düşmanları bile bulunsa yine hilm u tevâzu’ ibrâzıyla hâcetini bitürürler idi.”

Hiz. Peygamber’in mezarının toprağına övgüler yapılan beytin şerhinde Mehmed Hayrî, oraya ziyarette bulunmanın ve o toprağı yüz sürmenin büyük bir şeref ve yücelik olduğuna dikkat çeker.

“Bu kıadar kemâlâtı câmi’ olan o Seyyidü’l-kevneyn şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem hâzretlerinin mübârek kemiklerini cem’ u hıfz eden toprağıñ koğusuna mu’âdil ve güzel başka bir koğu yokdur. Ya’nî Ravza-i Muţahhara-i sa’âdetlerinin o güzel koğusuna mu’âdil diğerk koğu olmadığından böyle bir koğudan koğlayan ve o mübârek toprağı öpen kişıye ne sa’âdetdir. Ve cânib-i Hicâz-ı mağfiret-tırâza ‘azîmetle o mübârek toprağı yüzünü sürüp şeref-i ziyâret-i Ravza-i Muţahhara ile müşerref olmak ne büyük devlettir. Cenâb-ı Hakk cümleye naşib ü müyesser buyura, âmin.”

59. beyit ile 71. arasındaki beyitler Hiz. Peygamber’in viladeti hakkındadır. Mehmed Hayrî, Hiz. Peygamber’in iyiliğinin soyundan geldiğini ve soyunun Hiz. İbrahim’e dayandığını ifade eder. Diğerk bir iyiliğinin peygamberlikle şereflenmesi olduğuna işaret eder.

“Ey sâmi’! Hâzret-i Fahr-ı Kâ’inât ‘aleyhi efdalu’ t-tahıyyât efendimizin ibtidâki eyülügüne bak ki ‘aşl-ı sa’âdeti Benî Hâşim olup [63] Benî Hâşim ise halkıñ aşıl ü necibi ve Cenâb-ı İbrâhîm’in evlâd u ahfâdı olduklarından anıñ dağı aşlınıñ pâk olmasına anlarıñ pâk olmaları delâlet eylediğı gibi şonraki eyülüğı dağı şeref-i risâletle müşerref olmasıdır. Bu şûretde Hâzret-i Peyğamber’in ‘unşur-ı evveli aşâlet u necâbet olup bu ise ber-minvâl-i muharrer pâk olduğuy ‘ayân ve ‘unşur-ı şânisi dağı şeref-i nübüvvet ü risâlet olarak ‘uluvv-i kıadr u menzileti müstağnî-i ta’rîf u beyândır. Binâ’en-‘aleyh Zât-ı Risâlet-penâhilerinin her iki ‘unşuru dağı pâk idüğü zâhir u âşikâr olur.”

Hiz. Peygamber’in doğduğuy zaman gerçekleşen olaylardan biri olan Fırat nehrinin kurumasına dikkat çeker. Fırat nehrinin, Kerbelâ olayının gerçekleşeceği tarihin yaklaşmasını hatırlamasından dolayı kuruduğunu ifade eder:

“Yine o Nebiyy-i ‘ālî-şânın toğdığı gece Mecûsilerin biñ seneden berü yanup tapmakta oldukları âteşin ‘alevleri ber-minvâl-i muharrer Nûşirevân’ın münhedim olan köşkünüñ yıkılmasına kederlenmekden tolayı münka‘î olarak söyündiği gibi Fırât nehri dağı hüznünden ve guşasından yâhûd vakı‘a-i dil-süz-ı Kerbelâ’nın taqarrub-i vukû‘unu tahta‘turla Hâzret-i Sultân-ı Şühedâ’yı bir ka‘tre şuyundan mahrûm edecek vaktin hülûluna keder etmesinden nâşi kuruyup akmaz oldu.”

H. Peygamber’in viladeti esnasında meydana gelen olayları falcıların yorumlayıp hak dinin geldiğini kafirlere haber etmesine rağmen kafirlerin bu sözleri işitmeyip o haberlerin doğruluklarına dikkat etmediklerini belirtir:

“Hâzret-i Peygamber’in vilâdet-i risâlet-penâhilerinde zühûr eden bunca mu‘cizât u ‘âlâmetler üzerine yine dâlâletde kalan küffâra ve kavimlere bâtil dinleriniñ artık şebât ve hükmü kalmayacağına dâ‘ir, yine kendilerinin gâ‘ibden haber veren falcıları dağı haber vërdikden sonra anlar hâlâ anlamayup körlük ve şağırlıkda devâm êtdiler. Ya‘nî işitmediler ve dinlemediler ve o ‘âlâmetlere ve haberlere şa‘ih göz-ile bakmadılar.”

72. beyitten 87. beyte kadarki bölümde H. Peygamber’in mucizeleri anlatılır. Mehmed Hayrî, ağaçların ayaksız olmasına rağmen H. Peygamber’in davetine icabet ettiklerini belirtirken bu durumun H. Peygamber’in derecesinin yüceliğinden kaynaklandığına dikkat çeker:

“Ol Nebiyy-i Zî-şân’ın ‘azamet ve ‘uluvv-i kâdrini tefekkür ve mülâhaza eyle ki ağaçlar dağı anın da‘vetine icâbet ve çağırmasına itâ‘atle ayaksız olarak baldırları üzerine sürünmekle yürüyüp kemâl-i tazarru‘ u niyâz ile huzûr-ı pür-nûr-ı Risâlet-penâhilerine gelerek emr u fermân-ı peygamberilerine muntazır oldılar.”

Şârih, ağaçların H. Peygamber’in huzuruna geldiği sırada köklerinin yolda çizdiği çizgileri anlatırken kâğıt üzerine çizilmiş çizgi veya yazılmış yazılara benzetir:

“Ağaçların da‘vet-i cenâb-ı risâlet-penâhilerine icâbetle huzûr-ı nebevîlerine gelürken köklerinin sürünmesinden yollarda garîb garîb çizgiler ve dallarıyla budaklarından ‘acîb ‘acîb yazılar zühûr etmiş ve ol çizgi ve yazılar se‘tr hey’etinde bulunmuş idi ki gûyâ kâğıd üzerine çizgi çekilmiş ve üzerine yazı yazılmış zann olunırdı.”

Şârih, H. Peygamber’in kalbinin aya benzediğini aktarır. Peygamber doğduktan sonra kalbinin H. Cebrâil tarafından alınıp Kevser havuzunda yıkanması mucizesi gibi ayın da yarılmasının bir mucize olduğunu ifade eder:

“Ol Meffhar-ı Benî-âdem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin mübârek kalb-i sa‘âdetlerine ayın beñzeyişi olduğına ya‘nî ay aña beñzer idüğine şahîh olarak yemîn ederim, zirâ mübârek kalb-i sa‘âdetleri Zât-ı Peyğamberîlerinin hîn-i vilâdetlerinde ya‘nî toğdukları vakitte Hazret-i Cebra‘îl ‘aleyhi’s-selâm tarafından ahz ve a‘lâ-yı ‘iliyyîne işâl ile şakķ olunup ya‘nî yarılup havz-ı Kevşer’de yıkandığı gibi ay dahı soñra Hazret-i Peyğamber’in mu‘cizeleri olarak iki päre olmuşdur. Ne büyük fazl u kemâlât ne ‘âlî kıadr u menzilet...” (s. 75-76)

Hicret esnasında Sevr mağarasında yaşanan olayın ilahi bir emir olduğunu ve Allah’ın peygambere gösterdiği sonsuz bir şefkat olduğunu söyler:

“Hazret-i Fahr-ı ‘Âlem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekke’den hîn-i hicret-i seniyyelerinde Hazret-i Ebû Bekr radıyallâhu ‘anhu ile berâber oldukları hâlde sâlifü’z-zıkr mağara içinde mevcûd ve şaklı bulunmuş ve oradan ayrılmamışlar iken kâfirlerin ber-minvâl-i muharrer ‘ammâ-yı dâlâletle gözleri kör olarak göremediklerinden ve çünkü vücûd-ı pür-sûd-ı Nebevî’ye küffârın zararı toķunmamak için emr-i İlâhî ile mezkûr mağara kendilerini şakladığı gibi mağaranın kapusuna örümcek ve gügercin yuva yapup hattâ gügercin yumurtlamış dahı olduğundan işbu hüküm-i hafıyye-i İlâhî ve Cenâb-ı Hakķ’ın Habîb-i Ekrem’ine gösterdiği şefkat-i nâ-mütenâhî sebebiyle o ‘âlî-kıadr misâfirlerin mağara derûnunda olduklarını küffâr göremeyüp hîn-i taharrilerinde “burada kimse yokdur” deyü hüküm eylerlerdi.” (s.77-78)

Şârih, Hz. Peyğamber’in rüyasında gördüklerinin inkâr edilmemesi gerektiğini çünkü onların birer vahiy olduğunu ifade eder. Bu durumun sebebini de şu sözlerle açıklar:

“Server-i Enbiyâ ‘aleyhi efđalu’t-tehâyâ efendimiz hazretlerinin ibtidâ-yı bi’set-i risâlet-penâhilerinde ‘âlem-i menâmda oldukları ya‘nî uykuda bulundukları hâlde rû’yâ olarak nâzil olan vahy-i İlâhî’yi inkâr eyleme, zirâ ol Nebiyy-i Zî-şân’ın kalb-i ilhâm-celb-i sa‘âdetleri hîn-i vilâdet-i hümayûnlarında vâsıta-i Cebra‘îl ‘aleyhi’s-selâm ile şakķ edilerek âb-ı Kevşer’le yıķanup her şüretle pâk olmuş ve mâsivâdan kâmilten tecerrüd eylemiş olduğu gibi ‘aşķ-ı İlâhî ve kemâlât-ı ma‘neviyye ile mâl-â-mâl bir hazîne-i celîle-i ‘âlu’l-‘âl olduğundan her ne kıadar mübârek dîde-i sa‘âdetleri uykuda olur ise de kalb-i Nebvîleri aşlâ uyumaz idi.”

88. beyitten 104. beyte kadar olan bölümde Kur’ân-ı Kerîm’in fazileti anlatılır. Mehmed Hayrî, Kur’ân-ı Kerîm’in Hz. Peyğamber’in mucizelerinden biri olduğunu ifade eder. Kur’ân-ı Kerim’in lafız yönünden sonradan var edildiğini belirtir. Mana yönünden ise ezeli ve Allah’ın bir sıfatı olduğunu şu sözlerle aktarır:

“Hâzret-i Nebiyy-i Muhterem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimizin mu‘cizât-ı bâhirelerinden biri dağı Kur‘ân-ı Kerîm-i vâcibü’t-tekrîm olup o Kur‘ân-ı Kerîm’in âyetleri Rahmân sıfatıyla mevşûf olan Cenâb-ı Rabb-i Kibriyâ celle şânuhû cânibinden Cibrîl-i Emîn vâsıtasıyla Hâzret-i Peygamber’e nâzil olarak hak ve gerçek ve Hâzret-i Habîb-i Ekrem’in şıdğına âyet ve delil olduğı gibi kezâlik o Kur‘ân-ı ‘Azîmü’ş-şân söz yüzünden fi’l-aşl yoğ-iken soñradan var edilmiş ya’nî hâdis ve sözün delâlet eylediğı ve ‘uqûl-ı beşeriñ idrâkinde ‘aciz olduğı hakikat ya’nî ma’nâ cihetinden anıñ evveli ve ibtidâsı olmayup qadîm ve ezeli olduğından mâ‘adâ evvelsizlik ve kıdem ile mevşûf olan Cenâb-ı Vâcibü’l-Vücûd’un sıfatıdır.” (s. 89-90)

Kur‘ân-ı Kerîm’i inkâr edenlerin durumunu güneşe bakamayanların güneş ışığını inkâr etmelerine, ağzı hasta olanın suyun lezzetini alamayıp suya tatsız demelerine benzeterek bu inkardan dolayı da Allah’ın lanetine uğradıklarını şu şekilde tasvir eder:

“Göz olur ki ağırdan tolayı güneşin aydınlığına bakamayup güneşi göremediğı hâlde bu görmemeklik ağırdan ilerü geldiğine kâni’ olmayup zâten güneşin ziyâsı yokmuş da anıñ için kendisi de göremiyor imiş diye iddi‘ada bulunur ve kezâlik ağız olur ki marâz u ‘illetden nâşî suyuñ lezzetini anlayamayup hâlbuki tatlı suyu tatsızdır diye da‘vâ eder. İşte Kur‘ân-ı Kerîm’i inkâr eden hasûdlar dağı bu kabilden olarak kalblerinin göz ve dimâğları dalâlet hastalığıyla ma‘lûl olmağıla dîn ve imândan mehcûr ve bu cihetle Kur‘ân-ı Kerîm’in âyât-ı belîğa vü faşîhasının lezzât-ı hakâyık u ma‘ânîsini ve reng ü şüretini keşf ve takdîr huşûşunda ma‘zûr iken kendi ‘illetlerini bilmeyüp Kur‘ân-ı ‘Azîmü’ş-şân’a hâşâ ‘izz u kuşûr ve noķşân etmekle ma‘âz’ allâhu te‘âlâ la‘net-i Hakķ’a qarîn oldılar.” (s. 99-100)

105. beyitten 117. beyte kadarki bölüm Hz. Peygamber’in miracı hakkındadır. Şârih, Hz. Peygamber’in Mirac gecesi Mekke’den Mescid-i Aksâ’ya gidişini anlatırken ayın karanlık geceleri aydınlattığı gibi kendisinin de dünyayı peygamberlik nuruyla aydınlattığını şu sözlerle dile getirir:

“Karañlık gecelerde on dört günlük ayın karañlıkları yarup nûr u ziyâsını saçarak da‘iresinde yürüdiğı gibi ey Nebiyy-i Muhterem (şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem), Zât-ı ‘Âli-i Risâlet-penâhîleri dağı Mi‘râc gecesi Mekke-i Mükerreme’den Mescid-i Akşâ’yı teşrîf ile aķtâr-ı kâ’inâtı müstağrak-i nûr-ı nübüvvet buyurduñ.” (s. 102)

Şârih, Kâb-ı Kavseyn derecesine erişmesini ifade ederken bu derecenin sadece Hz. Peygamber’e ait olduğunu ve Allah’ın peygambere bir lütfu olduğunu şu sözlerle dile getirir:

“Ey Pâdişâh-ı Kişver-i Levlâk! Yine o Mi‘râc gecesi o derece göklere çıkdıñ ve hattâ Kâbe-i Kavseyn’in bir mertebesine erişdiñ ki bu

mertebe-i celîye şimdiye kadar kimse nâ'il olmadığı gibi nâ'il olmak için kesb-i istihkâk eden dahı yokdur bu ni'met-i 'uzmâ ve bu derece-i a'lâ ancak Zât-ı Risâlet-penâhîlerine mahşûş u ahrâ bir 'inâyet-i Hudâ'dır." (s. 102-103)

Mehmed Hayrî, Mirac gecesi Hz. Peygamber'in o kadar yüksek bir mertebeye çıktığını ve oradan ileriye geçilecek bir mertebenin kalmadığını ifade eder. O mertebeye erişmek için Cebrail, melekler, peygamberler veya evliyalarından hiç kimsenin hakkı veya gücü olmadığını ve bundan dolayı onlara üstünlük sağladığını belirtir:

"Ey Seyyidü's-şakaleyn şallallahu te'âlâ 'aleyhi ve sellem! O Mî'râc gecesi ol kadar ulu ve yüksek mertebeye çıktın ki kurb-ı ilâ'llâh için ilerü geçmege ve yukarı çıkmağa daha maḥall kalmadı. Hattâ bu çıktığın maḥalle ve erişdigin mertebeye çıkmak ve erişmek için Cibrîl-i Emîn ve etbâ'ı olan melâ'ike veyâ ervâḥ-ı enbiyâ vü evliyâda istihkâk ve iktidâr olmayup bu mertebede dahı anlara tefevvuk édüp ilerü geçdin."

Şârih, Hz. Peygamber'in Mirac gecesi Allah tarafından davet edildiği zaman bir sancağın göğe yükselmesi gibi o gecede peygamberlik, elçilik ve velilik gibi bütün mertebelere çıkarak ulaştığı yüce mertebenin diğer mertebeleri aşağısında bıraktığını ifade eder:

"Ey Nebiyy-i Muḥterem şallallahu te'âlâ 'aleyhi ve sellem! O Mî'râc gecesi taraf-ı celîl-i Ulûhiyyetden da'vet buyurulduğın vakit bir 'âlî 'alemin yalnızca küşâd ve ref' olundığı gibi Zât-ı 'âliyy-i risâlet-penâhîleri dahı bir ni'met-i ḥâş olarak yalnızca da'vet ve ref' buyurulduğından nübüvvet u risâlet u velâyet gibi ne kadar merâtib-i 'âliyye var ise kâffesi çıktığın ve erişdigin mertebe-i celîlenin aşağısında kaldı." (s. 105-106)

Şârih, din kardeşlerine seslenerek Allah'ın Hz. Peygamber'i peygamberlerin en hayırlısı unvanıyla vasıflandırdığını ve onun ümmeti olanların da ümmetlerin en hayırlısı olma şerefine layık görüldüğünü beyan eder. Bu duruma da "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz." mealindeki ayeti delil olarak iktibas eder. Bundan dolayı Allah'a şükretmek için kulluk görevlerini ve buna bağlı farzlara uygun davranma hususunun ödenmesi gereken bir borç olduğunu bilmek gerektiğine şu sözlerle dikkat çeker:

"Ey ilhvân-ı dîn-i mübîn! Allah te'âlâ celle zikruhû ḥazretleri kemâl-i kerem ve mürüvvet-i İlâhî'si eşeri olarak bizim Peyğamberimiz efendimiz ḥazretlerini peyğamberlerin hayırlısı 'unvân-ı celîli ile tavşîf

buyurmuş olmasından ve biz de o Nebiyy-i Zî-şân'ın ümmeti bulunduğumuzdan nâsî ümmetlerin hayırlısı olmak şerefine lâyık ve ³¹كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ mantûk-ı münifi medlûlunca ümem-i sâlife ve sâ'ireye kadren ve 'ilmen fâ'ik olduk, binâ'en-'aleyh bu şeref-i 'uzmâ ve bu kerem ü 'a'âyı takdîr ile Hakk şükrini ifâ zımında vezâif-i 'ubûdiyyet ve ferâ'iz-i mensûbiyyete kemâliyle ri'ayet huşûşunu vecîbe-i zimmet bilmeliyiz.” (s. 110)

118. beyitten 139. beyte kadarki bölüm Hz. Peygamber'in cihadı hakkındadır. Şârih, Hz. Peygamber'in ve ashabının her savaşta düşmanlarını mağlubiyete uğrattıklarını belirtir. Din düşmanlarının durumunu ise ifade ederken “O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de.” mealindeki ayeti iktibas ederek hallerini açıklar.

“Aşhâb-ı güzîn ve güzât-ı muvaḥḥidîn rıdvânü'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in efendilerimiz haẓerâtı her bir ğazâda şafvet-i a'dâyı mağlûb u perişân ve lâşelerini ³²خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ medlûlunca ğaltîde-i hâk-i husrân ederek öyle katl ederlerdi ki gûyâ dîn-i mübîn aşhâb-ı güzîn vâsıtasıyla a'dâ-yı şer'-i kavîmîn etlerini kemâl-i ğayret ve iştiḥâ ile pârçalayup kırtal ve kara kuş gibi yırtıcı hayvânlara yedirmek üzere düşmanların ortasına inmiş bir konuk idi.”

Şârih, Müslümanların savaş meydanına gelişini anlatırken su gibi akan atlar üzerinde ve dalgalar gibi birbirlerini takip ederek geldiklerini ifade eder. Asker sayısının ise çokluğundan bahsederken askerlerin bir deniz görünümüne kavuştuğunu şu şekilde ifade eder:

“Dîn-i mübîn aşhâbının ulusu ve seyyidi olan Ḥazret-i Fahr-ı Kâ'inât 'aleyhi ef'đalu't-taḥiyyât efendimiz ğazâ vü cihâd meydânına şu gibi akıcı olan yüğrük atlara binici ve deñiziñ talgaları mişillü yek-diğerini ta'ķib edici olarak o derece 'asker ve mübâriz sevķ u irsâl buyururlardı ki sâḥa-i ceng ü veĝâ 'askerden 'ibâret deryâ zann olunurdu.”

Şârih, ashabın Allah'ın ve Hz. Peygamber'in her türlü emir ve nehyini bilip kabul ettiğini ifade eder. Bu yüzden tüm gayret ve cesaretleriyle düşmana saldırdıklarını ve düşmanı yendiğini belirtir. Esas emel ve arzularının kelimetullahı ve dinin şanını yüceltmek olduğunu belirtip bu yüzden “[Allah'ın izniyle] büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.” mealindeki ayete mazhar olduklarına dikkat çeker.

³¹ “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” (Âl-i İmrân, 3/110)

³² “O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de.” Hacc, 22/11.

“Ol aşhâb-ı güzîn rıdvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în efendilerimizin her biri şer‘-i şerîf-i Ahmedî ve dîn-i mübîn-i Muhammedî’nin min kullî’l-vücûh emr u nehyini tanımış ve kabûl etmiş ve hasbeten-li’llâh ve nâ’il-i ecr u meşûbât olmağ arzûsıyla fedâ-yı mâl u cânı her şeyden ‘azîz bilmiş zevât-ı kirâmdan oldukları cihetle her gâzâ vü cihâd-ı Resûllullâh’da a‘dâ-yı dîn ü Resûl üzerine küfr ü dâlâleti kökünden sökici ve ehlini helâk edici nîzeler havâlesiyle fevka’l-hadd hücum ederek ibrâz-ı şaţvet u ğayret buyururlar ve esâs emel ve ârzûları i’tilâ-yı şân ve şevket-i dîn-i metîn ve kelimetu’llâh olmasına binâ’en her gâzâda³³ كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةُ كَثِيرَةٍ³³ buyururlar idi.”

Mehmed Hayrî, Hz. Peygamber’in şefaât edici yardımına nail olup dağlarda veya ağaçlar arasında aslanla karşılaşan birisinin onun zararlarından emin olacağını söyler. Bu durum gibi her şekilde Hz. Peygamber’in hizmetinde bulunan, her türlü emrine uyan ashabın da nereye giderlerse orayı fethettiklerini ve cennetle müjdelendiklerini aktarır.

“Teveccühât-ı celîle-i Hazret-i Risâlet-penâhî füyûzât-ı nâ-mütenâhî olmasıyla o füyûzât-ı celîleye mazhariyyetle Habîb-i Ekrem şallâllâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin meded-i ‘inâyet-i şefî‘ânelerine nâ’il olanlar tağlarda ve mîşeler aralarında arslanlar yuvalarına dahı uğrarsa anların şerr u mazarratlarından emîn olacakları bedîhî olup aşhâb-ı kirâm-ı vâcibü’l-ihtirâm rıdvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în efendilerimiz dahı her şüretle şeref-i hıdmet-i Nebevî’de bâ-kemâl şabr u metânet ibrâz-ı fedâkârî ve ğayretle berâber her dürlü o emr-i Peyğamberî’ye ziyâdesiyle icâbet gösterdiklerinden nâşî her nereye teveccüh êtdilerse mazhar-ı fetḥ u nuşret ve ‘âlem-i âhîret için dahı peşinen mübeşşerün bi’l-cennet buyuruldılar.”

140. beyit ile 152. beyit arasındaki bölüm Hz. Peygamber’den şefaatin dilendiği kısımdır. Şârih, nefsin yaptığı ticarete neden zarara uğradığını şu şekilde ifade eder:

“Ey sâmi‘! Gör ki nefs dünyâ ile dîni şatun almayup ve almağa da istek etmeyüp bi’l-‘akis ticâretinde zarara uğradı ya’nî dünyâ evâmir u nevâhî-i dîn-i mübînî öğrenüp muktezâ-yı aḥkâmıyla ‘amel ederek âhîret için hayırlı tedâriklerde bulunmağa mahşûş bir maḥall iken nefs bu noktada ğaflet ve bi’l-‘akis dünyâyâ meyl u rağbet etmekle tedârikde nokşân eylediginden bu aḥz u i‘tâsında ziyânkârlık êtdi.”

³³ “[Allah’ın izniyle] büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.” Bakara, 2/249.

Mehmed Hayrî, Ahmed ve Muhammed isimlerine sahip olanların büyük şefaate erişeceği görüşünün Hz. Peygamber'in bir vaadi olduğuna ve Hz. Peygamber'in bu vaade riayet edeceğinin şüpheden uzak olduğunu belirtir. Kendi adının da Mehmed olmasından dolayı şairin şefaât ümidine ortak olduğu tahmin edilmektedir.

“Aḥmed ve Muḥammed isimleriyle müsemma olanların ya'nî Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ esâmî-i mübârekeleriyle be-nâm bulunanların maẓhar-ı şefâ'at-ı 'uzmâ buyurılacakları va'd-i celîl-i feyz-i delîl-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî cümlesinden olmasına ve vefâ-yı va'd u 'ahd hûşûsunda ol Nebiyy-i Emîn'in cümle ḥalkdan ziyâde ri'âyet-i Peygamberîleri müselleme ve şekk u şübheden âzâde bulunmasına binâ'en ve ismim dahı Muḥammed olması keyfiyyetine istinâden inşâ'ehü te'âlâ Ḥazret-i Seyyidü'l-mürselîn ve rahmeten li'l-'âlemîn 'aleyhi's-şalavâtu ve's-selâm efendimiziñ her dü-cihân bu bendesini şefâ'at u 'inâyet-i celîlesiyle şâd u ḥandân buyuracağından ümmîd-vârım.” (s.133-134)

152. ve 160. beyitler arasındaki bölüm münacaat kısmıdır. Şairin kıyamet gününde Hz. Peygamber'den şefaât dilediği beytin şerhinde Mehmed Hayrî, kıyamet gününü tarif edip “... inkarcının ‘Keşke toprak olaydım!’ diyeceği...” mealindeki ayeti delil olarak iktibas eder.

“Ey sebep-i ḥilkat-ı benî-Âdem ve ey bâ'is-i icâd-ı cemî'i 'âlem şallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem! Bu 'âlem-i kevn u fesâda ḥalk u i'zâm buyurılan cümle ḥalkın 'ale'l-'umûm ḥarekât u sekenâtını ve a'mâl u ef'aliniñ derecâtını ta'yîn u muḥâkeme ve şavâb u ḥaṭâyı temyiz u tefriḳ ile mükâfât u mücâzâtı tevzi' u muḳâsemeye maḥşûş olan maḥkeme-i kübrâ ki ³⁴ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا” naşs-ı celîli ḥükmi münîfince düşmenân-ı dîn-i mübîn olan kâffe-i müşrîkîniñ ref'-i şadâ-yı nedâmet ve peşimânî eylemelerini bâ'is-i mücâzât-ı şedîdeyi ta'yîn u irâ'e eder. İşte o rûz-ı kıyâmetde ve anıñ bu dehşetli ve cümle ḥalka şâmil olan şiddetli muḥâkemâtında benim senden başka sığınacak yerim ve melce'im olmayup bu deşt-i belâda ancak istinâd-gâhım sensin.”

Mehmed Hayrî, birinci beyte yazdığı haşiyede ilgili beytin ilk dizesinden üçüncü beytin ikinci dizesine kadar olan kısmın sırrını anlatır. Abdüsselâm el-Merrâküşî'nin rivayetine göre bu kısmın cam parçası üzerine yazılıp camın yağmur suyu ile yıkandıktan sonra elde edilen suyun dört ayaklı hayvanlardan hırçın ve alıştırma kabul etmeyen hayvana içirildiği takdirde hırçınlığının ortadan kalkacağını aktarır. Aynı zamanda bu üç beytin geyik derisi üzerine

³⁴ “...inkarcının ‘Keşke toprak olaydım!’ diyeceği...” Nebe', 78/40.

yazılıp Arapça öğrenmekte zorlanan kölelerin sağ pazısına bağlandığı zaman Allah'ın izniyle hızlıca Arapçayı öğrenip konuşabileceğini şu şekilde ifade eder:

“Min قُلْتُ اسْتَفِقْ يَهْمَ ilā أَمِنْ تَذَكَّرَ جِرَانِ بِذِي سَلَمٍ Şeyh ‘Abdu’s-selām ibn İdris el-Merrākūşī rahmetu’llāhi ‘aleyhi hâzretlerini rivâyet buyurduklarına göre işbu üç beyit bir cam pârçası üzerine yazılıp ve yağmur suyu ile mezkûr cam pârçası yıkanılıp hâsıl olan şu behâyimden ya’nî çâr-pâ hayvânâtdan azgın ve ta’lîm kabûl etmeyen hayvâna içürüldüğü şürette vahşet ve şiddeti bi-izni’llāhi te’âla mahv ve zâ’il olarak şâhibine gerdendâne-i inkîyâd ve itâ’at olacağı mücerrebdir. Ve kezâlik işbu üç beyit geyik derisinden ma’mûl tırşe üzerine yazılıp mezkûr nüşha lisân-ı ‘Arabî ta’allümünde müşkilat çeken ‘abîd ve câriyenin şağ kolunun pazûsına rabṭ olunduğı hâlde bi-luṭfuhu te’âla sür’atle ta’allüm u tekellüme muvaffak olur.” (s. 14)

Mehmed Hayrî, dördüncü beytin ilk mısrasından sekizinci beytin ikinci dizesine kadar olan kısımla ilgili olarak bu dizelerin tabaklanmış kurbağa derisine yazılarak ve yazı parçasının kurbağanın diline sarıldıktan sonra elde edilen nüshayı hırsızlık yaptığını inkâr eden hırsızın boynuna asıldığı takdirde hırsızlığı inkâr edemeyeceğini ve çaldığı şeyin yerini söyleyeceğini şu şekilde aktarır:

“Min وَالْحُبُّ يَغْتَرِضُ اللَّذَاتِ بِالْأَلَمِ ilā أَيَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَيْمٌ işbu beş beyit medbûğ kurbağa derisine yazılıp ve mezkûr varâka-i muḥarrere kurbağanın diline şarılıp hâsıl olan nüşha fi’l-i sirḳati inkâr etmekde bulunan sâriḳın gerdenine ta’lîk olunduğda fi’l-i sirḳati inkâra mecâli kalmayarak sirḳat ettiği şey her nerede ise maḥallini irâ’e u ikrâr eyler. (‘Abdu’s-selām)” (s. 17)

Mehmed Hayrî, beşinci beytin birbirine bitişmeyen Arap harfleriyle elma üzerine yazılıp elde edilen elmanın da yenildiği takdirde Allah'ın izniyle kalbin sıkıntı, yakınlık, hüzn ve kaygı gibi durumlardan giderileceğinin tecrübe edildiğini ifade eder.

“Min لَوْلَا الْهَوَى لَمْ تُرَقَّ ilā âhirihi yalnız bu beyt ḥurûf-i muḳaṭṭa’a ile elma üzerine yazılarak mezkûr elma ekell olunduğda ‘usret u kurbet ve elem u kudûret ḳalbi bi-keremihi te’âlâ izâle eylediği mücerrebdir. (Ḥarpûti)” (s. 17)

Mehmed Hayrî, on ikinci beytin ilk mısrasından yirmi beşinci beytin ikinci dizesine kadar olan kısımda tövbe etmeye niyet edip sonrasında tereddüt eden bir kişinin yapması gerektiklerini dile getirir. Kişinin zikredilen dizeleri amacını gerçekleştirme niyeti ile Cuma namazından sonra bir cam

sayfasına yazıp ve o camı gül suyu ile yıkadıktan sonra elde ettiği suyu ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılına kadar kıbleye dönük oturarak Allah'ı zikretmek, salavat getirmek ve tövbe duası etmek ile ilgilendiği takdirde kendisinde tövbe isteğinin meydana geleceğini aktarır.

“Min فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَضَمِ وَالْحَكَمِ إِلَا إِيَّيْ اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَذَلِي tövbeye niyet eden kimse nefsine galebe idemeyüp tövbede mütereddid olduğu ve tövbe ideceği günâha şonradan yine sâlik olmakdan korkduğu vakit işbu on dört beyti huşul-i maşşad niyyeti ile cum'a namâzından sonra bir cam şaḥîfesine yazup ve mezkûr camı gül suyu ile yıkayup ḥâşıl olan suyu ikindi ve aḥşâm ve yatsu namâzlarını edâ u ifâ idinceye dek kıbleye müteveccihen oturup zikru'llâh ve şalavât-ı şerife ve istid'â-yı tövbe ile meşğûl olduğu şüretde bi-ḥevlehu te'âlâ tövbe için kendüsünde iştiyâk-ı tām ḥâşıl olacağı gibi fi-mâ ba'd tevbe eylediği fi'li icrâda ârzûsu kalmaz. ('Abdu's-selâm)”

Mehmed Hayrî, yirmi üçüncü beyitle ilgili olarak yazdığı haşiyede derslerini ve okumalarını ezberlemekte sıkıntı ve zorluklar yaşayan birinin bu beyti yüz on dokuz defa okuması halinde derslerini ve okumalarını ezberleyebileceğini Harpûtî'den rivayet şu sözlerle rivayet eder:

“وَاسْتَفْرَغِ الدَّمَعَ إِلَا آخِرِيهِ DERS U MUṬÂLA'ASINI KEŞF U HIFZ ETMEKDE 'USRET U MÜŞKİLÂT ÇEKEN KİMSE BU BEYTI YÜZ ON ÇOKUZ KERRE KIRÂ'AT EYLEDİĞİ HÂLDE DERS U MUṬÂLA'ASINI KEŞF U HIFZA BI-'İNÂYETİ'LLÂHİ TE'ÂLÂ MUVAFFAK OLUR. (Harpûtî)”

Şârih, eserde genel anlamda beyitlerin şerhini yaparken beytin ifade ettiği manayı aktarmaya çalışır. Beyitte bahsedilen olay veya duruma uygun olarak yer yer eklemeler yapar. Özellikle nefis hakkında kısımda bu eklemelerin arttığı görülür. Yapılan eklemelerle nefsin kötülüğüne dikkat çekerek insanın nefisten korunması için yapması gerekenler hakkında nasihatlerde bulunur. Hz. Peygamber'in isminin geçtiği yerler veya ismine işaret edildiği durumlarda genelde yüceltici ve birbirinden farklı sıfatlar kullanır. Hz. Peygamber'in doğumu esnasında gerçekleşen olaylara telmihte bulunarak bu olayların gerçekleşmesini de kendince farklı durumlara bağlar. Ayrıca Hz. Peygamber'in bazı özelliklerini şerh ederken de bu özelliklerin meydana gelmesini farklı bir açılarından değerlendirip başka sebepler sunar. Derkenarlara yazdıklarıyla da ilgili beyitlerin halk arasında yaygınlık kazanmış sırlarına, faziletlerine, hangi hastalığın tedavisinde kullanıldığına yer verir.

3.4. Eserde Kullanılan Kaynaklar

Mehmed Hayrî, eserinde kullandığı kaynakları ve bu kaynakların müelliflerini açık bir şekilde zikretmez. Herhangi bir isim vermeden bazı kaynaklara müracaat ettiğini ve onlardan faydalandığını belirtir:

“...Kaşîde-i Bürde’nin ‘Arabça ve Türkçe şerhlerinden ‘alâ kıadri’l-istiṭā’a istihrāc edebildigim ba’zı havâşş u mezâyâsını Türkçe olarak cem’ u tertib ile...”

Bunun yanında Kur’ân-ı Kerîm’den ve hadis kitaplarından yararlandığı eserinde yaptığı ayet ve hadis iktibaslarından anlaşılmaktadır. Hangi *Kasîde-i Bürde* şerhlerini kullandığını zikretmediği gibi söz konusu hadisleri hangi kaynaktan aldığını da açıkça ifade etmez.

Eserin bazı yerlerinde bulunan ve *Kasîde-i Bürde*’nin beyitlerinin esrar ve faziletlerini anlatan haşiyelerde ise Mehmed Hayrî, haşiyede yazdıklarından sonra söz konusu bilgilerin kime ait olduğunu ifade eder. Haşiyelerde iki müellifin adı geçer fakat müelliflere ait hangi eserlerden yararlandığı ise açıkça ifade edilmez.

3.4.1. Şeyh Abdüsselâm b. İdris el-Merrâküşî’nin Eserleri

Merrâküşlü (Marakeş/Fas) olup Mâlikî mezhebine mensup bir âlim olan bu zat hakkında elde bilgi bulunmamakla birlikte, onun İmâm Bûsirî’nin *Kasîde-i Bürde*’sine yazdığı *Tasrîfu Havâssı’l-Burde ve mâ-fîhâ mine’l-Menâfi* ve yine *Havâssu’l-Burde fî Bur’ ed-Dâ* adlı risalelerinin bulunduğu bilinmektedir. Bu risalelerin şerh olmaktan ziyade kasidedeki bazı beyitlerin havassına yani sırlarına yönelik bilgiler verdiği, özellikle ikinci risalenin *Kasîde-i Bürde*’deki beyitlerin çeşitli hastalıklara faydası konusunda yazıldığı anlaşılmaktadır.

Abdüsselâm b. İdris el-Merrâküşî’ye ait *Havâsu Ebyâti Kasîdetü’l-Bürde* isimli iki nüsha mevcuttur. Bunlardan birisi Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi’nde Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 2814/2 numaralı kayıta bulunmaktadır. Eser, söz konusu nüshanın 29b-32b varakları arasında yer almaktadır. Diğer kayıt ise Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü kütüphanesinde Bölge Yazma Eserler koleksiyonunda

BY00008799/3 numaralı kayıta bulunmaktadır. Eser, kayıta yer alan nüshanın 32b-40a varakları arasında yer almaktadır.

Kaynak olarak kullandığı şerhlerden birisinin Şeyh Abdüsselâm ibn İdrîs el-Merrâküşî'ye ait olduğunu birinci beytin kenarına yazdığı haşiyede açıkça ifade eder:

“Min تَذَكُّرِ جِيرَانِ بِذِي سَلَمٍ ilā أَمِنْ اسْتَفْتَى بِهِمْ ilā Şeyh ‘Abdu’s-selâm ibn İdrîs el-Merrâküşî rahmetu’llâhi ‘aleyhi hâzretlerini rivâyet buyurdıklarına...”

Mehmed Hayrî'nin Merrâküşî'ye ait olan eserlerin hangisinden yararlandığı tam olarak bilinmemektedir. Beyitlerin sırlarından, özelliklerinden, hastalıkların tedavilerinde kullanılmasından bahsettiği için iki eseri de kaynak olarak kullanmış olma ihtimali yüksek görülmektedir.

69. beytin haşiyesinde yer alan ve Abdüsselâm el-Merrâküşî'den rivayet edilen bilgi şu şekildedir:

“Min تَبَذَّ الْمَسِيحُ مِنْ أَحْشَاءِ مُلْتَقِمٍ ilā حَتَّى غَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَرَمٌ işbu üç beyit hârb u gâzâ mahallinde kıbleye müteveccihen on yedi kerre okunursa Cenâb-ı Hâkk'ın hıfz u şıyânetine mazhariyyete vesîle olur. (‘Abdu’s-selâm)”

Abdüsselâm el-Merrâküşî'den rivayet edilen ve 58. beytin kenarında yer alan bilgi ise şu şekildedir:

“Min مُنْقَضَةٍ وَفَقَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ ilā لَا طِيبَ يَغْدُلُ تُرْبًا صَمَّ أَعْظَمُهُ hac ve ziyâret-i Ravza-i sa‘âdet murâd idüp de nefsiñ hevâsına ittibâ‘ ile gidemeyen kimse işbu on bir beyti geyik derisinden ma‘mûl tirşe üzerine za‘ferân ve gül şuyu ile yazup ve şandal ile buhûrlayup bundan sonra âbdest alarak ve iki rek‘at namâz kılarak şîhhatde olduğu hâlde işbu nüshayı boynuna aşup ve diğer bir nüsha dahı kâğıda yazup boyunda akçe ve mâl-ile berâber bulundurdukdâ bi-izni’llâhi te‘âlâ nefsiñ hevâ o mâl u ‘iyâl ve vağan muhabbetleri mahv u zâ’il ve edâ-yı hacc-ı şerîf ve ziyâret-i ravza-i mu‘ahharaya nâ’il olur. Bu nüsha müddet-i medîde seferde kalmağ mecbûriyetinde bulunanlar için dahı fâ’idelidir. (‘Abdu’s-selâm)”

3.4.2. Ömer Na‘îmî b. Ahmed b. Mehmed Sa‘îd el-Harpûtî ve el-‘Asîdetü’s-Şühde Şerhu Kasîdeti’l-Bürde Adlı Eseri

Ömer Na‘îmî Efendi, H. 1216/M. 1801 yılında Elazığ’a bağlı Harput’ta doğmuştur. Babası Hacı Ahmed Efendi (ö. H.1261/M.1845)’dir. Harput’ta medreselerde müderrislik ve müftülük gibi görevlerde bulunmuş ve ilmiyle

şöhret kazanmış bir aileye mensuptur. Babasının yanında eğitim görmüş ve ondan izin alarak Antep'e gider. Orada icazet alır fakat yeniçeri isyanlarından dolayı arkadaşlarıyla birlikte Kayseri'ye geçer. Kayseri'de tahsilini devam ettiği sırada *Kasîde-i Bürde* şerhini yazar. Eserine *el- 'Asîdetü 'ş-Şühde Şerhu Kasîdeti 'l-Bürde* adını verir. Bu eser Mısır ve İstanbul'da defalarca basılır. Eserin hem yazma hem de matbu nüshaları mevcuttur. 30 Nisan 1882 tarihinde vefat etmiştir. Bürde şerhi dışında *Anâkîdu 'l-Fevâid*, *er-Ravzun en-Nadir fî mâ Gile fî 'l-Hıdır* (*Risâletün fî Hayâti 'l-Hıdır ve İlyas*), *Manzûme-i Tosun Paşa*, *Kasîdetü 'Ârifîyye*, *Hâşiye 'alâ Şerhi 'r-Risâleti 'l-Velediyye* (*Velediye Hicabîsi Haşiyesi*), *Şerhu Risâleti Rubu'*, *Manzûme-i Na 'îmiyye* isimli eserleri de vardır (Yücel, 2020, s. 73-117).

Mehmed Hayrî, yaptığı alıntılardan on iki tanesini³⁵ Abdüsselâm el-Merrâküşî'nin eserlerinden, yedi tanesini³⁶ ise Harpûtî'nin eserinden yapar. Bu beyitlerin kenarına beyit veya beyitlerin ne gibi sırlara sahip olduklarını veya hangi hastalıklar için şifa verdiğine dair rivayetlere yer verir. Söz konusu haşiyelerden 85. beytin kenarında yer alan bilgi şu şekildedir:

“Tenbîh وَأَبْرَأْتُ وَصِيًّا ilâ âhirihi işbu kıaşide-i mübâreke bir marîza kıra'at olundukda bu beyte gelindigi gibi kıârî marîziñ ağrıyan yeri ma'lûm ise orasını degil ise istenilen yerini mesh etmeklidir. (Harpûtî)” (s.84)

Mehmed Hayrî'nin 69. beytin haşiyesinde yer verdiği bilgi ise şu şekildedir:

“حَتَّى غَدَا ilâ âhirihi yalnız bu beyt bir maḥall-i maḥūfdan geçildiği zamânda geçinceye kadar okunursa selâmet u emniyyet için pek mücerredir. (Harpûtî)”

3.5. Ayet ve Hadis İktibasları

Ayet ve hadisler klasik eserlerde müellifler tarafından farklı amaçlar için kullanılmıştır. Şerhlerde bazen ana metindeki iktibas ve telmihlere işaret etmek için bazen de beyitleri şerh ederken kendi görüşünü desteklemek,

³⁵ 1-4-12-29-34-54-58-69-80-86-127-138 numaralı beyitler.

³⁶ 5-23-36-69-79-80-85 numaralı beyitler.

insanlara nasihat vermek, bir kavramı veya ibareyi açıklamak için iktibaslar yapılır.

3.5.1. Ayet Kullanımı

Mehmed Hayrî, eserin *Tenbîh-i Mühim* bölümünde Hz. Peygamber'in yüceliğinin derecesini açıklamak amacıyla Nisâ suresinin “Kim peygambere itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur...” mealindeki ³⁷ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ayetini iktibas eder.

Tenbîh-i Mühim bölümünün sonunda ise bir dua veya selam mahiyetinde bulunarak Tâhâ suresinin “Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun.” mealindeki ³⁸ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ تَبَعَ الْهُدَى ayetini iktibas eder.

Mehmed Hayrî, 11. beyti şerh ederken Allah'ın Hz. Peygamber'e “habibim” dediğini ve peygamberliğinin derecesini arttırdığını ifade eder. Bu durumu da “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” mealindeki ³⁹ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ayetini delil olarak getirir.

Şârih, 47. beyti şerh ederken Allah'ın şanını, yüceliğini ve merhametini ifade etmek için “Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.” mealindeki ⁴⁰ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ayetini düşüncesini desteklemek amacıyla ifade eder.

Şârih, 117. beyti şerh ederken Müslümanların diğer toplumlardan ilim ve derece açısından daha yüksek olduğunu belirten ifadelerini desteklemek amacıyla “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” mealindeki ⁴¹ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ayeti iktibas eder.

Şârih, 122. beytin şerhinde sahabe ve mücahitlerin savaş esnasında düşmanlarını mağlup ettiklerini ve o düşmanların durumlarının nasıl olduğunu beyan ederken “O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de.” mealindeki ⁴² خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ayetini iktibas eder.

---

³⁷ Nisâ, 4/80.

³⁸ Tâhâ, 20/47.

³⁹ Enbiyâ, 21/107.

⁴⁰ Bakara, 2/286.

⁴¹ Âl-i İmrân, 3/110.

⁴² Hacc, 22/11.

Şârih, 124. beytin şerhinde ise müşriklerle yapılan savaşlarda Müslümanların sayısının az olmasına rağmen üstün geldiklerini belirtir ve “[Allah’ın izniyle] büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.” mealindeki ⁴³ مَنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةٌ كَثِيرَةٌ ayeti delil olarak gösterir.

Şârih, 125. beytin şerhini yaparken mücahitlerin ve muvahhitlerin, “Allah yolunda [mallarıyla, canlarıyla] cihad eden kimseler...” mealindeki ⁴⁴ وَجَاهَدُوا ayetine riayet ettiklerini ve buna istinaden gayret ve himmetleri ile İslam’ın dünyanın farklı yerlerine yayılmasına sebep olduklarını ifade eder.

Şârih, 152. beytin şerhinde kıyamet gününde din düşmanlarının tamamının pişmanlıkla seslerini yükselteceklerini ve Allah’a yalvaracaklarını beyan ederken “... inkarcının ‘Keşke toprak olaydım!’ diyeceği...” mealindeki ⁴⁵ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ayeti iktibas ederek o esnada kafirlerin söyleyecekleri sözleri açıklar.

Şârih, 153. beytin şerhinde kıyamet gününde Allah’ın adaletinin nasıl tecelli edeceğini ifade eder. Bu durumu açıklarken de “O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir.” mealindeki ⁴⁶ قَالِيَوْمَ لَا تُظَلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ayetini iktibas ederek delil olarak göz önüne koyar.

Şârih, 154. beytin şerhinde de Allah’ın Hz. Peygamber’e hiç kimseye nasip olmayan nimetler verdiğini ve verilen bu nimetlerden birinin Kevser olduğuna işaret eder. İşaret edilen durum için de “Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik.” mealindeki ⁴⁷ إِنَّا آغَطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ayeti delil olarak getirir.

Şârih, 155. beytin şerhinde ise nefse seslenirken büyük günahlara sahip olsa da Allah’ın rahmet ve mağfiretinden asla ümidini kesmemesi gerektiğini beyan eder. Bu durumun Kur’ân-ı Kerîm’de “... Allah’ın rahmetinden

---

⁴³ Bakara, 2/249.

⁴⁴ Tevbe, 9/20.

⁴⁵ Nebe, 78/40.

⁴⁶ Yâsîn, 36/54.

⁴⁷ Kevser, 108/1.

ümidinizi kesmeyin...” mealindeki ⁴⁸ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ayetiyle ifade edildiğini ve söz konusu ayete göre hareket etmek gerektiğini belirtir.

3.5.2. Hadis Kullanımı

Tenbîh-i Mühim bölümünde Hz. Peygamber’in yüceliğinin derecesini açıklamak amacıyla ayet iktibasından sonra durumu daha da kuvvetlendirmek için hadisten de alıntı yapar. Söz konusu iktibas “Kim beni severse, Allah’ı sevmiş olur.” anlamındaki مَنْ أَحَبَّنِي فَقَدْ يُحِبُّ اللَّهَ hadisidir.

Şârih, 1. beyti şerh ederken gönüle seslenerek “Sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım.” anlamındaki “لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ” hadisi hatırladığından dolayı mı ağıladığını sorar.

Mehmed Hayrî, 14. beyti şerh ederken şârih, nefs-i emmarenin yapması gerektiği görevin “Beni bilsinler diye mahlukatı yarattım.” anlamındaki “فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي” hadisine riayet etmek olduğunu fakat nefsin buna uymadığını beyan eder.

Şârih, 26. beytin şerhini yaparken insanın bildikleriyle amel etmesi gerektiğine vurgu yapar. Ardından “Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir.” anlamındaki “الْعِلْمُ بِلَا عَمَلٍ كَالشَّجَرِ بِلَا ثَمَرٍ” hadisi düşüncesini destekler mahiyette delil olarak sunar.

Şârih, 28. beytin şerhinde dünyanın ahiret için bir tarla olduğunu ve burada ahiret için fayda sağlayacak amellerin tarlaya ekilmesi gerektiğini belirtir. Bu durumla ilgili olarak da “Dünya, ahiretin tarlasıdır.” anlamındaki “الدُّنْيَا مَرْعَاةُ الْآخِرَةِ” hadisi iktibas eder.

Şârih, 31. beytin şerhini yaparken de Hz. Peygamber’in birçok zenginliği reddettiğine ve fakirlikle gurur duyduğuna değinir. İfadesini desteklemek için “Fakirlik benim övüncümdür.” manasındaki “الْفَقْرُ فَخْرِي” hadisi iktibas eder.

Şârih, 37. beyti şerh ederken Allah’ın ipine sarılanların kurtulacağını ve herkese nimetini verenin Allah olduğunu beyan ederken “Ben gizli bir hazineydim...” manasındaki “وَكُنْتُ كَنْزاً مَخْفِئاً” hadise ve devamına da işaret ederek söz konusu duruma delil olarak ifade eder.

---

⁴⁸ Zümer, 39/53.

Şârih, 150. beytin şerhinde Hz. Peygamber'in kimlere şefa'at edeceğini açıklar. Bu durum için de “Şefa'atim ümmetimden büyük günahlar işleyenler içindir.” manasındaki “شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي” hadisi iktibas ederek görüşünü destekler.

Şârih, 154. beytin şerhinde ise Allah'ın âlemleri Hz. Peygamber için yarattığına dikkat çeker. Bahsettiği görüşünü desteklemek amacıyla da “Sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım.” manasındaki “لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خُلِقْتُ” hadisini delil olarak sunar.

Mehmed Hayrî, iktibas ettiği ayetleri ve hadisleri genelde bahsettiği veya dikkat çekmek istediği olay ve durumlar için birer delil sunma amacıyla ifade eder. Eserde geçen ayetler ve hadisler Arap harfli olarak verilmiştir. Diyanet Meali esas alınarak sure, ayet numarası ve mealleri dipnot olarak verilmiştir. Hadisler ise Şamile programı üzerinden tahriç edilmiş ve Türkçe çevirileri yapılarak dipnotta gösterilmiştir.

3.6. Takip Edilen Şerh Yöntemi

Mehmed Hayrî, beyitleri şerh ederken klasik şerh yöntemini kullanır. Fakat bazı yönleri bu şerh yönteminden farklıdır. Klasik şerh yönteminde öncelikle beyitlerde geçen kelime, ek ve terkiplerin anlamını ve gramatik yapıları verilir. Bazı şerhlerde gramatik yapı daha ağırlıklı bir şekilde yer alır. Daha sonra “mahsul-i beyt, mahsul-i nazm, mahsul-i manzum, mefhum-ı beyt” gibi alt başlıklar altında beyitler, şârihin bilgi birikimi ölçüsünde şerh edilir.

Mehmed Hayrî, öncelikle beytin Arapça halini harekeli bir şekilde verir. Ardından beyit anlamlı kelimelere veya kelime gruplarına ayrılır. Bu kelimelerin veya kelime gruplarının Türkçe karşılığı verilir:

“كَسَّرَ شَهْوَتَهَا gündenahlarla umma isteme كَسَّرَ نَفْسِي'nin şehvetini kırmak
زَيَّرَ يَمَکْ kuvvetlendirir شَهْوَةُ النَّهْمِ yemek düşkünü olan
إِنَّ الطَّعَامَ يَقْوِيَّ âdemi'nin iştihâsını.”

Söz konusu kelime veya kelime gruplarına bazı beyitlerde diğerlerine göre kısa ilaveler yapar:

وَخَازِرْ dahi hâzer eyle
فَاصْرِفْ imdi sen nefsi'nin ârzüsünden döndür
أَنْ تُؤَلِّيَهُ nefsi'nin ârzüsünü kendine hâkim eylemekden ya'nî aña

teba'iyetden إِنَّ الْهَوَىٰ مَا تَوَلَّى zîrâ nefsin hevâsı bir şey'e ki müstevlî ve hâkim olur يُضِمُّ أَوْ يَصِمُّ şübhesiz o şey'i helâk veyâhüd mecrûh ider."

Mehmed Hayrî, kelime veya kelime gruplarının Türkçe karşılığını açıklarken herhangi bir gramatik bilgi vermez. Daha sonra *Mefhûm-ı beyt* alt başlığıyla beytin genel anlamını düz cümleler halinde aktarır:

"**Mefhûm-ı Beyt:** Ey gönül! Setr-i 'aşk u muhabbete gayret edüp de inkârda daha devâm ve ısrâr edebilür misin? Zîrâ sende 'aşk u muhabbet-i Resûlullâh'ın mütecellî olduğunu sirişk-i çeşmiñ ve dahı hastalığın işbât ediyor. Yâ böyle 'âdil şahidlere karşı inkârın fâ'ide verir mi?"

Ayrıca beyitlerdeki açıklanması gereken telmihleri ve benzer önemli konuları da kısaca anlatır. Hz. Peygamber'in doğduğu gece dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen hadiselerden biri olan Nüşirevan'ın sarayının yıkılması olayını kısaca şu şekilde ifade eder:

"**Mefhûm-ı Beyt:** Hâzret-i Peygamber'in ('aleyhi's-salatu ve's-selâm) toğdığı gece dahı Nüşirevân'ın dünyâda emsâli olmayan 'âlî köşki çatlayup ve yarılp o hâl ile gâceledi, ya'nî ahîren 'asker-i İslâm'ın şavvet u celâdetinden Nüşirevân'ın 'askeri mağlûb u münhezim olmağla tağılup bir dahı toplanmadıkları gibi Zât-ı Risâlet-penâh efendimizin kâdem-nihâde-i mehd-i vücûd oldukları gece dahı Nüşirevân'ın sâlifü'z-zıkr 'azîm köşki çatlayup ve yarılp ve bir daha ta'mîri mümkün olmayup mahv u harâb oldu."

Şârih, Hz. Peygamber'in doğduğu gece meydana gelen olaylardan bir diğeri olan Mecusilerin ateşlerinin sönmesi ve Fırat nehrinin kuruması gibi hadiselerin neden gerçekleştiğini şu ifadelerle açıklar:

"**Mefhûm-ı Beyt:** Yine o Nebiyy-i 'âlî-şânın toğdığı gece Mecûsilerin bir seneden berü yanup tıpmakda oldukları âteşin 'alevleri ber-minvâl-i muharrer Nüşirevân'ın münhedim olan köşkünün yıkılmasına kederlenmekden tolayı münka'tî olarak söyündüğü gibi Fırât nehri dahı hüznünden ve gûşşasından yâhüd vakı'a-i dil-sûz-ı Kerbelâ'nın takarrub-i vukû'unı tahta'turla Hâzret-i Sulţân-ı Şühedâ'yı bir ka'tre suyundan mahrûm edecegi vaktiñ hülûluna keder etmesinden nâşî kuruyup akmaz oldu."

Halk arasında çeşitli hastalıklara şifa olması gibi bazı özelliklere sahip olan beyitlerin şerhini yaparken, bu beyitlerin kenarına Abdüsselâm el-Merrâküşi veya Harpûtî'nin eserlerinden yaptığı alıntıları verir. Bu alıntılarla ilgili beytin veya beyitlerin özelliklerini açıklar. Yirmi dördüncü beytin kenarına yaptığı alıntı şu şekildedir:

“واشتغِرِ الدَّفْعَ ilâ ahirihi ders u muṭâla‘asını keşf u hıfz etmekde ‘usret u müşkilât çeken kimse bu beyti yüz on tokuz kerre kırâ’at eylediği hâlde ders u muṭâla‘asını keşf u hıfza bi-‘inâyeti’llâhi te‘âlâ muvaffak olur. (Ḥarpûti)”

On ikinci beytin kenarına yaptığı alıntı ise şu şekildedir:

“Min فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخُصْمِ وَالْحَكَمَ ilâ إِيَّيَّ اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَذَلِي tövbeye niyet eden kimse nefisine galebe idemeyüp tövbede mütereddid olduğu ve tövbe ideceği günâha soñradan yine sâlik olmağdan korkduğu vakit işbu on dört beyti huşûl-i maḳşad niyyeti ile cum‘a namâzından soñra bir cam şaḥîfesine yazup ve mezkûr camı gül suyu ile yıkayup hâşıl olan suyu ikindi ve aḥşâm ve yatsu namâzlarını edâ u ifâ idinceye dek kıbleye mütevecccihen oturup zikru’llâh ve şalavât-ı şerîfe ve istid‘â-yı tövbe ile meşğûl olduğu şûretde bi-ḥevlehu te‘âlâ tövbe için kendüsinde iştiyâk-ı tām hâşıl olacağı gibi fi-mâ ba’d tevbe eylediği fi’li icrâda ârzûsu kalmaz. (‘Abdu’s-selâm)”

Beyitleri tek tek şerh eden Mehmed Hayrî, herhangi iki beytin anlamını bir arada vermez. Bunun yanında beyitleri şerh ederken bu beyitlerde geçen edebî sanatlara da değinmez. Bu durum belki edebî güç gösterme niyetinden ziyade insanlara faydalı bir eser hediye etme düşüncesinden kaynaklanabilir.

Mehmed Hayrî, *Fâide* başlığı altında bir kimsenin cuma gecesi akşam ve yatsı ezanları arasında kasideyi şartları uygun olarak okuması halinde o kişinin iman selameti ve her iki cihanın saadetiyle şerefleleneceğini güvenilir şerhlerden sağlam rivayetlerle aktarır:

“Bir kimse işbu kaşîde-i mübârekeyi şürûṭuna ri‘âyet etmek üzere her cum‘a gecesı aḥşâm ve yatsu ezânları arasında tilâvet eylerse selâmet-i imân ve sa‘âdet-i her dü-cihân ile müşerref olacağı mu‘temed şerhlerin rivâyât-ı mevşûkasındandır.”

Tenbîh-i Mühim başlığı altında da kasidenin hastalıklara şifa veren özelliklerine dikkat çeker. Bu şifa verici özelliklere dikkat edip uygun davranmak gerektiğini söyler. Kasidenin okunduğu zamanlarda işin ehline müracaat etmek, okuma şartlarının tamamına uygun hareket etmek ve kasidenin belagat ve yüceliğinden istifade etmek gerektiğini tekrar tekrar tavsiye ve tembih eder:

“...işbu kaşîde-i mübâreke nice nice ḥavâşş u esrâr-ı ğarîbeyi hâ’iz bir kenz-i ‘acib olup ri‘âyetine dikkat ve müdâvemet ... isticlâb-ı teveccüh ve rûḥâniyyet-i Ḥazret-i Peyğamberî ve istiḥşâl-ı şevâb ve def‘-i emrâz gibi keyfiyyetler için kırâ’ati hâlinde daḥı ehline mürâcâ‘at ve tamâmî-i şürûṭuna ri‘âyet olunması ve yalnız kaşîdenin belâğat u ‘ulvîyetinden

istifade cihetine gidilmesi erbâb-ı muṭâla‘aya kirâren tavsiye ve tenbih olunur. (s.11-12)”

Mehmed Hayrî, bazı beyitlerin şerhinden sonra *İstitrâd* başlığıyla araya girerek bazı eklemeler yapar. Yirmi altıncı beyitte İmam Bûsîrî’nin beyitte söylediği sözün yaptığı işe uygun olmamasından dolayı Allah’tan mağfiret istemesi söz konusudur. Mehmed Hayrî, beytin şerhinde dinleyen kişiye nefis ve şeytana karşı gelmek gerektiğini nasihat ve emreder. Ama söylenen hususa kendisinin uygun hareket etmediğini ifade eder. Bu yüzden Allah’tan bağışlanmasını talep eder. Hemen ardından da bu söz ile fiil uyuşmazlığının İmam Bûsîrî için geçerli olmadığını ve onun bu tarz noksanlarının bulunmadığını şu sözlerle ifade eder:

“İstitrâd

Ḥazret-i İmâm ḡuddise sırruhû gerek yukarıki beytinde ve gerek ḡaṣîdeniñ sa‘ir ba‘zı ebyât-ı şerîfesinde bu yolda beyân-ı ḡâl buyuruyorlarsa da bu ḡâl müṣârun-ileyh ḡazretleriniñ noḡṣâni-i a‘mâl-i şâliḡa ve ḡasenelerine dâll olmayup belki ḡilm u tevâzu‘uñ taḡdîr-i meziyyeti için pek güzel bir nümüne-i imtiṣâl ve ‘amelsiz va‘z u naṣîḡatda bulunanlara ḡaḡîḡaten bir nuṣṡ-i ‘âlu’l-‘âldir. (s. 35)”

Diğer eklemeye ise elli birinci beyit hakkındadır. Mehmed Hayrî, beytin şerhini yaptıktan sonra araya girerek kasidenin tanzim edildiği ve Hz. Peygamber’in huzurunda okunduğu zaman sıra bu beyte gelince İmam Bûsîrî’nin ilk mısraı okuyup durduğunu söyler. Beytin ikinci mısraının ise Hz. Peygamber tarafından okunduğunu ve bu haliyle de kasideye yazıldığını şu şekilde ifade eder:

“İstitrâd

Ḥazret-i Nâzım ḡuddise sırruhû işbu ḡaṣîde-i mübârekeyi tanzîm ve ‘âlem-i menâmda ḡuzûr-ı sa‘âdet-nüṣûr-ı cenâb-ı Resûlullâḡ’a taḡdîm êtdiklerinde kâmilên ḡırâ‘at daḡı buyurmalarıyla eṣnâ-yı ḡırâ‘atde işbu beyte geldiklerinde mıṣrâ‘-ı evvelini ḡırâ‘atle tevâḡḡuf ve ṡaraf-ı eṣref-i Risâlet-penâḡiden devâm emri vêrilmesiyle bu beytiñ mıṣrâ‘-ı ṡânîsini inṡâda izḡâr-ı ‘ac eylediklerinden mıṣrâ‘-ı ṡânî, cânîb-i me‘âlî-menâḡıḡ Cenâb-ı Peyḡamberîden ḡırâ‘at buyurulmuş ve işbu ḡaṣîdeye öylece yazılmış olduḡı mervî ve bu daḡı ḡaṣîdeniñ şeref-i meziyyetine bir delîl-i ‘alenîdir. (s. 55-56)”

Şâriḡ, mefhûm-ı beytlerin bazılarında durumu aktarırken okuyucuya veya dinleyiciye sorular yöneltir.

“Rüzgâr saña Kâzime cânibinden bûy-ı müşkîn-i Hâzret-i Seyyidü’s-şakaleyni getirüp burnuna koçlatdığından mı böyle mest u medhûş olduñ?”

“Sen ‘aşk u muhabbetle hemîşe ağlayıcı bir ‘âşık olduğıñ hâlde sendeki ‘aşk u muhabbetiñ mestûr kalarak meydâna çıkmayacağını ümîd éder misin?”

“İmdi ‘aşk u muhabbetiñi bu ‘âdil şâhidlere karşı dağı inkâr édebilür misiñ?”

Kelime veya kelime gruplarının Türkçe karşılığını verip *mefhûm-ı beyt* kısmına geçtiğı zaman bazı beyitlere herhangi bir ekleme yapmaz. Kelime veya kelime gruplarının Türkçe karşılığını düz bir cümle haline dönüştürüp bırakır.

“لَا سِرِّي بِمُسْتَرِّ حَالِي saña erişmekle ma’lûmuñ oldu sırrım gizli degildir عَنْ الْوُشَاةِ hasûdlardan بِمُنْحَسِمٍ derdim dağı kesilmeyüp bâkîdir.

Mefhûm-ı Beyt: Hâlim saña vâsıl olmağıla ma’lûmuñ oldu. Sırr-ı ‘aşkıım hasûdlardan gizli olmadığı gibi derd-i muhabbet dağı münkâti‘ ve zâ’il olmayup sâbit ve bâkîdir.”

“لَا كُنْ مَا اتَّخَذْتُ بِهِ saña hayurlu ‘amel yolunu gösterdim لَكِنْ مَا اتَّخَذْتُ بِهِ lâkin o ‘ameli ben işlemedim وَمَا اسْتَقَمْتُ dağı kavlimde şâdık olmadım فَمَا قَوْلِي imdi benim saña toğı ol dedigim söz nerede kaldı?”

Mefhûm-ı Beyt: Ey tâlib! Saña hayr yolunu irâ’e ve a‘mâl-i şâlihâyı tavsiye eyledim. Ammâ saña tavsiye ve emr eyledigim hayırlı ‘ameli ben işlemedigim için kavlimde şâdık olmadım. Binâ’en-‘aleyh benim saña vèrdigim naşihatiñ fâ’idesi olur mu?”

Mehmed Hayrî’nin muhtasar bir şerh kaleme aldığı görölmektedir. Tarihi olayları veya kişileri ifade ederken ayrıntı vermemesi bunu göstermektedir. Dil bilgisi ile alakalı herhangi bir bilgi vermeyip kelime ve kelime gruplarının karşılıklarını verirken tercüme ağırlıklı bir şerh yaptığı görölmektedir. Bu durum özellikle şerhlerini kısa tuttuğı bazı beyitlerde karşımıza çıkar. Bazı beyitlerin sırlarını açıklaması eserinin insanlara fayda sağlamasını amaç edindiğini göstermektedir.

3.7. Hediye’nin Diğer Şerhler Arasındaki Yeri

Kasîde-i Bürde hakkında yapılmış manzum veya mensur şerh ve tercümelerin sayısı farklılık gösterir. *Kasîde-i Bürde* şerhleri muhteva açısından üç farklı gruba ayrılır. İlk dönemlerde yapılan çalışmaların kısa ve veciz açıklamalardan oluştuğı görölür. İlerleyen dönemlerde ise şârihlerin

muhtevayı genişleterek orta hacimde şerhler kaleme aldıkları görülür. Ardından da farklı ihtiyaçlar üzerine yoğunlaştırılmış şerhler karşımıza çıkar. İlk dönem şârihleri bazı gramatik bilgiler vererek beytin anlamını özetleyen kısa şerhler yazmışlardır. İkinci grup şârihleri eserlerinde kelimelerin gramer yapılarını ve sözlük anlamlarını açıklayarak beyitleri geniş bir şekilde şerh ederler. Geniş şerhlerde ise kelimelerin gramer yapıları ve sözlük anlamlarının yanı sıra şârihlerin eğitimlerine ve bilgi birikimlerine göre konuyu uzun uzadıya yorumlayarak belirli yönlelere ağırlık verdiği görülür (Ayçiçeği, 2015, s. 42).

Mehmed Hayrî'nin eseri, son dönem şerhlerinden birisi olması nedeniyle geniş bir şerh değildir. Arapça bilmeyenler için şerhin yazıldığını belirtmesinden dolayı okuyucuyu yormayan, konuyu uzun uzadıya anlatmayan, kasidenin anlaşılmasını da zorlaştıracak kısa açıklamalar içermeyen bir şerh yazar. Her beytin kelime veya kelime grubu halinde anlamını verir, ardından “mefhûm-ı beyt” başlığıyla beytin şerhini yapar.

Son dönemde Hafız Mehmed Ziyâüddin Türkcade (ö. 1311/1895) tarafından yazılmış *Gurretü'l-Münîre Şerh-i Kevâkibi'l-Mudî'e Yâhûd Kasîde-i Bürde Şerhi* adlı eser *Hediyye* ile farklılık gösterir. Bu şerhte şârih, öncelikle beyitteki kelime ve harfleri gramatik açıdan değerlendirip açıklar. Ardından “mahsûl-i ma'nâ-yı beyt” başlığı altında beytin şerhini yapar (Türkcade, 1894).

Hediyye ile şerh yöntemi açısından farklılık gösteren diğer bir eser, Selanik Mahkeme-i İstinâf Başkâtibi Osman Tevfik tarafından 1300 senesinde bastırılan *Şerh-i Kasîde-i Bürde Tercüme-i Mücmeli*'dir. Eserde şârih, öncelikle beyitteki kelimelerin gramer bilgilerini açıklayıp bilgi verir. Ardından “mahsûl-i beyt” başlığı altında da beytin manasını şerh eder. Bazı beyitlerin “mahsûl-i beyt” başlığı altında yapılan açıklamalarının cümleleri bitirilmez. Bir sonraki beytin “mahsûl-i beyt” başlığı altında önceki cümle kaldığı yerden devam eder (Tevfik, 1882, s. 8-9). *Tercüme-i Mücmel* ile *Hediyye* bazı beyitlere dair faziletlerin, sırların verildiği derkenar bilgileri açısından ise benzerlik gösterir. Aynı yılda yazılmış iki farklı şerh olup belirli yönlerden benzerlik gösterirken bazı yönlerden ise farklılık teşkil ettikleri görülür.

Le'âlî Ahmed b. Mustafa'nın *Kasîde-i Bürde Şerhi* ise *Hediye* ile yakın sayılabilecek bir şekilde kaleme alınmıştır. Eserde her beytin ardından şârih, “ya'nî” diyerek kaside müellifinin ne söylemek istediğini belirtir ve devamında beytin açıklamasını yapar. *Hediye*'den farklı yönü olarak ise beyitlerin öncelikle kelime veya kelime gruplarına parçalanarak gramer bilgisi verilmemesi ve herhangi bir açıklama yapılmaması ifade edilebilir. Beyitlerin şerhi şu şekilde karşımıza çıkar:

“Ya'nî sâhib-i kasîde vefret-i tahassûri ve kesret-i tahayyûri üzerine tenbîhen kânûn-ı tecrîd üzerine kendü nefesine hitâb idüp eydür ki sen bu göz yaşı kana karışdurup gözünden akıtduğun Selem sâhibi olan mekânda sâkin ve mütemekkin olan mehâbîb-i nasb-ı 'aynında olup dâ'imâ kalbinden gitmeyüp anları anup zikr itdüğünden midür?” (Şahin, 1997, s. 157).

“Ya'nî sâhib-i kasîde ol Hazret-i Resûli 'âlem-i hissîde sûret-i mahsûsasıyla nazar eyleyen gâfilinün nazarlarıyla 'âlem-i kudsîde kuvvet-i basarlarıyla nazar eyleyen nâzirinün nazarların beyân u 'ayân eylemek murâd idinüp ve medhin kasd eyleyüp eydür ki ol Hazret-i Resûlde olan hâlet şems hâleti gibidür. Kaçan şemse ırakdar nazar olursa vefret-i ziyâsı ve kesret-i cilâsı ve nihâyetile harâreti olduğu ecilden gözleri kamaşdurur.” (Şahin, 1997, s. 172).

Müellifi ve müstensihî belli olmayan 3 Şaban 1146/ 9 Ocak 1734 tarihinde istinsah edilmiş ve Berlin Devlet Kütüphanesi Hs. or. 5151 numaralı kayıta yer alan *Şerh-i Kasîde-i Bürde* (Koç, 2021, s. 34) adlı eserde de *Hediye*'ye benzer bir şerh yöntemi kullanılır. Şârih, eserde beytin orijinalini verip “ya'nî, sâhib-i kasîde” gibi ifadelerden sonra kaside müellifinin ne söylemek istediğini belirtir, ardından da beytin şerhini yapar. Söz konusu eserde de beyitlerdeki kelimelere dair herhangi bir gramer bilgisi veya açıklama yapılmaz. Eserde izlenen şerh yöntemi şu şekildedir:

“Ya'nî sâhib-i kasîde, vefret-i tahassür ve kesret-i tahayyûri üzere kendü nefesine tenbîhen hitâb ider ki: Senün bu gûne kan ile mahlût rîzân itdüğün eşk-i çeşmün sâhib-i Selem olan mekânda sâkin ü mütemekkin olan mahâbîb nasb-ı 'aynundan olup ve dâ'imâ kalbünden gitmeyüp zikr itdüğünden mi ağlayup feryâd u zârını peyveste-i tâk-ı eflâk idersün?” (Koç, 2021, s. 39).

“Sâhib-i kasîde, Resûl-i Ekrem salla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hazretlerinin medâiyihine hulûs ile niyyet idelden berü ma'lûliyyet-i şedîde ve mekrûhiyyet-i beliyyenün tahlîsine tekeffül olduğunu izhâr idüp dir ki: Ben efkârımı ol Hazret-i Resûl 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmun medâiyihine mülâzım kılaldan berü beliyye-i şedîde ve 'illet-i ekîdeden

beni halâs için ol Sultân-ı Dîn ‘aleyhi’s-selâmı hayr-ı mültezim buldum.” (Koç, 2021, s. 187).

Kasîde-i Bürde şerhleri, yazıldıkları dönemin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterir (Ayçiçeği, 2015, s. 44). Bu bağlamda Mehmed Hayrî’nin de dönemin ihtiyacına uygun olarak mensur muhtasar bir şerh kaleme aldığı söylenebilir. Beyitlerdeki kelimelerin açıklamalarını kısaca verip “mefhûm-ı beyt” başlığı altında da bu açıklamaları düzenli cümleler haline getirdiği görülür. Gramatik kurallar, ek açıklamalar, kelimelerin sözlük anlamları gibi bilgilere yer vermez.

Eser, genel olarak son dönemde yazılmış şerhlerin bazılarına benzerlik gösterirken bazı şerhlerden de ayrılır. Beyit şerhlerinin kısa olması açısından ilk şerhlere benzerlik gösterse de gramatik kurallara dair bir bilginin verilmemesi noktasında söz konusu şerhlerden farklılık gösterir. İnsanların eserden daha iyi bir şekilde faydalanabilmesi için sade ve anlaşılır bir üslupla muhtasar şerh olarak kaleme alındığı görülür. Bunun yanı sıra insanların kasidenin fazilet ve sırlarından yararlanarak hangi hastalıklardan ve sıkıntılardan kurtulmaya vesile olduğunu öğrenebilmesi için eserde bu özelliklere de değinir. Özellikle eserin başındaki “Fâide, Tenbîh-i Mühim” başlıkları altında genişçe ifade edilir. Bunun yanı sıra bazı beyitlerin sırlarına dair rivayetler de ilgili beyitlerin haşiyesinde zikredilir.

3.8. Eserin Sonunda Yer Alan Naat

Mehmed Hayrî, *Kasîde-i Bürde*’nin şerhini bitirdikten sonra eserinin sonuna kendisine ait bir naata yer verir. Kırk altı beyitten oluşan bu naat, aruzun “fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Bu naatın redifi “-i” akkuzatif ekidir. Kafiye olarak da m harfi ile biten kelimeler seçilmiştir.

Naatın ilk ve son beyti şöyledir:

“Merhabâ ey enbiyânın nûr u hayru’l-hâtemi
Seyyidü’l-kevneyn hem râz-ı Hudânın maḥremi
...

Hem dahı olsun taḥiyyât ü selâm-ı bî-ḥisâb
Âline aşḥâbına anlar bu şer’în nâzımı”

Mehmed Hayrî, naatında mahlas olarak “Hayrî” ismini kullanır. Mahlasının geçtiği beyit şu şekildedir:

“Söz uzandı **Hayrî**yâ artık taḥiyyât eyle kim
Çok ma‘ânî az söz olmaḡdır bu mülkûn müressesî”

Mehmed Hayrî, naatına Hz. Peygamber’e selam vererek başlar. Hz. Peygamber için farklı sıfatlar kullanır. Ardından Allah’ın âlemleri, Hz. Peygamber için yarattığını ve peygamberlerin mefhareti olduğunu ifade eder:

“Merḡabâ ey enbiyânın nûr u ḡayru’l-ḡâtemi
Seyyidü’l-kevneyn hem râz-ı ḡudânın maḡremi

Zâtın sevdi yarattı zât-ı pâkiyçün ḡudâ
Sensin ey Fahr-ı rusûl ḡaḡḡ’ın ḡabîb-i Ekrem’i”

Peygamberleri yıldızlara benzetirken Hz. Peygamber’i peygamberlik mülkûnün parlak güneşine benzetir.

“Enbiyâ encümdür eḡrâfında ancaḡ nûrıdır
Kim nübüvvet mülkûnün mihr-i münîr-i mükrimi”

Mehmed Hayrî, Hz. Peygamber’in şanını tam olarak takdir etmekte akılların aciz kaldığını ve aklın ilahi âleme özgü duygu ve düşünceleri bilemeyeceğini, böylelikle de şanını anlayamayacağını ifade eder.

“Şanını taḡdîr için ḡaḡkıyla ‘âcizdir ‘uḡûl
‘Aḡl idrâk eylemez çün ḡayb-ı ḡayr-ı mülhemi”

Mehmed Hayrî, sonraki beyitlerde Hz. Peygamber’in şanının yüceliğine mucize açısından Kur’ân-ı Kerim’in yeterli olduğunu ifade eder. Kıyamete kadar var olacağını ve karanlıkları ortadan kaldıracağını da beyan eder:

“Mu‘cize bâbında kâfidir ‘uluvv-i şânına
ḡazret-i ḡaḡḡ’ın kelâm-ı müstaḡîm ü aḡdemi

Bir ḡüher kim ḡaḡre dek bâḡî anın zîb u feri
Bir şâdef meknûz ḡaḡḡ’ın anda cezb-i a‘zemi

Öyle âyât-ı ḡaḡḡat kim nesîm-i ḡikmeti
Ref’ eder endîşe mülkünden zâlâm-ı mübhemi”

Mehmed Hayrî, Hz. Peygamber’in Mescid-i Harem’den Mescid-i Aksâ’ya gidip miraca çıkmasını şu beyitlerle dile getirir:

“Yâ görölmüş mü felekde böyle mi‘râc-ı ḡüzîn
Özge var mı seyr eden bir demde her dü ‘âlemi

Kim erişmiş “kâbe kavseyn”in bu rütbe fevğine
Başka kim olmuş bu dürlü bezm-i kurbun hemdemi

Göz yumup açınca seyr etti maḳāmâtı bütün
Ḥāk-i pâyı oldu çarḥın heft ṭāḳ u ṭāremi”

Mehmed Hayrî, Hz. Peygamber’in merhametine ve ahlakının güzelliğine
şu sözlerle dikkat çeker:

“Emrine tâbi‘ iken el-ḥaḳḳ cemî‘ kâ’inât
Ḥilmden ayrılmaḁı ḳalb-i ḥalîm u kâzımı”

Mehmed Hayrî, naatı yazmasının sebebini ise şu şekilde açıklar:

“Ârzü etdim ḳavlinde göreyim bir ḥidmetin
Dizdim anuñ-çün le‘âl-i cevherî-i tab‘ımı”

Şair, İran edebiyatının efsanevi kahramanlarından biri olan Rüstem-i Zâl’a telmihte bulunur. Rüstem-i Zâl ile Hz. Peygamber’in ashabını karşılaştırır. Bu karşılaştırmada ilim sahibi Hz. Peygamber’in ashabından sadece bir kişinin bile Rüstem’in adını hatırlardan kaldırdığını söyler:

“Öyle bir şāhib-i ‘ilm aşḥābının bir merdi tek
Sāḥa-i tezkārdan ḳaldırdı nām-ı Rüstemi”

Şair, Hz. Peygamber’in derecesinin yüksekliğine dikkat çeker. Felek gözünün bile böyle bir yüce derece görmediğini ifade eder. Mertebesinin o kadar yüksek olduğuna dikkat çektikten sonra Hz. Süleyman’ın bile Hz. Peygamber’in huzurunda hizmet eden bir kimse olduğunu söyler. Aynı zamanda da Hz. Süleyman kıssasına telmihte bulunur:

“Görmedi çeşm-i felek hîç böyle bir ḳadri celîl
Kim Süleymān-ı cihān dergāhının bir ḥādimi”

Şairin telmihte bulunduğu kişilerden diğerleri de Hâtem-i Tâî (ö. 578?) ve İbn Edhem (ö. 161/778?)’dir. Hz. Peygamber’in methinde müminler arasında bir kıyaslama yapar. Lütuflar ve yumuşak huyluluğunun makamında en sıradan kişilerden birinin zamanın Hâtem’i ve feleğin İbn Edhem’i olduğunu söyler:

“Bargāh-ı ḥilm ü elṭāfında en ‘ādî ḳulu
Rūzgārın Ḥâtemi gerdūnıñ İbni Edhemi”

Şair, kendisini överken de övgü ve nazım alanında söylediği sözlerin dönemin filozof ve alimleri tarafından sihir zannedildiğini söyler. Ardından

dönemin şairleri tarafından kusuruna bakılmasa da Hz. Peygamber'i çok övenin kendisi olduğunu belirtir. Aynı zamanda kendisini Nef'î'ye yakın görür. Mehmed Hayrî, şiirlerinin Nef'î tarafından beğenildiğini de dile getirir. Ardından Nef'î'nin, kendisine “vârisim” dediğini şu beyitlerle ifade eder:

“Öyle söz söyler idim meydân-ı medh u nazmda
Sihir zann eylerdi dehrin filosof u 'âlimi

Dêr idim işte benim meddâh-ı Fahr-ı kâ'inât
Tutsalar ma'zûr 'aşrın şâ'irân-ı a'lemi

Nazmımı tahsîn edüp hem vârişim dêrdi baña
Mülk-ı nazmın şaf-deri Nef'î-i mübhem-efhemi”

Şair, peygamberin şefaât kapısında inayete kerem bekler ve lütfederek halini ıslah etmesi için Hz. Peygamber'in yardımını ister. Kereminin tek bir zerresinin bile amel defterinden isyanları kazımaya yeterli olacağını belirtir:

“Beklerim bâb-ı şefâ'atde 'inâyetle kerem
Luğf edüp işlâha himmet kıl Hâbibâ hâlimi

Öyle 'âlî-himmetin kim zerresi hekk etmege
Defter-i a'mâldan kâfi olur 'işyanımı”

Şair, naatının son bölümünde ise Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'ine, akrabasına ve ashabına dua eder:

“Her daқиқа rûhuna olsun şalât-ı elf tâ
Zâhir u bâtında turdukça bu dîn-i muhkemi

Zıkr u tesbîh u şenâ eddikce hem ins u melek
Hakk dağı kılsun aña yüz bin selâm-ı sâlimi

Hem dağı olsun tahîyyât ü selâm-ı bî-hisâb
Âline aşhâbına anlar bu şer'in nâzımı”

Şair, Hz. Peygamber'e bir naat yazarak onu övmek istemektedir. *Kasîde-i Bürde* şerhlerinin sonlarında genelde bu tür naatlar nadir görülmektedir. Mehmed Hayrî, Hz. Peygamber için bir naat yazıp eserinin sonuna koyarak nadir görülen bir durumu bizlere sunmaktadır. Bundan dolayı eserin ve naatın önemi artmaktadır.

4. BÖLÜM

HEDİYYE

4.1. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem

1. Metnin Latin harflerine aktarılmasında transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.
2. Şerh edilen beyitler orijinal halleri esas alınarak Arap harfleriyle dizilmiştir.
3. Açıklaması yapılan orijinal beyitlerdeki kelime ve kelime grupları da Arap harfleriyle dizilerek gösterilmiştir.
4. Kasidenin beyitleri tarafımızca beyitten hemen önce yer alacak şekilde numaralandırılmıştır.
5. Ayet ve hadisler de Arap harfleriyle dizilip tahriç ve tercümeleleri dipnotta gösterilmiştir.
6. Mukaddime, Fâide, Tenbîh-i Mühim, İstitrâd gibi alt başlıklar ve mefhûm-ı beyt başlıkları bold yazı tipi ile yazılmıştır.
7. Farsça ön ek veya son ekler beraber kullanıldığı kelimelerden “-” işareti ile ayrılmıştır.
8. e sesinin ع veya ح harfi ile gösterildiği kelimelerde kapalı e (è) harfi kullanılmıştır.
9. Beyitlerin sırlarına, faziletlerine dair sayfa kenarlarına yazılmış olan açıklamalar tam transkripsiyonlu olarak ilgili beyte dipnot düşülerek verilmiştir.
10. Metinde eksik olan veya okunamayan unsurlar tamamlanmış ve tamamlanan kısımlar köşeli parantez “[ ]” içerisinde verilmiştir.
11. Metnin sayfa numaraları köşeli parantez “[ ]” içerisinde bold olarak gösterilmiştir.

4.2. Metin

[2]

Mukaddime

‘Älemde hüner ve ma‘rifet kadar tatlı hîç bir lezzet taşavvur olunamayacağı gibi sāye-i celîlesinde yaşadığımız şu ‘aşr-ı ma‘delet-ḥaşr-ı ḥazret-i pâdişâhîde hüner ve ma‘arifîñ terakkiyâtında görülen himemât-ı ‘âliyenîñ derecesi dahı hîç bir zamânda ḥaḳîkaten meşhûd olmuş degildir.

Şu terakkiyât-ı celîle herkesi ‘alâ ḳadri’l-isti‘dâd lezzet-yâb-ı ma‘rifet eylemiş olmasıyla her eli ḳalem tutan meydân-ı hünere bir eşer ḳoymak şerefini istihşâle şitâbân olduğundan bendeñiz de kemâl-i ‘aczimle berâber ba‘zı eşerler vücûda getürmek hevesiyle bir ṭaḳım evrâkı siyâh eylemiş ve tecrübe-i fikr u ḳalem nev‘inden olan mezkûr eşerlerimi meydân-ı intişâra ḳoymak emelinde bulunduḳça degersizliklerini ve şâyân-ı muṭâla‘a olmadıklarını düşünmekle cesâretim kesilüp şimdiye ḳadar ḥuşûl-ı maḳşada muvaffaḳ olamamış idim. [3] Âşâr-ı fikr u ḳalem eşmâr-ı şecere-i ‘ömr-i benî-âdem demek olmaḳla evlâd ḳabilinden olup bunların kûşe-i nisyânda terkine rızâ göstermege hîç bir vicdânîñ ḳâ’il olamayacağı bedîdâr ve ḥuşûşuyla erbâb-ı fazl u kemâlîñ deryâ-yı ‘afv u mürüvvetleri iḳtidârım gibi vüs‘atsiz olmamak mülâbesesiyle her bir ḳuşûruma baḳılmayacağı emr-i âşikâr idüğüne ve işte şu mülâḥazalar cür’etimi artdırdığına binâ’en bi-mennihi te‘âlâ bundan soñra neşr edeceğim âşâr-ı ‘âcizâneme ḫayırlı bir mukaddime olmak üzere bu kerre *Ḳaşıde-i Bürde*’niñ ‘Arabça ve Türkçe şerḫlerinden ‘alâ ḳadri’l-istiṭâ‘a istiḥrâc edebildigim ba‘zı ḫavâşş u mezâyasını Türkçe olarak cem‘ u tertîb ile ve *Hediyye* nâmıyla nazargâh-ı erbâb-ı muṭâla‘aya ‘arz u taḳdîme mütecâsir oldum.

Ḳaşıdeniñ mertebe-i belâḡat ve ‘uluvviyeti iḳtidârımla mütenâsib olmadığı ḫasebiyle şu küstâḫâne cür’etimiñ ‘afvı aşḫâb-ı ‘ilm u dânişîñ baḫr-ı kerem ve merḫametleri yanında bir zerre-i nâ-çiz meşâbesinde olduğuna ve esâs emel-i kemterânem Ḥazret-i Faḫr-ı Kâ’inât ‘aleyhi efḫalu’t-taḫiyyât ve’t-teslîmât efendimiziñ evşâf-ı cemîle ve aḫlâḳ-ı ḫamîde-i risâlet-penâhîleri ḫaḳḳındaki medâ’ih-i celîleyi lisân-ı ‘Arab’ı ‘ârif olmayan iḫvân-ı dîne ‘arz u beyân ile ma‘nen

dağı huzûr-ı pür-nûr-ı cenâb-ı peygamberîye [4] çâkerâne bir hizmetcik takdîm ederek istid'â-yı şefâ'at-ı keyfiyyetden 'ibâret bulunduğuna göre hîn-i cem' u tertîbde vâkı' olan haṭâ ve kuşûrlarımıñ hüsni niyyetime bağışlanılacağını haşşeten ümîd ederim.

Rusçuklu Mehmed Hayrî

[6]

Bi'smi'llāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

Ba'de edā'i mā-vecebe 'aleynā ma'lūm ola ki beyne'l-enām *Ḳaṣīde-i Bürde* ismiyle mübeccel ve be-nām olan dürrer-i sencīde-i belāğat u feṣāḥat ta'zīm u temdīḥ-i ṣān-ı Ḥazret-i Faḥr-ı Risālet ṣalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥuṣūşunda mefḥar-ı bülegā-yı 'Arab ve memdūḥ-ı fuṣḥā-yı 'ilm u edeb, imāmü'l-hü[m]ām Būşīrī el-Mıṣrī ḳuddise sırruhū ḥazretleriniñ eşer-i celil-i vācibü't-ta'fđilleridir.

İmām-ı müşārun-ileyh ḳuddise sırruhū ḥazretleriniñ künyet-i sāmīleri Ebu 'Abdullāh ve nām-ı nāmīleri Muḥammed bin Sa'īd ed-Delāşī'dir. Zāt-ı 'ālīleri ahīren Mıṣır küylarından Būşīr ismindeki ḳaryede iḳāmet buyurduklarından mezkūr ḳaryeye nisbet olunmağla Būşīrī el-Mıṣrī diye şöhret bulmuşlardır.

Müşārun-ileyh ḥazretleri gülistān-ı 'ilm u belāğat ve ḥadīka-i nazm u feṣāḥatın yegāne bülbül-i güyā-yı bī-naẓīri olmasıyla [7] bidāyet-i 'ömr-i şerīflerinde mu'āşır bulunan selāṭīniñ maẓhar-ı 'uluvv-i ri'āyetleri olduğundan dā'imā nezd-i sulṭānīde nā'il-i iltifāt-ı 'ālu'l-'āl olur ve ekābir-i 'aşrın bi-ḥaḳḳın medḥ u sitāyişi lāzım gelenlerini medḥ u ṣenā buyururlardı. Bir gün nezd-i sulṭānīde bulundukları sırada diğeri bir şeyḥ ile aralarında 'ālem-i menāmda şeref-i rüyet-i Ḥazret-i Faḥr-ı Kā'ināt 'aleyhi efḍalu't-taḥiyyāt efendimiz ile müşerrefiyetden bahş açılmasıyla Ḥazret-i İmām'ın (ḳuddise sırruhū) merkūz-ı ḳalb-i pākları olan āteş-i 'aşḳ u muḥabbet-i Cenāb-ı Faḥr-ı Rusūl 'aleyhi's-selām müşte'il olmasıyla 'ālem-i ma'nāda nā'il-i dīdār-ı Ḥazret-i Ḥabīb-i Ḥudā 'aleyhi's-selām olduklarından *Muḍariyye* ve *Hemziyye* gibi ḳaṣā'id-i celileyi tanzīm buyurmuşlardır.

Ahīren işābet eden meflūciyet vücd-ı şerīflerine irāş-ı küdüret eylediginden *Ḳaṣīde-i Bürde*'yi bu ḥālde bi't-tanzīm 'ālem-i menāmda ḥuzūr-ı pür-nūr-ı Ḥazret-i Seyyidü's-ṣaḳāleyn'e ('aleyhi's-selām) taḳdīm buyurduklarında nezd-i sāmī-i Ḥazret-i Peyğamberi'de işbu ḳaṣīde-i mübāreke müstelzim-i maḥzūziyyet-i seniyye olduğundan vücd-ı Cenāb-ı İmām mübārek u mes'ūd yed-i sa'adet-i Nebevī ile mesh ve be-kām buyurulup binā'en-'aleyh iktisāb-ı şihḥat u 'āfiyet

eylemeleriyle ba‘dehu Şeyh Ebu’r-Ricā’ hazretleriyle hem-bezm-i ülfet olduklarında henüz *Kaşide-i Bürde*’niñ tanzıminden kimseniñ [8] haberi yog-iken şeyh-i müşârun-ileyh kaşideniñ evvelki beytini tilâvetle ebyât-ı ahîresiniñ dağı kırâ’atini Hazret-i İmâm’dan taleb etmişlerdir ki Cenâb-ı İmâm’ın ‘uluvv-i kâdr u menzilet ve kaşideniñ derece-i meymenetine bu hâl bir delîl-i ‘âlu’l-‘âldir.

Kaşideniñ isminde ‘ulemâ ihtilâf ile ba‘zısı Hazret-i İmâm’ın sebep-i ber’ u ‘âfiyeti olmasıyla “*Bür’etün*” ve ba‘zısı medâyiḥ-i vâkı‘ayı Cenâb-ı Risâlet’e (‘aleyhi’s-selâm) bir kisve-i şerîfe-i farz ile “*Bürdetu*” ve bir kâfile “*Bürdiyyetu*” ve diğerk fırka “*Bürdeyyeten*” isimleriyle müsemma olduğunu beyân etmişlerse de beyne’l-enâm “*Kaşidetü’l-Bürdeti*” unvânıyla meşhûr u be-nâm olmuştur.

Ber-minvâl-i muḥarrer Hazret-i Nâzım’ın (ḳuddise sırruhû) dağı sebep-i ‘âfiyetleri olmasıyla işbu kaşide-i mübârekeniñ pek çok havâşşı olup bâ-ḥuşûş ‘âlem-i menâmda şeref-i didâr-ı Hazret-i Faḥr-ı Risâlet’le (‘aleyhi’s-selâm) müşerrefiyet ve emrâz-ı vefireden kesb-i şıḥḥat ve şıbyânıñ mekâyid-i cinn ü vesvese ve ümm-i şıbyân ve sâ’ir emrâz u müziyât-ı ḥissiyeden maşûniyyet ve revâc-ı metâ‘ u ticâret ve ğavâ’il-i sefer ve şedâ’id-i nüzûl ve tâ‘ûn u vebâ ve küsûf u ḥuşûf ve berr u baḥrda hûbûb-ı riyâḥ ve sâ’ir belâyâ-yı nâ-gehânî-i semâviyye vü araziyyeden [9] selâmet ḥuşûşlarında ḥulûş-ı niyyet ve şurûṭ-ı kırâ’atine be-ğâyet ri‘âyet ile tilâvet ve hânelerde bulundurularak ḥıfz u vaz’ına kemâ-yelik ri‘âyet olunduğı hâlde bilâ-şek te’şirât-ı ḥasenesine nâ’iliyyet cümle-i havâşşındandır.

Şurûṭ-ı kırâ’ati ber-vech-i âtî olup;

Evvela kemâl-i diḳḳat ve ihtimâm ile yıkanup âbdest alarak pâk olmak.

Şâniyen kıbleye müteveccih bulunmak.

Şâlişen elfâzınıñ i’râb u ḥarekâtına fevka’l-ḥad diḳḳât édüp aslâ yañlış okumamak.

Râbi‘en ma’nâsına vâkıf bulunmak.

Hâmisen mevzûn olarak okumak. Vezni “müstefîlün fâ’ilün müstefîlün fe’ilün” veznidir.

Sâdisen ḥıfz ile ya’nî ezber okumak.

Sābi‘en ehlinden me’zūn olmak.

Şāminen:

مَوْلَايَ يَا صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا أَبَدًا

عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرَ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ

beytiyle şalavāt-ı şerīfe getürmek ya’nī beyt-i manzūm-ı mezkūrı şalavāt-ı şerīfe maķāmında kıra’at etmek.

Tāsi‘en işbu beyti kaşideniñ her beyti ‘aķibinde tekrār okumak ve bunlara kemāl-i derece hürmet u ri‘āyet etmek keyfiyyetlerinden ‘ibāretidir. Bir de kaşide-i şerīfeniñ vaķt-i kıra’ati geceniñ şülüşüne müşādif olmak ve hīn-i kıra’atde aġyārdan hālī kalup kable’l-bed’ iki rek‘at namāz kılmaķ ve yedi yāhūd toķuz kerre şalavāt-ı şerīfe getürölmek ve bidāyetinde her kaç [10] şalavāt-ı şerīfe getürölmüş ise nihāyetinde de tekrār edilmek ve besmele-i şerīfeden soñra;

الْحَمْدُ لِلَّهِ مُنْشِي الْخَلْقِ مِنْ عَدَمٍ

تُمِّ الصَّلَاةُ عَلَى الْمُخْتَارِ فِي الْقَدَمِ

beytiyle kaşideyi kıra’ate şürü‘ etmek huşuşları ba’zı şāriħler taraflarından ādāb-ı müstaḥsene ve şürūṭ-ı kıra’atden olmak üzere beyān olunduġuna nazaran bunlara da mürā‘āt lāzımdır.

Fā’ide

Bir kimse işbu kaşide-i mübārekeyi şürūṭuna ri‘āyet etmek üzere her cum‘a gecesı aḥşam ve yatsu ezānları arasında tilāvet eylerse selāmet-i imān ve sa‘ādet-i her dü-cihān ile müşerref olacaġı mu’temed şerḥleriñ rivāyāt-ı mevşūķasındandır.

Tenbih-i Mühim

Gerek bālāda ta’dād u beyān ve gerek derūn-ı kitābda taḥşıye vü der-miyān kılındıġı vechle işbu kaşide-i mübāreke nice nice havāşş u esrār-ı ġarībeyi ḥā’iz bir kenz-i ‘acib olup ri‘āyetine diķķat ve müdāvemmet, ķārī’ u ḥāmil u ḥāfızı ḥaķķında bā’iş-i ‘izz u rifat ve ‘aksi ḥālinde müstelzim-i peşimānī vü mezellet olacaġı nā-ķābil-i inkār ve bi’t-tecrübe bedidārdır. Ez cümle esrār u havāşş-ı ġarībe u ‘acibesini ber-vech-i muḥarrer serd [11] u ityāndan maķşadımız

muḥabbet u midḥat-i Cenāb-ı Hātemü'n-Nübüvvet ('aleyhi's-selām) ne derece bādī-i 'ulviyyet ve ⁴⁹ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ naşş-ı celili ile ⁵⁰ فَقَدْ أَحْبَبْتُ اللَّهَ hadīs-i şerifiniñ mazmūn-ı münifî mücebince ta'zīm u temdiḥ-i şān-ı Nebevī naşıl bā'is-i i'tilā-yı kıadr u menzilet olacağını göstermekden 'ibāret olup insānlığını ve ne içün mehd-i vücūda geldiği ḥaqqındaki serā'iri mülāḥaza ve der-piş ile ańlayan erbāb-ı hüner u ma'rifet ve aşḥāb-ı diḳḳat egerçi bu daḳıkalara ri'āyet ḥuşuşunda fırsat fevt etmeyecekleri insāniyyetleriyle mütenāsib düşseceğine nazaran bedīdār ise de āḥād-ı nās içinde bu gibi ḥavāşş-ı menāfi'-i ğayr-ı meşrū'alarının ḥuşūli-çün pek çok arayup tarayanlar daḳı bulunacağı der-ḥāṭır olunduğuna ve ḥālbuki ḥavāşş-ı mezḳūreniñ öyle şuver-i ğayr-ı meşrū'aya şarfı ḥālinde zāten te'sirātı zuḥūr etmemek ṭabī'î ise de bunuñla berāber ḥavāşş-ı meşrūḥanıñ degil şūret-i nā-meşrū'ada isti'māli ḥattā umūr-ı meşrū'ada bile şarfı aşlā cā'iz ve hele her kişiniñ kārı olmadığı mülāsebesiyle ḥavāşş-ı muḥarrereye bu şūretle taḳarrub bi'l-āḥire 'aḳıllara gelmeyen ve tedāvisi müsteḥil olan pek çok muḥāṭarāt-ı ḥafıyyeye ne'üzubillāḥ dūçār olmağı mü'eddī bulunduğuna binā'en bu daḳıḳaya ziyādesiyle diḳḳat ve maḥza isticlāb-ı teveccüh ve rüḥāniyyet-i [12] Ḥazret-i Peyğamberi ve istiḥşāl-ı şevāb ve def-i emrāz gibi keyfiyyetler içün kıırā'ati ḥālinde daḳı ehline mürācā'at ve tamāmī-i şürūṭuna ri'āyet olunması ve yalnız ḳaşīdeniñ belāğat u 'ulviyyetinden istifāde cihetine gidilmesi erbāb-ı muṭāla'aya kirāren tavşiye ve tenbīḥ olunur.

[وَأَلَسَلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى⁵¹

⁴⁹ “Kim peygambere itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur...” Nisâ, 4/80.

⁵⁰ Kim beni severse Allah’ı sevmiş olur.

⁵¹ “Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun.” Tâhâ, 20/47.

Türkçe Kasıde-i Bürde Şerhi “Hediye”

Bi’smillâhi’r-raḥmani’r-raḥîm

1

أَمِنْ تَذَكُّرٍ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمٍ
مَزَجَتْ دَمْعًا جَرَى مِنْ مُقَلَّةٍ بِدَمٍ

⁵² Ey gönül taḥaṭṭur ve tefekkür édüp de zıkr ettiginden mi جِيرَانٍ yārān ve dostları بِذِي سَلَمٍ Mekke-i Mükerreme’de selem dēnilen ağacın ṭarafında olan dostları ki مَزَجَتْ karşıtırdın دَمْعًا gözyaşını جَرَى o gözyaşı ki aqdı مُقَلَّةٍ gözüün ḳarasında ve çukurundan بِدَمٍ ḳana ḳarışıdırdın. (لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ)

Mefhūm-ı Beyt: Ey gönül! Mekke-i Mükerreme cānibinde selem dēnilen ağacın ṭarafında olan Ḥazret-i Faḥr-ı Kā’ināt’ın ‘aşḳ u şevḳiyle deryā-yı muḥabbetīn çūş u ḥurūş ederek ⁵³ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ medā’ih-i celilesini

⁵² Min أَتَذَكَّرُ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمٍ ilā أَتَذَكَّرُ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمٍ Şeyḫ ‘Abdu’s-selām ibn İdrīs el-Merrākūşī raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ḥazretleriniṅ rivāyet buyurduḳlarına göre işbu üç beyit bir cam pârçası üzerine yazılup ve yağmur şuyı ile mezkūr cam pârçası yıḳanılup ḥāsıl olan şu behāyimden ya’nī çār-pā ḥayvānātdan azḡın ve ta’līm ḳabūl etmeyen ḥayvāna içürüldiḡi şüretde vahşet ve şiddeti bi-izni’llāhi te’āla maḥv ve zā’il olarak şāḥibine gerdendāne-i inḳiyād ve itā’at olacaḡı mücerrebdir. Ve kezālik işbu üç beyit geyik derisinden ma’mūl tırşe üzerine yazılup mezkūr nüşḥa lisān-ı ‘Arabī ta’allümünde müşkilat çeken ‘abīd ve cāriyenin şaḡ ḳolunuṅ pazūsına rabṭ olunduḡı ḥālde bi-luṭfuhu te’āla sür’atle ta’allüm u tekellüme muvaffaḳ olur.

⁵³ “Sen olmasaydın felekleri (ālemleri) yaratmazdım.” Aclūnî, Keşfü’l-Hafâ, 2/164; Ebû Abdillāh Muhammed b. Abdillāh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbü’rî, el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn, 2/165.

tahtaştır [15] ve tasavvur ile tezekkür ettiğinden nāşī midir ki bilā-ārām cereyān eden seyl-āb-ı eşk-i çeşmin kıvılcı kına taḥavvül edüp gözyaşı yerine dide-i muḥabbet-zedelerin kan dökmekle iki gözün ser-çeşme-i hūn oldu?

2

أُمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَلْقَاءِ كَاطِمَةٍ
وَأَوْمَضَ الْبَرْقُ فِي الظُّلُمَاءِ مِنْ إِصَمِّ

Kāzime cihetinden ya‘nī مِنْ تَلْقَاءِ كَاطِمَةٍ mı esdi rūzgār mı yohsa saña bir rūzgār mı هَبَّتِ الرِّيحُ Kāzime denilen mevki‘ tarafından وَأَوْمَضَ الْبَرْقُ yāḥūd şimşek mi nūrlandırdı فِي الظُّلُمَاءِ karanlık gecede مِنْ إِصَمِّ Medine-i Münevvere kurbunda İzam denilen tağdan.

Mefhūm-ı Beyt: Ey gönül! Rūzgār saña Kāzime cānibinden bŷy-ı müşkīn-i Ḥazret-i Seyyidü’s-şakāleyni getirüp burnuna koḳlatdığından mı böyle mest u medhūş olduñ? Yāḥūd nūr-ı nübŷvet İzam tağından “انا الحبيب ene’l-ḥabīb” iltifātıyla pertev-endāz olarak hiç bir ān ve zamān söyünmeyen āteş-i ‘aşḳ u muḥabbetiñ bir kat daha ‘alev-rīz-i işti‘āl mi oldu?

[16]

3

فَمَا لِعَيْنَيْكَ إِنْ قُلْتَ اكْثُمَا هَمَّتَا
وَمَا لِقَلْبِكَ إِنْ قُلْتَ اسْتَفِقْ يَهُم

فَمَا لِعَيْنَيْكَ İki gözüne ne ‘arız oldu ki قُلْتَ اكْثُمَا sen anlara kendiñizi ağlamakdan men‘ ediñiz dedikçe هَمَّتَا seniñ o iki gözün daha ziyāde ağlıyorlar وَمَا لِقَلْبِكَ yā ḳalbiñe ne oldu ki قُلْتَ اسْتَفِقْ sen o ḳalbiñe kendiñe gel dedikçe يَهُم o ḳalbiñ deli ve dīvāne oluyor.

Mefhūm-ı Beyt: Sen ‘aşḳ u muḥabbetiñi setr ile izhār etmemeye çalışıyor iseñ de gözleriñi her ān ve zamān kanlu yaş dökmekten men‘ edemiyorsuñ. Bi’l-

‘akis sirişk-i muḥabbetle memlū olan ve ‘aşk u muḥabbetiñi irā’e etmekde bulunan iki gözünü ağılamakdan men‘ etdikçe seyl-āb-ı eşkiñ deryā-mişāl çüş u hurūş ediyor. Yā hele ḳalbiñe ne diyeceksiñ ki eșer-i ‘aşk olan dīvāneligini men‘ ile uşlanmasını tavsiye dahı etseñ seniñ ḳalbiñ bu men‘ine ḳarşu dīvāneligini arttırıyor.

[17]

4

أَيَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ

مَا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ مِنْهُ وَمُضْطَرِمٍ⁵⁴

أَنَّ الْحُبَّ ‘aşk ve muḥābbetle ağılayıcı olan ‘āşık zānn eyler mi ki الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ muḥabbet gizlü ḳalır ve āşikār olmaz مَا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ مِنْهُ وَمُضْطَرِمٍ āteş-i ‘aşkla yanıp gözyaşınıñ arasında aḳarak kendini gösterir مِنْهُ ‘āşıkdan şu‘le-endāz olan ḳalb-i ‘āşık arasında da muḥabbet gizlü ḳalmaz.

Mefhūm-ı Beyt: Ey gönül! Sen ‘aşk u muḥabbetle hemīşe ağılayıcı bir ‘āşık olduḡuñ hālde sendeki ‘aşk u muḥabbetiñ mestūr ḳalarak meydāna çıḳmayacağını ümīd eder misin? Muḥaḳḳaḳ bil ki seniñ setr etmek istediḡiñ ‘āşıkıñ, gözünüñ yaşı arasında cereyān ederek ve ‘aşkla yanan ḳalbiñiñ şu‘le ve şerāresi mā-beyninde şıcrayarak kendisini sāḩa-i zuhūra atıyor.

---

⁵⁴ Min وَالْحُبُّ يَعْتَزُّ بِالذَّاتِ بِالْأَلَمِ ilā أَيَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ işbu beş beyit medbūğ ḳurbaḡa derisine yazılıp ve mezkūr varāḳa-i muḥarrere ḳurbaḡanıñ diline şarılıp hāşıl olan nüşḩa fi‘l-i sirḳati inkār etmekde bulunan sārıḳıñ gerdenine ta‘līḳ olunduḡda fi‘l-i sirḳati inkāra mecālī ḳalmayarak sirḳat etdiḡi şey her nerede ise maḩallini irā’e u iḳrār eyler. (‘Abdu’s-selām)

لَوْلَا الْهُوَى لَمْ تُرُقْ دَمْعًا عَلَى طَلَلٍ

وَلَا أَرَقْتُ لِذِكْرِ الْبَانِ وَالْعَلَمِ⁵⁵

لَوْلَا الْهُوَى eger muhabbet olmayaydı sen [18] gözyaşını ağıtmaz idiñ
 طَلَلٍ üzerine ya'nî ağlamakla 'aşk eşeri bâkî ve meşhûd olan göz yerindeki
 nişânlar üzerine لَا أَرَقْتُ uykusuz da kalmaz idiñ وَالْعَلَمِ bân denilen ağacı
 ve o mu'ayyen tağı yâd ve der-hâtır etdiğin için.

Mefhûm-ı Beyt: Ey 'âşık! Sende 'aşk ve muhabbet olmayaydı iki gözünün
 yaşını zâten bekâ-yı muhabbetden göz yerinde bâkî kalan nişânlar üzerine
 dökmez ve bân denilen ağacın cebel-i Ebî Kubeys yâ cebel-i Hırâ yâhûd cebel-i
 Nûr'ı yâd etdiğinden nâşî uykuyu terk etmez idiñ. İmdi bu ahvâl sende 'aşk u
 muhabbet-i Resûlullâh'ın tecellî etdiğini gösteriyor. Zîrâ sen memerr u meclis-i
 Hâbîb-i Hudâ olan yerleri tahtaştır ve zât-ı Hâzret-i Fahr-ı Risâlet'i yâd u
 tefekkür etmekle cûş ederek terk-i h'âb u râhat ve bükâyı 'âdet eylediñ.

فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبًّا بَعْدَ مَا شَهِدْتَ

بِهِ عَلَيْنِكَ عُذْلُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

بَعْدَ مَا شَهِدْتَ 'aşk u muhabbeti حُبًّا ne keyfiyetle inkâr edebilürsün فَكَيْفَ تُنْكِرُ
 şehâdet u delâlet etdikden [19] سَوِّفَ بِهِ bu şüretle seniñ üzerine عُذْلُ الدَّمْعِ
 gözyaşı gibi 'âdil şahidler وَالسَّقَمِ dahı maraz-ı 'aşk.

Mefhûm-ı Beyt: Ey gönül! Setr-i 'aşk u muhabbete gayret edüp de inkârda
 daha devâm ve ısrâr edebilür misin? Zîrâ sende 'aşk u muhabbet-i Resûlullâh'ın

⁵⁵ لَوْلَا الْهُوَى لَمْ تُرُقْ ilâ âhirihi yalnız bu beyt hürûf-i muḳaṭṭa'a ile elma üzerine
 yazılarak mezkûr elma ekell olunduğda 'usret u kurbet ve elem u kudûret ḳalbi
 bi-keremihi te'âlâ izâle eylediği mücerredir. (Ḥarpûti)

mütecellî olduğunu sirişk-i çeşmiñ ve dahı hastalığıñ işbât ediyor. Yâ böyle ‘âdil şâhidlere karşı inkârıñ fâ’ide vèrir mi?

7

وَأَثْبَتَ الْوَجْدَ خَطِيئَةَ عَبْرَةٍ وَضَيَّ
مِثْلَ الْبَهَارِ عَلَى خَدَيْكَ وَالْعَنَمِ

‘aşkıñın gözüne خَطِيئَةَ عَبْرَةٍ aşk u iştiyāk işbāt ettikten sonra وَضَيَّ ‘aşkıñın gözüne vèrdigi kızgınlık sebebinden gözüñün dökdigi yaşın haţtıyla dahı arıklık haţtını مِثْلَ الْبَهَارِ şarî çiçek renginde olan yanakların üzerinde الْعَنَمِ dahı ‘anem dènilen ağac gibi kırmızı renkte olan.

Mefhûm-ı Beyt: Galebe-i ‘aşk u iştiyāk ile yüregiñin yanması seniñ iki yanağında iki çizgi çekmekle sende ‘aşk u muhabbetiñ hakıkiyle hüküm sürdüğünü işbāt eyledi. Bu [20] iki haţtın birisi yüregiñin yanmasıyla harâret-i ‘aşkıñ gözüne vèrdigi kızgınlık sebebinden gözüñün dökdigi yaş kan ile karışarak akmasıyla mecrâsı olan yanağında ‘anem dènilen ağacın rengi gibi bıraktığı kırmızı haţdan ve diğeri dahı marâz-ı ‘aşkıñ te’sîrâtından vücûdundaki humret-i tabî’î hâl-i aşliyyesini gâ’ib ederek derd-i ‘aşk ile şarî çiçek gibi şararup şolduğundan nâşî kezâlik yanağında huşûle gelen şarî çizgiden ‘ibâretdir. İmdi ‘aşk u muhabbetiñi bu ‘âdil şâhidlere karşı dahı inkâr edebilür misiñ?

8

نَعَمْ سَرَى طَيْفٌ مِنْ أَهْوَى فَأَرْقَنِي
وَالْحُبُّ يَعْتَرِضُ اللَّذَاتِ بِالْأَلَمِ

نَعَمْ سَرَى evet toğrıdır inkâr etmeyeceğim ‘aşkıım, bu ‘aşk gece geldi مِنْ أَهْوَى o zât-ı ‘âlîyi severim فَأَرْقَنِي imdi beni zât-ı ‘âlî-kadriñ şeref-i hayâliyle ki أَهْوَى o zât-ı ‘âlîyi severim

uykusuz bıraktı وَالْحُبُّ hâlbuki muhabbet u ‘aşk يَغْتَرِضُ اللذاتِ her dürlü lezzetlere karşı turur بِالْأَلَمِ gam u kederle.

Mefhûm-ı Beyt: ‘Aşk u muhabbetimi setr [21] etdigimden nâşî beni tazâyık eyleyüp gönümdeki ‘aşk u muhabbete şâhidler ikâme ve deliller irâ’e ediyorduñ. İşte bil ki ben ‘aşkıım hem de Hâzret-i Maḥbûb-i Hudâ ve Resûl-i Cenâb-i Rabb-i Kibriyâ’ya ‘aşkıım. O zât-ı celilü’l-kadriñ ‘aşk u muhabbeti baña ‘âlem-i menâmda tecellî etmekle bu sebeble uykusuz kaldım. Sirişk-i çeşmim fi’l-hakîka âlûde-i hûn oldu. Ammâ o ‘aşk u muhabbet bir feyz-i ebedî ve ni‘met-i sermedi olduğu-çün gözlerimiñ kanlı yaşlar dökmesinden ve vücûdumuñ gıdâ-yı tabî‘iyyesi olan uykudan mahrûm olmasından tolayı müte‘essir olmam. Zîrâ muḫteḏâ-yı ma‘rifet iki günlük fânî bir lezzete ‘atf-ı nigâh etmek olmayup belki nâ’il-i ni‘am-i ebedî olmak için ‘âlem-i fenânıñ humârına bile degmeyen neş’elerine iltifât etmemege sa‘y-ı bî-nihâyet ve meşâ’ib-i felege göğüs gererek muḫâbele ile tarîk-i ‘aşk u muhabbetde sebâta gayret etmektedir.

9

يَا لَأَيْمِي فِي الْهَوَى الْغُدْرِي مَعْدِرَةً
مَيِّي إِلَيْكَ وَلَوْ أَنْصَفْتُ لَمْ تَلَمْ

الْغُدْرِيّ eden ey muhabbet huşuşunda beni lev m u ta’n [22] eden مَعْدِرَةً saña Benî-‘Uzre kabîlesiniñ ‘aşkı gibi ‘aşka mâlik olduğum için ta’n eden مَعْدِرَةً saña beyân-ı ma‘zeret ederim مَيِّي إِلَيْكَ benden saña beyân eyledigim ‘özri kabûl eyle de baña ta’n etme وَلَوْ أَنْصَفْتُ eger sen ‘aşkı mülâhaza ile inşâf etse idiñ لَمْ تَلَمْ ‘aşkıñ ihtiyârı olmadığını bilür ve baña melâmet etmez idiñ.

Mefhûm-ı Beyt: Ey muhabbet huşuşunda Benî-‘Uzre kabîlesiniñ ‘aşkı gibi ‘aşka nâ’il ve deryâ-yı muhabbete dâhil olduğum için beni ta’n u lev m eden lâ’im! İnşâf eyle, derd-i ‘aşkı ihtiyârî zann edüp de bu derde mübtelâ olduğumu benim yed-i ihtiyârımda şanup beni ta’n eyleme. Mülâhaza kıl ki ‘aşk emr-i ihtiyârî olmayup Cenâb-ı Rabbü’l-‘Âlemîn’in lutf-ı maḥzî ve belki bir kerem-i hâşşıdır.

عَدْتُكَ حَالِي لَا سِرِّي بِمُسْتَرٍ

عَنِ الْوُشَاةِ وَلَا دَائِي بِمُنْحَسِمٍ

عَدْتُكَ saña erişmekle ma'lūmuñ oldu حَالِي benim hâlim بِمُسْتَرٍ sırrım gizli değildir. عَنِ الْوُشَاةِ hasûdlardan بِمُنْحَسِمٍ derdim dahı kesilmeyüp bâķīdir.

Mefhūm-ı Beyt: Hâlim saña vâsıl olmağla ma'lūmuñ [23] oldu. Sırr-ı aşkıım hasûdlardan gizli olmadığı gibi derd-i muhabbet dahı münkaṭi' ve zâ'il olmayup şābit ve bâķīdir.

مَحْضَتِي التُّضَحَ لَكِنْ لَسْتُ أَسْمَعُهُ

إِنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْغُدَالِ فِي صَمِّ

لَكِنْ لَسْتُ أَسْمَعُهُ melāmet şüretindeki sözün baña toğrı naşīhatdır. مَحْضَتِي التُّضَحَ şu kadar ki o naşīhatı ben kabûl eder degilim. إِنَّ الْمُحِبَّ zīrā 'āşık-ı şahīh عَنِ الْغُدَالِ ta'n edicilerin naşīhatine kulağını şağır etmek 'ādetine ri'āyetdedir.

Mefhūm-ı Beyt: Ey baña aşk hūşuşunda levm u ta'n eden kimse! Seniñ bu melāmet şüretinde serd u ityān eylediğın naşīhat Allāh içündür ve toğrıdır. Lâkin ben Hâzret-i Şāni'u'l-kā'ināt'ın "habībim" hitāb-ı celīli ve رَحْمَةً وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا عَنِ الْغُدَالِ midhat-i bī-'adīli ile şān-ı nübüvvetini terfī' u temdiḥ buyurduğı Cenāb-ı Seyyidü'l-kevneyniñ her dü-cihānda ni'met-i 'uzmā olan cām-ı aşk u muhabbeti neş'esiyle sermest olduğum gibi seniñ o toğrı naşīhatıñ ehl-i aşkı ta'n u teşnī' edicilerin sözi oldığı [24] içün kulağımı şağır ederek seniñ o toğrı naşīhatini diñleyüp kabûl edenlerden degilim.

⁵⁶ "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." Enbiyâ, 21/107.

إِنِّي اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَذَلِي

وَالشَّيْبُ أَبْعَدُ فِي نُصْحٍ عَنِ التُّهْمِ⁵⁷

‘إِنِّي اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ’ pîrlik naşihatini töhmet şaydım baña ta’n eyledigîñ keyfiyyetde ‘أَبْعَدُ وَالشَّيْبُ’ hâlbuki ihtiyârlık pek uzaktır ve ‘أَرِيدُ عَنِ التُّهْمِ’ naşihat bâbında töhmetden.

Mefhûm-ı Beyt: Şeyb u şeyhûhet bir vâ‘iz u nâşih olup egerçi ‘aşk u muhabbet huşûşunda anıñ naşihatini qabûl etmeyüp ta’rîz vü kizb ‘add-ile töhmete nisbet eyledim. Hâlbuki pîrlik nâşih-i ma‘nevî olarak naşihat bâbında sözi şahîh ve toğrı ve töhmetden eb‘ad vü ‘ârîdir.

فَإِنَّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَظْتُ

مِنْ جَهْلِهَا بِنَذِيرِ الشَّيْبِ وَالْهَرَمِ

câhil مَا اتَّعَظْتُ مِنْ جَهْلِهَا nefsim tahkîk-i ‘isyân ile emr edici [25] فَإِنَّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ olmasından nâşî va‘z u naşihat dinlemedi الشَّيْبِ şaķal ağarmak kôrķudıcısının tahvîfiyle وَالْهَرَمِ dahı kocamak kôrķutmasıyla.

⁵⁷ Min إِنِّي اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَذَلِي ilā كَيْدَ الْحُضْمِ وَالْحَكَمِ tövbeye niyet eden kimse nefesine ğalebe idemeyüp tövbede mütereddîd olduğı ve tövbe ideceğı günâha soñradan yine sâlik olmağdan kôrķduğı vaķit işbu on dört beyti huşûl-i maķşad niyyeti ile cum‘a namâzından soñra bir cam şahîfesine yazup ve mezkûr camı gül şuyu ile yıķayup hâşıl olan şuyu ikindi ve ahşâm ve yatsu namâzlarını edâ u ifâ idinceye dek kıbleye mütevecccihen oturup zıķru’llâh ve şalavât-ı şerîfe ve istid‘â-yı tövbe ile meşğûl olduğı şûretde bi-hevlehu te‘âlâ tövbe içün kendüsinde iştiyâķ-ı tām hâşıl olacağı gibi fî-mâ ba‘d tevbe eyledigi fî’li icrâda ârzûsu qalmaz. (‘Abdu’s-selâm)

Mefhûm-ı Beyt: İmdi âvân-ı ‘unfuvân-ı şebâbet hâkıkıyla ifâ-yı ferâ’iz-i ‘ubûdiyyet için müstehîlül-‘avdet güzel bir vâkıf-i fırsat iken hayfâ ki bu fırsat zahır-ı âhireti tamâmiyle tedârike muvaffâk olmağsızın hilâl-i nev-zuhûr gibi seyr-i serî ile geçüp gaybûbet ve gelüp göçücü ‘ömür ecel feryâdcıları ve ölüm korkudıcıları olan şağal ağarmak ve kocamak ve bunamak hengâmına muvâşalat eylediği hâlde maḥzâ cehâletinden nâşî ‘ışyan u tuğyân ile baña emr edici olan nefsim hala mutenaşşih olup inşâfa gelmedi.

14

وَلَا أَعَدْتُ مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ قَرَى
ضَيْفٍ أَلَمْ بِرَأْسِي غَيْرِ مُحْتَشِمٍ

قَرَى ضَيْفٍ daḥı nefsim güzel fi’illerden hâzırlamadı وَلَا أَعَدْتُ مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ levâzım-ı ziyâfet olmak üzere yiyecek ta‘âm بِرَأْسِي o ziyâfetiñ misâfiri başıma kondu غَيْرِ مُحْتَشِمٍ hâkklarında hürmet olunmağsızın.

[26]

Mefhûm-ı Beyt: Gülistân-ı hayâtı bād-ı hazân fenâ berbâd ederek ezhâr u evrâkıında reng u bû bırakmamış. Ve hengâm-ı şebâb ‘âlem-i şeyhûhete inḳılâb ettiğinden başdaki saçlara ağarmak hâli zuhûr eylemiş iken o benim nefs-i emmârem⁵⁸ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي mışdâkıncı taḳdîr-i esrâr-ı hilkat ve binâ’en ‘aleyh Cenâb-ı Rabb-i Kibriyâ’ya ‘arz-ı ‘ubûdiyyet u ‘ibâdet vezâ’ifinde teğâfûl ederek eccl müjdecilerini istikbâl için bir günâ ‘amel-i şâlih hâzırlamadı ve o müjdecileri hürmet u ri‘âyetsiz karşıladı.

⁵⁸ “Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, **beni bilsinler diye mahlukatı yarattım.**” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2/132, nr. 2016; Bursevî, Rûhu’l-Beyân, 1/88; 4/158.

لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنِّي مَا أُوقِرُهُ

كَتَمْتُ سِرًّا بَدَا لِي مِنْهُ بِالْكَتْمِ

لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ eger ben bilür olaydım مَا أُوقِرُهُ o misâfire ri'âyet ve ta'zîm edemeyeceğimi سِرًّا كَتَمْتُ ol sırrı şağlardım ki بَدَا لِي benim için zâhir oldu مِنْهُ o misâfirden بِالْكَتْمِ ketm dênilen boya ile.

Mefhûm-ı Beyt: Nefs-i emmâreniñ baña bu vechle ğalebe êdeceğini bilse idim ecel feryâdcısı olan o misâfire tedâriksizliğini göstermeyüp ve kır şağlarını boya ile kıardup o konukdan [27] zâhir olan sırrı şağlardım. Tâ ki halk beni genc zann ile kabâhatlerimle mu'aheze etmezlerdi.

مَنْ لِي بِرَدِّ جِمَاحٍ مِنْ غَوَائِيهَا

كَمَا يُرَدُّ جِمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجْمِ

مَنْ لِي benden için kim mütekeffil olur بِرَدِّ جِمَاحِ nefsiñ yavuzluğunu döndürmege مِنْ غَوَائِيهَا azgınlığından كَمَا يُرَدُّ جِمَاحُ الْخَيْلِ nasıl ki atıñ yavuzluğu döndürülür بِاللُّجْمِ dizginler ile.

Mefhûm-ı Beyt: Nefs-i emmâre sert ve dik başlu bir atdır ki süvârisini istediği gibi kendi hevâğâhına sevğ eder. Azgın atlarıñ dizginlerle ve gemlerle kullanılıp istenilen tarafa döndürüldüğü gibi benim tıbkı bu serkeş ata beñzeyen Nefs-i emmâremi kendi hevâsına teba'iyetden men' ile a'mâl-i şâlihaya sevğ etmegi kim ta'ahhüd eder.

فَلَا تَزُرْ بِالْمَعَاصِي كَسَرَ شَهْوَتِهَا

إِنَّ الطَّعَامَ يُقْوِي شَهْوَةَ النَّهْمِ

نَفْسِیْنِیْ شَهْوَتِهَا [28] كَسْرٍ گүнāhlarla umma isteme فَلَا تَزِمِ بِالْمَعَاصِي کیرmak ۛ zırā yemek ۛuvvetlendirir شَهْوَةَ النَّهْمِ yemek düşkünü olan ādemiñ iştihāsını.

Mefhūm-ı Beyt: Ey Nefs-i emmāresini terbiye etmek ārzusunda bulunan! Nefsiñi ārzū eylediği günāhlarla, hevālarla bol bol ۛoyup da ۛann etmek ki artık ferāğat eder ve ‘ibādetle teveccüh eyler. Bu pek boş fikirdir zırā yemek düşkünü olanlarıñ yemek yemekle iştihāsı ۛuvvetlenup gide gide eski ibtilāsından daha ziyāde mübtelā olacağı bedihīdir. Binā’en-‘aleyh nefis dağı ārzū eylediği günāhlara ve hevālara nā’iliyyetini gördükce iştihāsı ۛuvvetlenup azgınlığı artar.

18

وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تُهْمِلَهُ شَبَّ عَلَى
حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَنْقُطُهُ يَنْقَطِمَ

وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ nefis süd emer çocuk gibidir إِنْ تُهْمِلَهُ eğer sen anı kendi hālinde terk edersen حُبِّ الرِّضَاعِ süd emmek muḥabbetiyle büyüyüp bir daha kesilmez تَنْقُطُهُ يَنْقَطِمَ eğer vaḳtiyle südden keser isen o da kesilir.

Mefhūm-ı Beyt: Nefs bir tıfl-ı şır-h‘ār gibidir ki eğer sen anı hengām-ı tufūliyyetinde bi’t-terbiye [29] ārzū-yı riḍā‘ından ferāğatında ihmāl etdiğiñ şüretde o dağı hevā u hevesiniñ südine muḥabbet edici olduğu hālde vāsıl-ı sinn-i şebāb olarak o şüretle ṭabī‘atlaşup ۛalır ve bir daha ṭabī‘atından inḥirāf ettirmek mümkün olmaz.

19

فَاضْرَفْ هَوَاهَا وَحَازِرْ أَنْ تُؤَلِّيَهُ
إِنَّ الْهَوَى مَا تَوَلَّى يُضْمِ أَوْ يَصِمِ

أَنْ دَاخِرٌ هَوَاها imdi sen nefsiñi ârzüsundan döndür وَحَاذِرٌ dahi hâzer ile şaķın إِنَّ الْهَوَىٰ nefsiñiñ ârzüsını kendiñe hâkim eylemekden ya'nî aña teba'yyetden تَوَلَّى zîrâ nefsin hevâsı bir şey'e ki müstevli ve hâkim olur أَوْ يَضْمُ o şey'i helâk veyâhûd mecrûh ider

Mefhûm-ı Beyt: Ey terbiye-i nefis ârzü eden kimse! Sen nefsiñi icrâ-yı mâ-fi'z-ẓamîre meydân vërmeyüp hevâ u hevesinden men' ile döndür ve o hevâ vü hevesiñ maḥkûmu olmaḡdan şaķın ve hâzer eyle. Zîrâ hevâ-yı nefis müstevli ve hâkim oldıġı nesneyi bilâ-tevaḡḡuf helâke müsâra'at ve hîç olmazsa ġaltîde-i vâdî-yi rezâlet u mezellet eyler. [30]

20

وَرَاعِهَا وَهِيَ فِي الْأَعْمَالِ سَائِمَةٌ
وَإِنْ هِيَ اسْتَخَلَّتِ الْمَرْعَى فَلَا تُسَمِّ

سَائِمَةٌ dahi nefsiñi ġüt فِي الْأَعْمَالِ öyle nefis ki şâlih 'ameller vâdisinde وَرَاعِهَا otlayıcıdır وَإِنْ هِيَ اسْتَخَلَّتِ الْمَرْعَى eger o nefsiñ otladıġı mer'âyı tatlu bulursa da فَلَا otlamayup hoşlanmayacaġı otlaġa sevk eyle.

Mefhûm-ı Beyt: Nefsiñ a'mâl-i şâlihâ u ḡasene vâdisinde otlayıcı olsa dahi yine arḡasını bırakmayup ra'yinde diġḡkatle devâm eyle. Zîrâ ki nefis şalâhdan ziyâde hevâ vü hevese münhemik oldıġı cihetle pek cüz'î bir sebeble o vâdî-yi ḡaseneyi terk êdüp şavısur ve kezâlik otladıġı a'mâl-i şâlihâ mer'âsından lezzet-yâb oldıġını añladıġın anda da otlaġını deġiştirüp hoşlanmayacaġı mer'âya sevk eyle. Çünkü lezzet-yâb oldıġı o şâlih 'amelden dahi 'ucb u riyâ ḡâşıl olup helâkına sebep olmaḡ ihtimâlden ba'îd degildir.

[31]

كَمْ حَسَنْتَ لَذَّةً لِلْمَوْتِ قَاتِلَةً
مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ أَنَّ السُّمَّ فِي الدَّسَمِ

قَاتِلَةً لَذَّةً لِلْمَوْتِ çok def'a nefis bir lezzeti insāna laṭīf ve güzel gösterdi
أَنَّ السُّمَّ فِي الدَّسَمِ öldürücü lezzeti مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ hem de o şüretle ki o ādem bilmemiştir
yağlı loğmanın içinde zehir olduğunu.

Mefhūm-ı Beyt: Nefs-i emmāre öyle desise-perdāz bir mekkāredir ki insānı
çok def'a tatlı tatlı neş'elerle aldadup sā'ika-i mezelletle mezbele-i idbāre sürer
götürür. Ve nice kerre zehirli loğmayı ādeme zehrini bildirmeksizin laṭīf ve güzel
gösterüp terğīb ile sonunda o zehr ile öldürür.

وَإِخْشَ الدَّسَائِسَ مِنْ جُوعٍ وَمِنْ شَبَعٍ
فَرُبَّ مَحْمَصَةٍ شَرٌّ مِنَ التُّخَمِ

وَإِخْشَ الدَّسَائِسَ مِنْ جُوعٍ dahı açlık desiselerinden ḥavf eyle ya'nī kork
شَرٌّ مِنَ التُّخَمِ [32] فَرُبَّ مَحْمَصَةٍ imdi nice açlık vardır ki
tokluk desiselerinden kork
toklukdan dahı zararlıdır.

Mefhūm-ı Beyt: Gerek açlık ve gerek tokluk desiselerinden ḥavf eyle.
Kendiñi muḥāfaẓa edüp i'tidāl hālinde devām eyle. Huşuşuyla nice açlık vardır
ki toklukdan ziyāde irāṣ-ı zarar eder. Zīrā şiddet-i cū' gāzab u ḥiddet ve keşret-i
şeb' galebe-i kesel ve şehveti dā'ī olmağla 'ibādeti za'f u ḥalel getirürler.

وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ قَدْ اِفْتَلَأَتْ

مِنْ الْمُحَارِمِ وَالزَّمْ جُمَيْةَ النَّدَمِ⁵⁹

مِنْ الْمُحَارِمِ قَدْ اِفْتَلَأَتْ ki gözyaşını gözden dök ki ⁵⁹وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ harâmlardan ⁵⁹وَالزَّمْ جُمَيْةَ النَّدَمِ dahı nedâmet perhîzine devâm eyle.

Mefhûm-ı Beyt: Ey tâlib-i muhâbbet-i Hudâ ve Resûlullâh! Nefs-i emmâreniñ harekât ve ef'âl-i kabîhasından havf u haşyet üzere olarak 'aşk u şevk eşkiyle tolu olan gözlerindeki yaşları döküp ve muharremât-ı fenâya takarrübden nedâmet ve peşimânî, perhîzine müdâvim olup kalbini eşk-i nedâmet ve sirişk-i muhâbbetle mâsivâdan pâk ederek envâr-ı tecelliyât-ı [33] ilâhî ve 'aşk-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhî'ye gönlünde yer göster. Ve muhâbbet-i Rabb-i Kibriyâ ve Hâbib-i Hudâ'ya rabt-i kalb eyle ki bâ'is-i selâmet ve bādî-yi sa'âdet-i her dü-cihândır.

وَخَالِفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِهِمَا

وَإِنْ هُمَا مَحْضَاكَ النَّصْحَ فَاتَّبِعْهُمَا

وَخَالِفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ Nefs ve şeytâna muhâlefet eyle. ⁵⁹وَاعْصِهِمَا dahı nefis ve şeytâna 'âsî ol, karşı tur ⁵⁹وَإِنْ هُمَا مَحْضَاكَ النَّصْحَ her ne kadar anlar saña hâliş ve garazsız naşihat ederlerse de ⁵⁹فَاتَّبِعْهُمَا anların sözlerini garaza haml eyle kabûl etme.

Mehfûm-ı Beyt: Nefs ve şeytân saña hâliş ve şâfi ve Allâh için naşihat ederlerse de anların nuşh u va'zına zinhâr iltifât etmeyüp anlara karşı şiddetle

---

⁵⁹وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ ilâ âhirihi ders u mu'âla'asını keşf u hıfz etmekde 'usret u müşkilât çeken kimse bu beyti yüz on toktuz kerre kırâ'at eylediği hâlde ders u mu'âla'asını keşf u hıfza bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ muvaffak olur. (Harpûti)

muḥālefetde bulunarak nefis ve şeyṭānıñ iğvā vü iğfallerini ḳalbiñe ḳoyma. Girelerse de çıkar zīrā bunlar māsivā-yı muḥabbet-i Hudā ve Resūlullāh oldıḡı gibi iki zıddıñ ya'nī ḥaḳḳ ve bāṭılıñ bir yerde ictimā'ı bir vechle mümkün olmayacağına nazaran bi'l-āḫire 'aşḳ-ı ilāhī ve muḥabbet-i Ḥazret-i Risālet-penāhī'den mahrūm ḳalmış olursun.

[34]

25

وَلَا تُطِيعْ مِنْهُمَا خَصْمًا وَلَا حَكَمًا

فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَصْمِ وَالْحَكَمِ

وَلَا تُطِيعْ مِنْهُمَا خَصْمًا nefis ve şeyṭān taraflarından olan hışma daḡı itā'at eyleme وَلَا حَكَمًا daḡı ḥāḳime فَأَنْتَ تَعْرِفُ zīrā sen bilürsin كَيْدَ الْخَصْمِ وَالْحَكَمِ haşmıñ ve ḥāḳimiñ desise ve hilesini.

Mefhūm-ı Beyt: Nefs ve şeyṭān seniñ mahkeme-i vicdānıña daḡı itāle-i dest-i ta'addī ile māsivādan tecerrüd ve 'adem-i tecerrüd gibi aḡvālī haşm ve ḥāḳim şūretinde muḥākeme etdirerek ve ḥattā muḥabbet-i māsivāya inhimākıñ lezzātını irā'e ile bu bābda ḥaḳḳ-ı rüçḥān daḡı göstererek seni iğfāle çalışıyorlar. İmdi teḡāfül etme ki haşm ve ḥāḳimiñ hilesini bildiḡini taḡaṭṭur ve der-piş ederek nefis ve şeyṭānıñ bu mişillü iltifātından ḥazır gerekdir. Ve kār-ı 'aḳl u ḥikmet bunlarıñ sözlerine ḥavāle-i sem'ı itā'at etmemekdir.

26

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ قَوْلٍ بِلاَ عَمَلٍ

لَقَدْ نَسَبْتُ بِهِ نَسْلًا لِذِي عُقْمٍ

مِنْ قَوْلٍ بِلَا عَمَلٍ [35] Allāh te‘ālā hazretlerinden mağfiret talep ederim
‘amele muḳārin olmayan sözden nāşī لَقَدْ نُسِبْتُ بِهِ نَسْلًا tahkîk o söz ile evlād işbāt
etmiş oldum لَذِي عَقْمٍ kısr ādeme.

Mefhūm-ı Beyt: Ey müstemi’! Nefs-i emmāreyi terbiye etmek ve
māsivā’ullāhdan tecerrüdle ‘aşk-ı Hudā ve muḥabbet-i Muḥammed Muşṭafā’ya
rabṭ-ı ḳalb eylemek ve a‘māl-i şāliḥa ve ḥaseneye müdāvementle nefis ve şeyṭānıñ
tesvilātına muḳāvementde bulunmak ḥuṣūşunda saña naşihat eyledim ve emr
étdim. Ammā saña emr étdigim ḥuṣūşāta kendim ri‘āyet eylemedigim cihetle
sözüm ‘amele muḳārin olmadığından ve ⁶⁰ بِالْعِلْمِ بِالْعَمَلِ كَالشَّجَرِ بِالْثَمَرِ medlülunca bu
sözümle kısr ādeme nesl işbāt ve nisbet eyledigimden bundan nāşī Cenāb-ı
Ḥaḳḳ’dan günāhımın mağfiretini talep ve niyāz ederim.

İstiṭrād

Ḥazret-i İmām ḳuddise sırruhū gerek yukarıki beytinde ve gerek ḳaşıdeniñ
sā’ir ba’zı ebyāt-ı şerīfesinde bu yolda beyān-ı ḥāl buyuruyorlarsa da bu ḥāl
müṣārun-ileyh ḥazretleriniñ noḳşānī-i a‘māl-i şāliḥa ve ḥasenelerine dāll olmayup
belki ḥilm u tevāzu’uñ taḳdīr-i meziyyeti içün pek güzel bir nümüne-i imtişāl ve
‘amelsiz va’z u naşihatda bulunanlara ḥaḳıḳaten bir nuşḥ-i ‘ālu’l-‘āldir.

[36]

27

أَمْرُكَ الْحَيَرُ لَكِنْ مَا اتَّصَمْتُ بِهِ
وَمَا اسْتَقَمْتُ فَمَا قَوْلِي لَكَ اسْتَقِم

⁶⁰ “Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir.” Kaynaklarda hadis olarak rastlanılmamış
olup bu kelām-ı kibâr, Abbāsî halifesi, edip, münekkit ve şair Ebü’l-Abbās
Abdullāh b. Muhammed el-Mu‘tezz-Billāh b. Ca‘fer el-Mütevekkil-Alellah el-
Abbāsî’ye (ö. 296/908) isnat edilmektedir.

ben işlemedim لَٰكِنْ مَا اسْتَمَرْتُ بِهِ saña hayurlu ‘amel yolunu gösterdim
benim saña doğru ol dediğim söz nerede kaldı? وَمَا اسْتَقَمْتُ dağı kavlimde şadık olmadım
Fَمَا قَوْلِي لَكَ اسْتَقِم imdi

Mefhûm-ı Beyt: Ey tâlib! Saña hayr yolunu irâ'e ve a'mâl-i şâlihâyı tavşiyeye eyledim. Ammâ saña tavşiyeye ve emr eylediğim hayırlı 'ameli ben işlemediğim içün kavlimde şâdık olmadım. Binâ'en-'aleyh benim saña vërdiğim naşîhatiñ fâ'idesi olur mu?

28

وَلَا تَزَوَّدُ قَبْلَ الْمَوْتِ نَافِلَةً
وَلَمْ أَصِلْ سِوَى فَرُوضٍ وَلَمْ أَصُم

وَلَمْ أَصُمْ فَارْزِئْ سِوَى فَرْضِ وَلَمْ أَصَلِّ 'ibādetden nāfile

[37] daḥı farzın ḡayrı oruc tutmadım.

Mefhūm-ı Beyt: ⁶¹الدُّنْيَا مَرْعَةٌ الْآخِرَةُ ḥadīs-i şerīfī manṭūḵ-ı münīfince bu ‘ālem-i fenā, dārü'l-ḳarār-ı āhiretiñ tarlası olduğından ‘ālem-i āhiretde lüzümü olan a‘māl-i şālīḥa vü ḥasene gibi zād u zaḥīreyi işbu tarlada zirā‘atle tedārik etmek ehemmi u elzem olduğu ḥālde ḥayfā ki ben farzdan ğayrı namāz kılmak ve oruç tutmak gibi nevāfil ‘ibādāta şarf-ı mā-ḥaşal ğayret edemediğimden nāşī kıyış gününde tohumluk zaḥīresinden başka yemeklik zaḥīresi olmayan fuḳarā-yı zürre‘ gibi zād u zaḥīresiz ve iki elim böğrümde tedāriksiz kaldım.

⁶¹ “Dünya âhiretin tarlasıdır.” Alî el-Kârî, Mirkâtü’l-Mefâtih, 8/3240; Bursevî, Rûhu’l-Beyân, 3/124.

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ إِلَى

أَنْ اشْتَكَيْتَ قَدَمَاهُ الضَّرُّ مِنْ وَرَمٍ⁶²

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ şol kimseniñ sünnetini tutmadım ki karanlık geceyi ihyâ eyledi الضَّرُّ مِنْ وَرَمٍ iki mübârek ayağı incinüp elem verinceye dek ziyâde ayakda tırmaqla şişmek zararından.

Mefhûm-ı Beyt: Zât-ı Sâmi-i Hâzret-i Peyğamberîleri muḳaddes ve nefis-i nefis-i Risâlet-penâhileri ma‘şûm olduğu hâlde ol [38] mefḥar-ı mevcûdât ‘aleyhi efḍalu’t-taḥiyyât ve’t-teslîmât efendimiz ḥazretleri ferâ’iz ve vücûb-ı ‘ibâdâtı daḳîḳa fevt etmeyerek kemâl-i huḫû‘ u huḫû‘ ile ifâ buyurduḳdan başḳa nâfile olarak daḫı pek çok ‘ibâdetlerle bi’l-iḫtiḡâl hattâ mübârek ḳademeyn-i sa‘âdetleri temâdî-i müddet-i ḳıyâmdan nâşî şişerek elem ve zaḫmet vërdikleri hâlde işbu zaḫmetlere daḫı taḫammül ile karanlık geceleri tâ-be-şabâḫ namâz ḳılmaḡla ve ‘ibâdetle ihyâ buyurmuşlar iken eyvâḫ ki ben o zât-ı Celîlü’l-Ḳadr’iñ sünnet-i seniyyeleriyle ‘amel eylemedim.

وَشَدَّ مِنْ سَعْبٍ أَحْشَاءَهُ وَطَوَى

تَحْتَ الْحِجَارَةِ كَشْحًا مُتَرَفَ الْأَدَمِ

⁶² Min الدُّنْيَا مَنْ الْعَدَمِ ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ إِلَى Min galebe-i nevm ile dūḳār-ı kesl olanlar ve şabâḫleyin erken uyḳudan uyanamayanlar işbu beyti bir levḫaya yazup yatdığı oḡada baş ḡarafına gelen maḫalle ta‘liḳ eylediḡi hâlde dūḳār olduğu galebe-i nevm mazarratından bilâ-şekk ḫalâş olur. Erbâb-ı ḳulûb iḳün işbu ḫâşşa bir sırr-ı ‘acîbdir. (‘Abdu’s-selâm)

taş وَطَوَى تَحْتَ الْحِجَارَةِ ikelerini أَحْشَاءُهُ dahı açlıkdan ötürı bağladı وَشَدَّ مِنْ سَعَبٍ altında dürdi كَشْحًا مُتْرَفَ الْأَدَمِ nāzik ve laţif pehlūsını.

Mefhūm-ı Beyt: Ol Dürre-i Nāb-ı Nübüvvet ‘aleyhi ekmelu’t-taḥıyyat efendimiz ḥazretleri mübārek ḳarnını ve nāzik u laţif olan pehlūsını şiddet-i cū’uñ ya’nı açlıđıñ te’siriyle zebūn olmamađ ve ḥarārete ḥıffet gelmek içün dürüp büküp üzerine taş bađladı.

[39]

31

وَرَاوَدَتْهُ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبٍ
عَنْ نَفْسِهِ فَأَرَاهَا أَيُّمَا شَمَمٍ

عَنْ وَرَاوَدَتْهُ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبٍ dahı aña gelüp gitdi yüce taşlar ki altundan idiler عَنْ نَفْسِهِ anıñ nefsinden içün فَأَرَاهَا أَيُّمَا شَمَمٍ ol ise o taşlara daha yücelik ve ‘uluvv-i cenāb gösterdi.

Mefhūm-ı Beyt: Emr-i İlāhī ile altundan taşlar ḳabūl olunmaları-çün ḥużūr-ı Risālet-penāhilerine taḳdīm-i niyāz eyledikleri ve ihtiyāc-ı zāhirīleri dahı oldıđı ḥālde ⁶³ الْفَقْرُ فَخْرِي ḥadīs-i şerīfleri mūcibince mülk-i fenā vü māsivāya ‘adem-i meyl ve rağbetlerinden nāşī istiğnā-i küllī ibrāz ve binā’en-‘aleyh o yüksek ve altun taşlara ḳarşı daha yücelik ve ‘uluvv-i cenāb ile redd-i niyāz buyurdılar (‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām).

32

وَأَكَدْتُ زُهْدَهُ فِيهَا ضُرُورَتُهُ
إِنَّ الضُّرُورَةَ لَا تَعْدُو عَلَى الْعِصَمِ

⁶³ “Fakirlik benim övüncümdür.” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2/102, nr. 1835; Bursevî, Rûhu’l-Beyân, 6/478; 7/400.

ضُرُورَتُهُ وَأَكْدَتْ زُهْدَهُ فِيهَا o tağlar haqqındaki ‘adem-i rağbetini [40] taḥkīm etdi anıñ ihtiyācī الضَّرُورَةُ İN çünki zarūret ve ihtiyāc الْعِصْم لَا تَعْدُو عَلَى الْعِصْم işmet kuvveti üzerine galebe edemez.

Mefhūm-ı Beyt: Ḥimāyet u şiyānet-i cenāb-ı Rabb-i Kibriyā ol Ḥāzret-i Ḥabīb-i Ḥudā ‘aleyhi ekmelu’t-teḥāyā efendimiz üzerine sāye şalmış. Ve zāt-ı Risālet-penāhileri bu sāye-i celilede her dürlü ‘avārız ve ihtiyācın galebesinden maşūn ve maḥfūz bulunmuş oldukları cihetle ihtiyāc-ı zāhirileri zerrece meyle eşer göstermek şöyle tursun bi’l-‘akis o altun tağlara ‘adem-i tenezzül u rağbetlerini daha ziyāde kuvvetlendirdi.

33

وَكَيْفَ تَدْعُوا إِلَى الدُّنْيَا ضُرُورَةً مَنْ
لَوْلَاهُ لَمْ تَخْرُجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ

دُنيāya kendisini nice meyl etdirir مَنْ وَكَيْفَ تَدْعُوا إِلَى الدُّنْيَا bir kimsenin ihtiyācī ki الدُّنْيَا لَمْ تَخْرُجِ الدُّنْيَا dünyā çıkarılmazdı ya’nī yaradılmazdı eger o kimse olmasa idi مِنَ الْعَدَمِ yokdan çıkarılmazdı.

Mefhūm-ı Beyt: Zāt-ı Ḥāzret-i Faḥr-ı Kā’ināt sebep-i ḥilḳat-i mevcūdāt olup dünyā ve mā-fihā daḥı maḥzā anıñ vücūdu sebebiyle ḥalk [41] olunan mevcūdāt meyanında bulunmuş olduğundan binā’en-‘aleyh sebep-i ḥilḳati olduğu dünyāya nice muḥtāc olabilür? Belki dünyā ve mā-fihā o zāt-ı ‘ālī-ḳadriñ muḥtācı olup bir şey ki kendisinden büyüğüne muḥtācdır; muḥtācı olduğu efendisini kendine ‘arz-ı ihtiyāc için nice da’vet eder.

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ

وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَمِنْ عَجَمٍ⁶⁴

سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ işte bizim o medh ettiğiimiz Muhammed ‘aleyhi’s-selâmdır مِنْ الْكَوْنَيْنِ o iki tâ’ifeniñ ulusudur وَالثَّقَلَيْنِ dahı iki tâ’ifeniñ iki ‘âlemin büyüğüdür وَالثَّقَلَيْنِ birisi ‘Arab عَجَم digerı ‘Acem cinsindendir.

Mefhûm-ı Beyt: İşte ey müstemi‘! Cenâb-ı Hâkık’ın himâyet u şıyânetinde olduğunu ve kâ’inât maḥzâ anıñ içün halk u icâd buyurulduğunu serd u beyân ile medh u şenâ eyledigimiz o zât-ı ‘âlî-kâdr mefḥar-ı mevcûdât ve sulṭân-ı kâ’inât Seyyidü’l-kevineyn ve Resûlü’s-sâḳaleyn Hâzret-i Muhammed şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemdir.

[42]

نَبِيُّنَا الْأَمْرُ النَّاهِي فَلَا أَحَدٌ

أَبْرَ فِي قَوْلٍ لَا مِنْهُ وَلَا نَعَم

نَبِيُّنَا الْأَمْرُ Bizim peygamberimiz Hâzret-i Muhammed ‘aleyhi’s-selâm bize güzel şeyleri emr edicidir. النَّاهِي Hem de kötülükden nehy edicidir. فَلَا أَحَدٌ أَبْرَ Hiç

⁶⁴ Min مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ ilâ دَارِسُ الرِّمَمِ işbu on üç beyti bir kimse bir pâre kâğıda yazup ve nîsân yağmurı şuyuyla yıkayup şuyunu içdiği şûretde bi-iznihi te‘âlâ ḥârb u cihâdda bilâ-ḥavf nâ’il-i feth u nuşret olur. Ve kezâlik bir meyyitiñ kefenine gül şuyı ve za’ferân ile yazıldığı şûretde ol meyyit ḥâzret-i Ḥabîb-i Ḥudâ ‘aleyhi efḫalu’ t-teḥâyâ efendimiz ḥürmetine su’âl u cevâbda mazḥar-ı suhûlet u şebât olur. (‘Abdu’s-selâm)

bir kimse yokdur ki anıñ gibi şahih söyler. لَا فِي قَوْلٍ لَا demekde ol nebiden ğayrı وَلَا نَعَمْ dahı evet demekde.

Mefhūm-ı Beyt: H̱azret-i Muḥammed şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem bizim Peyğamber-i zī-şānımızdır. Bize a'māl-i şālihāyı emr ve ef'āl-i ḵabīhāyı nehy buyurıcı olup şādıku'l-va'du'l-emīn bulunduğı cihetle ol mefḥar-ı benī-ādemoñ var dedigi var ve yok dedigi muṭlaḳā yokdur. Kāffe-i esrār-ı İlāhiyyeye vāḳıf ve 'ilm-i ledünni[ye] 'arīf olmasıyla maḥlūḳāt içinde anıñ gibi muşib u şahih sözli bir ferd mevcūd degildir ya'nı yaradılmamışdır.

36

هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تُرْجَى شَفَاعَتُهُ

لِكُلِّ هَوْلٍ مِنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَحَمٌ⁶⁵

هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي Cenāb-ı H̱aḳḳ'ın ol Nebi sevgilisidir. [43] تُرْجَى شَفَاعَتُهُ Yevm-i ḥaşrda şefā'ati me'mūl olunur لِكُلِّ هَوْلٍ مِنَ الْأَهْوَالِ ḳorḳulardan her ḳorḳu için مُقْتَحَمٌ ihāṭa ve hücūm edici ḳorḳulardan.

Mefhūm-ı Beyt: Ol maḫḫar-ı ḥiṭāb-ı levlāke ve sebep-i icād-ı ḥalāyık ve eflāk şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleri ḳā'ināt içinde her şeyden ziyāde olarak Cenāb-ı H̱aḳḳ'ın sevgilisi olmasıyla anıñ her bir ricāsı nezd-i İlāhī'de maḳbūl olduğından ḳıyāmet gününde bizi ihāṭa ve şiddetle üzerimize hücūm edici olan her dürlü 'azāb ve sū'al ḳorḳuları için şefā'at-ı Nebvī'leri ricā vü ümīd olunur.

---

⁶⁵ هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي ilā āhirihi yalnız işbu beyt gerek dünyevī ve gerek uhrevī her ne murād için olur ise olsun bir oturuşda biñ bir kerre okunduğı hālde bi-'ināyetihi te'ālā bilā-teḥallūf maḳşada vuşul olunmaḳ meşhūr u mücerrebdür. (H̱arpūti)

دَعَا إِلَى اللَّهِ فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ

مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْقَصِمٍ

دَعَا إِلَى اللَّهِ Ol Nebî halkı Allâh'ın şer'atine çağırdı. Anın da'vetini kabûl edenler ya'nî ol Nebî'ye temessük eyleyenler بِحَبْلِ مُسْتَمْسِكُونَ bir ipe yapışmış oldılar ki غَيْرِ مُنْقَصِمٍ kıpmağdan 'arîdir ya'nî aslâ kıpmaz.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i Zî-şân halkı girîve-i dâlâletden tahlîş ile bādî-i fevz u necât olan dîn-i mübîn-i Hakk'a da'vet buyurmağla o da'vet-i 'âliye icâbet edenler kıpmağ ve kırılmağ gibi [44] 'avârızdan maşûn olan bir hâbl-i metîne yapışmış oldılar ki o hâbl-i celîl elçâf u ni'am-i ilâhiyyeye nâ'iliyyet⁶⁶ وَكُنْتُ كَثْرًا مَخْفِيًا⁶⁶ ilâ âhirihi mazmûn-ı hâkîkat-meşhûnı nûkât ve hâkâyıkına mazhariyyet bâbında bir mürşid-i ni'me's-sebîl olduğına binâ'en ol Seyyidü'l-kevneyn ve Resûlü's-şakaleyn hâzretleri hâbl-i celîl-i mezkûre yapışan erbâb-ı şıdk u vefâya tebşîr-i rûyet ve ni'met-i sermedî ve cennet buyurdılar.

فَاقَ النَّبِيِّنَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقٍ

وَلَمْ يَدَّأُوهُ فِي عِلْمٍ وَلَا كَرَمٍ

فَاقَ النَّبِيِّنَ Ol Nebî sâ'ir peygamberlerin fevkinde oldu. فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقٍ Gerek şüret ve kıdd-i kâmet ve sâ'ir eşkâl-i bergüzîde ve gerek ahlâk-ı hamîde cihetlerinde وَلَمْ يَدَّأُوهُ فِي عِلْمٍ dahı 'ilmde sâ'ir peygamberler ol Nebî'ye yaklaşamadılar وَلَا كَرَمٍ dahı eyülük etmek huşûşunda.

⁶⁶ “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, beni bilsinler diye mahlukatı yarattım.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/132, nr. 2016; Bursevî, Rûhu'l-Beyân, 1/88; 4/158.

Mefhûm-ı Beyt: Cenâb-ı Şâni‘u’l-levh ve’l-kalem (celle şānuhû) ol Hâbîb-i Şāhibü’l-‘ilm şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hâzretlerini kâffe-i kâ’inâtın ve maḥlûkâtın eşref ve efḍali olarak sevmiş, yaratmış olduğundan zât-ı Risâlet-penâhileri gerek ḥüsn-i şûret [45] ve kıdd-i kâmet ve gerek mekârim-i ahlâk ve ḥamiyyet cihetlerinde ve gerekse ‘ilm ve kerem ḥuşûşlarında sâ’ir enbiyâ-yı ‘izâm ḥâzerâtına fâ’ikdir.

39

وَكُلُّهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ مُلْتَمِسٌ

عَرَفًا مِنَ الْبَحْرِ أَوْ رَشْفًا مِنَ الدَّيَمِ

enbiyânın cümlesi Hâzret-i Peyğamber’den iltimâs ve taleb edicilerdir عَرَفًا مِنَ الْبَحْرِ deryâ-yı ‘ilminden bir avuç şu yâḥūd أَوْ رَشْفًا مِنَ الدَّيَمِ yaḥūd anın fazla yağmurundan bir tamlamla

Mefhûm-ı Beyt: Bütün enbiyâ-yı ‘izâm şalavâtullâhi ‘alâ nebiyyinâ ve ‘aleyhimu’s-selâm ḥâzerâtının ‘ilmi, zât-ı Hâzret-i Faḥr-ı ‘Âlemiñ mâlik olduğu ‘ilme nisbet olundukda deryâdan bir avuç şu ve bilâ-fâsıla nüzûl eden bârândan bir tamlamla meşâbesinde olup binâ’en-‘aleyh zât-ı Risâlet-penâh efendimizden o bir avuç ve bir tamlamla ‘ilm şuyunu iltimâs edicilerdir.

40

وَوَاقِفُونَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمْ

مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكْمِ

enbiyâ ḥuzûr-ı risâletde ṭurmuşlardır [46] عِنْدَ حَدِّهِمْ her biri mertebesi dâ’iresinde مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ anlarının mertebesi ‘ilm noktasındandır أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكْمِ yâḥūd ḥikem-i Îlâhînin ḥareke-i vâḥide gibi bir cüz’ündendir.

Mefhûm-ı Beyt: Kâffe-i enbiyânın ‘ilmi, ‘ilm-i İlâhiden bi-hasebi’n-nisbe bir nokta ve hikem-i Rabb-i Kibriyâ’dan hareke-i vâhîde meşâbesinde ufağ bir cüz’den ‘ibâret olduğu gibi her bir peygamberin dahı bu nokta ve harekeden ‘alâ merâtibihim birer miqdâr naşibleri olmağla işbu naşibleri hudûdunda tevaqquf ile o dâ’ireyi tecâvüz edemezler. Cenâb-ı Seyyidü’ş-şakaleyn şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ise işbu nokta ve harekenin kemâl ve tamâmına vâsıl olarak saltanat-ı ‘ilm-i ledün mertebe-i celîlesini hâ’iz olduklarından bu cihetle de sâ’ir enbiyâya fâ’ikdirler.

41

فَهُوَ الَّذِي تَمَّ مَغْنَاهُ وَصُورَتُهُ
ثُمَّ اصْطَفَاهُ حَبِيبًا بَارِئُ النَّسَمِ

فَهُوَ الَّذِي تَمَّ مَغْنَاهُ وَصُورَتُهُ şol zât-ı ‘âlidir ol Nebiyy-i Zî-şân ki sîret u şüreti tamâm olmuşdur ثُمَّ اصْطَفَاهُ حَبِيبًا bu tamâmiyetden sonra ol Nebî’yi sevgili edinmiştir بَارِئُ النَّسَمِ insânları yokdan var eden Allâh (celle şānuhū).

[47]

Mefhûm-ı Beyt: İmdi ol zât-ı Faḥr-ı Kâ’inât ‘aleyhi ekmelu’t-taḥiyyât efendimiz ḥazretleri sîrî vü şûrî kemâlât ve şîfât-ı cemîle ile iktisâb-ı tamâmiyet eylemiş. Ya’nî Cenâb-ı Ḥâlîḳu’l-arz ve’s-semevât (celle şānuhū) ol yegâne-i kâ’inâtı ma’nen ve şüreten kâffe-i kemâlât ve şîfât-ı memdûḥayı câmi‘ olarak yaratmış ve zât-ı pâkine maḥbûb edinmiştir.

42

مُنَزَّةٌ عَنْ شَرِيكَ فِي مَحَاسِنِهِ
فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيهِ غَيْرُ مُنْقَسِمٍ

فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ imdi مُنَرَّةٌ عَنْ شَرِيكَ فِي مَحَاسِنِهِ ol Nebî'niñ güzellikde nazîri yokdur
güzellik cevheri غَيْرُ مُنْقَسِمٍ فِيهِ ol Nebîniñ zâtında münkasim degildir.

Mefhûm-ı Beyt: Şürî ve ma'nevî kemâlât ve şifât-ı cemîle ile mazhar-ı feyz-i tâm ve binâ'en-aleyh maḥbûb-ı Cenâb-ı Rabb-i Enâm olan ol Nebiyy-i 'âlî-kadr u maḥâmî'n evşâf-ı ḥamîdesi şerikden münezzeh u müberrâ ve bu meḥâsin ancaḳ kendilerine maḥşûş ve icrâ oldığı gibi zât-ı risâletlerindeki güzellik ve leṭâfet inḳisâmı ḳabûl etmek mişillü 'arızadan vâreste ve yek-pâre bir cevherdir ki o gevherden özge bir kimse naşib almamışdır.

[48]

43

دُعَا مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارَى فِي نَبِيِّهِمْ
وَاحْكُمْ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيهِ وَاحْكُمْ

فِي ادَّعَتْهُ النَّصَارَى 'İsevîler iddi'â etdiler o şifâtı terk eyle ey medḥ edici ki دُعَا مَا adḳıma
zât-ı بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيهِ eyle daḥı ḥükm eyle وَاحْكُمْ kendi peygamberleri ḥaḳḳında
risâlet ḥaḳḳında şer'an câ'iz olan medḥden istediğini söyle وَاحْكُمْ daḥı ḥakîm ol.

Mefhûm-ı Beyt: Ey muḥibb-i zât-ı risâlet! Sen 'İsevîleriñ nebîleri ḥaḳḳında da'vâ vü işbât eyledikleri şifâtı terk eyle. Anlar nebîleri ḥaḳḳında -ḥâşâ- tañrı dâdiler ammâ sen bizim Nebiyy-i Zî-şânımız ḥaḳḳında bundan başḳa şifât ile medḥ u şenâya devâm edüp şer'an câ'iz olan medḥden dilediğini ḥükm ederek ol medḥinde isterseñ ḥakîm-i muḥayyer ol.

44

فَانْسُبْ إِلَى ذَاتِهِ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ
وَانْسُبْ إِلَى قَدْرِهِ مَا شِئْتَ مِنْ عَظَمٍ

مَا شِئْتُ [49] فَانْسُبْ إِلَى ذَاتِهِ ol nebiyy-i muhteremiñ zātına yaraşdır ve yaqışdır [49] وَانْسُبْ إِلَى قَدْرِهِ dahı anıñ qadrine yücelige lâyıq olan şeylerden dilediğini ululukdan ve büyüklükden istediğini.

Mefhūm-ı Beyt: Zāt-ı Hāzret-i Risālet-penāh şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiziñ 'uluvv-i qadr u menzilet-i seniyyelerini mülāhaza ve der-piş eyle. O 'uluvv-i qadre yaqışur ve yaraşur ne kadar ahvāl-i cemīle ve memdūha varsa bunlardan dilediğini ve istediğini anıñ ta'zīm u tebcil-i şān-ı nübüvveti haqqında ma'a ziyādetin söyle. İmdi bunca kemālâtı cāmī' olan o zāt-ı muqaddesiñ ululuğu ve şeref ve 'azīmeti kendilerini her şüretle ta'zīm u temdihe mütehammildir. Ya'nī her naşıl medh u sitāyiş etseñ yaqışur ve yaraşur.

45

فَإِنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ لَهُ
حَدٌّ فَيَغْرِبُ عَنْهُ نَاطِقٌ بِقَمِّ

zīrā Hāzret-i Resūlullāh 'aleyhi's-şalātu ve's-selāmıñ fazlı ve artıqlığı bir büyük fazldır ki فَإِنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ anıñ içün hadd u nihāyet olmadı ve yokdur [50] بِقَمِّ söyleyen o mikdārdan söyler ağızıyla.

Mefhūm-ı Beyt: Hāzret-i Resūlullāh şalla'llāhu teālā 'aleyhi ve sellem o derece şāhib-i fazl u keremdir ki o fazl ve artıqlığın ululuğunu ya'nī 'azīmet-i şānını haqqıyla temdih içün dil ve ağızda iktidār yokdur. Zīrā o fazl u keremiñ 'azīmetine nihāyet u hadd ve mikdār olmadığından anı dil ile ta'rīf u ta'bīr mertebe-i imkānıñ fevka'l-hadd fevķındadır ve bu bābda ne söylenirse yine azdır.

46

لَوْ نَاسَبَتْ قَدْرَهُ آيَاتُهُ عَظَمًا
أَحْبَى اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرِّمَمِ

أُخِيَّ آيَاتُهُ عَظَمًا لَوْ نَسَبَتْ قَدْرَهُ eger yüceligine beñzeye idi mu‘cizelerinin yüceligi
اِسْمُهُ ism-i şerîfleri dirildir idi جِئَ يُدْعَى zıkr olındığı vakıt دَارِسَ الرِّمَمِ ziyâde çürümüş
kemikleri.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Hâbîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem şalla’llâhu te‘âlâ
‘aleyhi ve sellem efendimiz hâzretlerinin ‘inde’llâh ‘âlî ve ulu olan kâdr u
menzileti mertebesinde mu‘cize dahı ‘âlî ve yüce olaydı ol maḥbûb-i Hudâ ve
nûr-i çeşm-i enbiyânın ism-i şerîfleri zıkr olındığı ânda senelerce topraklar
altında kalmış ve çürümüş [51] olan kemiklerin eñ ziyâde çürümüş olanlarına
bile hayât-ı tâze gelüp dirilür idi ya’nî mu‘cize kâdr-i Nebî kadar ‘âlî olmak lâzım
gelse idi yalnız ism-i Risâlet-penâhîleriniñ zıkrî bâdî-i hayât-ı emvât olarak bu da
mu‘cizelerinden biri olurdu. Fi’l-ḥaḳîka ululuğu vâreste-i kayd-ı ityân olan
Kur’ân-ı ‘Azîmü’ş-şân mu‘cize-i bâhirelerinden biri ise de ululuğu kâdr-i Faḥr-ı
Kâ’inât ‘aleyhi ekmeli’taḥiyyât efendimiz mertebesinde olmadığı gün gibi zâhir
ve ‘ayândır.

47

لَمْ يَمْتَحِنَّا بِمَا تَغْيَى الْعُقُولُ بِهِ
حِرْصًا عَلَيْنَا فَلَمْ نَزْتَبْ وَلَمْ نَهَم

تَغْيَى الْعُقُولُ بِهِ Ol Nebî bizi imtiḥân ve tecrübe eyledi ol nesne ile ki لَمْ يَمْتَحِنَّا بِمَا
ol şey sebebiyle ‘aḳıllar ‘âciz ve müteḥayyir kalur. حِرْصًا عَلَيْنَا Hidâyetimize ḥariş
oldığı-çün فَلَمْ نَزْتَبْ imdi biz dahı şübhe eylemedik وَلَمْ نَهَم dahı sehv u gâlaṭda
bulunmadık.

Mefhûm-ı Beyt: ⁶⁷ لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا âyet-i kerîmesinde zât-ı Vâcibü’l-
Vücûd’uñ (celle şānuhū) kemâl-i ‘aẓamet-i şān ile luṭfen ve teraḥḥumen ibrâz
buyurduğu [52] ‘adâlet mûcibince ol Nebiyy-i şāḥib-şerî‘at u sa‘âdet ‘aleyhi

⁶⁷ “Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.” Bakara, 2/286.

efdalı't-taḥiyyat efendimiz ḥazretleri kemāl-i luṭf u keremi ile bizim ṭoġrı yola sülūkumuzu ḥırşen ārzū buyurduklarından nāşī şer'î şerîfde teklîf-i mā-lā-yuṭāḳ olacaḳ ḥiç bir ağır ve güç 'ibādet vazîfesini bize taḥmîl eylemedi. Belki ferā'iz u vüçüb u sünen pek ḥafîf ve ifâsı ġāyet kolay mertebede ḳaldı. İmdi biz daḡı bu luṭf-i maḡzı taḳdîran ol nebîniñ peyġamberliğinde ve kıbel-i Ḥaḳḳ'dan getürdigi şerî'atde şekk u şübhe ve sehv u ġalaṭ eylemeyüp bi-tamāmihi ḳabûl ve i'tikād eyledik.

48

أَعْيَا الْوَرَىٰ فَهَمْ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرَىٰ
فِي الْقُرْبِ وَالْبُعْدِ فِيهِ غَيْرُ مُنْفَجِمٍ

فَلَيْسَ ḥalkı 'āciz eyledi مَعْنَاهُ o Nebî'niñ ḥaḳîḳat-i ḥālîni keşf etmek
يُرَى imdi görünür olmadı ve olmaz فِي الْقُرْبِ وَالْبُعْدِ peyġambere yakın ve uzak olanlar
içinde غَيْرُ مُنْفَجِمٍ keşf-i ḥaḳîḳat edemeyüp 'aciz ile sükût eden âdemden başḳa kimse.

Mefhûm-ı Beyt: Zāt-ı Ḥazret-i Risālet-penāhî'de tecellî eden kemālât-ı ma'neviyye [53] ve nübüvvet bir kenz-i ḥafîdîr ki dürer-i ḥaḳāyıkını keşf ile aña taḳdîr-i behā vü kıymet etmek ḥuşûşunda ḥalk kāmilen 'āciz ve müteḥayyir oldukları cihetle nebiyy-i müşārün-ileyhiñ gerek ḳurb ve gerek bu'dunda bulunanlar içinde işbu nükāt ve ḥaḳāyıkı keşfe taḳarrub eden bile bulunmayup keşf-i ḥaḳîḳate sa'y edenleriñ herhangisine 'atf-ı naẓar olunsa 'aciz ile sükûtdan başḳa bir şey görünmez.

49

كَالشَّمْسِ تَظْهَرُ لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بُعْدٍ
صَغِيرَةٍ وَتُكِلُ الطَّرْفَ مِنْ أَمَمٍ

كَالشَّمْسِ Һәзрет-и Пейғамбер гүнәш гибидир تَظْهَرُ لِلْعَيْنَيْنِ гүнәш гөзләре гөрүнүр
مِنْ أَمَمٍ وَتُكَلِّ الطَّرْفُ داһи о гүнәш гөзи қамашдирır مِنْ بُعْدٍ صَغِيرَةٍ
yaқından.

Mefhūm-ı Beyt: Faһr-ı ‘Älem şalla’llāhu te‘älā ‘aleyhi ve sellem efendimiz
һәзретlerini һақıқати гүнәшiн һақıқати қабilinden oldıғından keşfi müsteһil bir
emr-i müşkildir, zīrā гүнәш uзақdan bir āyine gibi гөрinүp yaқından ise şu‘ā‘ı
gözleri қамашdırdıғından һақıқыла бақмақ мүmkün olmaz ki keşf-i һақıқatine
imkān müsā‘id olsun. Nūr-ı [54] nübüvvet ise nūr-ı İlāhī’den bir cüz’ oldıғı
cihetle aña hangi göz қамашмақsızın бақup da keşfine yol bulur?

50

وَكَيْفَ يُدْرِكُ فِي الدُّنْيَا حَقِيقَتَهُ
قَوْمٌ نِيَامٌ تَسْلَوْنَ عَنْهُ بِالْحُلُمِ

قَوْمٌ نِيَامٌ bir қәм Nibī’niн һақıқatini فِي الدُّنْيَا حَقِيقَتَهُ naşıl añlar وَكَيْفَ يُدْرِكُ
қавм ki uyumuşlar تَسْلَوْنَ عَنْهُ peyğamberi görmekle қанā‘at еdiyorlar بِالْحُلُمِ rü’yā
ile.

Mefhūm-ı Beyt: Dünyā һалқı esrār-ı һақıқate nisbetle uyқuda bulunan
ādem gibi olup uyқuda bulunan bir ādemiñ ise aһvāl-i ‘āleme kesb-i ıttılā‘
ēdememesi ṭabī‘i oldıғından dünyāda gerek didār-ı Faһr-ı Kā’ināt efendimiz ile
müşerref olanlar ve gerek zāt-ı Risālet-penāhilerine muһabbetle keşf-i һақıқate
çalışanlar egerçi ba‘z-ı mu‘cizāt-ı seniyyeleriniñ derece-i ‘ulviyyetini mülāһaza ile
ol gevhер-i fażl u kemāl-i bī-mişālīñ bir dūrre-i nāb-ı һақıқat oldıғını añlarsa
da cihet-i һақıқıyyesini bi-һаққın keşf ve taқdire imkān müsā‘id olmaması
mülābesesiyle işbu vuқūfları uyқudaki ādemiñ rü’yāda gördiği nesneye ıttılā‘ı
mertebesinden ‘ibāret қалur.

[55]

فَمَبْلُغُ الْعِلْمِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ

وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ

فَمَبْلُغُ ol Nebî hakkında halkın gâyet-i ‘ilmi budur ki بَشَرٌ ol Nebî benî-âdemdir وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ dağı Allâh te‘âlânın halk eylediği maḥlûkâtın kâffesinin hayırlusıdır

Mefhûm-ı Beyt: İmdi ol Nebiyy-i Zî-şân hakkında halkın gâyet-i ‘ilimleri ya’nî nihâyet-i mertebe keşf edebildikleri şey zât-ı Hâzret-i Risâlet-penâhîlerini benî-âdem ve Cenâb-ı Hakk’ın yarattığı kâffe-i maḥlûkâtın eşref u ekmeli olmak hayşiyetiyle muhterem olduklarından ‘ibâretdir. Hâlbuki ol nebiyy-i muhteremin müsteḥîlû’l-keşf daha nice nice fezâ’il ve kemâlât-ı ma’neviyyesi vardır ki anlar muḥayyirü’l-‘ukûl oldukları cihetle halk anları keşf edebilmekde haḳîkaten ‘âcizdir.

İstiṭrâd

Hâzret-i Nâzım ḳuddise sırruhû işbu ḳaşıde-i mübârekeyi tanzîm ve ‘âlem-i menâmda ḥużûr-ı sa‘âdet-nüşûr-ı cenâb-ı Resûlullâh’a taḳdîm ettiklerinde kâmilten ḳırâ’at dağı buyurmalarıyla eşnâ-yı ḳırâ’atde işbu beyte geldiklerinde mışrâ‘-ı evvelini ḳırâ’atle [56] tevaḳḳuf ve taraf-ı eşref-i Risâlet-penâhîden devâm emri verilmesiyle bu beytin mışrâ‘-ı şânîsini inşâda ızhâr-ı ‘aciz eylediklerinden mışrâ‘-ı şânî, cânib-i me‘âlî-menâḳıb Cenâb-ı Peygamberiden ḳırâ’at buyurulmuş ve işbu ḳaşıdeye öylece yazılmış olduğu mervî ve bu dağı ḳaşıdenin şeref-i meziyyetine bir delîl-i ‘alenîdir.

وَكُلُّ آيٍ أَتَى الرُّسُلَ الْكَرَامَ بِهَا

فَإِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِمْ

enbiyā-yı 'izām o mu'cizeleri cümle وَكُلُّ آيٍ ki mu'cizeler ki فَأَيْنَمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ o mu'cizeler Hâzret-i Peyğamber'in nûrundan işâl olundu, ulaştı بِهِم enbiyā-yı müşârun-ileyhime.

Mefhûm-ı Beyt: 'Uluvv-i cenâb ve 'azamet-i şân-ı Resûlullâh'ı (şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem) mülâhaza ve tefekkür eyle ki kâffe-i enbiyā-yı 'izām 'aleyhimü's-selâm hâzerâtının getürdükleri ve kavmlerine irâ'e vü ibrâz eyledikleri mu'cizât-ı 'acibe müşârun-ileyhim hâzerâtına Hâzret-i Peyğamber'in nûr-ı nübüvvetinden ulaştı, zîrâ ki anların nûr ve 'ilmi zât-ı Risâlet-penâh efendimizin nûr ve 'ilmindendir.

[57]

53

فَإِنَّهُ شَمْسٌ فَضَّلَ هُمْ كَوَاكِبَهَا
يُظْهِرُونَ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلُمِ

enbiyâ o güneşin فَإِنَّهُ شَمْسٌ فَضَّلَ zîrâ ol Nebî fazîlet güneşidir هُمْ كَوَاكِبَهَا o güneşin yıldızlarıdır ki يُظْهِرُونَ أَنْوَارَهَا nûrlarını gösterirler لِلنَّاسِ فِي الظُّلُمِ halka karanlık vakitlerde.

Mefhûm-ı Beyt: Hâzret-i Fahr-ı Kâ'inât 'aleyhi efđalu't-ta'hiyyât ve't-telîmât efendimiz 'ilm-i Îlâhî'den enbiyânın naşibi olan bir noktanın tamâmına vâsıl olmağla 'âlem-i risâleti'n âfitâb-ı 'âlem-tâbı ve sâ'ir enbiyā-yı 'izām 'aleyhimü's-selâmın o 'âlemi'n kevâkibi ve kevâkib ise karanlık gece ve vakitlerde ibrâz-ı nûr edebilüp şems-i münîrin tûlû'uyla cümlesi zâ'il olmak tabî'i bulunduğundan nâşî ol nebiyy-i âhîr-zamân min kıbeli'r-Raḥmân ba's ile serîr-ârâ-yı hıttâ-i risâlet oldukları ve ol âfitâb-ı her dü-cihân neşr-i envâr-ı dîn-i mübîn buyurdıkları gibi sâ'ir enbiyā-yı 'izâmın kevâkib-i şerâyi' ve edyânı neşr-i envârdan mensûḥ olarak semt-i ğurûba revân oldılar. Şalavatu'llâhi 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhim ecma'in.

[58]

أَكْرَمَ بِخَلْقِ نَبِيِّ زَانَهُ خُلُقْ

بِالْحُسْنِ مُشْتَمِلٍ بِالْبِشْرِ مُتَّسِمٍ⁶⁸

أَكْرَمَ بِخَلْقِ نَبِيِّ O nebîniñ ‘inda’llâh yaradılışı ne kadar ‘âlidir ki زَانَهُ خُلُقْ ne kadar güzel ve maqbûl hûylar var ise zât-ı Risâlet-penâhîlerini tezyîn eylemiştir. بِالْحُسْنِ Güzellikle kaplanmışdır بِالْبِشْرِ مُتَّسِمٍ güler yüzlülükle nişanlanmışdır.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i Zî-şân’ın yaradılışı ve hilkatiniñ ‘inda’llâh derece-i ‘ulviyyeti mülâhaza olunmalıdır ki zât-ı Risâlet-penâhîleri ne kadar güzel ve maqbûl u mu‘teber ahlâk-ı hamîde ve evşâf-ı cemîle varsa kâffesiyle tezyîn-i zât eylemiş ve hîç bir kimsede olmayan ve kâbil-i inkisâm bulunmayan yegâne bir cevher-i hüsnden ‘ibâret bulunmuş ve dâ’imâ güler yüzle herkesi tatyîb buyurmalarıyla bu hâl dahı kendüleriniñ ‘uluvv-i kâdr ve menziletlerine bir nişâne-i ‘âlu’l-‘âl olmuşdur. Hülâsa yed-i kudret-i İlâhî böyle hüsni hulk andan gayrı yaratmamışdır.

[59]

كَالزَّهْرِ فِي تَرْفٍ وَالْبَدْرِ فِي شَرْفٍ

وَالْبَحْرِ فِي كَرَمٍ وَالْدَّهْرِ فِي هِمَمٍ

⁶⁸ Min مَغْدَنِي مَنَاطِقِي مِنْهُ وَمُبْتَسِمٍ ile أَكْرَمَ بِخَلْقِ نَبِيِّ زَانَهُ خُلُقْ Min bir hıuşuş içün umerâ ve ekâbir huzûrına girileceği vakit işbu dört beyit bir kimseniñ üzerinde bulunur ise bi’s-suhûle huzûra dâhil ve her vechle sözü mü’essir olarak maqşûd u merâmına nâ’il olur. Bu hâl gâyet şaḥîḥ ve mücerredir. (‘Abdu’s-selâm)

كَالزُّهْرِ فِي تَرْفٍ Yumuşaklıkta ve nezâketde ol Nebiyy-i Zî-şân çiçek gibidir
وَالْبَحْرِ فِي كَرَمٍ Cüd u şehâda deryâ
yücelikte ayıñ on dördü gibidir. وَالدَّهْرِ فِي هِمَمٍ himmeti bülend olduğundan himmetlerde zamân gibidir.

Mefhûm-ı Beyt: Cenâb-ı Risâlet-me'âb efendimiz nezâket u leţâfet ve yumuşaklıkta çiçek ve 'izzet u şerefde ayıñ on dördü ve şehâ vü civân-merdlikde deryâ ve himmetlerde zamân gibidir. Ya'nî huzûr-ı Risâlet-penâhilerine duhûl şerefine nâ'il olanlara gâyet laţîf ve nâzikâne tevcîh-i hîţâb ile kimseniñ gönlünü kırmayup memnûn buyurur. Ve her nereye 'azm eylese muttaşîf oldukları kıadr u şeref icâbınca kendüleri ta'zîm u tebcîl olunur. Ve bir kimse gelüp de yalnız bir dâneden 'ibâret olan ve aña fevķa'l-hadd ihtiyâc-ı zâhirîsi bulunan kisve vü malzeme-i sâ'ireden bir nesnesini taleb etse redd buyurmayup derhâl ihsân ile fevķa'l-'âde şehâvet gösterir. Ve bir âdemiñ ne kıadar müşkil bir hâceti olsa ve hattâ o âdem düşmanları bile [60] bulunsa yine hilm u tevâzu' ibrâzıyla hâcetini bitürürler idi.

56

كَأَنَّهُ وَهُوَ فَرْدٌ فِي جَلَالَتِهِ
فِي عَسْكَرٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَفِي حَشَمٍ

Güyâ ki o Nebiyy-i Zî-şân وَهُوَ فَرْدٌ فِي جَلَالَتِهِ yalnız iken dañı kemâl-i celâletinden فِي عَسْكَرٍ حِينَ تَلْقَاهُ zât-ı Risâlet-penâhilerine teşâdüf eylediğîñ zamân bir çok 'asker içinde gibi idi وَفِي حَشَمٍ dañı ğalabalık hıdmetkârlar arasında gibi idi.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i âñir-zamân bir tarafa mehâbet-efzâ-yı hırâmân oldukları vakitlerde yalnızca iken dañı teşâdüf olunsa kemâl-i derece-i 'uluvv-i kıadr u menziletlerinden ve binâ'en-'aleyh heybet u 'azametlerinden nâşî güyâ bir alay 'asker veyâ hıdmetkârlar arasında gideyor gibi zann olunurdu.

كَأَنَّمَا اللَّوْلُؤُ الْمَكْنُونُ فِي صَدَفٍ

مِنْ مَعْدِنِي مُنْطِقٍ مِنْهُ وَمُبْتَسَمٍ

كَأَنَّمَا اللَّوْلُؤُ الْمَكْنُونُ Şanki şaklı ve gizli incü ki [61] كَافِي kendisine mahşûş kab içinde bulunur. مِنْ مَعْدِنِي مُنْطِقٍ مِنْهُ İşte o kab içinde bulunan mu'teber incü Hazret-i Peygamber'in söz ma'denindendir وَمُبْتَسَمٍ dahı tebessüm yerinin ma'denindendir.

Mefhûm-ı Beyt: Hazret-i Risâlet-penâh efendimizin mübârek dişleri ve dişlerini gösterüp göstermeyecek şüretde olan gülüşleri o derece laţif ve nâzik idi ki gūyâ şadef içinde gizli ve beyne'l-enâm maqbûl u mu'teber ve kıymetdâr olan incüler bu iki mübârek ve nâzik ma'deninin mahşûludur.

لَا طِيبَ يَغْدِلُ تَرْبًا ضَمَّ أَعْظَمُهُ

طُوبَى لِمُنْتَشِقٍ مِنْهُ وَمُلْتَمِسٍ⁶⁹

⁶⁹ Min الأرض من صمم إلى لا طيب يغدل تربة ضمم أعظمه hac ve ziyâret-i Ravza-i sa'adet murâd idüp de nefsin hevâsına ittibâ ile gidemeyen kimse işbu on bir beyti geyik derisinden ma'mûl tirşe üzerine za'ferân ve gül şuyu ile yazup ve şandal ile buhûrleyup bundan sonra âbdest alarak ve iki rek'at namâz kılarak sıhhatde olduğu hâlde işbu nüshayı boynuna aşup ve diğer bir nüsha dahı kâğıda yazup boyunda akçe ve mâl-ile berâber bulundurdukdâ bi-izni'llâhi te'âlâ nefis u hevâ o mâl u 'ıyâl ve vâtan muhabbetleri mahv u zâ'il ve edâ-yı hacc-ı şerif ve ziyâret-i Ravza-i Muṭahhara'ya nâ'il olur. Bu nüsha müddet-i medide seferde kalmak mecbûriyetinde bulunanlar içün dahı fâ'idelidir. ('Abdu's-selâm)

تُرْبًا ضَمَّ لَا طِيبَ يَغْدُلُ Mu'adil olur ve berāber olur hîç bir güzel koku yokdur, أَعْظَمُهُ o toprağa ki Hâzret-i Peyğamber'in mübârek kemiklerini cem' u hıfz eyledi. وَهَلْ دَاخِلٌ O toprağdan kokuayan kişiyne ne sa'adet ve ne devletdir, طَوْبَى لِمُشْتَقِي مِنْهُ o toprağı öpen kişiyne ne devletdir.

Mefhûm-ı Beyt: Bu kadar kemâlâtı cāmi' olan o Seyyidü'l-kevneyn şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hâzretlerini mübârek kemiklerini cem' [62] u hıfz eden toprağın kokusuna mu'adil ve güzel başka bir koku yokdur. Ya'nî Ravza-i Muṭahhara-i sa'adetlerini o güzel kokusuna mu'adil diğer koku olmadığından böyle bir kokuadan kokuayan ve o mübârek toprağı öpen kişiyne ne sa'adetdir. Ve cânib-i Hicāz-ı mağfîret-tırāza 'azîmetle o mübârek toprağa yüzini sürüp şeref-i ziyâret-i Ravza-i Muṭahhara ile müşerref olmak ne büyük devletdir. Cenâb-ı Hakk cümleye naşib ü müyesser buyura, âmin.

59

أَبَانَ مَوْلِدُهُ عَنْ طِيبِ غُضْرِهِ
يَا طِيبَ مُبْتَدَأٍ مِنْهُ وَمُحْتَسَمٍ

أَبَانَ مَوْلِدُهُ Anın mevlidi meydāna çıkardı ya'nî toğduğı maḥaller ki vaṭan-ı ecdād-ı kirāmıdır, anlar delâlet itdi. عَنْ طِيبِ غُضْرِهِ Ol Nebî'nin aşlı pāk olduğundan ötürü يَا طِيبَ مُبْتَدَأٍ مِنْهُ ey dinleyici, nazar ile ibtidâ andan anın eyülügüne ya'nî ibtidâ-i aşlının pāk olmasından ötürü eyülügüne bak وَمُحْتَسَمٍ dahı şonraki eyülügüne.

Mefhûm-ı Beyt: Ey sâmi'! Hâzret-i Fahr-ı Kâ'inât 'aleyhi efḍalu't-taḥiyyât efendimizin ibtidâki eyülügüne bak ki 'aşl-ı sa'adeti Benî Hâşim olup [63] Benî Hâşim ise halkın aşıl ü necîbi ve Cenâb-ı İbrâhîm'in evlād u ahfâdı olduklarından anın dahı aşlının pāk olmasına anların pāk olmaları delâlet eylediği gibi şonraki eyülüğü dahı şeref-i risâletle müşerref olmasıdır. Bu şüretde Hâzret-i Peyğamber'in 'unşur-ı evveli aşâlet u necâbet olup bu ise ber-minvâl-i

muḥarrer pāk olduğu ‘ayān ve ‘unşur-ı şānisi daḥı şeref-i nübüvvet ü risālet olarak ‘uluvv-i ḳadr u menzileti müstaḡnī-i ta‘rīf u beyāndır. Binā’en-‘aleyh zāt-ı Risālet-penāhileriniñ her iki ‘unşuru daḥı pāk idüğü zāhir u āşikār olur.

60

يَوْمَ تَقْرَسُ فِيهِ الْفُزُسُ أَنَّهُمْ
قَدْ أُذِرُوا بِحُلُولِ الْبُؤْسِ وَالنِّقَمِ

يَوْمَ تَقْرَسُ فِيهِ الْفُزُسُ Ol Nebī’niñ toḡdığı gün bir gündür ki o gün ‘Acem ḥalkı ‘aḳl ile bildi. قَدْ أُذِرُوا أَنَّهُمْ Zīrā ‘Acem ḥalkı ḳorḳuduldılar قَدْ أُذِرُوا بِحُلُولِ الْبُؤْسِ وَالنِّقَمِ ḳahr u ‘azāblarıñ vaḳti geldiği sebebiyle.

Mefhūm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i Zī-şān ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ yevm-i vilādet-i peygamberileri bir gündür ki, yevm-i mezkūrda tā’ife-i ‘Acem ‘aḳl u ferāsetle ḳahr u ‘azāblarıñ vaḳti ḥulūl etdiğini ya’nī ol vaḳitler [64] āteş ü eşnām ve sā’ir ecsād u ecsām-ı maḥlūḳaya ṭapmak mişillü ḥüküm sürmekte olan efkār-ı ḳalālet-iñ dīn-i mübīn-i Muḥammedī’niñ şeref-i zuḥūriyla maḥv ü zā’il olacağınıñ derk u teferrūs ederek ḥavf u hirāsa dūḳār oldılar.

61

وَبَاتَ إِيوَانُ كِسْرَى وَهُوَ مُنْصَدِعٌ
كَشْمَلِ أَصْحَابِ كِسْرَى غَيْرِ مُلْتَمِ

وَبَاتَ إِيوَانُ كِسْرَى Nūşirevān’ın köşki geceledi وَهُوَ مُنْصَدِعٌ o köşk çatlamış ve yarılmış olduğu hālde كَشْمَلِ أَصْحَابِ كِسْرَى Nūşirevān’ın aşḥāb ve ‘askeriniñ taḡılması gibi ki غَيْرِ مُلْتَمِ tekrār toplanmayıcı olduğu hālde.

Mefhūm-ı Beyt: Ḥazret-i Peygamber’iñ (‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām) toḡdığı gece daḥı Nūşirevān’ın dünyāda emsāli olmayan ‘ālī köşki çatlayup ve yarilup o hāl ile geceledi, ya’nī ahīren ‘asker-i İslām’ın saṭvet u celādetinden Nūşirevān’ın

‘askeri mağlûb u münhezim olmağla tağılup bir dahı toplanmadıkları gibi Zât-ı Risâlet-penâh efendimiziñ kadem-nihâde-i mehd-i vücûd oldukları gece dahı Nûşirevân’ın sâlifü’z-zıkr [65] ‘azîm köşki çatlayup ve yarılup ve bir daha ta‘mîri mümkün olmayup mahv u harâb oldu.

62

وَالنَّارُ خَامِدَةٌ الْأَنْفَاسِ مِنْ أَسْفٍ

عَلَيْهِ وَالنَّهْرُ سَاهِي الْعَيْنِ مِنْ سَدَمٍ

وَالنَّارُ خَامِدَةٌ Mecûs tâ’ifesiniñ biñ seneden berü yanup tapmağda oldukları âteşin ‘alevleri o nebîniñ toğdıgı gece turup söyündü. مِنْ أَسْفٍ عَلَيْهِ O köşkün yıkılmasına kederlenmekden tolayı وَالنَّهْرُ سَاهِي الْعَيْنِ dahı Fırât nehri göziniñ yaşını kesdi ya’nî akmadı مِنْ سَدَمٍ guşşasından ötürü.

Mefhûm-ı Beyt: Yine o Nebiyy-i ‘âlî-şânın toğdıgı gece Mecûsilerin biñ seneden berü yanup tapmağda oldukları âteşin ‘alevleri ber-minvâl-i muharrer Nûşirevân’ın münhedim olan köşkünün yıkılmasına kederlenmekden tolayı münka‘atî olarak söyündigi gibi Fırât nehri dahı hüznünden ve guşşasından yâhûd vaqı‘a-i dil-sûz-ı Kerbelâ’nın taqarrub-i vukû‘unu tahtaçturla Hâzret-i Sulţân-ı Şühedâ’yı bir kaçre şuyundan mahrûm edecegi vaktiñ hulûluna keder etmesinden nâşî kuruyup akmaz oldu.

[66]

63

وَسَاءَ سَاوَةٌ أَنْ غَاضَتْ بِحَيْرَتِهَا

وَرَدَّ وَارِدُهَا بِالْعَيْظِ حِينَ ظَمٍ

o şehrin deryâcığı olan Sāve şehrini mükedder eyledi بِحَيْرَتِهَا وَأَنَّ غَاصَّتْ Sāve şehrini mükedder eyledi وَنَاءَ سَاوَةَ gölün yere geçmesi ya'nî şuyunun kuruması وَرُدُّهُمَا بِالْغَيْظِ o göle gelenler وَرُدُّهُمَا بِالْغَيْظِ gücendirilmekle girü döndürüldi حِينَ ظَمَّ şusuzluk vakt[in]de.

64

مِنْ بَلَلٍ حُرْنًا گۆیا ki şuda olan nesne o âteşde de [67] var idi
 هُزْیُوندِن تَوَلایِ رُوْطُبِتَدِن وَبِالْمَاءِ گۆیا âteşde olan şuda da var idi
 ضَرَمِ کَدِردِن نَاشِ هَارَآرِتَدِن var idi.

وَالْجَنُّ تَهْتَفُ وَالْأَنْوَارُ سَاطِعَةٌ

وَالْحَقُّ يَظْهَرُ مِنْ مَعْنَى وَمِنْ كَلِمٍ

وَالْأَنْوَارُ Periler dahı mahfı mahalden çağırışup [68] söyleşürlerdi
 وَالْحَقُّ يَظْهَرُ Hazret-i nūrlar dahı yükselüp bütün ‘ālemi tenvîr ederlerdi
 وَمِنْ مَعْنَى وَمِنْ كَلِمٍ Peyğamber’in vilâdeti huşûsı dahı belli olurdu o gecenin
 ‘alâmetlerinden ve perilerin söyleşmelerinden.

Mefhûm-ı Beyt: Vilâdet-i seniyye-i Hazret-i Risâlet-penâhî tã’ife-i cinniñ
 ğā’ibden birbirleriyle söyleşmeleri ve nūrların yükselüp bütün aqtâr-ı cihânı ziyâ-
 yâb eylemeleri ve o gece ber-minvâl-i muharrer bir tākım ‘alâmât u mu’cizâtın
 vuķû’a gelmesi ile âşikâr ve zuhûr-i hâk bu şüretle bedîdâr oldu hâl böyle iken.

عَمُوا وَصَمُّوا فَأَعْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ

تُسْمَعُ وَبَارِقَةُ الْإِنْدَارِ لَمْ تَشْمُ

فَأَعْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ تُسْمَعُ Kâfirler kör oldılar ve şağır oldılar
 عَمُوا وَصَمُّوا Kâfirlere Hazret-i Peyğamber’in vilâdetleri beşâ’iri ve müjdeleri işidilmedi, ya’nî
 تَشْمُ ol anların sem’ine erişmedi الْإِنْدَارِ وَبَارِقَةُ şimşeklerin parıldısı dahı ol
 TUSMUC Kâfirlere görünmedi.

Mefhûm-ı Beyt: Ol mefhar-ı mevcûdât ‘aleyhi efđalu’t-taḥiyyât [69]
 efendimiz ḥazretlerinin şeref-i vilâdetleri müjdeleri ya’nî toğdıgının ḥaberleri
 tārîk-i dâlâletde bulunan küffârın kulaqlarına erişmedi. Ve vilâdet-i seniyyeyi
 ḥaber vâren ve i’lân eden korkudıcı şimşeklerin parıldısı dahı ol kâfirlere
 görünmedi. Zîrâ ânların gözleri ğışâve-i dâlâletle mestûr ve kâpalı ve kör ve
 kulaqları dahı penbe-i küfr ü ilḥâd ile mesdûd ve şağır idi.

مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ
بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمَعْجُوزُ لَمْ يَثْمِمْ

مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ O kâfir kavimlere haber verdikden sonra كَاهِنُهُمْ ânların fâlcıları ve mu'teber mu'abbirleri ve gâ'ibden haber verenleri بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمَعْجُوزُ لَمْ يَثْمِمْ anların bâtil dînleri pâydar u şâbit olmayacak diye.

Mefhûm-ı Beyt: Hâzret-i Peyğamber'in vilâdet-i Risâlet-penâhilerinde zuhûr eden bunca mu'cizât u 'alâmetler üzerine yine dâleletde kalan küffâra ve kavimlere bâtil dînlerini artık şebât ve hükmü kalmayacağına dâ'ir, yine kendilerini gâ'ibden haber veren fâlcıları da hı haber verdikden sonra anlar hâlâ anlamayıp körlük [70] ve şağırlıkda devâm êtdiler. Ya'nî işitmediler ve dinlemediler ve o 'alâmetlere ve haberlere şahîh göz-ile bakmadılar.

وَبَعْدَ مَا عَاينُوا فِي الْأُفُقِ مِنْ شُهُبٍ
مُنْقَضَةً وَفَقَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ

وَبَعْدَ مَا عَاينُوا فِي الْأُفُقِ Gök kenârında ol kâfirler gördükden sonra da hı مِنْ شُهُبٍ şol şey'in sukkûtına ufağ yıldızlardan ki şeytânların üzerine inerlerdi وَفَقَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ o şey yeryüzünde bulunan putlardan idi.

Mefhûm-ı Beyt: Hâzret-i Seyyidü'l-kevneynin toğdığı gece gök kenârlarından, ya'nî gökden şeytânların üzerine yıldızların atılmasını ve bu hâle muvâfık olarak yine o gece yeryüzünde bulunan putların bulundukları yerlerden yüzleri üzerine yıkılıp düşmesini da hı gördükden sonra yine o dâleletde kalanlar inanup i'tikâd êtmediler.

[71]

حَتَّىٰ غَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَزِمٌ⁷⁰

مِنَ الشَّيَاطِينِ يَقْفُو إِثْرَ مُنْهَزِمٍ⁷¹

مُنْهَزِمٌ Hattâ gitdi عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ vahy yolundan ya'nî gök kapularından حَتَّىٰ غَدَا şeytânlardan bir kaçıcı şeytân يَقْفُو إِثْرَ مُنْهَزِمٍ diğer münhezim şeytânların izine tâbi' olarak.

Mefhûm-ı Beyt: Yine o gece gök kapularından atılan yıldızların keşret u heybetinden şeytânlar ol mertebe ziyâde ürküp ve korkup kaçdılar ki hattâ yek-dîgerini ta'kîb ederek ve birbiriniñ izine başarak ya'nî yek-dîgerini çigneyüp gidecekleri yeri şaşırmışlar idi.

كَأَنَّهُمْ هَرَبًا أَبْطَالُ أَبْرَهَةَ

أَوْ عَسْكَرٌ بِالْحَصَىٰ مِنْ رَاحَتِيهِ رَمِي

كَأَنَّهُمْ هَرَبًا Güyâ ki o şeytânların kaçışları أَبْطَالُ أَبْرَهَةَ aşhâb-ı filiñ yigitleri gibidir Bedr yâhūd مِنْ رَاحَتِيهِ رَمِي [72] yâhūd çakıl taşıyla kaçan 'asker gibidir Huneyn gâzâsında Hâzret-i Peyğamber'in iki mübârek avucundan atıldı.

Mefhûm-ı Beyt: O gece şeytânlar ber-vech-i muharrer gökden atılan yıldızlardan korkup öyle bir kaçış kaçdılar ki anların kaçışları güyâ aşhâb-ı filiñ re'îsi Ebrehe'niñ yigitleri ebâbîl kûşlarının taşlarıyla münhezim olup kimi helâk

⁷⁰ حَتَّىٰ غَدَا ilâ âhirihi yalnız bu beyt bir maḥall-i maḥûfdan geçildiği zamânda geçinceye kadar okunursa selâmet u emniyyet için pek mücerrebirdir. (Harpûtî)

⁷¹ Min حَتَّىٰ غَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَزِمٌ ilâ أَحْشَاءِ مُلْتَقِمٌ işbu üç beyit harb u gâzâ maḥallinde kıbleye müteveccihen on yedi kerre okunursa Cenâb-ı Hâkîm'in hıfz u şıyânetine mazhariyyete vesîle olur. ('Abdu's-selâm)

ve kimi firāra şitābān oldukları ve yāhūd Hāzret-i Risālet-penāh efendimizin Bedr veya Hūneyn ġazāsında iki mübārek avucuyla atdıkları çaķıl taşlarından korkup perişān olan Kureyş yāhūd Hevāzin ‘askeriniñ kaçdıkları gibidir.

71

نَبِّدَا بِهٖ بَعْدَ تَسْبِيحِ بَطْنِهِمَا
نَبِّدَا الْمُسَبِّحِ مِنْ أَحْشَاءِ مُلْتَقِمِ

نَبِّدَا بِهٖ بَعْدَ تَسْبِيحِ O çaķıl taşları tesbîh êdikden sonra atıldı بَطْنِهِمَا Hāzret-i Peyġamber’iñ iki avucunuñ içinden نَبِّدَا الْمُسَبِّحِ ol tesbîh êdiciniñ atıldığı gibi مِنْ أَحْشَاءِ مُلْتَقِمِ yudıcınıñ karnından.

Mefhūm-ı Beyt: Hāzret-i Risālet-penāh efendimiziñ mezkūr Bedr veya Hūneyn ġazāsında mübārek iki [73] avucunuñ içinden tesbîh êdiklerinden ve tesbîh êdiklerini halk işitdikden sonra atılan taşlarıñ atılışı tesbîh êdiciniñ yudıcı karnından ya’nī Hāzret-i Yūnus ‘aleyhi’s-selāmıñ balıġıñ karnından ba’de’t-tesbîh atıldığı gibidir.

72

جَاءَتْ لِذَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً
تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بَلَا قَدَمِ

جَاءَتْ لِذَعْوَتِهِ O Nebî’niñ da’vetine geldi ya’nī icābet eyledi الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً ağaclar secde êdici olduğu hālde تَمْشِي إِلَيْهِ Hāzret-i Peyġamber tarafına yürüdükleri hālde عَلَى سَاقٍ بَلَا قَدَمِ ayaksız olarak baldır üzerine.

Mefhūm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i Zī-şān’iñ ‘azamet ve ‘uluvv-i kadrini tefekkūr ve mülāhaza eyle ki ağaclar dağı anıñ da’vetine icābet ve çağırmasına itā’atle ayaksız olarak baldırları üzerine sürünmekle yürüyüp kemāl-i tazarru’ u niyāz ile

ḥuzūr-ı pür-nūr-ı Risālet-penāhilerine gelerek emr u fermān-ı peygamberilerine muntazır oldılar.

[74]

73

كَأَنَّمَا سَطَرْتُ سَطْرًا لِّمَا كَتَبْتُ
فُزِعْتُهَا مِنْ بَدِيعِ الْخَطِّ فِي اللَّقْمِ

Gūyā ki ol ağaçlar çizgi çizmiş idi lma kttb fūʿuḥā o şey için çizdi ki ağaçların budaqları ve dalları yazdı lq̣m fī ḫṭṭi fī ḡarīb u ‘acīb yazıdan yazdı.

Mefhūm-ı Beyt: Ağaçların da‘vet-i cenāb-ı Risālet-penāhilerine icābetle ḥuzūr-ı Nebevī’lerine gelürken köklerinin sürünmesinden yollarda ḡarīb ḡarīb çizgiler ve dallarıyla budaqlarından ‘acīb ‘acīb yazılar zuhūr etmiş ve ol çizgi ve yazılar saṭr hey’etinde bulunmuş idi ki gūyā kâğıd üzerine çizgi çekilmiş ve üzerine yazı yazılmış zann olunırdı.

74

مِثْلُ الْغَمَامَةِ أَنَّى سَارَ سَائِرَةٌ
تَقِيهِ حَرٌّ وَطَيْسٌ لِلْهَجِيرِ حَمِي

[75] ol bulut ki Ḥazret-i Peygamber her nereye gitse o da giderdi ṭqīyeh Ḥazret-i Peygamber’i gölgesiyle hıfz iderek ḡarīb ḡarīb şol furun şıcağından ki ḡarīb ḡarīb gün ortasında ya’nī zevāl vaḳtinde o furun kızmış idi.

Mefhūm-ı Beyt: Ağaçların kemāl-i tazarru‘la da‘vet-i Risālet-penāhiye gelişi Ḥazret-i Peygamber her nereye giderse Zāt-ı ‘Ālī-i Risālet-penāhilerini öyle vaḳtinde kızmış olan furunuñ ya’nī güneşin şiddet-i ḡarāretinden ve ziyāde

şıcağından muhāfaza için mübārek ser-i sa‘adetleri üzerinde giden bulutuñ gidişi gibidir.

75

أَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْشَقِّ إِنَّ لَهُ
مِنْ قَلْبِهِ نِسْبَةً مَبْرُورَةَ الْقَسَمِ

o إِنَّ لَهُ مِنْ قَلْبِهِ نِسْبَةً أقسمتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْشَقِّ Yarılıp iki pārça olmuş aya yemîn ederim mebrûre’l-ı qasem kamer için Hazret-i Peygamber’in mübārek kalbine beñzeyiş vardır mebrûre’l-ı qasem yemîni gerçekleştirmiş beñzeyiş vardır.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Mefhar-ı Benî-âdem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz hazretleriniñ mübārek kalb-i sa‘adetlerine ayıñ beñzeyişi olduğına ya’nî ay aña beñzer idüğine şahîh olarak yemîn ederim, zîrâ mübārek [76] kalb-i sa‘adetleri zât-ı Peyğamberîleriniñ hîn-i vilâdetlerinde ya’nî toğdukları vaķitte Hazret-i Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm tarafından ahz ve a‘lâ-yı ‘illiyyîne işâl ile şakķ olunup ya’nî yarılıp havz-ı Kevser’de yıķandığı gibi ay dahı soñra Hazret-i Peyğamber’in mu‘cizeleri olarak iki pāre olmuştur. Ne büyük fazl u kemālât, ne ‘alî kadr u menzilet...

76

وَمَا حَوَى الْغَارُ مِنْ خَيْرٍ وَمِنْ كَرَمٍ
وَكُلُّ طَرَفٍ مِنَ الْكُفَّارِ عَنْهُ عَمِي

Mağara dahı şol nesneyi cem‘ etdi وَمَا حَوَى الْغَارُ eyülükden ve ululukdan كُفَّارٍ عَنْهُ عَمِي o mağaranıñ cem‘ etdiği ve şakkladığı şeyden kör oldı ya’nî küffār görmedi.

Mefhûm-ı Beyt: Server-i Kā’ināt ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyât efendimiz hazretleriniñ mu‘cizât-ı bâhirelerinden olarak Mekke-i Mükerreme civārında Cebel-i Şevr’de kā’in mağara eyülük ve ululukdan iki şey’i ya’nî Zât-ı ‘Âlî-i

Ḥazret-i Risālet-penāhī ile yār-ı ġār-ı Peyğamberī Cenāb-ı Ebū Bekr eş-Şiddik raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhuyı şaḳladı ve kendilerini taḳīb [77] eden Ḥaḳḳ ve dīn düşmanları daḥı eşer-i mu‘cize olarak anlarıñ maġārada olduklarını görmek huşuşunda kör oldılar ya‘nī göremediler.

77

فَالصِّدْقُ فِي الْغَارِ وَالصِّدِّيقُ لَمْ يَرِ مَا
وَهُمْ يَقُولُونَ مَا بِالْغَارِ مِنْ أَرِمٍ

فَالصِّدْقُ فِي الْغَارِ Gerçek ve şāfi olan Zāt-ı Ḥazret-i Risālet-penāhī maġārada daḥı Ḥazret-i Ebū Bekr raḍiyallāhu ‘anhu maġārada mevcūd idiler, oradan ayrılmadılar وَهُمْ يَقُولُونَ ḥālbuki kāfirler dērlerdi مَا بِالْغَارِ مِنْ أَرِمٍ maġārada kimse yokdur.

Mefhūm-ı Beyt: Ḥazret-i Faḥr-ı ‘Ālem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekke’den ḥīn-i hicret-i seniyyelerinde Ḥazret-i Ebū Bekr raḍiyallāhu ‘anhu ile berāber oldukları ḥālde sālifū’z-zıkr maġāra içinde mevcūd ve şaḳlı bulunmuş ve oradan ayrılmamışlar iken kāfirleriñ ber-minvāl-i muḥarrer ‘amā-yı ḍalāletle gözleri kör olarak göremediklerinden ve çünkü vücūd-ı pür-sūd-ı Nebvī’ye küffārīñ zararı toḳunmamak için emr-i İlāhī ile mezkūr maġāra kendilerini şaḳladığı gibi maġāranıñ ḳapusuna örümcek [78] ve gügercin yuva yapup ḥattā gügercin yumurtlamış daḥı olduğundan işbu ḥükm-i ḥafiyye-i İlāhī ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ Ḥabīb-i Ekrem’ine gösterdiği şefḳat-i nā-mütenāhī sebebiyle o ‘ālī-ḳadr misāfirleriñ maġāra derūnunda olduklarını küffār göremeyüp ḥīn-i taḥarrilerinde “burada kimse yokdur” deyü ḥükm eylerlerdi.

78

طَنُوا الْحَمَامَ وَطَنُوا الْعُنْكَبُوتَ عَلَى
خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُجْ وَلَمْ تَحْمِ

وَلَمْ تَنْسُجْ وَلَمْ تَحْمِ كُفِّار gügercini şandılar وَظَنُّوا الْعَنْكَبُوتَ ظَنُّوا الْحَمَامَ halkıñ hayırlısı olan o Nebiyy-i Muhterem üzerine örümcek ağ germez ve gügercin yumurtlamaz.

Mefhûm-ı Beyt: Ber-minvâl-i muharrer küffâr mağâra kapusına geldiklerinde kapuyı örümcek ağıyla ve gügercin yuvasıyla mesdûd gördüklerinden ve bunlar ise ürkek ve insânlarla alışmayacak hayvânlar olduğundan eger mağâra derûnunda kimse olsa idi kapusına örümcek ağ germez ve gügercin yuva yapup orada yumurtlamazdı şandılar. Hâlbuki cemî‘-i kâ’inât ve maḥlûkâtıñ hâlıkı ve her güç işiñ Kâdir-i Mutlak’ı olan [79] Cenâb-ı Hakk’ıñ sevgili Peyğamber’ini hıfz u şıyânet şadedinde daha nice mümkünsüz ve müsteḥîl vesâ’îti ihsân ve ‘inâyet buyuracağından gâflet etmekle ol hâzele-i güm-râh girive-i dâlâletde maḥv u tebâh oldılar.

79

وَقَايَةُ اللَّهِ أَغْنَتْ عَنْ مُضَاعَفَةٍ

مِنَ الدُّرُوعِ وَعَنْ عَالٍ مِنَ الْأُطْمِ⁷²

Cenâb-ı Hakk’ıñ muḥâfazası o Nebî’yi müstağnî ve ihtiyâcsız eyledi وَقَايَةُ اللَّهِ أَغْنَتْ عَنْ مُضَاعَفَةٍ مِنَ الدُّرُوعِ kat kat zırhlardan عَالٍ مِنَ الْأُطْمِ dahı metin ḳal’alardan.

Mefhûm-ı Beyt: ‘Inâyet-i celîle-i Rabb-i Kâdir (celle şânuhû) ol Nebiyy-i Muhterem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretlerini hıfz u şıyânet huşûşunda dahı kâfi vü bî-naẓîr olduğundan ve zât-ı sâmi-i peygamberîlerinin bu cihetle kat kat zırhlar ve metin u müstaḥkem ḳal’alara ihtiyâcları olmayacağı

---

⁷² وَقَايَةُ اللَّهِ ilâ âhirihi bir korkulu maḥalde bulunup vuḥûşuñ tasalluḥundan emîn olmak içün işbu beyt toḳuz yâḥûd yedi def’a kırâ’ale eṭrâfa bir dâ’ire çizildikde işbu dâ’ireyi bi-‘inâyetihi te‘âlâ vuḥûş tecâvüz ve binâ’en-‘aleyh bir zarar îrâş idemezler. (Ḥarpûtî)

bedihî bulunduğundan ‘avn u ‘ināyet-ı Cenāb-ı Bārī ile örümcek ağı ve gügercin yuvası anları yüksek kal’a ve kat kat zırhdan ziyāde muḥāfazaya ve şaklamağa vāfi idi.

[80]

80

مَا سَامِنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا وَاسْتَجَزْتُ بِهِ⁷³

إِلَّا وَنَلْتُ جَوَارًا مِنْهُ لَمْ يُضْمِ⁷⁴

مَا سَامِنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا ol Nebî’den zamānıñ zulmü baña keder etmedi وَاسْتَجَزْتُ بِهِ ol Nebî’den meded daḥı istemedim إِلَّا وَنَلْتُ جَوَارًا مِنْهُ ancak ol Nebî’den bir şığınmāk ve emān buldum ki لَمْ يُضْمِ hiç bir vakit za‘ıflamaz.

Mehfūm-ı Beyt: Hilm u kerem ve ‘uluvv-i himem şāḥibi olan Zāt-ı Hāzret-i Faḥr-ı ‘Ālem şallallāhu te‘ālā [‘aleyhi] ve sellem efendimizin elṭāf u ‘ināyatı o kadar ‘ālī o kadar yüce mertebededir ki gönül her ne vakit ol ululuğu ve yüceligi tefekkür ve mülāḥaza ile ‘aşk u muḥabbet-i Resūlullāh cūş u ḥurūş ederek binā’en-‘aleyh o Meḥar-ı Benī-ādem’den yardım ve merḥamet istirḥām u niyāz eyledimse öyle az bir mertebede luṭf görmeyüp belki nā’il olduğım meded u emān ‘aşk u şevk ile gönlümü bir kat daha ma‘mūr u ābādān ederek kuvvetsizlik ve za‘ıflıktan ‘ārī olan o yardımın sebebiyle feleğin zulm u keder ve çilesi baña te’sir

---

⁷³ مَا سَامِنِي الدَّهْرُ ilā āḥirihi bir sefere gidileceği vakit işbu beytiñ mısrā‘-ı evveli ḥānede ve ehl u ‘iyāl nezdinde birağılıyor ve mısrā‘-ı şānisi berāber götürülüyor ise bi-mennihi te‘ālā sālimen ‘avdet müyesser olur. (Ḥarpūtī)

⁷⁴ لَا اسْتَلَمْتُ النَّدَى مِنْ خَيْرٍ مُسْتَلَمٍ ile مَا سَامِنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا وَاسْتَجَزْتُ بِهِ bi-ḡayr-ı ḥaḳ maḥbūs olanlar işbu iki beyti her namāz ‘aḳībinde yigirmi yedi kerre kırā’atde devam eyledikleri şūretde ednā sebeble ve ‘iffetle tahlīş-i girībān eylerler. (‘Abdu’s-selām)

degil hattâ üzerime hücum için dahı baş [81] göstermeyüp ‘aşk u muhabbetde devâm huşûşunda her elem ve kederden ve her ‘arızadan mahfûziyyet ve dâ’imâ dâ’ire-i ‘izzet u kuvvetde bulundum.

81

وَلَا التَّمَسُّتُ غِنَى الدَّارَيْنِ مِنْ يَدِهِ
إِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمٍ

o Nebî’niñ مِنْ يَدِهِ dünyâ ve âhiret varlığını dahı istemedim وَلَا التَّمَسُّتُ غِنَى الدَّارَيْنِ ni‘met ve keremi elinden إِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدى ancak bahşış u ihsân aldım مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمٍ ihsân alınanların hayırlusından.

Mefhûm-ı Beyt: İhsân u bahşış alınmağa lâyık olanların hayırlısı olan Hâzret-i Fahr-ı Kâ’inât ‘aleyhi ekmelü’t-teslimât efendimizden dünyevî ve uhrevî niyâz u istid‘â eyledigim ihsân u ‘inâyete dahı mazhar oldum. Ancak o ‘atâ, o kerem öyle sâ’ir ihsân vericilerin lutf ve keremi gibi kâbil-i tavşif u ta‘dâd olmayup anın aşlâ haddi vü nihâyeti yokdur.

[82]

82

لَا تُنْكِرِ الْوَحْيَ مِنْ رُؤْيَاهُ إِنَّ لَهُ
قَلْبًا إِذَا نَامَتِ الْعَيْنَانِ لَمْ يَنَمْ

o Nebî’niñ لَا تُنْكِرِ الْوَحْيَ مِنْ رُؤْيَاهُ zîrâ o Nebî için bir kalb vardır ki إِذَا نَامَتِ الْعَيْنَانِ iki gözleri uyudığı vakit لَمْ يَنَمْ kalbi uyumaz.

Mefhûm-ı Beyt: Server-i Enbiyâ ‘aleyhi efđalu’t-tehâyâ efendimiz hazretlerinin ibtidâ-yı bi‘set-i Risâlet-penâhilerinde ‘âlem-i menâmda oldukları ya’nî uykuda bulundukları hâlde rü’yâ olarak nâzil olan vahy-i İlâhî’yi inkâr eyleme, zîrâ ol Nebiyy-i Zî-şân’ın kalb-i ilhâm-celb-i sa‘âdetleri hîn-i vilâdet-i

hümâyûnlarında vâsıta-i Cebra'îl ('aleyhi's-selâm) ile şakķ edilerek âb-ı Kevser'le yıķanup her şüretle pâk olmuş ve mâsivâdan kâmilten tecerrüd eylemiş olduğı gibi 'aşķ-ı İlâhî ve kemâlât-ı ma'neviyye ile mâl-â-mâl bir hazîne-i celîle-i 'âlu'l-'âl olduğından her ne kadar mübârek dîde-i sa'âdetleri uyķuda olur ise de ķalb-i Nebevî'leri aşlâ uyumaz idi.

[83]

83

فَذَاكَ حِينَ بُلُوغٍ مِنْ نُبُوَّتِهِ
فَلَيْسَ يُنْكِرُ فِيهِ حَالُ مُحْتَلِمٍ

فَذَاكَ O düşde olan vahy حِينَ بُلُوغٍ مِنْ نُبُوَّتِهِ peyğamberlik mertebesine vuşûli vaķtinde idi فَلَيْسَ يُنْكِرُ imdi inkâr olunur olmadı ya'nî inkâr olunmaz فِيهِ حَالُ مُحْتَلِمٍ nübüvvet mertebesindeki Zât-ı 'Âlî'nin rü'yâsı.

Mefhûm-ı Beyt: Huşûşâ zât-ı Hâzret-i Peyğamberî'ye rü'yâ olarak nâzil olan vahy-i İlâhî, Zât-ı Risâlet-penâhîleriniñ nübüvvet mertebe-i celîlesine şeref-i vuşûlları vaķtinde olup mertebe-i nübüvvetde bulunan zât-ı Celîlü'l-Ķadr'in rü'yâsı ise aşlâ inkâr olunamayacağından o hâlde Hâzret-i Peyğamber'in düşi vahy idüğü şahîh olarak i'tikâd olunup 'acîb u ba'îd görünmez.

84

تَبَارَكَ اللَّهُ مَا وَحِي بِمُكْتَسَبٍ
وَلَا نَبِيٍّ عَلَى غَيْبٍ بِمُتَّهَمٍ

تَبَارَكَ اللَّهُ Ne 'azîmü's-şândır Allâh-ı Zu'l-celâl ki (celle şānuhū) bir ķuluna kemâl-i kereminden nübüvvet ihsân buyurup vahy gönderdi [84] مَا وَحِي بِمُكْتَسَبٍ vahy istemekle ele getürülmez وَلَا نَبِيٍّ عَلَى غَيْبٍ بِمُتَّهَمٍ dahı Peyğamber 'aleyhi's-selâm ģā'ibden haber vermekle hâşâ töhmetli olmaz.

Mefhûm-ı Beyt: Vahy nâzil ve peygamberlik mertebesine nâ'il olmakla ğâ'ibden haber vèrmek, çalışmak ve istek ile kazanılır bir şey olmayup bu mertebe-i celile maḥzâ Allâh-ı 'Azîmü's-şân ḥazretleriniñ istedigi ve diledigi kuluna iḥsân ve luṭf-ı bî-'adîli olmağla zât-ı Ḥazret-i Risâlet-penâhî'niñ 'âlem-i menâmda telakḳî buyurdıkları vahy-i İlâhî ve bunca mu'cize-i bâhireleri daḥı Ḥazret-i Qâdiru'l-Qayyûm'un luṭf u keremi olduğundan hîç bir vechle inkâr olunmaz, şaḥîḥdir ve toğrıdır.

85

كَمْ أُبْرَأْتُ وَصَبًا بِاللَّمْسِ رَاحَتُهُ⁷⁵

وَأَطْلَقْتُ أَرَبًا مِنْ رَبَقَةِ اللَّمْ

بِاللَّمْسِ رَاحَتُهُ O Nebiyy-i Zî-şân çok kerre ḥastayı şifalandırdı كَمْ أُبْرَأْتُ وَصَبًا mübârek avucunu sürmekle وَأَطْلَقْتُ أَرَبًا çok kerre daḥı derdlileri kırtardı مِنْ رَبَقَةِ اللَّمْ delilik marazından.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i Muḥterem şallalâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleriniñ mu'cizât-ı [85] bâhirelerindendir ki nice ḥastalar mübârek ellerini sürmekle şifâ buldı ve kezâlik çok muḥtâc ve derdliler şeref-i mu'cizesiyle cünûn ya'nî delilik zincîrinden kırtuldu.

---

⁷⁵ Tenbîh (كَمْ أُبْرَأْتُ وَصَبًا) ilâ âhirihi işbu ḳaşıde-i mübâreke bir marîza kırâ'at olunduğda bu beyte gelindiği gibi ḳârî marîziñ ağrıyan yeri ma'lûm ise orasını degil ise istenilen yerini mesh etmeklidir. (Ḥarpûtî)

وَأَخِيَّتِ السَّنَّةُ الشَّهْبَاءُ دَعْوَتُهُ⁷⁶

حَتَّى حَكَّتْ غُرَّةً فِي الْأَعْصَرِ الدُّهْمِ

حَتَّى حَكَّتْ غُرَّةً فِي الْأَعْصَرِ الدُّهْمِ ol Nebî'niñ du'ası وَأَخِيَّتِ السَّنَّةُ الشَّهْبَاءُ Ƙahtlıƙ seneyi daƙı diriltdi دَعْوَتُهُ o säyede mezkûr sene atıñ alnında beyâz yer gibi meşhûr oldu فِي الْأَعْصَرِ الدُّهْمِ bereketli seneler içinde.

Mefhûm-ı Beyt: Peyğamberimiz 'aleyhi's-salātu ve's-selām efendimiziñ kezâlik mu'cizelerinden birisi de budur ki ğāyet ƙahtlıƙ olan bir sene ya'nî yağmur yağmadığı cihetle ekinler bitmeyüp yeryüzi ƙuraqlıƙdan beyâz renk kesb etmiş bulunan bir yılda ol Nebiyy-i Muhterem'in hayr du'ası berekâtıyla fevka'l-had feyz u bereket nümâyân ve o derece ucuzluƙ ve bolluƙ oldu ki mezkûr sene sâ'ir bolluƙ seneler içinde daƙı ucuzluƙla şöhret buldı.

[86]

⁷⁶ Min ظُهُورِ نَارِ الْقَرْيَ لَيْلًا عَلَى عِلْمِ ilā وَأَخِيَّتِ السَّنَّةُ الشَّهْبَاءُ دَعْوَتُهُ Min ma'mûl bir hâtem üzerine naƙş u hekk olunduğı ve murād olunan meyve ağaclarından eñ büyüğünüñ dalına ta'lîƙ edildigi yâhûd ârzû olunan ƙaşaba veyâ ƙaryeniñ toprağında kâ'in ƙuraƙ maħalliñ ortasına gömüldüğü hâlde cenâb-ı Feyyâz-ı muṭlaƙ ol mezra'anıñ maħşûlâtını âfâtdan muħâfaza ile fevka'l-'ade bereket ihsân buyurur tâ ki halk bu rütbe berekete hayrân ƙalur. Ma'lûm ola ki işbu üç beyitiñ hâtem-i mezkûre naƙş u hekki keyfiyyeti gündüz ve geceseniñ sâ'ât-ı ahîresinde icrâ edilmek ve naƙş u hekk tamâm oluncaya ƙadar buhûr u 'ûd yaƙılarak ƙaşideniñ ƙırâ'ati şurûṭuna ri'âyeten bu üç beyit okunmaƙ lâzımdır. ('Abdu's-selām)

بِعَارِضٍ جَادَ أَوْ خِلَتْ الْبُطَاحَ بِهَا
سَيِّبٌ مِنَ الْيَمِّ أَوْ سَيْلٌ مِنَ الْعَرَمِ

بِعَارِضٍ جَادَ Ol bulut sebebiyle ki bolluk vèrdi خِلَتْ الْبُطَاحَ büyük dereleri sen zann edinceye kadar ki سَيِّبٌ مِنَ الْيَمِّ o derelere deryādan ırmağ ve cedvel ve ħark vardır diye سَيْلٌ مِنَ الْعَرَمِ yāhūd ‘Arim dēnilen dereden seyl vardır diye.

Mefhūm-ı Beyt: Hāzret-i Hābīb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mu‘cizesi ešeri olarak bolluk ve ucuzluk olan o seneniñ bu vechle feyz u bereketi bir bulutuñ vèrdiği bolluk yağmurı sebebiyle olup mezkūr bulut öyle güzel bir yağmur vèrdi ki gūyā büyük derelere deryādan cedvel ve ħark açılmış da deñizleriñ şuları o derelere taşmış ve yāhūd Sebe’ mülküni taşmakla ħark ve ħarāb eyleyen ‘Arim deresiniñ şuları gelmiş zann olunurdu.

دَعْنِي وَوَضِئِي آيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ
ظُهُورُ نَارِ الْقَرَى لَيْلًا عَلَى عِلْمٍ

آيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ [87] étme bırak وَوَضِئِي etdigim medhî dahı men‘ dَعْنِي beni bırak ol mu‘cizeler ħaqqında ki anlar Hāzret-i Peyğamber’den zāhir olmuş-idi. ظُهُورُ نَارِ zıyāfet āteşi gibi عِلْمٍ عَلَى لَيْلًا geceleyin tağ başındaki.

Mefhūm-ı Beyt: Ey Nefs-i emmāre! Beni terk eyle, bırak etdigim medhlerde devāmımdan beni alıkoyma ki tağ başında geceleyin yakılan zıyāfet āteşiniñ zāhir olduğu gibi Hāzret-i Fahr-ı Kā’ināt ‘aleyhi efdālu’t-taḥiyyāt efendimiziñ āşikār ve bedīdār olan mu‘cizāt-ı bāhiresini hiç tırmaksızın beyān ve medh edeyim.

فَالْدُرُّ يَزْدَادُ حُسْنًا وَهُوَ مُنْتَظَمٌ

وَلَيْسَ يَنْقُصُ قَدْرًا غَيْرَ مُنْتَظَمٍ

وَلَيْسَ o incü dizilmiş olursa da فَالْدُرُّ يَزْدَادُ حُسْنًا İmdi incü ziyāde güzeldir وَهُوَ مُنْتَظَمٌ o incü dizilmiş olursa da. dahı kıymetden düşmez ise de dizilmiş olduğu şürette başka bir güzellik peydā edecekinden imdi ben dahı Hāzret-i Peyğamber'in esāsen kıymetli olan mu'cizāt-ı bāhireleri incülerini silk-i nazm u medhe dizeyim.

[88]

فَمَا تَطَاوَلَ أَمَالُ الْمَدِيحِ إِلَى

مَا فِيهِ مِنْ كَرَمِ الْأَخْلَاقِ وَالشَّيَمِ

إِلَى مَا فِيهِ Medh'ediciniñ arzūları uzanmakla fā'ide yokdur فَمَا تَطَاوَلَ أَمَالُ الْمَدِيحِ ol nebīde olan şey'e مِنْ كَرَمِ الْأَخْلَاقِ وَالشَّيَمِ güzel hūylardan ve maqbūl 'ādetlerden.

Mefhūm-ı Beyt: Ol Hābīb-i Ekrem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiz hāzretleri hūyların güzelleri ve 'ādetleriñ maqbūlleri ile muttaşif ve mutehāllık olduklarından evşāf-ı celile vü cemīlesini medh u şenā şadedinde ne kadar çok söz söylense ve ne derece medhleri uzadılsa yine bi-hākkın evşāf-ı sa'ādetlerini vaşf u medh etmek ve añlatmak mümkün olmaz, zīrā evşāf-ı cemīlesi o kadar 'ālī ve o kadar yüce mertebededir ki taşvīri 'uqūl-ı beşeriñ iktidārı hāricindedir.

آيَاتُ حَقِّ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثَةٌ

قَدِيمَةٌ صِفَةُ الْمُؤَصَّوْفِ بِالْقَدَمِ

آيَاتُ حَقِّ مِنَ الرَّحْمَنِ Raḥmān şıfatıyla mevşûf olan [89] Cenāb-ı Vācibü'l-Vücūd celle şānuhū cānibinden ol Nebiyy-i Muḥterem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretlerine nāzil olan Ḳur'ān-ı Kerīm'in āyetleri ḥaḳdır ve şābitdir ve anlar Ḥazret-i Peyğamber'in şıdḳına āyet u 'alāmetdir ve mu'cizelerinden biridir. O Ḳur'ān-ı Kerīm lafz cihetinden muḥdeşdir, ḥādışdır ya'nī söz yüzünden fi'l-aşl yoğ-iken şoñradan var edilmişdir, قَدِيمَةٌ ma'nā cihetinden ḳadīmdir ya'nī sözün delālet eylediği ve 'aḳl-ı beşeriñ idrākinde 'āciz oldığı ḥaḳıḳat yüzünden anıñ ibtidāsı ve evveli olmayup ezeliştir, صِفَةُ الْمُؤَصَّوْفِ بِالْقَدَمِ evvelsizlik ile mevşûf olan Cenāb-ı Allāh'ın (celle şānuhū) şıfatıdır.

Mefhūm-ı Beyt: Ḥazret-i Nebiyy-i Muḥterem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiziñ mu'cizāt-ı bāhirelerinden biri daḥı Ḳur'ān-ı Kerīm-i vācibü't-tekrīm olup o Ḳur'ān-ı Kerīm'in āyetleri Raḥmān şıfatıyla mevşûf olan Cenāb-ı Rabb-i Kibriyā celle şānuhū cānibinden Cibril-i Emīn vāsıtasıyla Ḥazret-i Peyğamber'e nāzil olarak ḥaḳ ve gerçek ve Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem'in şıdḳına āyet ve delil olduğu gibi kezālik o Ḳur'ān-ı 'Azīmü's-şān söz yüzünden fi'l-aşl yoğ-iken şoñradan var edilmiş ya'nī ḥādış ve sözün delālet eylediği ve 'uḳūl-ı beşeriñ idrākinde 'āciz olduğu ḥaḳıḳat ya'nī ma'nā cihetinden anıñ evveli ve ibtidāsı olmayup ḳadīm [90] ve ezeli olduğundan mā'adā evvelsizlik ve ḳıdem ile mevşûf olan Cenāb-ı Vācibü'l-Vücūd'un şıfatıdır.

لَمْ تَقْتَرِنْ بِرَمَانٍ وَهِيَ تُخْبِرُنَا

عَنِ الْمَعَادِ وَعَنْ عَادٍ وَعَنْ إِرَمٍ

لَمْ تَقْتَرِنْ بِزَمَانٍ O âyetler zamāna yakın gelmedi ya'nî zamāndan münezzehdir, zîrâ kelāmu'llāh olup Allāh celle şānuhū ḥāzretleri ise zamāndan münezzeh olmalarıyla kelāmı daḥı münezzehdir وَهِيَ تُخْبِرُنَا ḥālbuki bize ḥaber vērîr عَنِ الْمَعَادِ 'Ād kavminden ki geçmiş gelecek vāḳitlerden ya'nî kıyāmet gününden عَادِ وَعَنْ عَادِ Şeddād bin 'Ād ki ikinci 'Ād dēnilen kavmiñ zamānda gelmişlerdir وَعَنْ إِزْمِ Şeddād bin 'Ād ki ikinci 'Ād dēnilen kavmiñ pādişāhıdır, andan ve anıñ yapıdığı cennetden ḥaber vērîr.

Mefhūm-ı Beyt: Ne büyük mu'cizedir Ḳur'ān-ı 'Azîmü's-şān'ın âyetleri ki kelāmu'llāh bulunması ve Ḥāzret-i Allāh celle şānuhū zamāndan münezzeh olması ḥasebiyle anlar daḥı zamāndan münezzeh bulunduḡı ḥāldē kıyāmet günü gibi gelecek vāḳitlerde vāḳı' olacak şeyleri ve 'Ād kavmi ve Şeddād bin 'Ād dēnilen pādişāhıñ kavmi ve anıñ yapıdığı -ḥāşā- cennet mişillü eski 'aşırlarda gelüp geçmiş aḥvālî bize ḥaber vērîyor.

[91]

93

دَامَتْ لَدَيْنَا فَفَاقَتْ كُلَّ مُعْجَزَةٍ

مِنَ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ وَلَمْ تَدُمِ

دَامَتْ لَدَيْنَا Bizim yanımızda o Ḳur'ān-ı Kerîm kıyāmete dek sâbit oldu tırdı, مِنْ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ imdi bu sebeble Ḳur'ān her bir mu'cizeye ḡālib geldi وَلَمْ تَدُمِ o mu'cizelere ki sâ'ir peygamberlerle geldi ammā dā'im olmadı.

Mefhūm-ı Beyt: Sâ'ir enbiyā-yı 'izām 'aleyhimu's-selām ḥāzerātınıñ getürdükleri mu'cizeler kendileriyle berāber giderek dā'im ve bâḳî kalmadığı ḥāldē bizim Peyḡamberimiziñ mu'cizesi olan Ḳur'ān-ı 'Azîmü's-şān rıḥlet-i seniyye-i Ḥāzret-i Risālet-penāhilerinden sonra daḥı tā be-kıyāmet sâbit olduğından mu'cizelerin cümlesine fā'ikdir.

مُحَكَّمَاتٍ فَمَا يُبَيِّنُ مِنْ شُبْهِهِ

لِذِي شَفَاقٍ وَمَا يُبَيِّنُ مِنْ حَكَمٍ

Bu âyetler hükmi kaç'ı verüp [92] şübhe bırakmazlar başka delile *لِذِي شَفَاقٍ وَمَا يُبَيِّنُ مِنْ حَكَمٍ* doğruya kâni' olmayup muhâlefet edenler için dahı ihtiyâcları yokdur.

Mefhûm-ı Beyt: Ol Qur'an-ı 'Azîmü's-şân'ın âyetleri mesâ'il-i dîniyye ve sâ'irede doğruya kâni' olmayup hâkdan ayrılarak muhâlefetde bulunanlara şübhe bırakmayacak derecede doğruyı gösterirler ve öyle 'âdil hükümler verirler ki doğruya muhâlefet edenler mebhût olup i'tirâza mecâlleri kalmaz, bu hükümlerinde ise başka delil ve hâkime ihtiyâcları yokdur.

مَا حُورِبَتْ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ

أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقِي السَّلَامِ

Bu âyetler mu'âheze olunmadılar *مَا حُورِبَتْ قَطُّ* mu'âheze edenler de kemâl-i 'acizlerinden nâşî mu'âhezelerinden döndiler *إِلَيْهَا أَعْدَى الْأَعَادِي* anlara ziyâde düşman olanlar döndi *مُلْقِي السَّلَامِ* teslimiyet ve inkiyâd göstererek.

Mefhûm-ı Beyt: Bu âyetlere fevka'l-had düşman olanlar dahı nazîre yapmağa muhtedir olamayup bu şürete kıyâm edenler ise şiddet-i 'acizden nâşî mağlûb olarak onların feşâhat u belâgatlarına inkiyâd ve teslimiyyet göstermege mecbûr oldılar.

[93]

رَدَّتْ بِلَاغَتُهَا دَعْوَى مُعَارِضِهَا

رَدَّ الْغَيُورُ يَدَ الْجَانِي عَنِ الْحَرَمِ

رَدَّتْ بِلَاغَتِهَا Bu āyetlerin belāḡati redd eyledi, girü çevirdi دَعَوَى مُعَارِضِهَا mu'āḥeẓe
يَدَ edecek da'vāsın ى رَدَّ الْغَيُورِ ḡayretli ve nāmūsı olan ādemiñ girü çevirdigi gibi
يَدَ الحَافِي hā'in ve çapkın elini عَنِ الْحَرَمِ hātūnlarından.

Mefhūm-ı Beyt: Qur'an-ı Kerim'in āyetlerinde olan belāḡat u feṣāḥat kendilerine mu'arız olanların iddi'āsını ḥaremlerinden ve hātūnlarından çapkın elini men' ve redd eden ḡayretli ve nāmūsı kimseniñ şiddetle redd ettiği gibi redd eylediler ya'nī mu'arız olanlar mebhūt oldu.

97

لَهَا مَعَانٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدٍ
وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ فِي الْحُسْنِ وَالْقِيمِ

لَهَا مَعَانٍ O āyetler için çok ma'nalar vardır مَدَدٍ الْبَحْرِ يَك-diğere yardım
هُشُشُهَا deñiziñ ٱlḡası gibi [94] وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ daḡı o āyetler deñiziñ cevheri
üstündedir فِي الْحُسْنِ وَالْقِيمِ güzellikde ve behāda.

Mefhūm-ı Beyt: Qur'an-ı 'Azīmü's-šan'ın āyetleri için o derece ma'nalar ve ḥaḳıḳatler vardır ki deñizlerin ٱlḡası yek-diğeriniñ ardınca gelüp birbirine yardım ettiği gibi bir āyetiñ ma'nası daḡı diğeri te'yid u tefsir eder. Bununla berāber o āyetler güzellik ve kıymet ḡuşuşunda deñizdeki incü veṣā'ire mişillü mücevherāta beñzemeyüp mücevherāt-ı mezkūreniñ fevḳa'l-ḥadd üst tarafındadır.

98

فَمَا تُعَدُّ وَلَا تُحْصَى عَجَائِبُهَا
وَلَا تُسَامُ عَلَى الْإِكْتَارِ بِالسَّامِ

İmdi āyāt-ı Qur'an'ın esrâr-ı hafîyye vü 'acîbesi şayılmaz ve zabt u kayd olunmaz الْإِكْتَارِ عَلَى وَلَا تُسَامُ dahı anlarıñ medhi tekrârlamakla tükenmez بِالشَّامِ uşanmaklıqla da tükenmez.

Mefhûm-ı Beyt: İmdi yukarıda vaşf u ifâde olundığı üzere Qur'an-ı 'Azîmü's-şân'ın âyetleri pek çok ma'ânî-i hafîyye ve rumûzât-ı hükmiyyeyi câmi' olup ma'ânî-i mezkûre her ne kadar şayılmaz ve zabt u kayd [95] olunmaz derecede çok ise de ber-minvâl-i muharrer garâ'ib-i esrâr-ı hafîyyeyi hâvî oldukları cihetle erbâb-ı 'aşk u muhabbete fevka'l-'âde lezzet bahş etdiklerinden medh u şenâları ne kadar çok söylense okuyana ve dînleyene aslâ uşanc vërmez.

99

قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ قَارِيهَا فَقُلْتُ لَهُ
لَقَدْ ظَفَرْتُ بِحَبْلِ اللَّهِ فَأَعْتَصِمَ

قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ قَارِيهَا Ol Qur'an'ın âyetleri ile okuyanın gözleri nûrlandı فَقُلْتُ لَهُ لَقَدْ بَحَلِ اللَّهُ binâ'en-'aleyh ben aña dedim ki “Ey okuyan, tahkîk sen yetişdin بَحَلِ اللَّهُ Allâh-ı 'Azîmü's-şân'ın (celle celâluhû) ipine فَأَعْتَصِمَ eyüce yapış.”

Mefhûm-ı Beyt: Âyât-ı Qur'an'ın kırâ'atıyla ve tilâvetiyle okuyanın gözleri envâr-ı tecelliyât-ı İlâhiyye'ye mazhariyyetine delil olarak nûrlandı, binâ'en-'aleyh ben aña didim ki “Ey 'âşık, sen muhabbet-i İlâhî ve 'aşk-ı Risâlet-penâhî ile uyanup hâbl-i metîn-i necât olan Qur'an-ı 'Azîmü's-şân'a vâşıl olduñ, ya'nî 'aşkıñ saña Qur'an-ı Kerîm'in lezzetini tatdırdı. İmdi Allâh'ın ipi olan Qur'an'a güzel yapış ve elden bırakma, zîrâ anıñ [96] ucu Allâh-ı 'Azîmü's-şân tarafında olmağla ol ip seni vâşılun ila'llâh éder ve maşşad-ı haķîķiye ulaşıdırır.

100

إِنْ تَتْلُهَا خِيفَةً مِنْ حَرِّ نَارٍ لَطْفِي
أَطْفَأْتُ حَرَّ لَطْفِي مِنْ وَرْدِهَا الشَّبِيمِ

142

Lezā ismindeki حَرِّ نَارٍ لَطَّى Ey ‘aşık, eger bu âyetleri sen okur isen اِنْ تَتْلُهَا cehennemîñ şiddetli âteşi korkusundan tolayı اَطْفَأَتْ حَرِّ لَطَّى o cehennemîñ âteşini söyündürdüñ.” demekdir مِنْ وَرْدِهَا الشَّبِّم okudığıñ âyetleriñ soğuk suyu sebebiyle.

Mefhûm-ı Beyt: Ey ‘aşık, eger sen Qur’ân-ı ‘Azîmü’ş-şân’ıñ âyetlerini kemâl-i hülûş u muhabbetle ta’zîm ederek ve vird edinerek okuyup da bu kıra’at u tilâvetiñ bir de ‘azâb-ı İlâhî’yi tahtaştır ile Lezā denilen cehennemîñ şiddetli ve harâretli âteşinden korktığından nâşî olursa kalbiñi inandır ki Lezā’nıñ şiddetli âteşini bu virdiniñ ve tilâvetiniñ o soğuk ve söyündürici şuyuyla söyündürmüş olursuñ, ya’nî Cenâb-ı Ğaffârü’z-Zünüb celle şānuhū seni Qur’ân-ı Kerîm’iñ âyâtı hürmetine ‘afv u mağfîret buyurup yarlığar ve cehennemîñ şiddetli âteş ve eleminden hālās eder.

[97]

101

كَأَنَّهَا الْحَوْضُ تَبَيَّضُ الْوُجُوهُ بِهِ
مِنَ الْغُصَاةِ وَقَدْ جَاؤُوهُ كَالْحَمَمِ

تَبَيَّضُ الْوُجُوهُ بِهِ O âyetler Peyğamber ‘aleyhi’s-selâmın havzı gibidir كَأَنَّهَا الْحَوْضُ ol havzıñ şuyı ile yüzleri beyâzlanur مِنَ الْغُصَاةِ ‘aşî ve günâh-kâr olanlarıñ وَقَدْ جَاؤُوهُ hâlbuki anlar havz başına kömür gibi kapkara gelmişler idi.

Mefhûm-ı Beyt: Yevm-i haşrde yüzleri ve vücudları kapkara olduğu hâlde maḥzâ Ḥazret-i Ḥabîb-i Ekrem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şefâ‘at-i Risâlet-penâhileriyle mazḥar-ı ‘afv-ı İlâhî olanlarıñ Ḥazret-i Peyğamber’iñ havz-ı mübârekleri şuyı ile yüzleri ve bedenleri beyâzlandığı gibi Qur’ân-ı Kerîm dahı okuyanlarıñ kara boya gibi olan günâhını giderüp güzel ‘ameller ile beyâz ve pāk eder.

وَكَاالْصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ مَعْدِلَةً

فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يَقُمْ

وَكَاالْصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ Mَعْدِلَةً dağı bu āyāt-ı Ḵur'ān 'adālet [98] yüzünden şırāt ve mīzān gibidir فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا imdi Ḵur'ān'dan gayrı 'adl ise لَمْ يَقُمْ فِي النَّاسِ halk arasında tırmadı.

Mefhūm-ı Beyt: Ḵur'ān-ı Kerīm'in āyetleri haq ve bāılı ve ağır ve hafifi temyiz ü fark etmekde ve aralarını kesdirmekde şırāt ve mīzān gibi olup çünkü Ḵur'ān-ı Kerīm'in āyāt-ı celilesinde mūnderic aḥkām-ı celile maḥz-ı 'adālet olmasıyla hātır ve gönüle baqmayup toğrıyı ḥūkm etdigi gibi halk arasında bu şūretle 'adālet ve toğrılıkla ḥūkm eden dağı ancak Ḵur'ān-ı 'Azīmü's-şān'ın āyetlerindeki aḥkām-ı celiledir ya'nī andan başka haqlı ve 'adāletli aḥkāmı cāmī' ḵānūn olamaz.

لَا تَعْجَبْ لِحُسُودِ رَاحٍ يُنْكِرُهَا

تَجَاهُلًا وَهُوَ عَيْنُ الْحَاقِقِ الْفَهِمِ

لَا تَعْجَبْ لِحُسُودِ Rāḥ Yūnkiruha Hased ediciniñ ḥāline ta'accüb etme Ḵur'ān-ı Kerīm'i bilmezlenüp de inkār ile gitdi diye وَهُوَ عَيْنُ الْحَاقِقِ الْفَهِمِ çünkü o mūnkir cāhil olmayup ḥazıḳ u 'āqıl ve ziyāde anlayıcıdır.

Mefhūm-ı Beyt: Ḵur'ān-ı Kerīm'in bu derece aḥkām-ı 'ādilesi ve toğrılığı meydānda iken ḥased edici kimse anıñ gün gibi āşikār [99] olan toğrılığını bilmezlikden gelüp de inkār etdi diye ta'accüb etme, zīrā o ḥased ediciniñ inkārı bilmezlikden olmayup kendisi 'aqlılı ve dirāyetli ve ziyādesiyle anlayıcı oldığı ḥālide maḥzā dālāletde ḳaldıđından nāşī inkāra ḳıyām etdi.

قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ
وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

Göz olur ki inkâr eder ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ göz ağrısından nâşî güneşin ziyâsını inkâr eder de ağrıyı sebep bilmez وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَاءِ ağz olur ki inkâr eder طَعْمَ الْمَاءِ hastalıktan nâşî suyuñ lezzetini inkâr eder de andandır demez.

Mefhûm-ı Beyt: Göz olur ki ağrıdan tolayı güneşin aydınlığına bakamayup güneşi göremediği hâlde bu görmemeklik ağrıdan ilerü geldigine kâni‘ olmayup zâten güneşin ziyâsı yokmuş da anıñ içün kendisi de göremiyor imiş diye iddi‘ada bulunur ve kezâlik ağz olur ki maraz u ‘illetden nâşî şuyuñ lezzetini anılayamayup hâlbuki tatlı şuyı tatsızdır diye da‘vâ eder. İşte [100] Qur’ân-ı Kerîm’i inkâr eden hasûdlar dahı bu kabîlden olarak kalblerinin göz ve dimâğları dalâlet hastalığıyla ma‘lûl olmağla dîn ve îmandan mehcûr ve bu cihetle Qur’ân-ı Kerîm’in âyât-ı belîğa vü faşîhasının lezzât-ı haqâyık u ma‘ânisini ve reng ü şüretini keşf ve taqdir huşûşunda ma‘zûr iken kendi ‘illetlerini bilmeyüp Qur’ân-ı ‘Azîmü’ş-şân’a hâşâ ‘izz u kuşûr ve nokşân etmekle ma‘âz’ allâhu te‘âlâ la‘net-i Haqq’a karîn oldılar.

يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمُ الْعَافُونَ سَاحَتَهُ
سَعْيًا وَفَوْقَ مُتُونِ الْأَيْتَنِ الرَّسْمِ

Ey şol kimsenin hayırlısı ki يَمَّمُ الْعَافُونَ سَاحَتَهُ tālibler eviniñ eṭrāfını kaşd eyledi ya’nî teveccüh ü rabṭ-ı kalb ile eṭrāfına toplandı سَعْيًا piyâde olarak hızlı yürüyici oldukları hâlde وَفَوْقَ مُتُونِ الْأَيْتَنِ الرَّسْمِ dahı kuvvetli ve sür‘atli olarak yürüyici olan develerin üzerinde oldukları hâlde.

Mefhûm-ı Beyt: Piyâde olarak sür‘atli seyr ile ve kuvvetli develere binerek hızlı yürimekle hıdmetinde teveccüh ü rabṭ-ı kalb ederek gayret gösteren ve

eviniñ eṭrāfını ƙaşd eyleyen ƙālibleriñ ve sā'illeriñ ya'nī hıdmetinde [101] ziyādesiyle ğayret ve kerem ibrāz eden ğayretli ve himmetli kerīmleriñ hayırlusı olan ey Hāzret-i Hābīb-i Ekrem (şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem)!

106

وَمَنْ هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى لِمُعْتَبِرٍ
وَمَنْ هُوَ الْبِعْثَةُ الْعُظْمَى لِمُعْتَنِمٍ

وَمَنْ هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى Daḥı ol zāt-ı 'ālī ki Cenāb-ı Allāh-ı 'Azīmü's-şān'ın (celle şānuhū) ƙudretleri āşārınıñ eñ büyüğüdür لِمُعْتَبِرٍ ƙadrini bilüp i'tibār edenler içün وَمَنْ هُوَ الْبِعْثَةُ الْعُظْمَى daḥı ol Zāt-ı Sāmī, Cenāb-ı Hāƙƙ'ın ni'metleriniñ eñ 'ālīsidir لِمُعْتَنِمٍ ni'met bilüp ğanīmet şayanlar içün.

Mefhūm-ı Beyt: Kevn ü mekânı yokdan var eden Cenāb-ı Vācibü'l-Vücūd'un (celle şānuhū) şan'atlarında görinen ƙudret-i İlähiyye'siniñ eñ büyüğü ve bunca ni'am-ı nā-mütenāhiyesiniñ eñ 'ālī ni'meti olan ey Cenāb-ı Resūl-i Muḥterem (şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem)!

107

سَرَيْتُ مِنْ حَرَمٍ لَيْلًا إِلَى حَرَمٍ
كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي دَاجٍ مِنَ الظُّلَمِ

سَرَيْتُ Sen seyr etdiñ, gitdiñ مِنْ حَرَمٍ لَيْلًا إِلَى حَرَمٍ [102] ğeceleyin bir haremde diğerk haremde كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي دَاجٍ ğarañlıƙ ğecede on dört ğünlük ayıñ gitdigi gibi مِنَ الظُّلَمِ ğarañlıƙlarıñ arasından.

Mefhūm-ı Beyt: Ęarañlıƙ ğecelerde on dört ğünlük ayıñ ğarañlıƙları yarup nūr u ziyāsını şaƙarak dā'iresinde yüridigi gibi ey Nebiyy-i Muḥterem (şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem), Zāt-ı 'Ālī-i Risālet-penāhileri daḥı Mi'rāc ğecesi Mekke-

i Mükerrerme'den Mescid-i Akşâ'yı teşrîf ile akṭâr-ı kâ'inâtı müstağrak-i nûr-ı nübüvvet buyurduñ.

108

وَبَيْتٌ تَرْفَى إِلَى أَنْ نَلْتَ مُنْزَلَةً
مِنْ قَابِ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرِكَ وَلَمْ تُرْمَ

Qābe-
i Kāvseyñ'den bir mertebeye ki o mertebeye hiç bir kimse tarafından erişilmemiş ve kesb-i istihkāk dahı olunmamışdır.

Mefhûm-ı Beyt: Ey Pâdişâh-ı Kişver-i Levlâk! Yine o Mi'râc gecesı o derece göklere çıkdıñ ve hattâ Qābe-i Kāvseyñ'in bir mertebesine erişdiñ ki bu mertebeye celileye şimdiye kadar kimse nâ'il olmadığı gibi nâ'il olmak için kesb-i [103] istihkāk eden dahı yokdur bu ni'met-i 'uzmâ ve bu derece-i a'lâ ancak Zât-ı Risâlet-penâhilerine mahşûş u ahırâ bir 'inâyet-i Hudâ'dır.

109

وَقَدَّمْتُكَ جَمِيعَ الْأَنْبِيَاءِ بِهَا
وَالرُّسُلِ تَقْدِيمَ مَخْدُومٍ عَلَى خَدَمٍ

Dahı enbiyâ-yı 'izâmıñ kâffesi seni taqdîm eyledi ilerü geçirdi o Qābe-i Kāvseyñ mertebesine cümle resüller seni ilerü geçirdiler hıdmet olunmağa lâıyık efendiniñ hıdmesi ve hıdmetkârları üzerine taqdîm olundığı gibi.

Mefhûm-ı Beyt: Ey Hâteme'n-nebiyyîn! Kendisine hıdmet lâıyık ve şâyeste olan efendiniñ hıdmetkârları üzerine ve ilerüsüne geçirildiği gibi kâffe-i enbiyâ-yı 'izâm ve rusül-i kirâm 'aleyhimu's-selâm hâzerâtı Qābe-i Kāvseyñ mertebesine

nâ'ileyyete ancak Zât-ı Sâmi-i Risâlet-penâhilerini lâıık ve münâsib görerek ilerü geçirdiler ve kendileri maķâmlarında kaldılar.

[104]

110

وَأَنْتَ تَخْتَرُقُ السَّبْعَ الطَّبَاقَ بِهِمْ
فِي مَوْكِبٍ كُنْتَ فِيهِ صَاحِبَ الْعِلْمِ

وَأَنْتَ تَخْتَرُقُ السَّبْعَ الطَّبَاقَ Dahı sen emr-i Haķķ'la yedi ķat gögi yarup geçdiñ **بِهِمْ** ol nebilere uğrayup **فِي مَوْكِبٍ كُنْتَ فِيهِ** öyle bir bölük ve alay içinde ki sen o alayda **صَاحِبَ الْعِلْمِ** sancaķ şāhibi idiñ.

Mefhûm-ı Beyt: Ey pāk dīniñ ve şerī'atīñ şāhibü'l-'alemi! O Mi'râc gècesi Cenâb-ı Haķķ'ın irâde-i İlâhiyye'siyle yedi ķat gögi yarup ve yırtup ve bir 'azīm alay içinde oldıgıñ ve o alayın sancaķ şāhibi ve müşârun-bi'l-benân olan ulusı bulunduğın hâlde her bir ķat gökde bir peygambere uğrayup ilerü geçdiñ.

111

حَتَّى إِذَا لَمْ تَدَعْ شَأْوَا لِمُسْتَبِقِ
مِنَ الدُّنْيَا وَلَا مَرْقَى لِمُسْتَتِمِ

حَتَّى إِذَا لَمْ تَدَعْ شَأْوَا O Mi'râc gècesi ol ķadar [105] yukarıya çıķdıñ ki ilerü geçmege yer ve nihâyet bırakmadıñ. **لِمُسْتَبِقِ مِنَ الدُّنْيَا** Yakınlık cihetinden çıķmak isteyen kimseye **وَلَا مَرْقَى لِمُسْتَتِمِ** dahı çıkacak kimseye yer de bırakmadıñ.

Mefhûm-ı Beyt: Ey Seyyidü's-şâķaleyn şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem! O Mi'râc gècesi ol ķadar ulu ve yüksek mertebeye çıķdıñ ki ķurb-ı ila'llâh içün ilerü geçmege ve yukarı çıķmağā daha maķall ķalmadı. Hattâ bu çıķdıgıñ maķalle ve erişdiğın mertebeye çıķmak ve erişmek içün Cibril-i Emîn ve etbâ'ı olan melâ'ike

veyā ervāḥ-ı enbiyā vü evliyāda istihkāk ve iktidār olmayup bu mertebede daḥı anlara tefevvuk edüp ilerü geçdiñ.

112

خَفَضْتُ كُلَّ مَقَامٍ بِالْإِضَافَةِ إِذْ
نُودِيَ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

Her bir maḳāmı aṣağı bıraḳdıñ بِالْإِضَافَةِ nā'il oldıḡıñ maḳām-ı
مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ 'āliye nisbetle إِذْ نُودِيَ بِالرَّفْعِ yukarı çıḳmağa da'vet buyuruldıḡıñ vaḳıt
'āli bir sancaḡıñ yalnızca küşād olunup çekildigi gibi.

Mefhūm-ı Beyt: Ey Nebiyy-i Muḥterem ṣallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem!
O Mî'rāc gècesi ṭaraf-ı celîl-i Ulūhiyyetden [106] da'vet buyuruldıḡıñ vaḳıt bir
'āli 'alemiñ yalnızca küşād ve ref' olundıḡı gibi Zāt-ı 'Ālî-i Risālet-penāhîleri daḥı
bir ni'met-i ḥāş olarak yalnızca da'vet ve ref' buyuruldıḡıñdan nübüvvet u risālet
u velāyet gibi ne ḳadar merātib-i 'āliye var ise kāffesi çıḳdıḡıñ ve erişdiḡıñ
mertebe-i celîleniñ aṣağısında ḳaldı.

113

كَيْمَا تُفَوِّزَ بِوَضَلٍ أَيْ مُسْتَتِرٍ
عَنِ الْعُيُونِ وَسِرٍّ أَيْ مُكْتَتِمٍ

كَيْمَا تُفَوِّزَ بِوَضَلٍ Bir vuşlata ve ḳavuşmağa erişmek içün da'vet buyurulduñ, أَيْ
وَسِرٍّ أَيْ nice gizlidir gözlerden o vuşlat kim gayrı kimse vāḳıf olmadı مُسْتَتِرٍ عَنِ الْعُيُونِ
daḥı bir sırdır o kim naşıl mertebe gizlenmiştir.

Mefhūm Beyt: Ey Ḥabîb-i Ḥudā ṣallallāhu te'ālā 'aleyhi vesellem! O Mî'rāc
gècesi vuşlat-ı Ḥaḳḳ'a da'vet buyuruldıḡıñ vaḳıt Cenāb-ı Ḳādir-i Ḳayyūm'un
(celle şānuhū) maḥzā şān-ı risālet-penāhîlerine maḥşūş bir iḥsān-ı İlāhî'si olarak
cemāl-i bâ-kemālini müşāhede etmek ve kelām-ı ezelisini işitmege muvaffaḳ

149

olduñ. Bu ni‘met ve şeref-i ‘ālīye mazhar u muvaffak olmuş kimse olmayup zīrā [107] zāt-ı sāmīyy-i peygamberīlerine açılan işbu sırr-ı ‘azīm her ferdden ve her şeyden gizlenmiş ve örtülmüşdür.

114

فَحُزْتُ كُلَّ فَخَارٍ غَيْرِ مُشْتَرِكٍ
وَجُزْتُ كُلَّ مَقَامٍ غَيْرِ مُزْدَحَمٍ

İmdi iftiḥāra lāyık her bir fazileti cem‘ eylediñ غَيْرِ مُشْتَرِكٍ ortaksız
وَجُزْتُ كُلَّ مَقَامٍ her bir ‘ālī maḳāmı daḫı geçdiñ غَيْرِ مُزْدَحَمٍ şıkındı verecek kimse
olmaḳsızın tenhāca olarak geçdiñ.

Mefhūm-ı Beyt: Ey Faḫr-ı Kā’ināt şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem! Cenāb-ı Feyyāz-ı Muṭlaḳ’ıñ (celle şānuhū) Zāt-ı ‘Ālī-i Risālet-penāhīlerine iḥsān buyurdığı ni‘am ve ‘ināyātıñ mertebesi gibi ‘ālī hīç bir derece ve rütbe yokdur. İmdi iftiḥār edecek ne kadar merātib-i celīle var ise kimseniñ ortaklığı olmaḳsızın yalnızca cümlesini cem‘ eylediñ ve ne derece maḳāmāt-ı ‘ālīye varsa kāffesini tenhā olarak geçdiñ.

[108]

115

وَجَلَّ مِقْدَارُ مَا وَلَّيْتَ مِنْ رُتَبٍ
وَعَزَّ إِذْرَاكَ مَا أُولَّيْتَ مِنْ نِعَمٍ

O şey’iñ miḳdārı daḫı ‘ālī ve ulu oldu ki رُتَبٍ rütbelerden
وَلَّيْتَ مِنْ نِعَمٍ aziz oldu ki أُولَّيْتَ مِنْ نِعَمٍ sen aña şāḫib olduñ مَا وَعَزَّ إِذْرَاكَ sol nesneye erişmek
ni‘metlerden sen aña nā’il olduñ.

Mefhūm-ı Beyt: Cenāb-ı Rabb-i Kibriyā ve Vāhibü’l-‘Aṭāyā’nıñ (celle zikruhū) Zāt-ı ‘Ālī-i Peygamberīlerine tevcīh ü iḥsān buyurduğu ḳadr u pāye ve ni‘metleriñ mertebeleri o derece büyük ve ‘ālīdir ki anlarıñ derece-i ‘ulviyyetini

hazretlerini peygamberlerin hayırlısı ‘unvân-ı celîli ile tavşif buyurmuş olmasından ve biz de o Nebiyy-i Zî-şân’ın ümmeti bulduğumuzdan nâşî ümmetlerin hayırlısı olmak şerefine lâyık ve ⁷⁷ مَنْ خَيْرُ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ mantûk-ı münîfi medlûlunca ümem-i sâlîfe ve sa’ireye kadren ve ‘ilmen fâ’ik olduk, binâ’en-‘aleyh bu şeref-i ‘uzmâ ve bu kerem ü ‘aṭâyı takdîr ile Hâkḥ şükürini ifâ zımnında vezâif-i ‘ubûdiyyet ve ferâ’iz-i mensûbiyyete kemâliyle ri‘âyet huşûşunu vecîbe-i zimmet bilmeliyiz.

118

رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدَاءِ أَنْبَاءُ بَغْتِيهِ
كَنْبَاءٍ أَجْفَلَتْ غُفْلًا مِنَ الْغَنَمِ

رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدَاءِ ol Düşmanların yüreklerini korkutdı ve ditretti بَغْتِيهِ ol Nebî’nin peygamberliği haberleri كَنْبَاءٍ أَجْفَلَتْ bir arslanın haykırmasıyla korkutduğu gibi [111] غُفْلًا مِنَ الْغَنَمِ koyunların bir bölümünü aınsızın.

Mefhûm-ı Beyt: Hâzret-i Fahr-ı ‘Âlem ve Nebiyy-i Muhterem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem zâhiren dahı şeref-i risâletle müşerref olmadan ve Şer‘-i Şerîf-i Ahmedî kıbel-i İlâhî’den ihsân u irsâl buyurulmadan evvel halk gâfletle otlayan koyunlar gibi ‘âlem-i cehâletde ve vâdî-i dâlâletde gezerlerken koyun sürüsünü aınsızın korkudup perîşân eden arslan şadâsı ve haykırması gibi peygamberliğin ba’s u irsâl buyurulması haberleri dahı o vâdî-i küfr-i cehâletde gezinen düşmanları korkutdı ve ürkütü ve cem‘iyyetlerini perîşân u tārūmār ederek tağıtdı.

119

مَا زَالَ يَلْقَاهُمْ فِي كُلِّ مَعْتَرِكٍ
حَتَّى حَكَّوْا بِالْفَنَاءِ لَحْمًا عَلَى وَضْمٍ

⁷⁷ “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” (Âl-i İmrân, 3/110)

في مَا زَالَ يَلْقَاهُمْ Ol Nebiyy-i Zî-şân düşmanlara mülākî olmakdan vazgeçmedi
حَتَّى حَكُوا بِالْفَنَّا her ma'reke vü gavgâ mahallinde كَلَّ مُعْتَرِكٌ tā ki düşmanlar süngü
urulmak sebebiyle beñzediler لَحْمًا عَلَى وَصَمِ қаşşābların томруқları üzerindeki et
pārçalarına.

Mefhūm-ı Beyt: Dīn-i mübīn-i Muḥammedi'yi ihyā ve saṭvet-i celīl-i
İslām'ı i'lā zımnında ol Nebiyy-i Muḥterem şallallāhu 'aleyhi [112] ve sellem
efendimiz ḥazretleri hīç bir vaḳit dīn düşmanlarının peşinden ayrılmayup her
ma'rekede ve her gavgâda bilâ-fütūr o kadar cesâret ve o rütbe gayret u saṭvet
ibrâz buyururlardı kim düşmanların şafları perîşân olarak ḥattâ ziyâdesiyle
aldıkları süngü zahımlarından ve yaralarından vücūd-ı ḥabâset-âlûdları
қаşşābların томруқları üzerine atdıkları et ḥurdeleri gibi pāre pāre olurdu.

120

وَدُّوا الْفِرَارَ فَكَادُوا يَغْطُونَ بِهِ
أَشْلَاءَ شَالَتْ مَعَ الْعُقْبَانِ وَالرَّحِمِ

وَدُّوا الْفِرَارَ O düşmanlar gavgâda kaçmağı dahı temennî ederlerdi فَكَادُوا يَغْطُونَ بِهِ
az kaldılar ki kaçmakla gıbta eder olsunlar أَشْلَاءَ شَالَتْ ber-havâ olan ve uçan a'zâya
ve vücūd pārçalarına ki مَعَ الْعُقْبَانِ وَالرَّحِمِ kara kuş ve kırtallar yerden kapup havâyâ
kaldırırlar.

Mefhūm-ı Beyt: Ber-minvāl-i muḥarrer dīn-i mübīne 'adâvetle taşdıḳ ve
ḳabûlden imtinâ' eden ve bunuñla da ḳalmayup dīn-i ḥaḳḳa i'tirâz u levm
eyleyen düşmanlara Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem
efendimizin gösterdikleri saṭvet-i ḳāhireniñ irâş eylediği [113] maḡlûbiyet
üzerine düşmanlar ol derece firârı temennî eylerlerdi ki meydân-ı veḡâdaki lâşe
pārçalarını kırtal ve kara kuşların kapup da havâyâ uçurduklarını gördükçe
“Kâşki biz de böyle pārça pārça olarak kuşların loḳması ola idik de bu dehşetli
maḡlûbiyeti görmeye idik.” dērler idi.

تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَذْرُونَ عِدَّتَهَا
مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرُمِ

تَمْضِي اللَّيَالِي Geceler gündüzler geçerdi وَلَا يَذْرُونَ عِدَّتَهَا düşmanlar sayısını ve hesapını bilmezlerdi مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرُمِ o geçen geceler eşhur-i hürum ya'nı üç aylar gece ve gündüzlerinden olmadıkça.

Mefhûm-ı Beyt: Düşmanlar ğazâ vü cihâd korkusuyla ay ve günlerinin hesabını dahı şaşırup hangi günün ve hangi ayın geldiğini ve geçdiğini bilmezlerdi; şu kadar ki zât-ı Hâzret-i Risâlet-penâhî eşhur-i hüruma ri'âyet ve o eyyâm-ı mübârekede ğazâ vü cihâddan ferâğat buyurduklarından nâşî küffâr yalnız eşhur-i hürumın gece ve gündüzlerini şaymağa ve hesâb etmege vakit bulabilürlerdi.

[114]

كَأَنَّمَا الدِّينُ ضَيْفٌ حَلَّ سَاحَتَهُمْ
بِكُلِّ قَرَمٍ إِلَى لَحْمِ الْعَدَا قَرِمٍ

كَأَنَّمَا الدِّينُ ضَيْفٌ Güyâ ki dîn-i mübîn bir konuk idi ki سَاحَتَهُمْ düşmanların ortasına indi بِكُلِّ قَرَمٍ aşhâb-ı kirâmdan her büyük kimse ile لَحْمِ الْعَدَا düşmanların etini pârçalayup yedirmege قَرِمٍ kırtal ve kıra kıuş gibi yırtıcı hayvânlara.

Mefhûm-ı Beyt: Aşhâb-ı güzîn ve ğuzât-ı muvaḥḥidîn rıdvânü'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in efendilerimiz hâzerâtı her bir ğazâda şafvet-i a'dâyı mağlûb u perişân ve lâşelerini خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ⁷⁸ medlûlunca ğaltide-i ḥâk-i ḥusrân ederek öyle kıatlı ederlerdi ki güyâ dîn-i mübîn aşhâb-ı güzîn vâsıtasıyla a'dâ-yı şer'-i

⁷⁸ "O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de." Hacc, 22/11.

ķavîmîñ etlerini kemâl-i ğayret ve iştihâ ile pârçalayup ķartal ve ķara ķuş gibi yırtıcı ħayvânlara yedirmek üzere düşmanların ortasına inmiş bir ķonuk idi.

[115]

123

يَجْرُ بَحْرَ حَمِيرٍ فَوْقَ سَابِحَةٍ
يَزْمِي بِمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ مُلْتَطِمٍ

يَجْرُ بَحْرَ حَمِيرٍ Dîn-i mübîn aşķâbının ulusu olan Ħazret-i Seyyid-i Kâ'inât efendimiz 'asker deryâsını çeker فَوْقَ سَابِحَةٍ yüzici atlar üzerinde olan 'asker deryâsını يَزْمِي بِمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ o 'asker deryâsı bahâdır u cengâverlerinden talģa atar مُلْتَطِمٍ ardı arası kesilmeyüp yek-dîgerini ta'ķîb ederek.

Mefhûm-ı Beyt: Dîn-i mübîn aşķâbının ulusu ve seyyidi olan Ħazret-i Faķır-ı Kâ'inât 'aleyhi efđalu't-taĥiyyât efendimiz ğazâ vü cihâd meydânına şu gibi akıcı olan yüĝrük atlara binici ve denizin talģaları mişillü yek-dîgerini ta'ķîb edici olarak o derece 'asker ve mübâriz⁷⁹ sevķ u irsâl buyururlardı ki sâĥa-i ceng ü veĝa 'askerden 'ibâret deryâ zann olunurdu.

124

مِنْ كُلِّ مُتَّذِرٍ لِلَّهِ مُحْتَسِبٍ
يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكَفْرِ مُضْطَلِمٍ

مِنْ كُلِّ مُتَّذِرٍ لِلَّهِ Aşķâb-ı güzîniñ her biri Allâĥ celle zikruhü [116] içün emr u nehy ķabûl edenlerdendir مُحْتَسِبٍ hem de şevâb isteyenlerdendir يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكَفْرِ küfr ü dâlâleti gökden sökici âlât ile ĥamle ederler مُضْطَلِمٍ hem de küfr ü dâlâlet ehlini helâk edici.

⁷⁹ Metinde مبارز şeklinde imla edilmiştir.

Mefhûm-ı Beyt: Ol aşhâb-ı güzîn rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘în efendilerimiziñ her biri Şer‘-i Şerîf-i Ahmedî ve dîn-i mübîn-i Muḥammedî’niñ min kulli’l-vücûh emr u nehyini tanıymış ve kabûl etmiş ve ḥasbeten-li’llāh ve nâ’il-i ecr u meşûbât olmak ârzûsıyla fedâ-yı māl u cānı her şeyden ‘azîz bilmiş zevât-ı kirâmdan oldukları cihetle her ğazâ vü cihād-ı Resûlullāh’da a’dâ-yı dîn ü Resûl üzerine küfr ü ḍalâleti kökünden sökici ve ehlini helâk edici nîzeler havâlesiyle fevka’l-ḥadd hücum ederek ibrâz-ı şaṭvet u ğayret buyururlar ve esâs emel ve ârzûları i’tilâ-yı şân ve şevket-i dîn-i metîn ve kelimetu’llāh olmasına binâ’en her ğazâda ⁸⁰ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً naşş-ı celîliniñ maẓhar-ı mâ-şadaķı buyurılırlar idi.

125

حَتَّى غَدَتْ مِلَّةُ الْإِسْلَامِ وَهِيَ بِهِمْ
مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْضُوعَةَ الرَّحِمِ

İşte bu bahâdırların ⁸¹ حَتَّى غَدَتْ مِلَّةُ الْإِسْلَامِ Tâ ki dîn-i İslâm oldu [117] himmet u ğayretiyle مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا şıla-i rahm etmiş oldu.

Mefhûm-ı Beyt: Dîn-i İslâm ibtidâ-yı zuhûrunda hısm u akrabasından ayrı olarak ğurbetde yaşayan bir ğarîb gibi zâhiren kimsesiz iken işte o mücâhidîn-i dîn-i mübîn ve ğuzât-ı muvaḥḥidîn rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘în efendilerimiziñ ⁸¹ وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ emr-i celîline imtişâlen ibrâz eyledikleri himmet-i ğazanferâne ve ğayret-i ḥaydarâne ile aqṭâr-ı cihâna münteşir ve binâ’en-‘aleyh ehl-i İslâm mütekeşşir olmağla hısm u ta’alluķâtına şıla-i rahm sebebiyle kavuşmuş olan ğarîb gibi zâhiren dahı ğarîblik ‘âleminde kurtuldu.

⁸⁰ “[Allah’ın izniyle] büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.” Bakara, 2/249.

⁸¹ “Allah yolunda [mallarıyla, canlarıyla] cihad eden kimseler...” Tevbe, 9/20.

مَكْفُولَةٌ أَبَدًا مِنْهُمْ بِخَيْرِ أَبٍ

وَحَيْرِ بَعْلِ فَلَمْ تَيْتَمْ وَلَمْ تَيْم

مَكْفُولَةٌ أَبَدًا مِنْهُمْ Dīn-i İslām ol bahādırların sebebiyle kıyāmet gününe dek gözedildi وَحَيْرِ بَعْلِ بِخَيْرِ أَبٍ babalar ve kocaların ziyāde hayırlusuyla فَلَمْ تَيْتَمْ وَلَمْ تَيْم imdi dīn-i İslām yetīm ve tūl kalmadı.

Mefhūm-ı Beyt: Dīn-i İslām fi'l-ḥaḳīḳa bidāyet-i zuhūrunda zāhiren bir ğarīb ve yetīm gibi [118] idiyse de ancak ber-minvāl-i muḥarrer Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ibrāz buyurdukları saṭvet u himmet ve şaḥābe-i güzīn rıdḡānullāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in ḥazērātı taraflarından o emr-i celīle-i Cenāb-ı Peyğamberi'ye gösterilen tamāmī-i icābet ü iṭā'at sebebiyle pertev-endāz-ı iḳbāl ü aşālet olarak binā'en-'aleyh tā rūz-ı kıyām her dürlü ta'arruz ve nevākışdan berī olmakla berāber aḥkām-ı celīlesi mütemādiyen mer'ıyyü'l-icrā ve ber-devām oldu ve şu hālde yetīm ve tūl kalmadı.

هُمُ الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ مُصَادِمُهُمْ

مَاذَا رَأَى مِنْهُمْ فِي كُلِّ مُضْطَدِّمْ⁸²

⁸² Min هُمُ الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ مُصَادِمُهُمْ ile هُمُ الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ وَابْتِهَمَ ile işbu sekiz beyit bir ḥāneniñ yā ḥazīneniñ yāḥūd bāğ u bāğçeniñ ḳapusu üzerine yazılır veyāḥūd bir deri üzerine yazılarak ārzū olunan maḥalle ta'liḳ olunur ise mezkūr ḥāne vü ḥazīne ve bāğ u bāğçe veyā maḥalle ebyāt-ı mezkūre dā'im olduğça sārık ve çekirge ve sā'ir ḥaşerāt-ı müziyye ve āfāt bi-izni'llāhi te'ālā irāş-ı zarar idemez, şaḥīḥ u mücerredir. ('Abdu's-selām)

هُمُ الْجِبَالُ Ol şahābe-i kirām tağlar gibidir فَسَلْ عَنْهُمْ anların evşāfindan ve aḥvālinden şor مُصَادِمُهُمْ anlarla çarpışup cenk édene ki مِنْهُمْ مَاذَا anlardan nasıl muḳāvemet ve şiddet gördi كُلِّ مُضْطَدِّمْ her bir çarpışdıkları ve cenk eyledikleri yerlerde.

Mefhūm-ı Beyt: Ol mücāhidīn-i dīn-i mübīn rıdḩānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn efendilerimiz ḩāzerātı şiddet-i şabr u mekānet ve ḩuvvet-i şecā‘at [119] ü metānetde tağlar gibi ṭayanıklı olup ḩazā vü cihādda ne derece muḳāvemet ve mekānet ve her bir çarpışışda nasıl şecā‘at ve ḩayret ibrāz u irā‘e buyurduklarını ḩavḩā ve cenk yerlerine veyā anlara müşādeme édenlere şor da lisān-ı ḩāl ile naḩl u ḩikāye eylesün.

128

وَسَلْ حُنَيْنًا وَسَلْ بَدْرًا وَسَلْ أُحُدًا
فُضُولَ حَنْفٍ لَهُمْ أَذْهَى مِنَ الْوَحْمِ

وَسَلْ أُحُدًا Uḩud tağına وَسَلْ بَدْرًا Bedr ovasına وَسَلْ حُنَيْنًا ḩuneyn deresine şor أَذْهَى مِنَ الْوَحْمِ anların ihlāk vaḩitlerini ve helākıñ envā‘ını ki فَضُولَ حَنْفٍ لَهُمْ anların şor vebā vü ṭā‘ūndan ziyāde zaḩmetli idüğünü saña söylesünler.

Mefhūm-ı Beyt: Ḓuzāt-ı muvaḩḩidīn rıdḩānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn efendilerimiz ḩāzerātının şatvet ve şecā‘atleri aḩvālinden ḩuneyn deresiyle Bedr ovasına ve Uḩud tağına su‘āl eyle ki bu dīn-i mübīnīñ i‘lā-yı şān ve şevketi ḩuşūşunda mevāḩı‘-i mezkūrede a‘dā-yı dīn üzerine eyledikleri ḩücūmlarla gösterdikleri şavletleri ve helākīñ derece ve nev‘lerini ve nasıl zorlu [120] ve şiddetli ve ṭā‘ūn ü vebādan dehşetli olduğunu saña ta‘rīf ü beyān eylesünler.

129

الْمُضْطَرِّي الْبَيْضُ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ
مِنْ الْعَدَى كُلِّ مُسَوِّدٍ مِنَ اللَّيْمِ

158

بَعْدَ مَا وَرَدَتْ الْمُضْطَرِي الْبَيْضُ حُمْرًا Kızıl kana boyanmış beyâz kılıçları medh ederim
كُلُّ مُسَوِّدٍ مِنَ اللَّحْمِ دَهِيلٌ مِنْ الدُّشْمَانِ لَمَّا دَخَلَ مِنْ الْعَدَى düşmanlara dâhil olup çıkdıktan sonra
şarķan her bir kara şacı yarup.

Mefhûm-ı Beyt: Ol şahâbe-i güzîn rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in efendilerimiz hâzerâtının düşmanlar üzerine şiddet ve şavletle hücumları eşnâda ellerindeki beyâz ve zağlı kılıçlar a‘dâ-yı dîniñ kulaķ tozına şarķan kara şaçları yarup başlarını kesdikden sonra kızıl kana boyanmış görölürlerdi.

130

وَالْكَاتِبِينَ بِسُومِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ
أَفْلَاهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرِ مُنْعَجِمٍ

وَالْكَاتِبِينَ بِسُومِ الْخَطِّ Kara çizgili süngülerle yazı [121] yazan kâtibleri dahı medh ederim
حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرِ مَا تَرَكَتْ أَفْلَاهُمْ anların kâlemleri ya‘nî süngüleri bırakmadı
مُنْعَجِمٍ hiç bir vücudun harfini ya‘nî a‘zâsını noktasız bırakmadı.

Mefhûm-ı Beyt: Ol mücâhidîn-i dîn-i mübîn rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in efendilerimiz hâzerâtının kara çizgili süngüleri meydân-ı gâzâ vü cihâdda hiç bir düşmanın a‘zâ-yı vücudunu yarasız bırakmayup a‘dâ-yı dîn üzerine havâle eyledikleri süngülerin düşman vücudunda açdıkları yaralar hûrûf üzerine siyâh kâlemlerle konılan noktalar gibi ziyâde çok ve belli idi.

131

شَاكِي السِّلَاحِ لَهُمْ سِيْمَا تُمَيِّزُهُمْ
كَالْوَرْدِ يَمْتَازُ بِالسِّيْمَا مِنَ السَّلَمِ

شَاكِي السِّلَاحِ Şevket ve tamâmiyyet-i silâha mâlikdirler ya‘nî kılıçları ve süngüleri hâķķıyla keskin ve zağlıdır سِيْمَا لَهُمْ ol şahâbe-i güzîn içün ‘âlâmet u işâret

vardır ki تُمَيِّزُهُمْ kendilerini ğayrılardan fark ve temyîz etdirir ve ayırır ve seçer
ناشِلٌ كَالْوَرْدِ يَمْتَارُ بِالسَّيْمَا nasıl ki gül kokuşu ve güzelliği sebebiyle seçilür مِّنَ السَّلَمِ bâdiyede
[122] biten ve selem denilen ağacdandır.

Mefhûm-ı Beyt: Şahâbe-i müşârun-ileyhim hâzerâtı şevket ve tamâmiyyet-i silâha mâlikiyyet ve fıtratlarında merkûz olan şecâ'at ve besâlet hasebiyle sâ'ir bi'l-cümle bahâdırlara fâ'ik ve binâ'en-'aleyh bir⁸³ imtiyâz-ı mahşûşa lâıyık oldukları cihetle bu hâk-ı imtiyâz keyfiyyetinde güle beñzerlerdi ki gül nasıl güzel kokuşu ve laţif rengi sebebiyle "selem" denilen bâdiye ağacından mu'teber ve mümtâz ise müşârun-ileyhim hâzerâtı dahı bi'l-cümle bahâdırlar ve cengâverlerden mu'teber ve mümtâzdırlar.

132

تُهْدِي إِلَيْكَ رِيَّاحُ النَّصْرِ نَشْرُهُمْ
فَتَحْسَبُ الزَّهْرَ فِي الْأَكْمامِ كُلِّ كَبِي

تُهْدِي إِلَيْكَ رِيَّاحُ النَّصْرِ Cenâb-ı Hâk-ı'n ol aşhâb-ı kirâma ihsân buyurduğu nuşret
yelleri saña hediye eder, erişdirir نَشْرُهُمْ onların güzel kokuşlarını فَتَحْسَبُ الزَّهْرَ فِي
الْأَكْمامِ imdi ğılâflarında çiçek zann edersen كُلِّ كَبِي her bir bahâdırı.

Mefhûm-ı Beyt: Cenâb-ı Feyyâz-ı Ezel'in (celle şānuhū) aşhâb-ı müşârun-ileyhim hâzerâtına ihsân buyurduğu fetḥ u nuşret yelleri kulûb-ı ehl-i İslâm u imāna [123] onların güzel haberleriyle 'acib eşerleri kokuşını erişdirerek kalbler mezkûr râyiha-i tayyibede öyle şafâ vü surûr bulurlar ki bu sebeble müşârun-ileyhim henüz tomurcuğı içinde çiçek zann olunur.

⁸³ Metinde بن şeklinde imla edilmiştir.

كَأَنَّهُمْ فِي ظُهُورِ الْخَيْلِ نَبْتُ رَبِّا
مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَا مِنْ شِدَّةِ الْحُزْمِ

نَبْتُ رَبِّا Gūyā ki şahābe-i müşārun-ileyhim at arķalarında yüksek tepelerde biten ot gibidir مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ bu şebātları emr-i dinde olan farṭ-ı ğayret ve kavī i'tikādlarından nāşī olup مِنْ شِدَّةِ الْحُزْمِ لَا yoksa kolanların şıķı olmasından degildir.

Mefhūm-ı Beyt: Aşhāb-ı müşārun-ileyhim hāzerātının at arķasındaki şebātları yüksek tepelerde biten otun nebātı gibi kuvvet ve metānetli olup ve bu şebāt dahı sā'ir binicilerde olduğı gibi eger kolanlarının şıķı olmasından nāşī olmayup müşārun-ileyhimiñ maḥzā şān u şevket-i dīni i'lā huşuşunda kavī i'tikād ile ibrāz buyurduķları farṭ-ı ğayret u metānetiñ āşār-ı celilesidir.

[124]

طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَى مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقًا
فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبُهِمِ وَالْبُهِمِ

طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَى Düşmanların qalbleri ditredi مِنْ بَأْسِهِمْ Fırqā aşhāb-ı müşārun-ileyhimiñ ğazāda gösterdikleri şebāt ve taḥammülden nāşī qorķmaķdan فَمَا تُفَرِّقُ imdi qızıları seçemez oldılar وَالْبُهِمِ bahādırları dahı.

Mefhūm-ı Beyt: Ol mücāhidin-i dīn-i mübīn rıdvanullāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in efendilerimiz hāzerātının ğazā vü cihādda gösterdikleri şavlet u besālet-i kahramānāneden tolayı a'dā-yı dīniñ yüreklerine o derece qorķu girdi ki qorķularından nāşī qarşularında bulunan ğuzāt-ı muvaḥḥidīn hāzerātını quzu mıdır yāḥūd bir ālāy merd-i bahādır mıdır farķ edemezler idi.

وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللَّهِ نُصْرَتُهُ

إِنْ تَلَقَّه الْأُسْدُ فِي آجَامِهَا تَجِمَ

[125] Hâzret-i Peyğamber'in yardımı Bir kimse ki ola بِرَسُولِ اللَّهِ نُصْرَتُهُ ile eger o kimse mişeler ve tağların çalıları arasında arslan üzerine uğrasa تَجِمَ arslanlar korkup sâkin u sâkit olurlar.

Mefhûm-ı Beyt: Teveccühât-ı celîle-i Hâzret-i Risâlet-penâhî füyûzât-ı nâ-mütenâhî olmasıyla o füyûzât-ı celîleye mazhariyyetle Hâbib-i Ekrem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiz hâzretlerini meded-i 'inâyet-i şefî'ânelerine nâ'il olanlar tağlarda ve mişeler aralarında arslanlar yuvalarına dağı uğrarsa anların şerr u mazarratlarından emîn olacakları bedihî olup aşhâb-ı kirâm-ı vâcibü'l-ihtirâm rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in efendilerimiz dağı her şüretle şeref-i hıdmet-i Nebvî'de bâ-kemâl şabr u metânet ibrâz-ı fedâkârî ve gayretle berâber her dürlü o emr-i Peyğamberî'ye ziyâdesiyle icâbet gösterdiklerinden nâşî her nereye teveccüh êtdilerse mazhar-ı feth u nuşret ve 'âlem-i âhîret için dağı peşinen mübeşşerün bi'l-cennet buyuruldılar.

وَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيِّ غَيْرِ مُنْتَصِرٍ

بِهِ وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرِ مُنْقَصِمٍ

Hâzret-i Peyğamber'in dostlarından hiç [126] bir kimseyi görünmezsin ki وَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيِّ غَيْرِ مُنْتَصِرٍ ol Nebî'nin sebebiyle yardımlanmamış olsun وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرِ مُنْقَصِمٍ dağı ol Nebî'nin düşmanlarından hiç kimse görünmezsin ki غَيْرِ مُنْقَصِمٍ kırılmamış bulunsun.

Mefhûm-ı Beyt: 'Aşk u muhabbet-i Risâlet-penâhî bir 'inâyet-i gayr-ı mütenâhî zuhûrını bâ'is ü bādî olduğundan ve Hâzret-i Peyğamber'e muhabbet

edenler Cenāb-ı Hakk'ın mazhar-ı feyz u tevfiği olacağından ol Nebiyy-i Zī-
şān'ın dostları elbetde ve elbetde meded-i 'ināyet-i Peyğamberi ile nā'il-i zafer u
nuşret ve düşmanları ise bilā-şekk u şübhe ma'āza'llāh Cenāb-ı Hakk'ın dağı
düşmanları olacağına binā'en işbu 'adāvet u dālāletleri sebebiyle dünyāda ve
āhiretde dūcār-ı 'azāb u uķūbet olurlar.

137

أَحَلَّ أُمَّتَهُ فِي حِزْرِ مِلَّتِهِ
كَالْلَيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَشْبَالِ فِي أُجْمِ

أَحَلَّ أُمَّتَهُ فِي حِزْرِ مِلَّتِهِ Ol Nebiyy-i Zī-şān ümmetini kōondırdı milleti şıgınacak
yere كَالْلَيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَشْبَالِ فِي أُجْمِ sol arslan gibi ki bekledi ve muhāfāza eyledi yavruları
ile mīşe arasını ve yuvasını.

Mefhūm-ı Beyt: Ol Nebiyy-i Zī-şān ümmetini kemāl-i şefkat ve
mürüvvetinden nāşī hıfz [127] u sıyānet-i İllāhiye tevdī' ile arslan yavrularını mīşe
ağaçları arasında ziyādesiyle muhāfāza eylediği gibi bu ümmet-i merhūme
hakkında ilā yevmi'l-ḥaşr her dürlü 'ināyet-i İllāhi'niñ ihsānını Dergāh-ı
Uluhiyyet'den taleb ve niyāz ederek du'ā-yı ḥayrı maķbūl-i Ḥazret-i Perverdigār
olmuş olduğına binā'en, bu vechle Ḥazret-i Peyğamber 'aleyhi's-şalātu ve's-selām
dīn ve ümmetine eñ 'ālī bir melce' taḥşīl eylemiş oldu.

كَمْ جَدَلْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ مِنْ جَدَلٍ

فِيهِ وَكَمْ خَصَمَ الْبُزْهَانُ مِنْ خَصِمٍ⁸⁴

كَمْ جَدَلْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ Cenāb-ı Hakk'ın kelāmı olan Qur'an-ı Kerim nice kerre mağlūb eyledi مِنْ جَدَلٍ فِيهِ ol Nebiyy-i Zī-şān hakkında mu'teriz ve mūcādil olanlardan her kimseyi الْبُزْهَانُ وَكَمْ خَصَمَ mu'cizeleri dahı nice kerre yıkdı مِنْ خَصِمٍ 'adāvet ve düşmanlığı muhkem olan kimselerden her kimseyi.

Mefhūm-ı Beyt: Cenāb-ı Hakk'ın Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem efendimiz hakkındaki eltāf u 'ināyāt-ı İlāhiyyesi hasebiyle Qur'an-ı Kerim-i vācibū't-tekrīmi o Nebiyy-i Zī-şān hakkında mūcādele eden a'dā-yı dīni nice kerre mağlūb u perīşān [128] ve kezālik o Peyğamber-i 'ālī-şāna huşūmet ve buğz ve 'adāvet eyleyenleri çok defalar mu'cizāt-ı bāhiresi ilzām ve bī-dermān eyledi.

كَفَاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجَزَةً

فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيَتِيمِ

بِالْعِلْمِ Ey mu'cizāt-ı risāleti bilmek arzūsunda olan ṭālib! İşte saña kāfidir مُعْجَزَةً بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ okuyup yazmak bilmez iken cemī'-i 'ulūm u kemālātı hāşıl etmek مُعْجَزَةً فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيَتِيمِ anasız babasız cāhiliyyet zamānında فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيَتِيمِ anasız babasız büyüdüğü hālde dahı edīb ve hūsn-i ahlāk ile muttaşif olmak kāfidir.

⁸⁴ Min الْيَتِيمِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيَتِيمِ ilā كَفَاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجَزَةً Min ma'mūl beyāz bir kumāş üzerine yazılıp ve ince ketān bezine şarılıp hāşıl olacak nüshā beyāz ipek ğaytān ile bir küçük çocuğa ta'lik olunduğu hālde şağır mezbūr şeytān zararından ve emrāz-ı sā'ire ile haşerāt-ı mūziyyeden bi-havlihi te'ālā maşūn u maḥfūz olur. ('Abdu's-selām)

Mefhûm-ı Beyt: Ey mu‘cizât-ı bâhire-i Risâlet-penâhîyi bilmek ve öğrenmek heves ve ârzüsunda bulunan tâlîb! Ol Nebiyy-i Zî-şân’ın ‘arîz u ‘amîk sâ’ir mu‘cizât-ı celîlesini taḥarrîye hiç ḥâcet olmayup Zât-ı Sâmi-i Risâlet-penâhileri aşlâ okuyup yazmış değil iken ‘ilm ü ‘âlim ve mu‘allim ü müte‘allim bulunmayan câhiliyyet zamânında Zât-ı Sâmi-i Risâlet-penâhilerinde cemî‘-i ‘ulûm u kemâlâtın ḥâşıl olması ve peder ü mâder-i Peyğamberîleri kendilerini henüz ‘âlem-i tufûliyyetde [129] terk ve vefât eylediklerinden nâşî yetîm kaldığı ḥâlde cümle halk nazarında kemâl derece ḥüsn-i edeb ve terbiye ile muttaşif bulunması saña mu‘cize olarak kâfi vü vâfidir.

140

خَدَمْتُهُ بِمَدِيحٍ أَسْتَقِيلُ بِهِ
ذُنُوبَ عُمْرٍ مَضَى فِي الشَّعْرِ وَالْخَدَمِ

خَدَمْتُهُ بِمَدِيحٍ Ḥazret-i Peyğamber’e bir medḥ ile ḥıdmet eyledim بِهٖ اَسْتَقِيلُ bu medḥ sebebiyle ‘afv isterim ذُنُوبَ عُمْرٍ مَضَى ol ‘ömrün günâhlarına ki o ‘ömür geçdi فِي الشَّعْرِ وَالْخَدَمِ şî‘r düzmekde ve dünyâ ḥıdmetlerinde.

Mefhûm-ı Beyt: ‘Ömr ü zamânım şî‘r düzmek ve dünyâ ḥıdmetleriyle meşğûl olmakla geçüp defter-i a‘mâl günâhlarla mâl-â-mâl olduğundan bârî Ḥazret-i Faḥr-ı Kâ’inât ‘aleyhi efḍalu’t-taḥiyyât efendimiziñ medâyiḥ-i celîlesine şarf êtdigim ḥıdmetimiñ mükâfâtı olarak mazḥar-ı ‘afv u mağfiret olurum ümmîd-i kıvâsiyle bâr-gâh-ı Ulûhiyyet’den mağfiret niyâz êderim.

[130]

141

إِذْ قَلَّدَانِي مَا تُخْشَى عَوَاقِبُهُ
كَأَنِّي بِهِمَا هَدَيْتِي مِنَ النَّعَمِ

Zīrā o şi'r ve hıdmet boynuma taqıldılar عَوَاقِبُهُ مَا تُخْشَى 'ākıbetleri korkulu olan taqşırātı كَأَنِّي بِهَمَا gūyā ki ben bu şi'r ve hıdmet sebebiyle هَدَيْتِي مِنَ النِّعَمِ bir kurbānlık deveyim.

Mefhūm-ı Beyt: Zīrā bu şi'r ve dünyāya hıdmet boynuma 'ākıbetleri korkunc taqşırāt zincirini taqup beni kurbānlık deve gibi vādī-yi helāke sevk ediyor.

142

أَطَعْتُ عَنِّي الصَّبَا فِي الْحَالَتَيْنِ وَمَا
حَصَلْتُ إِلَّا عَلَى الْآثَامِ وَالنَّدَمِ

Dünyānıñ meyl ve dālāletine tābi' oldum فِي الْحَالَتَيْنِ عَنِّي الصَّبَا ile hıdmet İLَّا عَلَى ammā bu meyl ve dālāletden bir fā'ide hāşıl etmedim وَمَا حَصَلْتُ hāllerinde الْآثَامِ وَالنَّدَمِ ancak günāhlar kazandım ve anlara da nādım oldum.

[131]

Mefhūm-ı Beyt: Nefs-i emmāre beni dünyānıñ ālāyiş u dālāletine sevk ederek şi'r ve hıdmet hāllerinde meyl-i dünyāya tābi' oldum ise de bu meyl u rağbetden bir fā'ide hāşıl olmayup ancak bir çok günāhlar kazanmış ve bunlara da nedāmet etmiş oldum.

143

فَيَا خَسَارَةَ نَفْسٍ فِي تِجَارَتِهَا
لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسْمِ

İmdi ey sāmi'! Gör ki خَسَارَةَ نَفْسٍ فِي تِجَارَتِهَا nefis, ticāretinde naşıl ziyānkārdır لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا dünyā ile dīni şatun almadı وَلَمْ تَسْمِ almağa istek dahı etmedi.

Mefhūm-ı Beyt: Ey sāmi'! Gör ki nefis dünyā ile dīni şatun almayup ve almağa da istek etmeyüp bi'l-akıs ticāretinde zārara uğradı ya'nī dünyā evāmir u

166

nevāhī-i dīn-i mübīni öğrenüp muḳtezā-yı aḥkāmıyla ‘amel ederek āḥiret için hayırlı tedāriklerde bulunmağa maḥşûş bir maḥall iken nefs bu nokṭada ğaflet ve bi'l-‘akis dünyāya meyl u raġbet etmekle tedārikde noḳşān eylediginden bu aḥz u i‘ṭāsında ziyānkārılık etti.

[132]

144

وَمَنْ يَبِيعُ أَجَلًا مِنْهُ بِعَاجِلِهِ

يَبِيْنُ لَهُ الْعَنْبُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلَمٍ

يَبِيْنُ لَهُ الْعَنْبُ بِعَاجِلِهِ dünyāsıyla değişür Bir kimse ki kendi āḥiretini Bir kimse için ziyān āşikār olur gerek ḥāzır māl alışıda gerek ḥāzır olmayan māl bāzār edişde.

Mefhūm-ı Beyt: Āḥiretini dünyāya fedā ile şatup meyl-i dünyā vü dālālet alan kimse için gerek aldığı ḥāzır ve gerek henüz mevcūd olmayup vücūdunda yed-i tesellümüne almaḳ üzere parasını peşinen vėrmiş olduğu bir māl bulunsun, muṭlakā zarar muḳarrer olup binā'en-‘aleyh ‘āḳıl u dūr-endiş olanlar için iki günlük dünyā zevḳini ebedī olan āḥiret ni‘metine fedā etmeyüp ve ne için dünyāya geldigini düşünüp rüz-ı ḥaşre aḳ yüzle çıḳmaḳ üzere levāzım-ı āḥireti dünyāda tedārike teşebbüş ve ikmālince gayret etmek gerekdir.

145

إِنْ آتٍ دُنْبًا فَمَا عَهْدِي بِمُتَّقِصٍ

مِنَ النَّبِيِّ وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرِمٍ

[133] فَمَا عَهْدِي benim Her ne kadar ben günāh ile gelürsem de مِنْ النَّبِيِّ Hāzret-i Peyġamber cānibinden وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرِمٍ daḥı benim mensūbiyyet ipim kesilmemişdir.

167

Mefhûm-ı Beyt: Ey sâmi! Her ne kadar ben rûz-ı haşre günâh ile gelürsem dahı medâyiḥ-i celîle-i Ḥazret-i Risâlet-penâhî'de olan ḥıdmetim ve zât-ı Resûlullâh'a şâbit bulunan muḥabbetim ḥasebiyle ümîd ederim ki cānib-i Nebî'den 'ahdim naḳz buyurulmayup ve o Zât-ı 'Âliye olan şeref-i mensûbiyyetim ipi kesilmeyüp maḫhar-ı luṭf-ı Risâlet-penâhî olmaḡla nâ'il-i şefâ'at-i 'uẓmâ olurum.

146

فَإِنْ لِي ذِمَّةٌ مِنْهُ بِتَسْمِيَّتِي
مُحَمَّدًا وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ

فَإِنْ لِي ذِمَّةٌ مِنْهُ İmdi benim için o Peyğamber-i zî-şân cānibinden bir emān vardır مُحَمَّدًا بِتَسْمِيَّتِي adımıñ Muḫammed olması sebebiyle وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ hālbuki o Nebiyy-i Muḫterem ḥalkıñ ziyāde vefālısıdır بِالذِّمَمِ va'dini ifāda.

Mefhûm-ı Beyt: Aḫmed ve Muḫammed isimleriyle müsemmā olanlarıñ ya'nî Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ esāmî-i mübārekeleriyle be-nām bulunanlarıñ maḫhar-ı şefâ'at-ı 'uẓmâ buyurılacakları va'd-i celîl-i [134] feyz-i delîl-i Cenāb-ı Risâlet-penâhî cümlesinden olmasına ve vefā-yı va'd u 'ahd ḥuṣûşunda ol Nebiyy-i Emîn'in cümle ḥalkdan ziyāde ri'āyet-i Peyğamberîleri müselleme ve şekk u şübheden āzāde bulunmasına binā'en ve isimim dahı Muḫammed olması keyfiyyetine istināden inşā'ehū te'ālā Ḥazret-i Seyyidü'l-mürselîn ve raḫmeten li'l-'ālemîn 'aleyhi's-şalavātu ve's-selām efendimiziñ her dü-cihān bu bendesini şefâ'at u 'ināyet-i celîlesiyle şād u ḫandān buyuracağından ümmîd-vārım.

147

إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي آخِذًا بِيَدِي
فَضْلًا وَإِلَّا فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ

168

إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي Eger Hâzret-i Peyğamber ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām benim âhîretimde olmazsa أَيْدِيَّ elimi tutucu وَإِلَّا فَضْلًا luṭf u keremi ve ‘ahd u va’di cihetinden فَقُلْ imdi sen baña söyle زَلَّةَ الْقَدَمِ ey ayağı sürçmüş diye.

Mefhûm-ı Beyt: Ey sâmi‘! Eger ümmîdim vechile ol Şefî‘-i rûz-ı cezâ ‘aleyhi ekmelu’t-tehâyâ efendimiz hâzretleri yevm-i kıyâmetde benim elimi tutup da bu bende-i güneş-kâre fazl u keremini ve va’d u ‘ahdini dirîğ etmekle şefâ‘at buyurmadığı şüretde baña “Ey ayağı sürçmüş, neredesin gel!” [135] diye hitâb eyle. Zîrâ havâşş u ‘avâmm için bir melce’ ve ehl-i şağâ’ir u kebâ’ir için bir şefâ‘at-gâh varsa o da ancak Hâzret-i Rasûlü’s-sağaleyn ‘aleyhi’s-salavātu ve’s-selām efendimiziñ livâ’ü’l-hamd-i merhâmetleri sâyesi olmağla ve bu sâye-i sa‘âdet-vâyeden maḥrûmiyyet hâlinde maḥkeme-i kübrânıñ ‘azâb u ‘ikâbları maḥkûmiyyetinden ‘afv ile kurtulmak müsteḥîl bulunmağla bu şüretde benim hâlim pek ziyâde müşkül olmuş olur.

148

حَاشَا أَنْ يُحْرَمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ
أَوْ يُزَجَّعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمٍ

حَاشَا Hâşâ o Nebiyy-i Zî-şân münezzehdir ve müberrâdır أَنْ يُحْرَمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ luṭf u keremlerini recâ edicileri redd u maḥrûm etmekden أَوْ يُزَجَّعَ الْجَارُ مِنْهُ yâḥûd ḥâşâ ki o Nebiyy-i Zî-şân’ın komşusu andan girü dönsün غَيْرَ مُحْتَرَمٍ hürmet olunmamış olduğu hâlde.

Mefhûm-ı Beyt: Ey gönül! Mütesellî ol, zîrâ o Nebiyy-i Ekrem baḥr-ı bî-pâyân-ı kân u kerem ve melce’-i havâşş u ‘avâmm-ı benî-âdem olmasıyla her mürâca‘at ve recâ eyleyenleri ve yâḥûd luṭf ve mürüvvet dileyen komşularını maḥrûm olarak girü çevirmekden münezzeh ve müberrâ bir şâhib-i [136] kerem u ‘aṭâ olduğundan luṭf u keremini recâ vü ‘âṭıfet ve şefâ‘at-i ‘uzmâsını istid‘â edenler -ḥâşâ- bâb-ı merhâmet u ‘inâyetinden maḥrûm olmayup belki kemâl-i ḥîlm ü tevâzu‘ ile nâ’il-i mürüvvet ve mazḥar-ı ni‘met-i şefâ‘at buyurılırlar.

169

وَمُنْدُ أَلَزَمْتُ أَفْكَارِي مَدَائِحَهُ

وَجَدْتُهُ لِحَلَاصِي خَيْرَ مُلْتَزَمٍ

وَمُنْدُ أَلَزَمْتُ أَفْكَارِي Fikirlerimi haşr edeliden beri مَدَائِحَهُ o Nebiyy-i Zî-şân'ın medhlerine وَجَدْتُهُ لِحَلَاصِي o Peyğamber-i 'âlî-şânı halâşım ve kurtulmağlıgım için buldum خَيْرَ مُلْتَزَمٍ iltizâm edicilerin hayırlısı.

Mefhûm-ı Beyt: Efkâr ve taşavvurâtımı Hâzret-i Seyyidü'l-mürselîn 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiziñ evşâf-ı celîle ve haşâ'îş-i cemîlelerini medh u sitâyîş emrinde haşr ve iltizâm eyledigimden nâşî şefâ'at-ı celîlesine mazhariyetle her iki cihânda nâ'il-i sa'âdet ve selâmet olmağlıgım için ol Şefî'-i rûz-ı cezâ 'aleyhi efđalu't-tehâyâ efendimiz hâzretlerini kendime eñ 'âlî ve celîlü'l-kadr şefî' olmağ üzere bilmekde gönlüme içmi'nân-ı tām vërdim.

[137]

وَلَنْ يَفُوتَ الْغِنَى مِنْهُ يَدًا تَرَبَّتْ

إِنَّ الْحَيَا يُنْبِتُ الْأَزْهَارَ فِي الْأَكْمِ

وَلَنْ يَفُوتَ الْغِنَى مِنْهُ Hâzret-i Peyğamber cânibinden zâhir olan gınâ vü ihsân elbetde fevt eylemez ve boş kıomaz يَدًا تَرَبَّتْ faķîr olan eli الْحَيَا يُنْبِتُ nitekim yağmur yüksek yerlerdeki otları dağı feyz-yâb eder.

Mefhûm-ı Beyt: Düz ovalarda ve derelerde ve yüksek tepelerdeki otları yağmur yağup cümleten feyz-yâb eylediğı ve belki yüksek tepelerde şı turmadığından tolayı oradaki otlara şıdan maħrûm olmuşlar iken dağı yağmuruñ daha ziyâde nef'i toķıundığı gibi Hâzret-i Şefî'-i yevm-i 'Araşât 'aleyhi efđalu't-taħiyyât efendimiziñ dağı ilťâf u ikrâm-ı Nebevîleri 'amîm olmasıyla 'amel-i hayr cihetinden eli boş ve faķîr olanlar a'mâl-i şâliha vü hasene şâhibi

bulunanlar gibi ve belki muhtâc olmak mülâbesesiyle ve ⁸⁵ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي hadîs-i şerîfî delâletiyle anlardan ziyâde mazhar-ı şefâ‘at-i ‘uzmâ olacakları bedihî ve hele o ni‘am-ı celîleden herkes feyz ve naşîbini alacağı emr-i celîdir. [138]

151

وَلَمْ أَرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفْتُ
يَدَا زُهَيْرٍ بِمَا أَتْنَى عَلَى هَرِمٍ

وَلَمْ أَرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا öyle الَّتِي اقْتَطَفْتُ يَدَا زُهَيْرٍ Dünyâ zînetini ve lezzetini dilemedim بِمَا أَتْنَى عَلَى دنیا zîyneti ki anı Zuheyr dênilen şâ‘irîñ iki eli cem‘ eyledi, topladı هَرِمٍ Herim bin Hıyyân nâm ‘Arab begini medh etmekle.

Mefhûm-ı Beyt: Hâzret-i Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ medâyiğ-i celîle-i Risâlet-penâhilerindeki hıdmetim şu‘arâ-yı ‘Arab’dan ve mu‘allekât-ı seb‘a aşhâbından Zuheyr’in Herim bin Hıyyân nâm ‘Arab begini medh etmekle bir çok dünyâ ihsânı aldığı gibi cem‘-i zînet-i dünyâ maqşadına müstenid olmayup maḥzâ ol Seyyidü’ş-şâkaleyn efendimiz hâzretleriniñ şefâ‘at-ı seniyyelerini istid‘â vü istirḥâmdan ‘ibâretidir.

152

يَا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَا لِي مَنْ أَلُوذُ بِهِ
سَوَاكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ

---

⁸⁵ “Şefa‘atim, (öncelikle) ümmetimden büyük günah işleyenleredir.” Ebû Dâvûd, Sünnet, 20-21/4739; Tirmizî, Kıyâmet, 11/2435-6; İbn-i Mâce, Zühhd, 37; Ahmed, III,213.

[139] Benim için مَا لِي مِنْ أَلْوَدٍ بِهِ سَوَاكَ Ey halkın ziyāde hayırlısı! يا أَكْرَمَ الْخَلْقِ senden başka sığınacak melce' ve penāh yokdur عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ cümle halka şümülü olan büyük belā erişdigi vakitte.

Mefhūm-ı Beyt: Ey sebep-i hilḫat-ı benī-ādem ve ey bā'is-i icād-ı cemī'-i 'ālem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem! Bu 'ālem-i kevn u fesāda halk u i'zām buyurılan cümle halkın 'ale'l-'umūm harekāt u sekenātını ve a'māl u ef'āliniñ derecātını ta'yīn u muḥākeme ve şavāb u ḥaṭāyı temyīz u tefrīḫ ile mükāfāt u mücāzātı tevzī' u muḫāsemeye maḥşūş olan maḥkeme-i kübrā ki يَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي وَ يَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي ki ⁸⁶ناش⁸⁷-ı celīlī ḥükm-i münīfince düşmenān-ı dīn-i mübīn olan kāffe-i müşrīkīniñ ref'-i şadā-yı nedāmet ve peşimānī eylemelerini bā'is-i mücāzāt-ı şedīdeyi ta'yīn u irā'e eder. İşte o rüz-ı kıyāmetde ve anıñ bu dehşetli ve cümle halka şāmil olan şiddetli muḥākemātında benim senden başka sığınacak yerim ve melce'im olmayup bu deşt-i belāda ancak istinād-gāhım sensin.

153

وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللَّهِ جَاهُكَ بِي

إِذَا الْكَرِيمُ تَجَلَّى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ

وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللَّهِ Yā Resūlullāh, hergiz tar olmaz [140] ve noḫşāniyyet gelmez Kerīm olan إِذَا الْكَرِيمُ تَجَلَّى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ benim sebebimle seniñ 'ālī-ḫadr ve manşībıñna بِاسْمِ مُنْتَقِمِ Hāzret-i Allāh celle zikruhū tecellī etdiği vakit Kāhhār u Muntakım ism-i şerīfiyle.

Mefhūm-ı Beyt: Ey Resūlü'-ş-şakāleyn ve Seyyidü'l-kevneyn ve ey sulṭān-ı kā'ināt ve mefḥar-ı mevcūdāt 'aleyhi'-ş-şalātu ve's-selām! 'Ādil-i Muṭlaḫ Ḥaḫḫ celle ve 'alā ḥāzretleri maḥzā kemāl-i 'adālet u 'ināyetinden nāşī فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ

⁸⁶ “...inkarcının ‘Keşke toprak olaydım!’ diyeceği...” Nebe’, 78/40.

⁸⁷ Metinde “نصل” şeklinde imla edilmiştir.

va'd-i celîli manṭûḳınca a'dâ-yı dîn-i mübîn olan müşrikîniñ mücâzât-ı lâıykasını göstermek üzere “Muntaḳım” ism-i ‘azîzi ile vaḳtâ ki tecellî eyler, o zamân bu bende-i güneh-kâra şefâ‘at buyurmaḳla ‘uluvv-i şân ve ‘azamet-i ḳadriñe -ḥâşâ- nokşân gelmez.

154

فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَضَرَّتْهَا
وَمِنْ عُلُومِكَ عِلْمُ اللُّوحِ وَالْقَلَمِ

وَمِنْ عُلُومِكَ الدُّنْيَا وَضَرَّتْهَا Zîrâ seniñ iḥsânıñdandır فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ daḥı seniñ ‘ilimleriñdendir عِلْمُ اللُّوحِ وَالْقَلَمِ levḥ-i maḥfûẓda şâbit ve ḳalemiñ yazdığı ‘ilm seniñ ‘ilimleriñdendir.

Mefhûm-ı Beyt: Ey [141] H‘âce-i kâ’inât ve Şefî‘-i yevm-i ‘Araşât ‘aleyhi ekmelu’t-taḥıyyât! Cenâb-ı Feyyâz-ı Ezel celle zikruhü dünyâ vü âḥireti “لَوْلَاكَ”⁸⁸ manṭûk-ı münîfince mahzâ Zât-ı ‘Âlileri için yaratmış ve levḥ-i maḥfûẓda şâbit ve ḳalem ile yazılmış olan ‘ulûm-ı ḡaybiyye vü ezeliyyeye Zât-ı Sāmî-i Risâlet-penâhîlerini maṭla‘ ve اَعْطَيْنَاكَ الْكُوثَرَ⁹⁰ emr-i kerîmi medlûlunca hiç bir ferde naşîb olmayan ni‘met-i pâk-i Kevseri ancak seniñ iḥsân u ‘inâyetiñe musahḥar ḳılmış olmaḡla bu derece nihâyetsiz ‘ilm u keremiñe nisbetle bu faḳîriñe olacak luṭf u şefâ‘atıñ o baḥr-i bî-pâyândan bir ḳaṭredir.

⁸⁸ “O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir.” Yâsîn, 36/54.

⁸⁹ “Sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım.” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2/164; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî, el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn, 2/165.

⁹⁰ “Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik.” Kevser, 108/1.

İmdi, ihtiyâc-ı şedid ile luḫf ve ‘aṭifetiñe ve mürüvvet ü şefâ’atiñe muhtâc olan bu bende-i bî-çâreden kerem ve ‘inâyetiñi elbetde esirgemezsiñ.

155

يَا نَفْسُ لَا تَقْنَطِي مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ
إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْعُفْرَانِ كَاللَّمَمِ

مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ Ey nefis! Ümmîdiñi Allâh’ın rahmetinden kesme
günâhlarıñın büyüklüğünden tolayı, إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْعُفْرَانِ Cenâb-ı Hâḫḫ’ın
mağfireti yanında [142] büyük günâhlar كَاللَّمَمِ küçükleri gibidir.

Mefhûm-ı Beyt: Ey nefis! ⁹¹ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ naşş-ı kerîmi ve mantûḫ-ı
münifince büyük günâhlarıñ şâhibi olmağla me’yûs olmayup Cenâb-ı Hâḫḫ’ın
merḫamet u mağfiretinden daḫı ümîdiñi kesme. Zîrâ Allâh-ı ‘Azîmü’ş-şânıñ
(celle zikruhû) baḫr-i merḫamet u mağfireti yanında büyük günâhlarıñ ‘afvı daḫı
bir tamlanıñ zerrâtına nisbet olunmayacak şûretde küçük olduğundan, câ’izdir ki
rahmet-i Rabb-i Ḳadîr’den bî-naşîb kalmazsıñ.

156

لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّي حِينَ يَنْقَسِمُهَا
تَأْتِي عَلَى حَسَبِ الْعُضَيَانِ فِي الْقِسَمِ

تَأْتِي عَلَى حِينَ يَنْقَسِمُهَا Umarım ki Rabbimiñ rahmeti
günâhlarıñ mîḫdârınca gelsün حَسَبِ الْعُضَيَانِ hîşşelere.

Mefhûm-ı Beyt: Cenâb-ı Ğaffârü’z-zunûb’uñ (celle zikruhû) bî-pâyân olan
baḫr-ı rahmet u ‘inâyetinden rahmetleri taḫsîm olundığı vaḫt ümîd ederim ki

⁹¹ “... Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...” Zümer, 39/53.

her bir kula işābet edecek naşīb o kuluñ derece-i işyānı nisbetinde olsun. Ya‘nī günāhı çok olanlara çok ve az olanlara az rah̄met işābet etsün. [143]

157

يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ
لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْخَرِمٍ

غَيْرَ مُنْعَكِسٍ Ya Ey beni terbiye edici Allāh’ım! Benim recāmı kıl غَيْرَ مُنْعَكِسٍ tersine dönmemiş kıl لَدَيْكَ cānib-i ‘izzetiñde وَاجْعَلْ حِسَابِي dahı hesapımı kıl غَيْرَ مُنْخَرِمٍ kesilmemiş ve eksilmemiş.

Mefhūm-ı Beyt: Ey beni terbiye edici Allāh’ım (celle zikruhū)! Benim niyāz u istirhāmımı dergāh-ı ‘izzetiñde kabul eyle. Beni recā vü niyāz eyledigim gibi mazhar-ı ‘afv u mağfıret ve ‘azāb-ı elimden hıfz u şıyānet buyurup nā’il-i ni‘met ve ihsān-ı firāvān eyle. Ve kezālik benim hesapımı tahvıl etmeyüp taşavvur etdigim gibi ve belki me’mulden daha ziyāde luṭf u kerem ve ‘ināyet u ihsānıñ ile beni şād u ḥandān eyle.

158

وَالطُّفُّ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ
صَبْرًا مَتَى تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ يَنْهَزِمِ

إِنَّ لَهُ صَبْرًا Daḥı kendi kuluña iki [144] ‘ālemde luṭf eyle وَالطُّفُّ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ her ne kadar o kulunuñ za‘ıf şabrı varsa da تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ kaçan aña muşibetler gelse يَنْهَزِمِ ol şabr gider ve mağlūb olup kaçır.

175

Mefhûm-ı Beyt: Yâ Rabbî! Taqdîr-i ezeli ile kuluña taqdîr buyurduğın meşâ'ib ile ol kuluñu gerek dünyâda ve gerek âhîretde imtiḥân eyledigini zamân şebât u şabr dağı inâyet ve ihsân buyur. Zîrâ kullarının za'if u 'âciz şabırları seniñ imtiḥân-ı celîliñe taḥammül edemeyüp hevâ-yı nefse mağlûb olurlar.

159

وَأُذِّنْ لِسُحْبِ صَلَاةٍ مِنْكَ دَائِمَةً
عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍ وَمُنْسَجِمٍ

Seniñ cânib-i 'izzetiñde olan şalât bulutlarına dağı izin ver, وَأُذِّنْ o bulutlar dâ'imdirler عَلَى النَّبِيِّ Ḥazret-i Peyğamber'in üzerine بِمُنْهَلٍ وَمُنْسَجِمٍ diñmeyüp akmakda dâ'imdirler.

Mefhûm-ı Beyt: Yâ Rabbî! Seniñ cânib-i 'izzetiñden şadır olan şalât bulutlarına izin u ruḥşat ve emr u fermân buyur tâ ki şalât-ı şerîfeyi ol Ḥabîb-i Ekrem'in Ravza-i Muṭahhara'sı üzerine hiç [145] тұрмаksızın ve diñmeksizin akmakda dâ'im olarak akıtsunlar.

Şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem lâ tu'add ve lâ tuḥşâ.

160

وَالْأَلِ وَالصُّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ لَهُمْ
أَهْلَ التَّقِي وَالتَّقِي وَالحِلْمِ وَالكَرَمِ

Ol Nebî'nin âli üzerine dağı ol şalât bulutları dâ'im olsun. وَالصُّحْبِ dağı aşḥâbı üzerine ثُمَّ التَّابِعِينَ لَهُمْ andan sonra ol şaḥâbe-i güzîne tâbi' olanlar üzerine ki وَالحِلْمِ وَ أَهْلَ التَّقِي anların her biri taqvâ ehlidir وَالتَّقِي dağı taḥâret u nezâfet ehlidir. وَالكَرَمِ dağı ḥilm u kerem ehlidir.

Mefhûm-ı Beyt: Yâ Rabbî! Ol şalât bulutlarını Ḥazret-i Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimizin âli ve aşḥâbı ve

176

şahābe-i güzîne ṭābi‘ olanlar üzerine daḥı dā’im eyle ki anlarıñ her biri taḳvā ve ṭahāret u neẓāfet ve ḥilm u kerem ve luṭf u ‘ināyet ehlidir, rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘ın.

161

مَا رُنُحْتُ عَذَبَاتِ الْبَانِ رِيحُ صَبَا
وَأَطْرَبَ الْعَيْسَ حَادِي الْعَيْسِ بِالنَّعَمِ

رِيحُ مَا رُنُحْتُ عَذَبَاتِ الْبَانِ bān ağacının dal ve budaklarını [146] kıymılatmadıkça şabā denilen rüzgār وَأَطْرَبَ الْعَيْسَ حَادِي الْعَيْسِ daḥı deve sürüciler develeri şevḳ u rakşa getürdükçe بِالنَّعَمِ dürlü dürlü nağmelerle.

Mefhūm-ı Beyt: Şabāhleyin maşrıḳ cānibinden esen yel ya’nī bād-ı şabā ile bān dinilen ağacın dal ve budakları kıymıdanmadıkça ve deveciler her ān develeri dürlü dürlü nağmelerle rakş u şevḳe getürdükçe yā Rabbī Sen daḥı ol Ḥabīb-i Ekrem’in üzerine ḥadsiz ve ḥesābsız şalāt eyle.

162

يَا رَبِّ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا أَبَدًا
عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ

Mefhūm-ı Beyt: Yā Rabbī! Cümle ḥalkın ḥayırlısı olan sevgili Peyğamber’in üzerine dā’imen ve ebeden şalāt u selām eyle.

الحمد لله على التمام و الصلوة و السلام
على سيدنا محمد خير الانام
و على آله و اصحابه الذين
فازوا بنصر الملك

177

---

⁹² Kusursuzluktan dolayı Allah'a hamd olsun, salat ve selam mahlukatın en iyisi efendimiz Hz. Muhammed'e, güçlü ve her şeyi bilen hükümdarın zaferini kazanan ailesine ve arkadaşlarına olsun.

[147]

Na‘t-ı Nebevî

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Merhabâ ey enbiyânın nûr u hayru’l-hâtemi
Seyyidü’l-kevneyn hem râz-ı Hudâ’nın mahremi

Zâtını sevdi yarattı zât-ı pâkiyçün Hudâ
Sensin ey Fahr-ı Rusûl Hakk’ın Habîb-i Ekrem’i

Fahr ile etti kabûl ümmetligin zât-ı Mesîh
Hüsnu’nün hayrânıdır zîrâ Mesîh’in Meryem’i

Mu‘cize kadriñ gibi ‘âlî olaydı şübhesiz
İsmiñin zikri hemân ihyâ ederdi âdemi

Bak ‘uluvv-i kadra kim evreng-i levlâkın odur
Pâdişâh-ı bî-şerîki şehriyâr-ı efhamı

Menba‘-ı kân-ı kerem baħr-ı şehâ kim ka‘rı yok
Kaṭresi yanında ancak zerre cûd-ı Hâtem’i

Enbiyâ encümdür etrâfında ancak nûrıdır
Kim nübüvvet mülkünün mihr-i münîr-i mükrimi

Nesh kıldı dîni el-haḡ cümle dîn ü mezhebi
Kim tulu‘-ı mihr eder mahzûf cism-i encümi

Şemsten zâhirde mi setr eyledi zıll-ı şehâb
Münhasif mi etti yâhûd mihri nûr-ı dâ’imi

Şânını takdîr içün hakkıyla ‘acizdir ‘uķûl
‘Aķl idrâk eylemez çün ğayb-ı ğayr-ı mülhemi

[148]

Mâ-haşal bir feyz-i müsteşnâ-yı haķdır kim anıñ
Kaķre-i nûr-ı Hudâ’dır ‘unşur-ı müstaķdemi

Seyyidü’l-kevneyn hem sulţân-ı dîn u kâ’inât
Ahmed-i mürsel odur halkıñ sa’id u erhamı

Mu‘cize bâbında kâfidir ‘uluvv-i şânına
Hazret-i Haķķ’ıñ kelâm-ı müstaķim ü aķdemi

Bir güher kim haşre dek bâķi anıñ zîb u feri
Bir şadef-meknûz-ı Haķķ’ıñ anda ceẓb-i a‘zemi

Öyle âyât-ı haķîķat kim nesim-i hikmeti
Ref’ eder endişe mülkünden zalâm-ı mübhemi

Men ‘aref râhında âyâtı delil-i bî-ķaķâ
Fevz u feyzîñ kim odur ancak ķarîķ-i eslemi

Hem ķarîķ-i vuşlatıñ hablû’l-metîn-i eşrefi
Haķ u buķlânıñ daķı mîzân-ı ‘adl u aķkemi

Yâ mezâhib ‘âleminde şer‘i nûr-ı ma‘delet
Gösterir her haķķı bî-şübhe fûrûĝ-ı ma‘lemi

Âfitâb-ı feyz-i istikbâldir aḥkâmı hem
Mâhtâb-ı bezm-i kırbetdir nuşûş-ı aḳvemi

Öyle şer‘-i ma‘delet-fermâ ki naşş-ı ‘adliniñ
Kesdirir bir ḥükm ile her ‘aḳdi seyf-i şârimi

[149]

Yâ görülmüş mü felekde böyle mi‘râc-ı güzîn
Özge var mı seyr eden bir demde her dü ‘âlemi

Kim erişmiş “Kâbe-i Kıvseyn”iñ bu rütbe fevkine
Başka kim olmuş bu dürlü bezm-i kırbuñ hem-demi

Göz yumup açınca seyr etti maḳâmâtı bütün
Ḥâk-i pâyı oldu çarḥıñ heft tāk u tãremi

Yâ vuḳû‘ bulmuş mu bir böyle ğazâ-yı mu‘teber
Bir avuç taşla kaçırđı düşmenân-ı azlemi

Öyle bir şâhib-i ‘ilm aşḥâbınıñ bir merdi tek
Sâḥa-i tezkârdan kaldırdı nâm-ı Rüstemi

Şaḳḳ olup kırs-ı kamer geldi ḥuzûr-ı pâkine
Görmedi ğayr-ı zamân kimse bu emr-i mu‘zamı

Emrine tâbi‘ iken el-ḥaḳḳ cemī‘ kâ’inât
Ḥilmden ayrılmadı ḳalb-i ḥalīm u kâzımı

Görmedi çeşm-i felek hîç böyle bir kadri celîl
Kim Süleymân-ı cihân dergâhının bir hâdimi

Bargâh-ı hîlm ü elţâfında en ‘adî kulu
Rûzgârın Hâtem’i gerdünuñ İbni Edhem’i

Şâhib-i Kevşer Habîb-i Muhterem Fahr-ı Rusûl
Ey şefâ‘at kânı vey bî-çâregânın mun‘imi

[150]

Sensin ol erham ki rahm u şefkatîñ ancak olur
Kim kulüb-ı mücrimîniñ çâre-sâz u merhemi

Sensin ol ekrem ki luţf u himmetiñ ger olmasa
Ümmetin cümle olur yevm-i su‘âlîñ mülzemi

Sensin ol ‘âlî-himem kim feyz-i tâmm-ı luţfuñuñ
Her iki ‘âlemde bî-pâyândır baħr u yemi

Vaşfını taşvîr içün çok söz denür denmiş dahı
Keşf eden yok kimse haqqıyla bu sırr-ı ektemi

Ârzü etdim kavliñde göreyim bir hidmetiñ
Dizdim anuñ-çün le‘âl-i cevherî-i tab‘ımı

Dâ‘imâ güyâ olurdum bâğ-ı na‘tında faķat
N’eyleyim incitdi kırdı çarħ bâl-ı hâmemi

Öyle söz söyler idim meydân-ı medh u nazmda
Sihr zann eylerdi dehrîñ filosof u ‘âlimi

Dêr idim işte benim meddâh-ı Fahr-ı Kâ’inât
Tutsalar ma‘zûr ‘aşrîñ şâ‘irân-ı a‘lemi

Nazmımı taḥsîn edüp hem vârişim dêrdi baña
Mülk-ı nazmıñ saf-deri Nefî-i mübhem-efhemi

Lîk ‘işyân u ḥaṭâ deryâsıñ emvâcî âh
Yıkıldı vîrân eyledi sâhil-serâ-yı baḥtımı

[151]

Beklerim bâb-ı şefâ‘atde ‘inâyetle kerem
Luṭf edüp ıslâḥa himmet kıl Ḥabîbâ ḥâlimi

Öyle ‘âlî-himmetiñ kim zerresi ḥekk êtmege
Defter-i a‘mâldan kâfî olur ‘işyânımı

Söz uzandı Ḥayrîyâ artık taḥiyyât eyle kim
Çok me‘ânî az söz olmaḡdır bu mülküñ mersemi

Her daḡıḡa rûḡuna olsun şalât-ı elf tâ
Zâhir u bâtında ṭurduḡça bu dîn-i muḡkemi

Zîkr u tesbîḡ u şenâ êtdikce hem ins u melek
Ḥaḡḡ daḡî kılsun aña yüz biñ selâm-ı sâlimi

Hem daḥī olsun taḥiyyāt ü selām-ı bī-ḥisāb

Āline aşḥābına anlar bu şerʿiñ nāzımı

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatı kapsamında şerh, tercüme, haşiye, nazire, tahmis, talik vb. türlerde pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu türlerde hakkında farklı çalışmalar yapılan bazı eserlerin ise belli bir değeri vardır. Bu eserler herkes tarafından bilinen, ilim meclislerinde dinlenen, okunan veya eğitim kurumlarında okutulan eserlerdir. Bu sebeple bahsi geçen eserler hakkında müellifler tarafından farklı türlerde pek çok çalışma yapılmıştır. *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Dîvân-ı Hâfız*, *Mantuku't-Tayr*, *Bostân*, *Gülistân* gibi eserler hakkında birçok çalışmanın yapıldığı eserlerden bazılarıdır. Bunların yanı sıra üzerine aynı şekilde pek çok çalışma yapılan diğer iki eser, Ka'b b. Zühayr'ın yazdığı *Kasîdetü'l-Bürde* veya diğer adıyla *Kasîde-i Bânet Su'âd* kasidesi ve Muhammed b. Sa'îd el-Bûsîrî'nin kaleme aldığı *Kasîde-i Bürde* adıyla meşhur olan *el-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Berîyye* adlı kasidesidir.

Zikredilen kasideler üzerine klasik Türk edebiyatı şerh geleneğinin büyük gelişim gösterdiği XVI. yüzyılda Türkçe şerh çalışmalarının başladığı bilinmektedir. Şerhlerin yanı sıra tercüme, tahmis, haşiye vb. türlerde de eserler görülmektedir. Yapılan şerhlerin geneli manzum olarak kaleme alınmaktadır. Manzum şerhlerin yanında sayıca az da olsa mensur şerhler görülmektedir. Batılılaşma faaliyetlerinin etkisiyle şerh geleneği etkisinin azaldığı XIX. yüzyılda da *Kasîde-i Bürde* hakkında yapılmış şerhler ve tercüme bulunmaktadır. Bu dönemde yapılmış olan çalışmalardan birisi de Rusçuklu Mehmed Hayrî tarafından kaleme alınan *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi "Hediyye"* adlı eserdir.

İyi bir eğitim almış olan Mehmed Hayrî, Osmanlının son döneminde yetişmiş âlim ve edip şahsiyetlerden birisidir. Rusçuklu Mehmed Hayrî, yaşamı boyunca birçok görevi yürütmüştür. Mutasarrıflık, mektupçu kalemî, zabıt kâtibi, gazete yazarlığı, vilayet başkâtipliği, lisan-ı Osmanî ve hat muallimliği yürüttüğü görevlerden bazılarıdır. Bu görevlerin yanı sıra bazı eserler de kaleme almıştır. *Kasîde-i Bürde* şerhi dışında *Siyer-i Faruk*, *Hediyyetü'l-İhvân*, *Belâgat*, *Türkçe Avâmil Tuhfesi* yazmış olduğu eserlerdendir. Dönemin basın-yayın dünyasında tanınan bir isim olan Mehmed Hayrî; Muallim Naci, Halit Ziya Uşaklıgil gibi dönemin önemli

şahsiyetleriyle dostluk kurmuştur. Muallim Naci'nin yardımcı yazarlığıyla *Sühâ* dergisini çıkarmış ve *Hizmet* gazetesini çıkarması için Halit Ziya Uşaklıgil'i desteklemiştir. Kendisi de başka dergi ve gazeteler çıkarırken muhtelif gazete ve dergilere de yazılar yazmıştır.

Kasîde-i Bürde şerhi, yayımlanan ilk eseri olması açısından önem taşımaktadır. Diğer eserlerine hayırlı ve iyi bir başlangıç olması amacıyla bu şerhi kaleme almıştır. Şerh geleneğinin zayıfladığı bir dönemde böyle bir eser kaleme alması dikkate değer bir durumdur. Şerhlerin yazımlarında karşımıza çıkan insanların eserin özelliklerinden faydalanmasını sağlamak, Arapça veya Farsça bilmeyen kişilerin bu dilde yazılmış eserleri anlamasına vesile olmak gibi sebeb-i telifleri söz konusu eserde de görmekteyiz. Bunun yanı sıra halk arasında yaygın bir inanış olan *Kasîde-i Bürde*'nin bazı hastalıkların şifasına vesile olduğu kanaatine de derkenarda yer vermesi eserin önemli ve diğer şerhlerden ayıran özelliklerinden birisidir.

Mehmed Hayrî, genellikle manzum olan şerhlerin aksine mensur bir şerh kaleme almıştır. Öncesinde yazılmış birçok şerhin olması, bahsedilen şifaya vesile olma durumu hakkında rivayetlerin fazla olması, insanların eserden yararlanarak bu mübarek kasideden mahrum kalmamaları için eserin muhtasar bir şerh olarak yazıldığı görülmektedir. Bu yüzden gramatik bilgilere yer verilmeyerek sadece beyitleri oluşturan kelime veya kelime gruplarının anlamının verildiği görülmüştür. Bundan dolayı eserin mana ağırlıklı muhtasar bir şerh olduğu dile getirilebilir.

Eserin klasik şerh usulüyle şerh edildiği ve her beytin müstakil olarak ele alınıp değerlendirildiği görülmektedir. Şerh metninin sade ve anlaşılır bir üslupla yazıldığı görülmektedir. Mufasssal bazı şerhler gibi gramer ve belagat kurallarıyla alakalı herhangi bir bilgi vermekten kaçınıldığı ifade edilebilir. Müstakil olarak ele alınan her beyit, ilk olarak kelime veya kelime gruplarına ayrılmış, ardından Türkçe karşılıkları kısaca verilmiştir. Ardından “mefhûm-ı beyt” başlığı altında beytin genel anlamını özetleyen, anlatılmak isteneni kısaca karşı tarafa aktaran düzenli cümleler halinde verildiği bir şerh metodu izlenmiştir. Böyle bir şerh metodunun tercih edilmesinin sebebi olarak eserin Arapça bilmeyen insanlar için kaleme alınması ve din kardeşlerine bir hediye olarak takdim edilmesi gibi durumları gösterebiliriz. Bu bağlamda şârihin,

Kasîde-i Bürde'nin asıl manasını koruyarak muhtevaya sadık kaldığı ve anlaşılır bir üslupla başarılı bir muhtasar şerh meydana getirdiği ifade edilebilir.

Dönemin sosyal-kültürel ihtiyaçlarına göre şekillenen şerhlerin söz konusu eser için de geçerli olduğu görülmektedir. Mehmed Hayrî, dönemin kültürel-sosyal ihtiyacına uygun olarak mana ağırlıklı ve sade, anlaşılır bir üslupla şerhini yazmıştır. Bir ihtiyacın karşılanması amacıyla yönelik olarak kaleme alındığı ve söz konusu amacın hasıl olduğu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra dönemin şerh çalışmalarına bir örnek teşkil ederek şerh geleneğinin özellikleri hakkında yapılacak çalışmalara fikir vermeye yardımcı olabileceği ifade edilebilir.

Bu çalışma ile *Kasîde-i Bürde* hakkında klasik Türk edebiyatının son döneminde kaleme alınmış Türkçe şerhlerinden birisi edebiyat alanına kazandırılmıştır. Eserin metin neşri yapılarak devam eden şerh çalışmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır. İncelenen muhtasar mensur Türkçe şerhin benzeri çalışmalara yardımcı olması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, (2 cilt), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- Akın, Mehmet. (2016). *Rusçuklu M. Hayrî'nin Belâgat'i İnceleme-Metin-Terimler Dizini*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ayçiçeği, B. (2015). Bûsîrî (ö. 696/1297?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları*(15), 27-102.
- Aydın Salnamesi*. (1885). İzmir.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA, DH-SAİDd-DH SAİDd 00002 00366, s. 730-731; DH SAİDd 00080 00088, s. 173-174; DH SAİDd 00089 000225, s. 447-448.
- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhu'l-Beyân, (10 cilt), Dâru'l-Fikr, Beyrut, ty.
- Ceylan, Ömür. (2000). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Ceylan, Ömür. (2010). Şerh. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38, 565-568.
- Ceylan, Ömür. (2015). *Böyle Buyurdu Sûfî Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Demirayak, Kenan. (2001). "Kasîdetü'l-Bürde", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24. İstanbul: TDV Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Sünen-i Ebû Dâvûd, (4 cilt), Beyrut, ty.
- Gökhan, İlyas. (2011). *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi* (1 b.). Kahramanmaraş: UKDE.
- Güler, Ömer Said. (2016). *Mollacıkzâde Mehmed Râ'îf'in Ziyâu'l-Fu'âd fî Şerhi Bânet Su'âd İsimli Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gültekin, Hasan. (2020). Metin Şerhi. *Söylem Filoloji*, 5(1), 137-148.

- Hayrî, Rusçuklu Mehmed. (1300). Bazı Ebyât. R. M. Hayrî içinde, *Sühâ* (Cilt 1, s. 12-13). İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Hayrî, Rusçuklu Mehmed. (1300). Bazı Ebyât. R. M. Hayrî içinde, *Sühâ* (Cilt 2, s. 25). İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Hayrî, Rusçuklu Mehmed. (1300). *Sühâ* (Cilt 1-4). İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Hayrî, Rusçuklu Mehmed. (1300). *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi Hediye*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Hayrî, Rusçuklu Mehmed. (1882). *Türkçe Avâmil Tuhfesi*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Hayrî, Rusçuklu Mehmed. (1886). *Hediyetü'l-İhvân*. Aydın: Aydın Vilayet Matbaası.
- Huyugüzel, Ömer Faruk. (2000). *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*. İzmir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbni Mâce, Sünen-i İbni Mâce, Beyrut, ty.
- Karakoç, Sezai. (2011). *İslâmın Şiir Anıtlarından* (6 b.). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kaya, Mahmut. (1992). "BÛSÎRÎ, Muhammed b. Said", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. VI. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kaya, Mahmut. (2001). "Kasîdetü'l-Bürde", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kılıç, Atabey. (2007). Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi. *Prof. Dr. Andülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, (s. 363-369). İstanbul.
- Koç, Hamza. (2021). *Berlin Devlet Kütüphanesi Hs. or. 5151'de Kayıtlı Kasîde-i Bürde Şerhi*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Kortantamer, Tunca. (2004). Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi. T. Kortantamer, Ş. Yağcı, & F. Ülken (Dü) içinde, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler* (s. 55). Ankara: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Koyuncu, Fatih. (Güz 2015). Son Dönem Osmanlı Âlim ve Edeplerinden Rusçuklu Mehmed Hayri ve Siyer-i Fârûk İsimli Eseri. *Turkish Studies*, 897-922.
- Mütercim Âsım Efendi. (2013). *el-Okÿânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* (1 b., Cilt 1). (M. Koç, Dü., M. Koç, & E. Tanrıverdi, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Salahî, Mehmed. (1322). *Kâmûs-ı Osmânî*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Salnamesi, Aydın Vilayeti. (İzmir). 1887.
- Sâmî, Şemseddin. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta. (2006). Şerhler. T. Halman, O. Horata, Y. Çelik, N. Demir, M. Kalpaklı, R. Korkmaz, M. Oğuz, T. S. Halman, O. Horata, Y. Çelik, N. Demir, M. Kalpaklı, R. Korkmaz, & M. Ö. Oğuz (Dü) içinde, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Cilt 2, s. 121-132). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Savran, Ahmet. (2001). "Kâ'b b. Zühayr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24. İstanbul: TDV Yayınları.
- Sezer, İsmail Hakkı. (1980). *İmam Busirî ve Bürde'si*, Yayımlanmamış Öğretim Üyeliği Tezi. Selçuk Üniversitesi, Yüksek İslam Enstitüsü, Konya.
- Şahin, Ebubekir Sıddık. (1997). *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taşcı, Hülya Canpolat. (2014). Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler. H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu, S. S. Kuru, & A. E. Özyıldırım içinde, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX / Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh* (s. 72-97). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Tevfîk, Osman. (1882). *Şerh-i Kasîde-i Bürde Tercüme-i Mücmeli*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.

- Türkzade, Mehmed Ziyâüddin. (1894). *Gurretü'l-Münîre Şerh-i Kevâkibi'l-Mudi'e Yahud Kasîde-i Bürde Şerhi*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. (1987). *Kırk Yıl*. (Ş. Kutlu, Dü.) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Vefik, Ahmet. (1306). *Lehçe-i Osmânî*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Yazar, Sadık. (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatı Şerh ve Tercüme Geleneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücel, Yusuf İbrahim. (2020). *Arap Edebiyatında Nebvi Medihler Bağlamında Ömer Harpûti'nin Kasîde-i Bürde Şerhi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

DİZİN

A

Abdu's-selām ...	61, 63, 64, 70, 91, 96, 107, 110, 123, 126, 133, 140, 144, 169, 176
āb-ı Kevser	54, 142
Acem	110, 127
Ād.....	148, 149
Ādil-i Mutlak.....	185
Ahmed	59, 180
Ahmed-i mürsel.....	193
Allāh.....	96, 103, 104, 112, 115, 121, 148, 149, 152, 163, 167, 187, 188
Allāh-ı 'Azīmü'ş-şān.....	143, 152, 162, 187
Allāh-ı Zu'l-celāl.....	142
anem	93
Arab.....	46, 82, 84, 110, 184
Arabī.....	60, 89
Arim	145

B

bā'is-i icād-ı cemī'-i 'ālem	59, 184
bān	92, 190
Bedr	133, 134, 169, 170
Benī Hāşim.....	52, 127
Benī-'Uzre.....	95
Būsīr	84

Būsīrī el-Mısırī.....	84
Bürdetu.....	85
Bürdeyyeten	85
Bürdiyyetu	85
Bür'etün	85

C

cebel-i Ebī Kubeys.....	92
cebel-i Hirā	92
cebel-i Nūr	92
cebel-i Sevr	137
Cebrā'il	53, 54, 136, 141
Celīlü'l-Kadr.....	107, 142
Cenāb-ı Allāh-ı 'Azīmü'ş-şān.	156
Cenāb-ı Bārī.....	139
Cenāb-ı Feyyāz-ı Ezel.....	172, 186
Cenāb-ı Gaffāru'z-zunüb	187
Cenāb-ı Hakk	54, 63, 105, 110, 111, 112, 121, 126, 133, 138, 139, 156, 159, 162, 172, 174, 176, 187
Cenāb-ı İmām	47, 85
Cenāb-ı Peygamberī.....	121, 168
Cenāb-ı Rabb-i Kibriyā	49, 55, 98, 148, 161
Cenāb-ı Resūl-i Muhterem.....	157
Cenāb-ı Risālet	49, 51, 59, 85, 103
Cenāb-ı Risālet-me'āb	51, 124
Cenāb-ı Risālet-penāhī.....	180
Cenāb-ı Vācibü'l-Vücūd.....	156

Cibril-i Emîn 55, 56, 148, 159

D

dergâh-ı Uluhiyyet 175

dîn-i İslâm 168

Dürre-i Nâb-ı Nübüvvet 107

E

ebâbîl 134

Ebrehe 134

Ebu ‘Abdullâh 84

Ebû Bekr.....54, 137, 138

Ebû Bekr es-Siddîk 137

efdalı’t-tahiyyât ve’t-teslîmât.107

enbiyâ-yı ‘izâm.....113, 121, 122,
149, 158

F

Fahr-ı ‘Âlem.50, 51, 54, 113, 119,
138, 140, 163

Fahr-ı Kâ’inât...46, 47, 48, 50, 51,
52, 57, 82, 84, 89, 109, 115,
118, 120, 122, 127, 141, 146,
161, 166, 177, 196

Fahr-ı Risâlet.....47, 84, 85, 93

Fahr-ı Rusûl.....47, 84, 192, 195

Feyyâz-ı Mutlak 47, 161, 162

Fırât 52, 70, 129

G

Gaffâru’z-Zünûb 47, 153

gönül...48, 69, 89, 90, 92, 93, 140,
182

H

Habîbâ 196

Habîb-i Ekrem..50, 54, 55, 58, 77,
117, 138, 145, 147, 148, 153,
156, 168, 173, 189, 190, 192

Habîb-i Hudâ..47, 49, 84, 92, 103,
109, 110, 160

Habîb-i Muhterem.....195

Habîb-i Sâhibü’l-‘ilm.....113

Hakk.....47, 52, 54, 55, 57, 63, 77,
79, 105, 110, 111, 112, 118,
121, 133, 137, 138, 139, 155,
159, 160, 163, 185, 192, 197

Hâlıkü’l-arz ve’s-semevât.....115

Harpûtî ...61, 65, 70, 92, 102, 111,
133, 139, 140, 143

Hâtem.....78, 192, 195

Hâteme’n-nebiyyîn 158

Hâtemü’n-Nübüvvet 47, 87

havz-ı Kevser 53, 136

Hayrî 76, 196

Hayru’l-hâtem.....192

Hazret-i Allâh 185

Hazret-i Hakk.....193

Hazret-i İmâm.47, 72, 84, 85, 105

Hazret-i Nâzım.....47, 72, 85, 121

Hazret-i Perverdigâr.....175

Hazret-i Peygamber47, 52, 53, 55,
69, 113, 119, 122, 125, 126,
127, 128, 131, 132, 133, 134,
135, 136, 142, 146, 147, 148,
153, 173, 174, 175, 177, 180,
181, 183, 189

Hazret-i Peygamberī.....71, 85, 88,
142
Hazret-i Rasūlū's-sakaleyn 181
Hazret-i Resūl-i Ekrem 59, 164,
180, 184, 190
Hazret-i Risālet-penāhī...103, 173,
180
Hazret-i Sāni' u'l-kā'ināt 96
Hazret-i Seyyidü'l-mürselīn.....59,
181, 182
Hazret-i Şefi'-i yevm-i 'Arasāt183
Hediye ..9, 20, 33, 34, 36, 37, 41,
45, 46, 82, 89, 199
Hemziyye 84
Herim bin Hayyān 184
Hevāzin 134
Hicāz 52, 126
Hudā 49, 50, 56, 77, 103, 104,
117, 158, 192, 193
Huneyn 133, 134, 169, 170
H'āce-i kā'ināt.....186

İ

İbni Edhem.....78, 195
İbrāhīm 52, 127
İlāhī 51, 54, 57, 108, 112, 114,
120, 122, 123, 138, 141, 142,
143, 152, 153, 160, 163, 175
İlāhiyye.....111, 152, 156, 159, 176
ilm-i ledün 50, 114
ilm-i ledünnī.....111
İsevī.....116

İslām...48, 70, 128, 162, 164, 167,
168, 172

İzam 90

K

Kābe-i Kavseyn.56, 157, 158, 194
Kādir-i Kayyūm 47, 160
Kādir-i Mutlak 139
Kādiru'l-Kayyūm.....143
Kahhār.....185
Kasīde-i Bürde .45, 46, 62, 82, 84,
85
Kasīdetü'l-Bürdeti 85
Kāzime 72, 90
Kerbelā.....52, 70, 129
Kerīm 185
Kevser 186, 195
Kur'ān 148, 149, 151, 152, 154
Kur'ān-ı 'Azīmü'ş-şān.....51, 55,
118, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155
Kur'ān-ı Kerīm ..54, 55, 147, 148,
149, 151, 152, 153, 154, 155,
176
Kur'ān-ı Kerīm-i vācibü't-tekrīm
.....54, 148, 176
Kureş.....134

L

Lezā.....153

M

Mahbūb-i Hudā 94

Mecūs 129
Mecūsī 129, 130
Medīne-i Münevvere 90
Mefhar-ı Benī-ādem .53, 136, 140,
111
mefhar-ı mevcūdāt ...50, 107, 110,
131, 185
Mekke.....48, 54, 55, 89, 137, 138
Mekke-i Mükerreme.....48, 55, 89,
137, 157
Meryem 192
Mescid-i Aksā 55, 157
Mesīh.....192
Mısır 84
Mi‘rāc.....55, 56, 157, 159, 160
mu‘allekāt-ı seb‘a.....184
Mudariyye 84
Muhammed ..50, 59, 84, 104, 110,
111, 180, 181
Muhammed bin Sa‘īd ed-Delāsī84
Muhammed Mustafā 104
Muhammedī 58, 128, 130, 164,
167
Muntakım 185

N

Nebevī 54, 58, 85, 87, 112, 135,
138, 142, 174, 183, 192
Nebī..51, 111, 112, 113, 115, 118,
119, 120, 121, 122, 127, 135,
139, 140, 141, 144, 163, 174,
180, 189
Nebiyi-i āhir-zamān.....125

Nebiyi-i ‘ālī-kadr 50, 115
Nebiyi-i ‘ālī-şān 129
Nebiyi-i Ekrem..... 182
Nebiyi-i Emīn.....59, 180
Nebiyi-i Muhterem 50, 54, 55, 56,
117, 138, 139, 143, 144, 145,
147, 148, 157, 160, 163, 164,
176, 180, 184, 190
Nebiyi-i sāhib-şerī‘at u sa‘ādet
..... 118
Nebiyi-i Zī-şān 47, 53, 54, 57,
112, 114, 116, 121, 123, 124,
127, 135, 141, 143, 162, 163,
164, 174, 175, 176, 177, 182
Nef‘ī..... 196
Nefs-i emmāre....49, 99, 101, 104,
146, 178
Nūşirevān 52, 69, 70, 128, 129

P

Pādişāh-ı Kışver-i Levlāk .56, 157
Peygamber 139, 143, 144, 149,
153, 162, 163, 190
Peygamberī 58, 59, 137, 174, 177,
180
Peygamber-i ‘ālī-şān 176, 182
Peygamber-i zī-şān 111, 180

R

Rabbī..... 189, 190
Rabb-i Enām 50, 115
Rabb-i Kadīr 139, 187

Rabb-i Kibriyā....49, 50, 103, 109,
114
Rabbü'l- 'Älemîn 95
Rahmân 122, 147, 148
rahmeten li'l- 'âlemîn.....59, 181
Ravza-i Mutahhara 52, 126, 189
Resûl.....167
Resûl-i Cenâb-i Rabb-i Kibriyâ 94
Resûl-i Ekrem.....176
Resûlullâh.49, 69, 72, 92, 93, 103,
117, 121, 122, 140, 167, 180,
185
Resûlû's-sakaleyn 50, 110, 112,
185
Risâlet-penâh.....47, 70, 114, 122,
125, 128, 134
Risâlet-penâhî...49, 51, 53, 56, 58,
59, 103, 107, 108, 109, 113,
119, 120, 121, 123, 124, 127,
131, 132, 135, 136, 141, 143,
149, 152, 153, 165, 174, 177,
180, 184
Rüstem 78, 194

S

sâdiku'l-va' du'l-emîn.....111
Sâmî-i peygamberî 139
Sânî' u'l-levh ve'l-kalem 113
Sâve 129, 130
Sebe' 145
sebeb-i hilkat-ı benî-âdem.....184
selem 89, 171
Server-i Enbiyâ.....54, 141

Server-i Kâ'inât..... 129, 137
Seyyid-i Kâ'inât..... 166
Seyyidü's-Sakaleyn47, 50, 56, 85,
90, 114, 159, 184
Seyyidü'l-kevneyn .36, 50, 51, 76,
77, 96, 110, 112, 126, 132, 185,
192, 193
sultân-ı dîn u kâ'inât 193
sultân-ı kâ'inât 50, 110, 185
Sultân-ı Şühedâ 52, 70, 129
Süleymân 78, 195

Ş

Şeddâd bin 'Âd 148, 149
Şeftî'-i rûz-ı cezâ..... 181, 182
Şeftî'-i yevm-i 'Arasât 186
Şer'-i Şerîf-i Ahmedî 163, 167
Şeyh 'Abdu's-selâm ibn İdrîs el-
Merrâküşî 60, 89
Şeyh Ebu'r-Ricâ' 85

U

Uhud..... 169, 170
Ulûhiyyet 56, 160, 177

V

Vâcibü'l-Vücûd .47, 55, 118, 147,
148
Vâhibü'l- 'Atâyâ 161

Y

Yûnus 134

Z

Zāt-ı ‘Ālī....**94, 142, 156, 180, 186**

Zāt-ı ‘Ālī-i Hazret-i Risālet-
penāhī.....**137**

Zāt-ı ‘Ālī-i Peygamberī.....**161**

Zāt-ı ‘Ālī-i Risālet-penāhī **55, 136,**
157, 160, 161

Zāt-ı ‘ālī-kadr **50, 94, 109, 110**

Zāt-ı celīlū’l-kadr **94**

Zāt-ı Hazret-i Risālet-penāh....**116**

Zāt-ı Hazret-i Risālet-penāhī .. **137**

Zāt-ı Peygamberī..... **136**

Zāt-ı risālet..... **116**

Zāt-ı Risālet-penāhī..... **142, 158**

Zāt-ı Sāmī **156**

Zāt-ı Sāmī-i Hazret-i Peygamberī
..... **107**

Zāt-ı Sāmī-i Risālet-penāhī.... **158,**
177, 186

Zuheyra..... **184**

